

Gálddoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun- ja geavahanplána

Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax
Jorgalus: Pentti Pieski
Jurgâlus: Ilmari Mattus
Jåårglâttam: Katri Fofonoff

Pearbmagovva: Matti Mela

© Metsähallitus 2011

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-914-2 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-915-9 (pdf)

50 kpl
Kopijyvâ Oy, Jyväskylä, 2011

Gálddoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalan- guovlu dikšun- ja geavahanplána

GOVVIDANSIIDU

ALMMUSTUHTTI	Meahciráđđehus	ALMMUSTUHTTINÁIGI	11/2011
DOAIBMANADDI	Meahciráđđehus	DOHKKEHANBEAIVEMEARRI	16.12.2008
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	4381/623/2003
SUODJANGUOVLOTIIPA/ SUODJALANPROGRÁMMA	meahcceguovlu, jekkiidsuodjalanguovlu, buolžžaid-suodjalanprográmmi		
GUOVLLU NAMMA	Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu		
NATURA 2000 -GUOVLLU NAMMA JA KODA	Gálddoavvi FI 1302002		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahciráđđehus		
ALMMUSTUHTTIMA NAMMA	Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	<p>Meahcceguovlolága (62/1991) geatnegahttima vuodul Meahciráđđehus lea dahkan Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna figgat seailluhit meahcceguovllu hámi, dorvvastit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra sihke luonddu mánggabealat geavaheami ja dan eavttuid ovddideami. Gálddoavvi meahcceguovllu plánain oktasaččat lea ráhkaduvvon Sámmotjeakki–Vadjotjeakki dikšun- ja geavahanplána, mii bohtá meahcceguovllu rájá vuostá.</p> <p>Plána sisdoallu lea čuovvovaš: ovdal áitosaš ovdanbuktima mitaluvvo oanehaččat fádda-biire duogážis ja vuolggachuoggáin. Dát áššit leat mitaluvvon guovlluide dahkkojuvvon vuodđo-čielggadusain. Plána mihttomearit ja doaimmat gusket sihke meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan-guovllu, jus ii daddjo eará láhkai.</p> <p>Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvumii bissovažžan oavivilduvvon mearrádusaid sadjái evttohit bissovaš proseassa. Dát mearkaša dan, ahte plána galgá dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjibutge ja dát dárkkistus galgá dahkkojuvvo oassálasti plánema vuodđojurdaga vuodul. Goittotge plána vuodđolinnját – dego ovdamearkka-dihte avádstin ja eanageavaheami stivren, mii vuodđuduvvá dasa – lea oavivilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš.</p> <p>Plána vuodđun leat lágat ja ásašusat. guovllu luonddu ja ávkkástallama vuodđočielggadusat, meahccefitnamat, Meahciráđđehusa bargoveaga guovllu dikšumis čoggon vásáhusat, dieđut ja meahcceguovlluide dahkkojuvvon ovddit dikšun ja geavahanplánat, čanusjoavkkuin bohtán oainnut sihke báikkálaš olbmui ja vánddardeaddjiin bohtán máhcahat.</p> <p>Gálddoavvi meahcceguovlu lea stuorámuš Suoma 12 meahcceguovllus. Dan viidodat lea sullii 295 000 hektára. Suoma stuorámuš jekkiidsuodjalanguovllu, mii bohtá Gálddoavvi meahcceguovllu, viidodat lea 52 270 hektára. Dát guokte guovllu ovttas Norggabeale guovlluiguin lea sullii bealle miljon hektára viidosaš geainnohis oppalašvuotta.</p> <p>Meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu gullet ollásit sápmelaččaid ruovttuguvlui ja dat leat maiddá laktuojuvvon Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii. Gálddoavvi meahcceguovlu (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovlu bohtá Gálddoavvi meahcceguovllus, gos olláshuhttin-vuohkin lea meahcceguovloláhka, Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus, gos olláshuhttinvuohkin lea luonddusuodjalanláhka sihke Turubuolžža guovllus, mii gullá buolžžaid-suodjalanprográmmii. Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii guovllu loahpalaččat EU:a suodjalanfierpmádahkii luonddudirektiivva vuodul 22.12.2003.</p> <p>Guovlu lea luondduealáhusaid hárjeheadjiide ja báikegottálaččaide dehálaš boazodoallo-, meahcebevdo-, guollebevdo-, lubmen- ja áhpásmuhttinguovlu. Guovllus guodohit bohccuideaset Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávri bálgosat. Oassi guovllus gullá nuortalašguvlui.</p> <p>Olgobáikegottálaš áhpásmuhttingussiin guovllus johtet geasi áigge iešdoaimmalaš vánddar-deaddjit ja guollebevdit. Guovllu davvenuortaoasis lea Čavetjávri–Buobmága-vánddardan-bálggis, Anárašbálggis ja Sámibálggis. Dálvit guovllu čada mannet skohtermáđijat ja dat buktet čađajohttiid guvlui. Guovllus leat guhitta ávdinstobu, maid Meahciráđđehusa fuolaha ja njeallje Villi Pohjola láigostobu.</p> <p>Plána lea ollásit fidnemis suomagillii (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C 81).</p>		
ČOAVDDASÁNIT	meahcceguovlu, boazodoallo, luondduealáhusat, sámekultuvra, lustageavaheapmi		
EARÁ DIEĐUT	Plána lea čállán Elina Stolt.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108 Meahceeráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJADDON)	978-952-446-914-2
ISSN (NJADDOJUUVON)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-915-9
ISSN (PDF)	1796-2943		
SIIDOLOHKU	171 s.	GIELLA	sámegiella
GOASTTIDEADDJI	Meahciráđđehus	PRENTENBÁIKI	Kopijyvä Oy
JUOHKKI	Meahciráđđehus, luonddubálvalusat	HADDI	10 euro

VALDÄLEMSIJÐO

OLGOSADELEJEE	Meccihaldättäs	OLGOSADELEMÄIGI	11/2011
TOOIMÄNADELEJEE	Meccihaldättäs	TUHIIITTEMPEIVI	16.12.2008
LUÄTTÄMUŠLÄŠVUOTÄ	Almos	DIAARINUMMEER	4381/623/2003
SUOJÄLEMKUÄVLUTIIPPÄ/ SUOJÄLEMOHJELM	meccikuávlv, jeegijsuojälemkuávlv, puolžäisujälemohjelmä		
KUÄVLV NOMMÄ	Kaalduáivi meccikuávlv já Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlv		
NATURA 2000 -KUÄVLV NOMMÄ JÄ KOODI	Kaalduáivi FI 1302002		
KUÄVLVUOHTÄDÄH	Laapi luándupalvålusah		
RÄHTEE(H)	Meccihaldättäs		
OLGOSADALDUV NOMMÄ	Kaalduáivi meccikuávlv já Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlv hoittäm- já kevttim- vuávám		
ČUÁKÄNKIÄSU	<p>Meccikuávlvulaavâ (62/1991) kenigittem keezild lii Meccihaldättäs ráhtám Kaalduáivi meccikuávlv hoittäm- já kevttimvuávám, mon viggämužžän lii kuávlv mecciluándu säiluttem, luánduiälättäsäi já sämikulttuur turvim sehe luándu maangäpiäläsii kevttim já ton iävtui ovdedem. Oovtäst Kaalduáivi meccikuávlv hoittäm- já kevttimvuávámáin lii rahtum meccikuávlvun rájášuvvee Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlv hoittäm- já kevttimvuávám.</p> <p>Vuávám šadda nuuvt, et ovdil eidusii oovdänpyehtim muštäluvvohjeh uáinihávtt arttäpírräs tuávääš já vuolgäsajeh. Taah ääših láá muštälum kuávlvun rahtum vuádučielgiittäsást. Vuávám ulmeh já tooimah kyeskih nuuvt meccikuávlv ko jeegijsuojälemkuávlv-uv, jis nubenáál ij sierä mainášuu.</p> <p>Meccikuávlv já jeegijsuojälemkuávlv hoittäm já kevttim čuávumän iävtuttuvvoo pissoo miärädäsäi sajan pissoo prooses. Taat uáivild tom, et vuávám kalga tärhistiid 10–15 ive kooskái täi tävjibeht-uv já taat tärhistem kalga tábáhtuđ uásálistee vuávám prinsippáin. Kuittäg vuávám váldulinjááh – tegu ovdämerkkän stielásistem já toos vuáduđuvvee eennämkevttim stivrim – lii uáivildum nuuvt pisováš miärädässän ko máhđuláš.</p> <p>Vuávám vuáduđuvá lavváid já asättässáid, kuávlv luándu já kevttim vuádučielgiittässáid, meccijotemáid, Meccihaldättäs pargojuávhu kuávlv hoittámist čoggášum vuáttámáššáid, tiädoid já tolebáid meccikuávlvohjeh rahtum hoittäm- já kevttimvuávámáid, čanosjuávhu oovdänpuáhtám uáinohjeh sehe páihálij ulmui já vandärdeijejei adelem macättäsän.</p> <p>Kaalduáivi meccikuávlv lii Suomä kyehtnubálovveest meccikuávlvst vijdásumos. Ton vijdodáh lii suullän 295 000 hehtaarid. Kaalduáivi meccikuávlv siisä cähee Suomä stuárrámmu jeegijsuojälemkuávlv vijdodáh lii 52 270 hehtaarid. Oovtäst taah kyehti kuávlv Taažä piälásij kuávlviguin hämmejehe suullän miljojnpele hehtaar luodättis olesläšvuodáh.</p> <p>Mecci- já jeegijsuojälemkuávlv kuleh ollásávt sämikuávlvun já toh láá meiddei lohtum Natura 2000 -suojälemviärmádáhän. Kaalduáivi meccikuávlv (FI 1302002) -nommäsáš Naturakuávlv šadda Kaalduáivi meccikuávlvst, mast olášuttemvyehin lii meccikuávlvulaahä, Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlvst, mast olášuttemvyehin lii luándusuojälemlaahä sehe Tuuru-puolžä kuávlvst, mii kulá puolžäisuojälemohjelmän, olášuttemvyehin lii eennämamnásláahä. Kuávlv kulá Natura 2000 -suojälemviärmáduv alpiinsii stielásän. Euroop union komissio tuhhiitij kuávlv lopálvtt EU suojälemviärmádáhän luándudirektiiv vuáduđ 22.12.2003.</p> <p>Kuávlv lii luánduiälättäsäi pargeid já päikkikodálad tehäláš puásuítuálu-, miäcástem-, kuálástem-, luommim- já virkosmittemkuávlv. Kuávlvst kuáduđteh poccuidis Kaalduáivi, Njiävđám já Mudusjäävri palgáseh. Uási kuávlvst kulá nuorttäláškuávlvun.</p> <p>Olgopäikkikodálijn astoäigijottein joteh kuávlvst keessiv jiešrádálíih vandärdeijejehe já kye-lipivdeeh. Kuávlv tavenuorttii uásist lii Čevetjäävri–Puálmággjäävri-vandärdepäälgis, Anaráš-päälgis já Sämi-päälgis. Tälviv kuávlvui čoodáh mannee moottorkiälkkáradeh pyehtih čoodájotteid kuávlvohjeh. Kuávlvst láá kuttä Meccihaldättäs aítärdeem ävđintuve já nelji Villi Pohjola láigutuve.</p> <p>Vuávám lii finniimist ollásávt suomakielän (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 81).</p>		
ČOOVDÄSÄÄNIH	meccikuávlv, puásuítuálu, luánduiälättäsäi, sämikulttuur, virkosmittemkevttim		
ERES TIÄDUH	Vuávám lii čáállám Elina Stolt.		
RÄÄIDU NOMMÄ JÄ NUMMEER	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108 Meahcceráđdehusa luonddusuođjalanprentosat. Ráidu C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJÄDDON)	978-952-446-914-2
ISSN (NJÄDDOJUUVVON)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-915-9
ISSN (PDF)	1796-2943		
SIJÐOMEERI	171 s.	KIELÄ	sámegiälä
KUÄSTIDEJEE	Meccihaldättäs	TEDDILEMSAJE	Kopijyvä Oy
JYEHHEE	Meccihaldättäs, luándupalvålusah	HADDE	10 euro

VUÄNNÖSGA'ZEÄT

ČÖÖÐTEEI	Meä' cchalltös	ČÖÖÐTEMÄI' ĞĜ	11/2011
TUÄJANU' VDDI	Meä' cchalltös	PRIIIMÄMPEI' VVMIE' RR	16.12.2008
NA' DDJEMNALLŠEMVUÖTT	Ölmmsaž	DIAARNÄÄMAR	4381/623/2003
SUÖ' JJEEMVU' VDDŠLAAJ SUÖ' JJEEMPROGRAMM	poostaivu' vdd, jie' ğği suö' jjeemvu' vdd, viörisuö' jjeemprogra' mme		
VUU' D NÖMM	Kaldoaivin poostaivuu' d da Sammuttijie' ğğ–Vaijooggie' ğğ jie' ğği suö' jjeemvu' vdd		
NATURA 2000 -VUU' D NÖMM DA KOODD	Kaldoaivi FI 1302002		
VU' VDDÖÖUTILÄÄKK	Sää' mjännam Luätkkäzkközz		
RAAJI	Meä' cchalltös		
ČÖÖÐTEM NÖMM	Kaldoaiv poostaivuu' d da Sammuttijie' ğğ–Vaijoogg jie' ğği suö' jjeemvu' d häidd- da ää' nneempla		
VUÄNNÖS	<p>Pööstajännamlää' jj (62/1991) öölgtem mie' ldd Meäcchalltös lij raajjäm Kaldoaiv poostaivuu' dd häidd- da ää' nneempla, koin kiččlöödät vuu' d pööstajännamluänd seeiltumu' šše, luättjie' llemvue' jji da sää' mkulttuur staanmō' šše di luäd määngpeällsa ää' nneem da tön oudldözzi oudásviikkmō' šše. Kaldoaiv poostaivuu' d häidd- da ää' nneemplaanin öhttsänji lij rajjum pööstajännma äärstei Sammuttijie' ğğ–Vaijooggjie' ğğ jie' ğği suö' jjeemvu' d häidd- da ää' nneempla.</p> <p>Plaan šädd nu' tt, što ouddäl tän maadärdözz maainstet vuä' nkänji tän tuöjju kuulli tuäggaž da vue' lğgemsää' j. Täk ää' šš liä maainstum voudda rajjum vuädčölgtoözzin. Plaan täävtözz da tuäm kuö' skke poostaivuu' d di jie' ğği suö' jjeemvu' d, te' l ko jeät nuu' bbnalla peäggtukku.</p> <p>Pööstajännam da jie' ğği suö' jjeemvu' d hääid da ää' nneem praavmō' šše maadärdet pööššinalla jurddum kaa' sti säjja pööššinallšem proseezz. Tät miärkksääv tön, što plaan fe' rrtai ta' rkkēed 10–15 ee' jj kööskin le' be tääu' jben da tät ta' rkkumuš älgg šöddäd vuäsä' ttem plaan vuädđuurdin. Töndiött plaan vä' lddlii' nnj – mä' te vu' vdd meä' rtööllmōš da töözz vuädđöövvi mäddä' nneem jää' dtumuš - lij jurddum vuäittmōžži mie' ldd pööšši tu' mmstō' kkän.</p> <p>Plaan vuädđäätt lää' jiid da asetöžžid, vuu' d luäd da ää' nneem vuädčölgtoöžžid, luädast- jäättmōžžid, Meäcchalltöžž personkää' dd vuu' d hääidmest šöddäm praktiizzid, teädaid da äiggasab poostaivuu' did rajjum häidd- da ää' nneemplaanid, čöölmōsä' rttli maadärdum vuäinmid di pääiklaž naroodi da luädastjoo' ttji u' vddem maactō' sse.</p> <p>Kaldoaiv poostaivu' vdd lij suurmōš Lää' dđjännam kuätmlääggast pööstajännmest. Tön šorrōš lij nu' tt 295 000 hehtaared. Kaldoaiv poostaivuu' d sizz möönni Lääddjännam suurmōš jie' ğği suö' jjeemvu' d šorrōš lij 52 270 hehtaared. Ööutsää' jest täk vuu' d Taarr peällsai vuu' divui' m hää' mmee nu' tt pie' l miljoon hehtaared čuäggaste' mes obvuöd.</p> <p>Poostai- da jie' ğği suö' jjeemvu' vdd ko' lle obnes saa' mi dommvoudda da tök liä še öhttuum Natura 2000 -suö' jjeemsäimma. Kaldoaiv pööstai' vdd (FI 1302002) -nömmsaž Natura-vu' vdd häämm Kaldoaiv poostaivuu' dest, ko' st čööđtemvue' kken lij pööstajännam- lää' kē, Sammuttijie' ğğ–Vaijooggjie' ğğ jie' ğği suö' jjeemvuudest, ko' st čööđtemvue' kken lij luädsuö' jjeemlää' kē di Tuuruviör vuu' dest, kää' tt kooll viörisuö' jjeemprogra' mme, čööđtem- vue' kken lij mädd-aunäslää' kē. Vu' vdd kooll Natura 2000 -suö' jjeemvu' vddsäimma alpiin- allšem voudda. Euroop union komissia priimi vuu' d looppłänji EU suö' jjeemvu' vddsäimma luätdirektiiv vuäđain 22.12.2003.</p> <p>Vu' vdd lij luättjie' llemvue' jj öö' nnjid da päi' kkkä' ddaazzjid vääžnai puäžžhäiddam-, mie' cstem-, kue' llšee' llem-, mue' rjuussäm- da virkköövvmvu' vdd. Vuu' dest pä' lğge puöcceez Kaldoaiv, Njauddäm da Muddusjääu' r paalgäskää' dd. Bie' kē vuu' dest kooll nuörtt- sää' mvoudda.</p> <p>Älggpäi' kkkä' ddaazzi virkköövvm diött joo' ttjin vuu' dest jä' tte kie' zzi jiöččuäimmsa luädastjoo' tti da kue' llšii' lli. Vuu' d ääppalbealla säjđäätt Če' vetjäu' rr–Pulmankjäu' rr luädast- jää' ttemkeäinn, Aanarpää' ljes da Sää' mpää' ljes. Tälvva vuu' di čööđ möönni motorkeälkkra' nni po' hte räijoo' ttjid voudda. Vuu' dest liä kutt Meä' cchalltöžž huöläst ö' nnum meä' cc- keämpad, da nellj Villi Pohjola väurrkeämp.</p>		
JEE' RES TEÄD	Plaan lij kēe' rjtam Elina Stolt.		
RÄÄID NÖMM DA NAAMÄR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108 Meahcceräđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJÄÄĐDUM)	978-952-446-914-2
ISSN (NJÄÄĐDUM)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-915-9
ISSN (PDF)	1796-2943		
SEIDDMIE' RR	171 s.	ĶIÖLL	sámegielat
MA' HSSI	Meä' cchalltös	TEÄ' DDEMPÄI' KĶ	Kopijyvä Oy
JUE' KĶI	Meä' cchalltös, luätkkäzkköžž	HÄ' DD	10 eu' rred

KUVAILULEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	11/2011
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	16.12.2008
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	4381/623/2003
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	erämaa-alue, soidensuojelualue, harjijensuojeluohjelma		
ALUEEN NIMI	Kaldoaivin erämaa-alue ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualue		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Kaldoaivi FI 1302002		
ALUEYKSIKKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISUN NIMI	Kaldoaivin erämaa-alueen sekä Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma		
TIIVISTELMÄ	<p>Erämaalain (62/1991) velvoittamana Metsähallitus on laatinut Kaldoaivin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen. Kaldoaivin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman kanssa yhteisesti on laadittu erämaahan rajoittuvan Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma.</p> <p>Suunnitelma rakentuu siten, että ennen varsinaista esitystä kerrotaan lyhyesti aihepiirin tausta ja lähtökohdat. Nämä asiat on kerrottu alueelle laadituissa perusselvityksissä. Suunnitelman tavoitteet ja toimenpiteet koskevat sekä erämaa-aluetta että soidensuojelualueutta, ellei erikseen toisin mainita.</p> <p>Erämaan sekä soidensuojelualueen hoidon ja käytön seurantaan esitetään pysyviksi tarkoitettujen päätösten sijaan pysyvää prosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelmaa tulee tarkistaa 10–15 vuoden välein tai useamminkin, ja tämän tarkistuksen tulee tapahtua osallistavan suunnittelun periaatteella. Kuitenkin suunnitelman päälinjat – kuten esimerkiksi vyöhykkeistäminen ja siihen perustuva maankäytön ohjaus – on tarkoitettu mahdollisimman pysyviksi päätöksiksi.</p> <p>Suunnitelma perustuu lakeihin ja asetuksiin, alueen luonnon ja käytön perusselvityksiin, maastokäynteihin, Metsähallituksen henkilöstön alueen hoidosta kertyneisiin kokemuksiin ja tietoihin, aiempiin erämaa-alueille laadittuihin hoito- ja käyttösuunnitelmiin, sidosryhmien esittämiin näkemyksiin sekä paikallisen väestön ja retkeilijöiden antamaan palautteeseen.</p> <p>Kaldoaivin erämaa-alue on laajin Suomen kahdestatoista erämaasta. Sen pinta-ala on noin 295 000 ha. Kaldoaivin erämaa-alueen sisään työntyvän Suomen suurimman soidensuojelualueen pinta-ala on 52 270 ha. Nämä kaksi yhdessä Norjan puoleisten alueiden kanssa muodostavat noin puolen miljoonan hehtaarin tiettömän kokonaisuuden.</p> <p>Erämaa ja soidensuojelualue kuuluvat kokonaisuudessaan saamelaisen kotiseutualueeseen, ja ne on myös liitetty Natura 2000 -suojeluverkostoon. Kaldoaivin erämaa (FI 1302002) -niminen Natura-alue muodostuu Kaldoaivin erämaa-alueesta, jossa toteutuskeinona on erämaalaki, Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueesta, jossa toteutuskeinona on luonnonsuojelulaki sekä Tuuruharjun alueesta, joka kuuluu harjijensuojeluohjelmaan, toteutuskeinona maa-aineslaki. Alue kuuluu Natura 2000 -suojelualueverkoston alpiiniseen vyöhykkeeseen. Euroopan unionin komissio hyväksyi alueen lopullisesti EU:n suojelualueverkostoon luontodirektiivin perusteella 22.12.2003.</p> <p>Alue on luontaiselinkeinonharjoittajille ja paikkakuntalaisille tärkeä poronhoito-, metsästys-, kalastus-, hillastus- ja virkistysalue. Alueella laiduntavat porojaan Kaldoaivin, Näätämon ja Muddusjärven paliskunnat. Osa alueesta kuuluu kolta-alueeseen.</p> <p>Ulkopaikkakuntalaisista virkistyskävijöistä alueella liikkuvat kesäisin omatoimiset eräretkelijät ja kalastajat. Alueen koillisosaan sijoittuvat Sevettijärvi–Pulmankijärvi-retkeilyreitti, Inarinpolku ja Saamenpolku. Talvella alueiden halki kulkevat moottorikelkkaurat tuovat sinne läpikulkijoita. Alueella on kuusi Metsähallituksen huoltamaa autiotupaa ja neljä Villin Pohjolan vuokratupaa.</p> <p>Suunnitelma on julkaistu kokonaan suomenkielellä (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 81).</p>		
AVAINSANAT	erämaa-alue, porotalous, luontaiselinkeinot, saamelaiskulttuuri, virkistyskäyttö		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman on kirjoittanut Elina Stolt.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NIDOTTU)	978-952-446-914-2
ISSN (PAINETTU)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-915-9
ISSN (VERKKOJULK.)	1796-2943		
SIVUMÄÄRÄ	171 s.	KIELI	saame
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	Kopijyvä Oy
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	10 euroa

PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	11/2011
UPPDRAAGSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	16.12.2008
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	4381/623/2003
TYP AV SKYDDSSOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	ödemarksområde, myrskyddsområde, åsskyddsprogram		
OMRÅDETS NAMN	Kaldoaivi ödemarksområde och Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde		
NATURA 2000-OMRÅDETS NAMN OCH KOD	Kaldoaivi FI 1302002		
REGIONENHET	Lapplands naturtjänster		
FÖRFATTARE	Forststyrelsen		
PUBLIKATION	Skötsel- och användningsplan för Kaldoaivi ödemarksområde och Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde		
SAMMANDRAG	<p>Ödemarkslagen (62/1991) har förpliktat Forststyrelsen att utarbeta en skötsel- och användningsplan för Kaldoaivi ödemarksområde med vilken man strävar efter att bevara områdets ödemarkskaraktär, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla en mångsidig användning av naturen och förutsättningarna för detta. Tillsammans med skötsel- och användningsplanen för Kaldoaivi ödemarksområde har man utarbetat en skötsel- och användningsplan för Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde.</p> <p>Planen är uppbyggd så att före den egentliga presentationen berättas kort om ämnesområdet och utgångspunkterna. Dessa saker relateras i de grundutredningar som gjorts för området. Målen och åtgärderna i planen berör både ödemarksområdet och myrskyddsområdet, om inte något annat nämns särskilt.</p> <p>I stället för permanenta beslut föreslås en permanent process för uppföljningen av ödemarkens och myrskyddsområdets skötsel och användning. Detta betyder att planen ska ses över med 10–15 års mellanrum eller oftare och denna översyn ska ske enligt principen för deltagande planering. Dock har man tänkt att planens huvudlinjer – t.ex. zonindelningen och de instruktioner för markanvändningen som baserar sig på den – ska utgöra så permanenta beslut som möjligt.</p> <p>Planen baserar sig på lagar och förordningar, grundutredningarna om områdets natur och användningen, terrängbesök, erfarenheter och information som Forststyrelsens personal samlat genom skötseln av området, tidigare skötsel- och användningsplaner för ödemarksområden, intressentgruppers åsikter samt lokalbefolkningens och vandrarnas respons.</p> <p>Kaldoaivis ödemarksområde är det största av Finlands tolv ödemarker. Dess areal är ca 295 000 ha. Arealen av Finlands största myrskyddsområde som tränger in i Kaldoaivis ödemarksområde är 52 270 ha. Dessa två områden och områdena på norska sidan bildar tillsammans en ca en halv miljon hektar stor väglös helhet.</p> <p>Ödemarken och myrskyddsområdet hör i sin helhet till samernas hembygdsområde och de ingår också i skyddsnetet Natura 2000. Natura-området Kaldoaivi ödemark (FI 1302002) består av Kaldoaivi ödemarksområde, som förverkligats genom ödemarkslagen, Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde, som förverkligats genom naturvårdslagen, samt Tuuruharju-området, som hör till åsskyddsprogrammet och förverkligats genom marktäcktslagen. Området hör till den alpiska regionen i nätverket Natura 2000. EU-kommissionen godkände området slutgiltigt för EU:s skyddsområdesnät med stöd av habitatdirektivet 22.12.2003.</p> <p>Området är av stor betydelse som renskötsel-, jakt-, fiske-, bärplocknings- och rekreationsområde för naturnäringsidkare och lokalbefolkning. Renbeteslagen från Kaldoaivi, Näätämo och Muddusjärvi har sina renar på området. En del av området hör till skoltområdet.</p> <p>Icke orsbor som använder området för rekreation består av vandrare och fiskare som rör sig i området på egen hand på somrarna. I den nordostliga delen av området finns vandringslederna Sevettijärvi–Pulmankijärvi, Inarinpolku och Saamenpolku. På vintern åker många genom områdena på de skoterleder som löper genom dem. På området finns sex ödestugor som sköts av Forststyrelsen och fyra av Villi Pohjolas hyresstugor.</p> <p>Planen finns i sin helhet också på finska (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C 81).</p>		
NYCKELORD	ödemarksområde, renskötsel, naturnäringar, samekultur, rekreation		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Elina Stolt.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Forststyrelsens naturskyddspublikationer. Serie C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (HÄFTAD)	978-952-446-914-2
ISSBN (HÄFTAD)	1799-5396	ISBN (ONLINE)	978-952-446-915-9
ISSN (ONLINE)	1796-2943		
SIDANTAL	171 s.	SPRÅK	samiska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	Kopijyvä Oy
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	10 euro

Sisdoallu

1 Álggahus	13
1.1 Suoma meahcceguovllut	13
1.2 Gálldoaivi meahcceguovllun.....	14
1.3 Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat ja iešláhki	16
1.4 Plánenproseassa	17
GUOVLU LUONDU JA GEAVAHEAPMI DÁN RÁDJÁI	20
2 Luondu, historjá ja dálá geavaheapmi	20
2.1 Geologiiija ja morfologiiija	20
2.2 Čázádagat	20
2.3 Áitatvuloš šattut	22
2.4 Natura-luondotiipat	24
2.5 Guoládat	26
2.5.1 Álgoálgosaš guoládat	26
2.6 Áitatvuloš njiččehasat	27
2.6.1 Njáláa.....	28
2.6.2 Čavrris	28
2.6.3 Stuorranávddit	28
2.7 Johkaskálžu	29
2.8 Lottit	29
2.9 Dahkkit, mat leat rievdadan luonddu	29
2.9.1 Guođoheapmi	29
2.9.2 Eará luondduealáhusat ja ruovttudárboatnu	31
2.9.3 Vánddardeapmi ja luondduturista	32
2.9.4 Mohtorfievrruiguin johtaleapmi	32
2.9.5 Lastamáhtoroasut	32
2.9.6 Guollegilvimat	33
2.9.7 Odđa šlájat	33
2.9.8 Šattut	33
2.9.9 Muorrageavaheapmi	34
2.10 Dálá geavaheapmi	34
DIKŠUN JA GEAVAHEAPMI	35
3 Dikšuma ja geavaheami mihttomearit	35
3.1 Láhkaásaheami vuolggsajit	35
3.2 Sámekultuvrra dorvvasteapmái gullevaš láhkaásaheapmi	37
3.2.1 ON:a SP-soahpamuš	37
3.2.2 Biodiversitehtasoahpamuš	38
3.2.3 Vuodđoláhka	38
3.2.4 Láhka sámedikkis	38
3.2.5 Láhka Meahciráddehusas	39
3.2.6 Eanageavahan- ja huksenláhka	39
3.2.7 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka	39
3.2.8 Ovttavardásašvuodáláhka	40
3.2.9 Ovttavardásašvuodaplána	40
3.2.10 Sámi giellaláhka	40

4 Avádatguovlojuohku	41
4.1 Avádatjuogu ulbmilat ja vuolggasajit	41
4.2 Avádatjuogu ákkat Gálldoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus	41
4.3 Doaibmabijut.....	43
4.3.1 Boaittoealeavádat	43
4.3.2 Lustageavahanavádat	43
5 Luondo- ja kulturárvvut	45
5.1 Luondduodjaleapmi ja -dikšun	45
5.1.1 Dálá dilli	45
5.1.2 Mihttomearit ja doaibmabijut	46
5.1.3 Čuovvun	47
5.2 Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun.....	48
5.2.1 Dálá dilli.....	48
5.2.2 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas.....	51
5.2.3 Luonddu árbevirolaš geavaheapmi ja sámekultuvra.....	51
5.2.4 Ulbmilat	52
5.2.5 Doaibmabijut.....	52
6 Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma	53
6.1 Doahpagat	53
6.2 Lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja daid fuolahus	54
6.3 Lustageavaheami ja luondduturisma mearri ja iešláhki.....	57
6.4 Lustageavaheapmi ja meahceguovloláhka	57
6.5 Lustageavaheapmi ja jekkiidsuodjalanásahus.....	58
6.6 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	58
6.7 Čuovvun.....	60
6.8 Luondooahpisteapmi	60
6.8.1 Dálá dilli.....	60
6.8.2 Ulbmilat	60
6.8.3 Doaibmabijut.....	60
6.8.4 Čuovvun.....	61
6.9 Oahpahus ja dutkamuš	61
6.9.1 Dálá dilli.....	61
6.9.2 Ulbmilat	62
6.9.3 Doaibmabijut.....	62
6.10 Bálválsráhkadusaid dikšun.....	62
7 Boazodoallu	63
7.1 Historjá.....	63
7.2 Boazodoalu lágideapmi ja rusttegat	64
7.2.1 Gálldoavvi bálgosa guohtoneanalágideapmi	64
7.2.2 Njávdáma bálgosa guohtoneatnamat	64
7.2.3 Muttošjávrra bálgosa guohtoneatnamat.....	66
7.3 Boazodoalu mearkkašumi birra	66
7.4 Boazodoallu ja meahceguovloláhka.....	67
7.5 Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka	67
7.6 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	68

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus.....	69
8.1 Guolástusa mearkkašupmi	69
8.2 Guollegilvimat	70
8.3 Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráddjehusat	71
8.4 Guolástanvuoigatvuohta sierra ákkaid vuodul.....	72
8.5 Guolástus ja meahceguovloláhka.....	73
8.6 Guolástus ja jekkiidsuodjalanláhka.....	73
8.7 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	74
8.8 Čuovvun.....	74
9 Fuoddodikšun ja meahcebevdu.....	75
9.1 Dálá dilli.....	75
9.2 Meahcebevdu ja meahceguovloláhka	76
9.3 Meahcebevdu ja jekkiidsuodjalanláhka	76
9.4 Plána árvalusat	76
9.5 Čuovvun.....	77
10 Meahcejohtalus ja eará johtaleapmi.....	78
10.1 Johtinoktavuođat ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat	78
10.1.1 Juohkeolbmovuoigatvuođat	78
10.1.2 Geainnut.....	78
10.1.3 Čáhceguovlluid johtolagat ja johtinvuoigatvuođat	79
10.1.4 Servituhtat/geaidnovuoigatvuođat	79
10.1.5 Meahcejohtalus.....	79
10.1.6 Áibmojohtalus.....	83
10.2 Johttit ja jahkodatmolsašuvvan	83
10.3 Johtinfievrrut.....	83
10.4 Geainnut ja johtolagat	84
10.5 Johtaleapmi ja meahceguovlolága ulbmilat	84
10.6 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	85
10.7 Čuovvun.....	87
11 Eará geavaheapmi	88
11.1 Čoaggin.....	88
11.1.1 Duogáš dieđut	88
11.1.2 Čoaggin guovllus	88
11.1.3 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	88
11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaimma.....	89
11.2.1 Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat	89
11.2.2 Meahciráđdehus ja ruvkeláhka.....	90
11.2.3 Ruvkedoaimma Gálddoaimma meahceguovllus ja Sámnotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus	90
11.2.4 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	91
11.3 Eanaávdnasiid váldin	91
11.3.1 Duogáš dieđut.....	91
11.3.2 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	92
11.4 Muoradaga geavaheapmi	92
11.4.1 Muoradaga geavaheapmi ja meahceguovloláhka	92
11.4.2 Muoradaga geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka.....	92
11.4.3 Muoradaga geavaheapmi ja nuortalašláhka	93
11.4.4 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	93
12 Doaibmabidjoplánat.....	94

HÁLDDAHUS JA OLLÁŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT	95
13 Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi.....	95
13.1 Dálá dilli.....	95
13.1.1 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahceguovlluin.....	95
13.1.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin	97
13.2 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	98
14 Goziheapmi	101
14.1 Dálá dilli.....	101
14.2 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	101
15 Resurssat ja áigedávval.....	102
15.1 Jahkásaš golut	102
15.2 Investeremat	102
16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan	103
16.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahceguovloplánemis	103
16.2 Plána birasváikkuhusat.....	104
16.2.1 Ekologalaš váikkuhusat.....	104
16.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat	106
16.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat.....	109
16.3 Čoahkkáigeassu ja jurddabohtosat	111
Gáldut ja girjjálašvuoha.....	112
Čuvvosat	121
Čuovus 1 Sámedikki árvvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii	121
Čuovus 2 Plánenčoahkkimiin ja eará oktavuodain ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas	129
Čuovus 3 Čoahkkáigeassu čálalaš árvalusaidaddimis bohtán oainnuin ja cealkámušaid vuhtiiváldin plánas	144
Čuovus 4 Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas	165
Čuovus 5 Birasministeriija nannenbreivi	166

1 Álggahus

1.1 Suoma meahcceguovllut

Suomas vuodđuduvvojedje 1991:s meahcceguovlolága (62/1991) vuodul 12 meahcceguovllu, viidodaga dáfus oktiibuot sullii 1,5 miljovna hektára. Dáin ovcci leat ollásit sámiid ruovttu- guovllus ja ovtta guovllus fas goalmmásas.

Riikkaidgaskasaš meroštallama mielde meahcceguovllut leat viiddis boaittoeale guovllut, main eai leat geainnut ja mat leat measta ávdimat ja viehka luonddudilis. Meroštallan heive muhtun muddui maiddá Suoma meahcceguovlluide. Suoma meahcceguovllut leat goittot leamaš ja leat ainge olbmuid anus. Danin dat eai leat ollásit luonddudilis eaige áibbas ássameahttumat eaige dat leat maiddá állo nu boaittoealdege. Dálá meahccefievrruiguin beassá meahcceguovlluide measta birra jagi.

Viiddis geainnuhis skáiddit leat áiggiid mielde duddjon davvimáilmmi olbmuid ja sin jurddašan- vuogi ja eallinhámi. Duddjoma boadus – sáme kultuvra ja davvisuopmelaš kultuvrra – eallá ain fámolážžan, vaikko vel kultuvrra olgguldas hámit leat fásta ássama ja teknihka atnuiboahhtima geažil mealgat nuppástuvvan.

Sáme gielas ii álgoálggus oppa gávdnoge sátni **meahcceguovlu**. Go sámit hállet meahcis, de oai- vildit earáge go guovllu, mas leat muorat. Sámiide jeaggi ja jalges duottarge lea meahcci. Erenoamážit vuovde- ja boazosámit leat goittot oasi jagis ássan meahcis ja duoddariin ja molson ain ássanbáikki fuođđodili, guollesállašiid ja guohtoneatnamiid mielde, nu ahte sis ii lean báljo fásta orrunsadji.

Suopmelaččaide meahcceguovlu mearkaša vuosttažettiin luonddudilálaš, áidalas boaittoeale- guovllu, mas leat vuovddit, jeakkit, boares vuovddit ja buhtes čázádagat. Suopmelaččat doala- duvvet meahcceguovlluide konservatiivvalaččat seailuheami ulbmiliin. Meahcceguovlui olbmot báhtarit máilmmi hoahpuid dego dološ čoaggit ja bivdit. Meahcceguovllus ožžot leat olbmuid mielas rovit, ávdinstobut, dolastallanbáikkid, lávut, oahpistanrusttegat ja bálgát. Muhto enaš suopmelaččaid mielas meahcceguovllus eai oáččo leat ee. meahccekafeat. (Hallikainen 1998)

Suopmelaš meahcceguovlodoahpaga ruohttasat leat bivdokultuvrras. Meahcceguovlun leat goh- čodan viiddis boaittoeale guovlluid, main olbmot johte guolásteamen ja meahcásteamen, dalle go bivdu lei vel mávssolaš oassi olbmuid birgenlágis. Meahcceguovllut váikkuhit ainge davvi- olbmuid eallimii, ja nuppe dáfus olbmuid doaimmat váikkuhit meahcceguovlluide. Dát gaska- vuolta lea davvi eallinvuogi vuodđu. Dálá meahcceguovllut mearkašit báikkálaš ássiide áigái- boađu, kulturárbbi ja lustageavahanvejolašvuodaid. Sii ožžot meahcceguovlluin sisaboađuid boazodoalus, guolástusas, meahcebivddus, lubmemis ja luondduturismmas.

Meahcceguovlluid rájit eai leat rájit báikkálaš olbmuid. Sii eai állo oppa diedege, gokko rájit joh- tet, dasgo meahcceguovlluin ja daid olggobealde sáhttá bargat bohccuiguin, meahcástit ja guo- lástit. Dábálaččat luonduge lea ovttalágan. Hárvvat ássojuvvon davvimáilmmis meahcceguovllut gullet oassin viidáset meahcceguovllulágan enaollisvuodaide. Dain gudesge lea iežas ássan- ja ealáhushistorjá, mii vuhtto maiddá dálá geavaheddjiin ja geavahanhámiin. Dát perspektiiva lea mearrideamen dan, mo dáid guovlluid eanageavaheapmi stivrejuvvo, dasgo dát lea meahcceguov- lolága vuodđun.

Meahceguovllulágan eatnamat eai čuovo riikkarájiid, dasgo dáid guovlluid luondu ja ássan- ja kulturhistorjá sulastahtta ollu. Báikkálaš ássit leat don doložis rasttildan viehka friddja riikkarájiid.

Suoma meahceguovlolága (62/1991) vuodđun leat ovdalis govviduvvon árbevierut ja daid gudnejahttin. Suoma meahceguovllut leat vuodđuduvvon sealluhit sihke luonddu- ja kulturárvvuid. Sáni **kultuvra** sáhtta áddet viidát nu, ahte dat doallá sisttis earret dihto eallinvuogi maiddá duon eallinvuohká goskevaš ekonomalaš árvvuid ja doaimmaid. Dát olbmo ja luonddu oktavuoda dovddasteapmi vuhtto meahceguovlluid rájideamis. Rájit eai leat mearriduvvon dušše ”gaska geainnus” -ákkaid mielde iige gáibiduvvo ahte meahceguovlu galgá leat áibbas ávdin ja luonddudilis (Meahceguovlokomitea 1988).

1.2 Gálddoaivi meahceguovlun

Gálddoaivvi meahceguovlu lea áibbas Suoma davágeahčen (govva 1). Dat lea viidodaga dáfus čielgasit Suoma stuorámuš meahceguovlu. Dan viidodat lea sullii 295 070 hektára ja dat lea váile čuohteduhát hektára stuorát go Giehtaruohtasa meahceguovlu, Suoma nubbin stuorámuš meahceguovlu. Ovttaš Sámotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlluin ja meahceguovlui laktáseaddji Norgga beale duottarguovlluin dat hábmejit sullii miljonbeale hektára viidosaš áidallas ollisvuoda. Meahceguovllu stuorámuš guhkkodat 80 kilomehtera lea gaskkas Čoavččesjávri-Urroaivi. Stuorámuš govdotat fidnejuvvo, go sárgojuvvo linnjá Njávdamis guovllu oarjedavágeahčái, mii deaivá lahka Ohcejoga girkosiidna. Linnjá guhkkodat lea lagabui 80 kilomehtera. Gálddoaivvi meahceguovlu báhcá guovtti váldogeainnu ja riikkaráji gaskii. Meahceguovllu rádji lea dábaláččat Anáris Ohcejohkii doalvu geainnus 2–4 kilomehtera duohken ja sullii seamma guhkkin dat lea Anáris Čeavetjávrii manni geainnus. Guhkimusas geainnus lea Njallajávri, gos lea njuolga 28 kilomehtera geaidnogurrii.

Meahceguovlu báhcá almmolaš geainnuid olggobeallai, muhto guovllu siskkobeale priváhteatnamiidda mannet mánggat vuojáhagat. Vuojáhagat leat šaddan eanaš 1950–1970-loguin, goas báikkálaš olbmot johtaledje tráktoriiguin meahceguovllus guolásteamen ja lubmemin. Manjelis tráktoriid sadjái bohte meahcebiillat, meahcemohitorsihkkelat ja njealjejuvllagat.

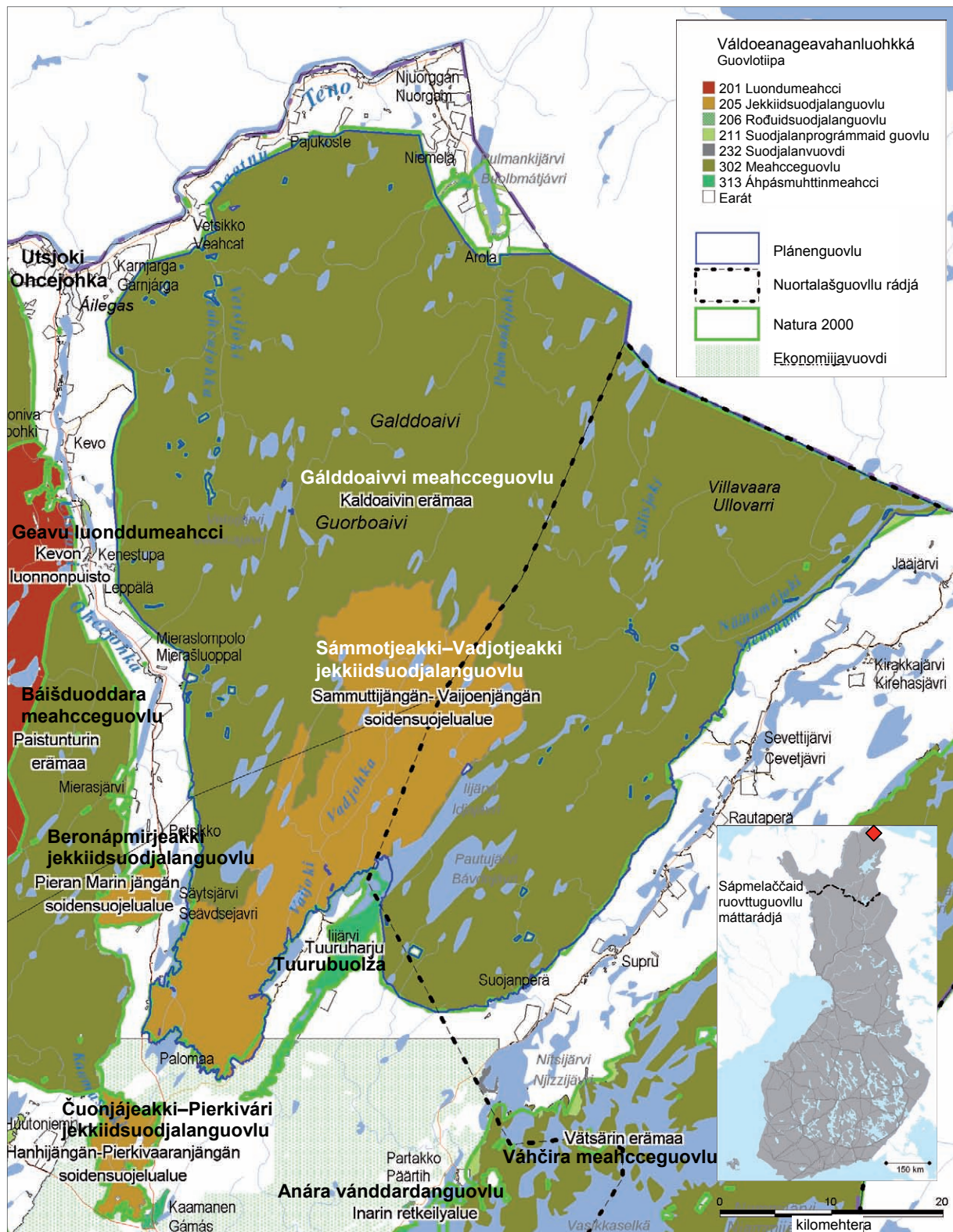
Guovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui ja oassi guovllus gullá nuortalašguvlui (govva 1). Meahceguovlu gullá maiddá Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii. Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii guovllu lohpaláččat EU:a suodjalanguovlofierpmádahkii luondodirektiivva (92/43/ETY) vuodul 22.12.2003. Naturai meahceguovlu lea laktojuvvon oktan ollisvuhtan ovttaš Sámotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlluin ja Turubuožža buolžžaid-suodjalanguovlluin.

Gálddoaivvi meahceguovllu dahje Sámotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu várás ii leat ovdal dahkkojuvvon dikšun- ja geavahanplána.

Guovlu gullá duovdaga dáfus lagešbadjosiidda ja jalges duoddarii. Oktalaš seakka beahcevuovdeguovlu lea meahceguovllu máttageahčen Njávđánjohka-Čoavččesjávri-linnjá máttabealde. Muđui guovlu lea eanaš jalges duottar, mas lea duottarguolbanat, hárvves lagešguolbanat ja jeakit. Ná dáin guovlluin ii leat vuovdeekonomalaš atnu.

Lastamáhtu lea duššadan Ohcejogas viehka viidát soahkevuvddiid (badjel 100 000 hektára). Lastamáhtovahágit leat lasihan jalges guovlluid meari. Gálddoaivvi meahceguovllus jalges duottarguolbanat leat 90 900 hektára dahjege 31 % viidodagas ja vátnamuorat duottarguolbanat 35 440

hektára dahjege 12 % viidodagas. Jekkiidsuodjalanguovllus jalges duottarguolbanat leat 6 140 hektára dahjege 12 % viidodagas ja vátnamuorat duottarguolbanat 5 880 hektára dahjege 11 % viidodagas.

Govva 1. Gálddoaivi meahcceguovllu ja Sámnotjeakki-Vadnotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat- ja váldoeanageavahanluohká. © Meahciráđdehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2007.

Gálddoaivvi meahceguovllu čázit gullet Jiekŋamerrii luoiti golmma čázadahkii: davás luoiti Deanu čázadahkii, nuorttas luoiti Njávánjoga čázadahkii ja uhca oasáš Idjávvrri (Ijjávri) máttabeale čáziin luitet Anárjávraí. Deháleamos oalgečázadagat Deanu čázadatguovllus leat Veahčajoga ja Buolbmátjoga čázadagat. Njávánjoga čázadagain deháleamos oalgečázadagat leat Silisjoga, Vadjoga (Vaijuuhâ) ja Sámmotjoga (Samudjuuhâ) čázadagat. Stuorámus jávrrit Gálddoaivvi guovllus leat Idjávri, Bávdejávri (Pavdjávri) ja Veahčajávri.

Meahceguovlu gullá Gálddoaivvi, Njávdáma ja Muttošjávvrri bálgosiid boazodoalloguvlui ja sámiiid ruovttuguvlui. Oassi meahceguovllus gullá nuortalašguvlui. Olgobáikegoddelaš lustagallestalliin sáhtá máinnašit meahcevánddardeaddjiid, geat johtalit guovllus geasi áigge iehčanassii luondduráfi ja jaskatvuoda ohcaleamen, ja guolásteaddjiid. Gálddoaivvi meahceguovllus leat mánggat geasiáigásaš meahcevuojáhagat, maidda Meahciráđdehus miediha mávssolaš ákkaid vuodul báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid.

Guovllu nuortadávegeahčen leat Čeavetjávvrri-Buolbmátjávvrri vánddardanjohtolat, Anárašbálggis ja Sámebálggis. Dálvit guovlluid čađa mannet mohtorgielkávuojáhagat ja daid geavahit sihke báikegottálaččat ja olgobáikegottálaččat. Guovllus leat guhtta ávdinstobu, main fuolaha Meahciráđdehus, ja njeallje láigostobu, main fuolaha Villi Pohjola.

Gálddoaivvi meahceguovllus eai ása dan áigge fásta. Gaskaboddosaš atnui oaivvilduvvon visttit gal leat valjis. Sierralágan gámpát ja eará ássanvisttit leat oktiibuot čuodemađe.

Boazodoalu, ruovttudárboameahcástusa ja -guolástusa dahje -čoaggima sihke luondduealáhusaid ja nuortalaččaid doarjjabáikkít meahceguovllus leat sullii 60. Priváhtaetnamat ja -čázit meahceguovllu siste leat sullii 9 700 hektára. Dat eai gula meahceguovlui eai Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii.

Guovllu jávrriin bivdet ruovttudárbbuide. Dasa lassin guolástus lea mávssolaš oassi ealáhusollisvuodas guovllu luondduealáhusbargiide. Lustabivdu dáhpáhuvá vuostazettiin Njávánjogas.

Rievssatbivdu mearkkaša ekonomalaččat muhtun muddui báikkálaš olbmuide. Báikkálaš luondduealáhusbargit bivdet rievssahiid árbevirolaš vuogi mielde gárddiiguin. Čakčat lustabivdit bohtet bivdit rievssahiid guhkkinge. Báikkálaš ássit bivdet maiddá ealggaid.

Gálddoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki báikenamat leat leamaš álgoálggos sámegillii. Maŋimus logijagiid áigge eanaš namaide lea vuogáiduvvan rattát sámegielat báikenamain suomagielat hápmi. Gálddoaivvi báikenamaid leat čoaggán 1960-logus, ja Eanamihtidánlágádus lea beivehan daid ođđaseamos 1:50 000 topográfakártaide (almmustuvvan 1996–1997). Dán plánaš geavahit dáid ođđaseamos topográfakártaid báikenamaid. Go juoga báikki namma máinnašuvvo plána teavsttas vuosttas háve, de ovdanbuktojuvvo suomagielat nama lassin ruoduid siste maiddá sámegielat namma, jos dat lea dieđus. Temákártain leat namat sihke sáme- ja suomagillii, jos dat earránit nubbi nuppis. Gálddoaivvi guovllu báikenamaid birra lea dahkkojuvvon vudolaš čielggadus (Mattus 2004). Das leat báikenammalogahallama lassin kártejuvvon álgoálgosaš sámegielat báikenamaid mearkkašumit.

1.3 Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat ja iešláhki

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu cáhká measta ollásit Gálddoaivvi meahceguovllu sisa. Jekkiidsuodjalanguovlu ja meahceguovlu hábmejit ovttas viiddis ja viehka luonddu-

dilálaš guovloollisvuoda (govva 1). Jekkiidsuodjalanguovllu rádjinn máttageahčen lea Idjajávrrigeaidnu ja oarjedavágeahčen Anáris Ohcejohkii doalvu geaidnu. Muđui guovllu rádjinn lea Gálddoaivvi meahceguovllu ráđji.

Jekkiidsuodjalanguovlu lei mielde Peräpohjola ja Lappi jekkiidsuodjaleami vuodđoprográmmas, man stáhtaráđdi nannii 26.3.1981. Jekkiidsuodjalanguovlu fas vuodđuduvvui lága vuodul 1988:s (Láhka stáhta oamastan dihto guovlluid čohkkemis jekkiidsuodjalanguovlun 851/1988, mañnelis **jekkiidsuodjalanláhka**). Jekkiidsuodjalanguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádahkii oassin **Gálddoaivvi** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovllus. Jekkiidsuodjalanguovlu lea ollásit sámiid ruovttuguovllus ja gullá Meahciráđđehusa hálddašánválddi vuollai ja lea Davvi-Lappi luonddu-dikšunguovllu geahču vuolde.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu viidodat lea Eanamihtidanlágádusa gidodatregistara mielde 52 774 hektára, mas čázit leat sullii 3 300 hektára. Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea Suoma viidáseamos jekkiidsuodjalanguovlu ja viidáseamos oktalaš jeaggeguovlu Suomas.

Jekkiidsuodjalanguovllus lea soames doarjjabáiki boazodoalu ja luondduealáhusaid dárbbuide. Priváhtaeatnamat ja -čázit leat jekkiidsuodjalanguovllus sullii 50 hektára. Dat eai gula lága (851/1988) vuodul vuodđuduvvon Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlui, muhto gullet stáhtaráđi 26.3.1981 nannen jekkiidsuodjaleami vuodđoprográmmii ja maiddái Natura 2000 -fierpmádahkii.

Guovllu viidodagas sullii 50 % leat jeakkit. Guovllus ii leat vuovdeekonomalaš mearkkašupmi. Guovllu minerálaeatnamiin válđojuvvo uhccánaš boaldinmuorra guovllu boazodoalu ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid atnui.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanprográmma lea báikegottálaččaide dehálaš boazodoallo-, meahcebevdo-, guolástus-, lubmen- ja lustageavahanguovlu. Guovllus dollet bohccuideaset Gálddoaivvi ja Muttošjávrrii bálgosat.

1.4 Plánenproseassa

Meahceguovloláhka (62/1991) geatnegahtá Meahciráđđehusa dahkat meahceguovlluid várás dikšun- ja geavahanplánaid. Go Birasministeriija lea nannen dikšun- ja geavahanplána, de Meahciráđđehus lea geatnegahtton doaibmat plána mielde.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon 1988:s (851/1988). Ásahus (Ásahus dihto stáhtaguovlluid čohkkemis jekkiidsuodjalanguovlun 852/1988, mañnelis jekkiidsuodjalanásahus) daddjojuvvo ahte guvlui dahkkojuvvo dárbbu mielde dikšun- ja geavahanplána, man nanne birasministeriija. Meahciráđđehusa mielas Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu Suoma viidáseamos jekkiidsuodjalanguovlun lea nu mearkkašahtti ahte dasa dahkkojuvvo dikšun- ja geavahanplána ovttas Gálddoaivvi meahceguovlluin. Guovllut hábmejit eatnandiedalaččat, hálddahušlaččat ja doaimma dáfus vuogas oktalaš ollisvuoda. Dasa lassin meahceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu gullet seamma Natura-guvlui (Gálddoaivvi meahceguovlu). Plánema duogážin dahkkojuvvon vuodđočiellgadásat leat maiddái dáidda guovlluide oktasaččat.

Plánenproseassa lea leamaš ollašuttimin jagiid 2002–2006 meahceguovloplánejeaddji Elina Stolt. Meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu birra dahkkojuvvon luonddu, geavaheami ja báikenamaid vuoddočielggadus lea almmustuvvan Metsähallituksen luonnonsuojelujä -preantusráiddus (Tynys & Stolt 2004).

Plána dahkama leat leamaš stivremiin Ohcejoga ja Anára gielddaid ovttasbargojoavkkut, maid Meahciráddehus lea ásan. Ohcejoga ovttasbargojoavkku lahttun leat plánenproseassa áigge doaimman guovlluhoavda Pirjo Seurujärvi (Meahciráddehus), Veikko Guttorm (Ohcejoga giella), Samuel Paltto (Ohcejoga giella), Maria Sofia Aikio (Ohcejoga giella), Vieno Länsman (sámediggi) ja Jorma Harlin (sámediggi). Anára ovttasbargojoavkku lahttun leat plánenproseassa áigge doaimman guovlluhoavda Pirjo Seurujärvi (Meahciráddehus), Teuvo Niemelä (Anára giella), Laila Aikio (Anára giella), Terho Kinisjärvi (Anára giella), Oula Sara (sámediggi), Väinö Seurujärvi (sámediggi), Hannu Magga (sámediggi) ja Veikko Feodoroff (Nuortalaččaid siidačoahkkin).

Plána lea dahkkojuvvon nu, ahte ovdal ieš árvalusa mitaluvvo oanehaččat fáddásuorggi duogázis ja vuolggasajiin. Dát áššit leat ovdanbukton vuđoleappot Gálldoaivvi meahceguovllu bákte- ja eanavuodu ja čáziid govvideaddji prentosis (Manner & Puro 1999), guovllu ássan- ja ealáhus-historjjá govvideaddji prentosis (Länsman 2000) ja meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu ja báikenamaid govvideaddji vuoddočielggadusain, mat leat almmustuvvan 2004:s **Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja** -ráiddus (Tynys & Stolt 2004).

Plána **árvalusaide** leat váldojuvvon dušše dakkár áššit, main Meahciráddehusas lea mearridanváiđi ja mat gullet Meahciráddehusa doaimmaide. Dat gusket juogo Meahciráddehusa iežas meahceguovlogeavahepmái dahje eará geavaheadjiid stivremii. Go árvalusain muhtumat ollašuvvet, de dat rievdadit muhtun muddui meahceguovllu dikšuma, geavaheami dahje suodjaleami. Muhtun árvalusat fas leat merkejuvvon dálá vuogi seailuhan dihte.

Plána **ávžžuhusain** leat árvalusat, mat eai gula Meahciráddehusa mearridanváiđi vuollai – dego láhkamearrádusaid rievdadeamit. Loahpas árvoštallojit plána ekologalaš, kultuvrralaš, sosiálalaš ja ekonomalaš váikkuhusat meahceguovlolága váldoulbmiliid dahjege ohcaluvvon birasváikkuhusaid ektui. Plána árvalusat ja ávžžuhusat gusket sihke meahceguovlui ja jekkiidsuodjalanguovlui, jos ii nuppeláhkai daddjojuvvo.

Meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás árvaluvvo bissovaš mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa seammaláhkai go lea Váhčira, Giehtaruohtta ja Darvvatvári meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain. Dát oaivvilda dan, ahte plána galgá dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjitge ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpáhuvvat oassálasti plánema prinsihpa mielde. Goittotge plána váldolinnját – dego avádatjuohku ja dasa vuodduvvi eanageavaheami stivren – leat oaivvilduvvon nu bissovaš mearrádusain go vejolaš.

Meahceguovlluid ja jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánat dahkkojuvvojit Rio de Janeiro 1992:s dohkkehuvvon ja Suoma ráddehusa 1993:s ratifiseren bastevaš ovdáneami prinsihpaid ja 21. čuohtejagi doaimmaprogramma (**Agenda 21**) mielde. Sisdoaluid ja proseassaid dáfus meahceguovloplánat ja daid dahkan čuvvot Sámiid bastevaš ovdáneami programma, erenoamážit dan logu 1.3 Birrasa ásat vuolggasajit hárrái. Plánemis leat sámeiperspektiivva lassin váldojuvvon vuhtii oppalaččat čearddalašvuhtii geahčakeahhtá EU:a lagasvuodaprinsihpa mielde guovllu buot áššáiosolaš geavaheadji- ja čanasjoavkkut vuoigatvuodaideasetguin, Suoma dálá láhkamearrádusat ja ON:a riikkavuloš- ja politihkalaš vuoigatvuodaide goskevaš oktasašsoahpamuša 27. artihkal.

Plána vuodduuvvá lágaide ja áshusaide, guovllu luonddu ja báikenamaid vuoddočielggadusaide (Tynys & Stolt 2004), báikkialdefitnamiidda, Meahciráđdehusa bargovehkii guovllu dikšuma birra čoggon vásáhusaide ja dieđuide ja meahceguovlluid várás dahkkojuvvon ovddit dikšun- ja geavahanplánaide, čanasjoavkkuid oainnuide ja báikkálaš olbmuid ja vánddardeaddjiid oainnuide ja oaiviliidda.

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Davvi-Lappi eanagoddelávvguvlui (Čuovus 4). Lappi Lihtu stivra lea dohkkehan 19.5.2006 eanagoddeláva. Láva nanne birasministeriija. Dassáži guovllus lea fámus Lappi guovlolávva, mii lea mánggaláhkai boarásmuvvan. Guovloláva vuoigatvuođaváikkuhusaid Meahciráđdehus lea eana-geavahan- ja huksenlága (132/1999) oaivvildan eiseváldin geatnegahtton váldit vuhtii guovllu dikšuma ja geavaheami plánemis.

Plána lea giedahallon njukčamánu 2003 Ohcejoga ja Anára gielddaid ovtasbargojoavkkuin, maid Meahciráđdehusa lea ásahan. Dat leat doaibman plánen stivrenjoavkun. Meahciráđdehus lea giedahallon plána Gálddoavvi, Muttošjávrris ja Njávdáma bálgošiguin ja Nuortalašráđiin njukčamánu 2003. Ohcejoga ja Anára guolledoalloráđđadallangottit leat giedahallon plána suoidnemánu 2003. Láhkageatnegas ráđđadallan Sámedikkiin dollojuvvui 21.8.2003. Báikkálaš olbmot leat sáhtán oassálastit plánemii earret eará buohkaide rabas dilálašvuođain, mat lágiduvvojedje Ohcejogas, Gápmasis ja Čavetjávrris. Dáin dilálašvuođain bohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánemis lea plána čuovusin (Čuovus 2).

Sámedikki, birasministeriija ja Meahciráđdehusa ságastallamiin ja sámedikki ja birasministeriija ráđđadallamiin leat **plána birasváikkuhusaid árvvoštallamis** bohtán dan oaivili, ahte sámediggi lea kulturiešstivrenlága ollašuttin rivttes orgána árvvoštallat meahceguovlluid ja davvi-guovlluid eará viiddis suodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusaid, dalle go guorahallojit plána váikkuhusat sámiide. Sámedikki árvvoštallanosodat lea plána čuovusin (Čuovus 1).

Giellaláhka (423/2003) lea Suoma álbmotlašgielaide – suoma- ja ruotagillii – guoskevaš oktasaš-láhka. Lága ulbmilin lea dorvvastit Suoma guovttegielalašvuođa doaibmilvuođa beaivválaš eallimis. Sámegiela geavaheamis mearriduvvo sierra lágas (1086/2003). Giellalága ulbmilin lea ahte lágas sihkkaraston sámiid vuoigatvuohta geavahit iežaset giela virggálaš oktavuodain ollašuváši maddái beaivválaš eallimis. Sámegielain oaivvildit Suomas hállojuvvon buot sámegielaid: anárašgiela, nuortalašgiela ja davvisámegiela. Giellalágaid gáibádušat váldojuvvojit vuhtii ee. oassálastindilálašvuođain. Dikšun- ja geavahanplánat dahkkojuvvojit sámiid ruovttuguovllus sihke suoma- ja sámegillii.

Čálalaš cealkámušaidaddimii plána sáddejuvvui 9.7.2004. Čálalaš cealkámušat bivdojuvvojedje 43 oassebealis, main 32 adde cealkámuša. Meahciráđdehus dagai cealkámušain čeahkkáigeasu ja guorahalai daid fáddásurggiid mielde (Čuovus 3). Cealkámušaid vuodul Meahciráđdehus válddii plánii dárbbalaš rievdadussárvalusaid oktan ákkastallamiiguin. Dat giedahallojedje Meahciráđdehusa Anára gieldda ovtasbargojoavkkus 30.9.2004 ja Ohcejoga gieldda ovtasbargojoavkkus 1.10.2004.

Sámedikki cealkámuš ja árvvoštallan plánas bođii 21.12.2006 beaiváduvvon reivviin (Čuovus 1). Sámedikki árvvoštallama vuodul dahkkojuvvon rievdadusat giedahallojuvvojedje ja dohkkehuvvojedje Ohcejoga gieldaguovdašas ovtasbargojoavkkus 2.5.2007 sihke Anára ja Soadegili gielddaid ovtasbargojoavkkus 3.5.2007.

Birasministeriija nannii plána 16.12.2008 (Čuovus 5).

GUOVLU LUONDU JA GEAVAHEAPMI DÁN RÁDJÁI

2 Luondu, historjá ja dálá geavaheapmi

2.1 Geologiiija ja morfologiiija

Govvádus meahcceguovllu bákte- ja eanavuodus lea almmustahtton (Manner & Puro 1999) Meahciráđđehusa almmustahttinráiddus.

Gálddoavvi meahcceguovllu báktevuoddu lea čielgasit mánggahápmáseabbo go báktevuoddu oarjjabeale Báišduoddara meahcceguovllus. Meahcceguovllu eanavuoddu lea eanaš morena. Dat gokčá báktevuodu dábálaččat moatti mehtera assosaš gierddan. Duottarguolbanat leat báikkuid áibbas báljjes morenaalbmoneamit. Muorranguolbaniin morena alde lea asehis mulde- gárggo-gierdda. Dan vuolde lea čuvges doidásangierdda ja dan alde sevdnjes rigggudangierdda.

Manjimuš jiekŋaáigi lea hábmen eanavuodu garrasit. Geomorfologalaš čohkiidemiin eanemuš fuomášahtti lea viiddis drumliinaguovlu Idjajávrrri davá- ja davvenuorttabealde. Geađgás čora-morenačohkiidumit, gos lea váttis johtit, leat earret eará Čeavetjávrrri geainnu davábealde, Bávde-jávrrri davvenorttabealde, Ullovári birrasis ja Moresveiskáiddis sihke maiddái Idjajávrrri buolžža ravddas.

Eandalii guvlui mihtilmasat leat tuolloeatnamat, dahje nuppiiguin sániiguin garrasit tuollu hábmen minerálaeatnamat.

Jeakkit gokčet 17 % Gálddoavvi meahcceguovllu viidodagas. Jekkiidsuodjalanguovllu viidodagas bealli (50 %) lea jeaggi. Meahcceguovlu lea oalle čáhccás guovlu. Go fárrui rehkenastojuvvo badjel hektára sturrosaš čázit, de jávrriid ja ládduid lohku badjána badjel golmma duháha. Dan vuodul guovlu lea okta Suoma jávrámus guovlu, dan birra eanet čuovvovaš logus.

2.2 Čázádagat

Čuovvovaš guovllu čázádagaid govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu vuoddočielggadusas logus (Sepänen 2004).

Gálddoavvi meahcceguovllu viidodagas leat čázit sullii 10 % ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu viidodagas sullii 7 %. Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu čázit gullet Jiekŋamerrii luoiti golmma čázádhkii: davás luoiti Deanu čázádhkii, nuorttas luoiti Njávánjoga čázádhkii ja uhca oasáš Idjajávrrri máttabeale čáziin gullet Báhčaveaji čázádhkii. Deháleamos oalgečázádagat Deanu čázádatguovllus leat Veahčajoga ja Buolbmátjoga čázádagat. Njávánjoga čázádagas mávssoleamos oalgečázádagat leat Silisjoga, Vadjoga ja Sámmotjoga čázádagat (govva 2).

Guovllus leat valjis láddot ja jávrrit. Daid ollesviidodat leat sullii 30 000 hektára. Láddot (vuolled 10 ha) guovllus leat oktiibuot 9 900 hektára. Smávva jávrrážat, maid viidodat lea 10–100 hektára, leat guovllus oktiibuot 9 700 hektára. Jávrrit, maid viidodat lea 100–10 000 hektára, leat oktiibuot 10 700 hektára. Badjel 10 000 hektára viidosas ng. stuorrajávrrit guovllus eai leat. Guovllu

jávriin stuorámuš lea Idjajávri (sullii 3 700 hektára) ja nubbin stuorámuš lea Bávdejávri (sullii 2 400 hektára).

Govva 2. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu čázádagat ja golganguovllut.
© Meahciráđđehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Guovlu lea čázadagaid ja guoládaga dáfus subarktalaš. Čázit leat guorbasat ja čielgasat. Duottarjávrrit leat dábálaččat coahkásat – earret Idjajávrrí jargñačáziid ja muhtun smávit duottarjávrriid.

Guovllu čázadagat leat measta luonddudilis. Áibmonuskkiiid leat gávnahan váikkuhit čázi kvalitehtii, mii lea boahtán ovdan nu ahte čáziid dustennávccat leat geahppánan ja suvrodat lassánan. Guolit leat erenoamáš rašit suvrodaga lassáneapmái. Go čáziid suvrodat ain láve lassánit gidđat, de dan eai leat goittot fuobmán dagahan guollejámuid guovllus.

Guollečáziid buvttadeami leat áiggiid mielde geahččalan buoridit guollegilvimiiguin, mat álgga-huvvojedje 1950-logus. Buorrin oaivvilduvvon doaimma lea goittot mángii jávkadan guovllu álgo-álgoš guollenáliid. Čuovža lei bivnuheamos gilvinguolli, mii gievrrabun goittot jávkadii eará guollešlájaid. Guollegilvimiiguin bilidedje erenoamážit mánggaid rávdočáziid. Maŋimuš logi jagi áigge divraseamos rávdonáliid leat geahččalan máhcahit sirdimiin lahkosiid náliide gullelaš eadneguolliid. Ná leatge lihkkohan máhcahit fas guollenáli mángga jávrái.

Gyrodactylus salaris -luhtehas lea Norggas sakka loaktán Atlántta luossanáliid mángga vadjolan-luossajogas. Dát luhtehas lea dábalaš Nuortamerrii luoiti jogain, muhto Deanu ja Njávánjoga čázadagain dat ii leat dihtton. Luhtehas leavvá eanaš dalle, go ealli guolit sirdojuvvojit čázadagas nubbái. Deanu ja Njávánjoga čázadagat leat suodjaluvvon njuolggadusaiguin, mat gildet sirdimis daidda guliid eará čázadagain. Luhtehas sáhtá leavvat goittotge maiddái dalle, go guliiguin dahkamušas leamaš guolástanbiergasat dolvojuvvojit buhtes čáziide. Guolástanbiergasiid galggašiige goikadit ja desinfiseret fuolalaččat, jos dat leat geavahuvvon eará čáziin. Erenoamáš dárki galggašii leat fatnasiiguin, maidda sáhtá leat báhcán vierročázadagaid čáhci. Vierročázadagas buktojuvvon seakteguolit maiddái sáhttet lávdadit luhtehasa. Guolástanbiergasiid lassin luhtehas sáhtá sirdasuvvat čáhcegirdiid govddohagaid fárus buhtes čáziide.

Deanu- ja Njávánvuonain norgalaččat šaddadit ollu kássaluosaid. Biebmoluosaid leat fuomášan gárgiddan šaddadankássaid siste ja gorgŋon luondduluosaid fárus goittot Detnui. Biebmoluosat gullet genetikalaččat vieris nállái ja sáhttet rievdadit duháhiid jagiid áigge nállašuvvan Deanu ja Njávánjoga luossanáliid. Lea maiddái stuorra várra ahte guolledávddat levvet gárgolaččaid fárus.

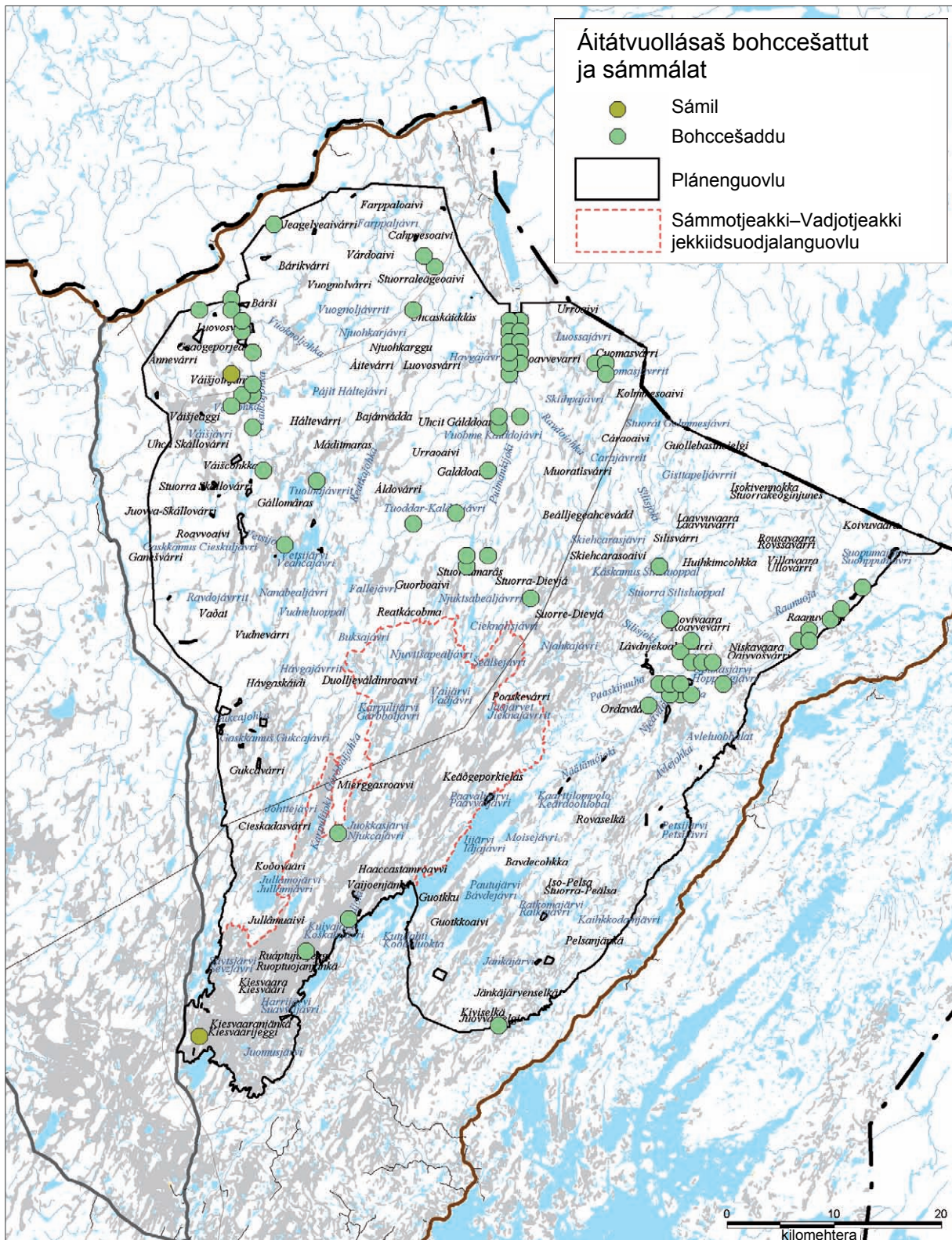
Meahceguovllu guollečáziide lea álkimus beassat dálvvi áigge. Geassit johtima váttásmuhttet viiddis jeaggeguovllut. Johkaguorat leat lunddolaš johtolagat guolásteaddjiide, geat leat geasi áigge vácci jođus.

2.3 Áitatvuloš šattut

Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu ja Urho Kekkonena álbmotmeahci luonddukárten (Sihvo 2001, 2002) lea vuosttas gokčevaš kárten Davvi-Lappi luondduriggodagaid birra. Luonddukárten-materiálas fidne govusdieđuid omd. Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámnotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu biotohpain. Guovllu áitatvuloš šattuin lea dahkkojuvvon oanehis čielggadus (Keränen 2004), masa dán logu teaksta vuodđuduvvá.

Gálddoavvi meahceguovllus dihtet leat odđa IUCN-klassifiserema (IUCN = Riikkaidgaskasaš luonddusuodjalanlihttu) mielde čieža váldegottálaččat áitatvuloš bohcešaddošlájá: erenoamáš áitatvuloš (CR) gastinurttas (*Veratrum album*), hui áitatvuloš (EN) čáreslukti (*Carex microgloch*) ja váravuloš šlájat (VU) suoidnečoavddarássi (*Botrychium boreale*), gieračoavdda (*Botrychium lanceolatum*), miesttadaŋas (*Myricaria germanica*), davvegidđačalbmi (*Primula stricta*) ja jeaggenarti (*Saxifraga hirculus*). Ovdalis máinnašuvvon šattuin suoidnečoavddarássi ja davve-

gidđačalbmi eai vel ovddit áitatvulošvuodadárkkisteamis (Rassi ee. 1991) meroštallon áitatvuloš šaddun (govva 3).

Govva 3. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki–Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovlu áitatvuloššaš šattuid ja sámmáliid, mat leat dieđus, dihttomat. © Meahciráđđehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Váldegottálaččat dárkonvuloš (NT) bohcešattut, mat eai lohkkovuvvo ieš áitatvuloš šattuide, gávdnojit Gálddoavvi guovllus gávcci: davverásselávki (*Allium schoenoprasum* var. *Sibiricum*), márjjáčoavdda (*Botrychium lunaria*), bohccolukti (*Carex laxa*) ja devkesullu (*Eriophorum brachyantherum*), vilgesgeapman (*Pseudorchis albida* ssp. *straminea*) ja hui hárvenaš danjasruvsu (*Rhododendron lapponicum*).

EU:a luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosa II šlájat Gálddoavvi guovllus leat várrelukti, jeaggenarti ja áitatvuloš šattuide gulakeahtes uhcafiskekrássi (*Ranunculus lapponicus*). Várrelukti dihtet gávdnot guovllus njealje sajis, uhcafiskekrási guovtte sajis ja jeaggenartti ovttas sajis. Dáid dieđuid vuodđun leat boares áiccastagat mannan čuohtejagi álggogeahčen Sámmotjeakkis.

Gálddoavvi áitatvuloš jeahkáliid, sámmáliid ja guobbariid birra leat váilevaš dieđut.

2.4 Natura-luondotiipat

Gálddoavvi meahceguovlu (FI 1302002) -nammasaš Natura 2000 -guovllu diehtoskovis leat almmuhuvvon luondodirektiivva I mielde 16 luondotiippa, main dábalépmosat govčču dáfus leat duottarguolbanat (40 %), áhpejeakkit (20 %), lagešvuovddit (15 %) ja duottarsuovkkat (5 %). Dasa lassin luondotiippain guovllus gávdnojit mulderuivejávrrit ja -láddot (3160), boreála luondduvuovddit (9010), guorba duottarniittut (6150), Fennoskandia lunddolaš johkajohtolagat (3210), balsajeakkit (7320), muorrajeakkit (91D0), duottarjogat ja -ádjagat (3220) sihke molsašuvvanjeakkit ja gáddejeakkit (7140). Guovllus gávdnojit maiddái silikáhtabávttit (8220) ja suonjut (7230) ja muhtun muddui miesttadañaseatnamat (F) ja dulvevuovddit (91E0). Guovllu luondotiippain vuosttašettiin suodjaleami dárbbu vuolde leat áhpejeakkit, balsajeakkit, luondduvuovddit, muorrajeakkit ja dulvevuovddit. (govva 4)

Natura 2000 -luondottiipparávagihpa (Airaksinen & Karttunen 2001) mielde mulderuive jávrrit ja láddot, mat Gálddoavvi guovllus leat Natura-diehtoskovi mielde 3 %, ei dihtto duottarguovllus. Dát šlájat sáhtta dihttot Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ja Idjajávrrit máttanuortta bealde. Luondotiipa **guorba šerresčázat jávrrit** (3110) váilot Gálddoavvi meahceguovllu Natura 2000 -diehtoskovis. Goittotge dakkárat sihkkarit leat Gálddoavvi guovllus. Duottarčáziid čázadagaid šattolašvuoda leat kárten oalle unnán. Rintanen (1982) lea dutkan muhtun veardde čáhcešattolašvuoda. Jávretiippain ii leat Meahciráđdehusa **SutiGis**-diehtovuogádagas dál oažžumis dárkilut diehtu.

Natura 2000 -diehtoskovis váilot maiddái luondotiipat **smávvejogat ja ádjagat** (3260) ja **suonjut** (9050). Dáid luondotiipaid váilon Gálddoavvi meahceguovllu Natura 2000 -diehtoskovis bohtá das, ahte daid dihttomis ii lean sihkkaris diehtu Suoma Natura 2000 -fierpmádaga vuodđudeami dieđuid čohkkema áigge várás 1990-logu beallemuttus. Dieđut Gálddoavvi guovllus dievasmuvve 1990-logu loahpas dahkkojuvvon Davvi-Sámi ja UK-álbmotmeaahci luondokártenfidnu áigge. Natura-luondotiipa Smávvejogast ja ádjagat dihttojit lagamustá Gálddoavvi meahceguovllu máttanuortaoasis Idjajávrrit ja Bávdejávrrit guovlluin, mii gullá vuovdešattolašvuoda ávadatjuogus Vuovde-Sápmái. Suonjut dihttojit hárvenažžan stuorát jogaid legiin, eandalit Veahčajogas ja Buolbmátgeašjogas.

Meahciráđdehusa SutiGis-diehtovuogádagas váilot Gálddoavvi meahceguovllu Natura 2000 -guovllus dieđut jávrrin ja ládduin sihke dulvečáziin, mat sistisdollet mulderuivvi. Luondokártenfidnus ii lean vejolašvuoda sirret guorba ja šerresčázat jávretiipaid sierra. Dieđut guovllu dulvevuovddiin leat maiddái váilevaččat. Tiipa iešláhki Davvi-Sámis lea funet dutkojuvvon.

Govva 4. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki-Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovvlu Natura-luondotiipat. © Meahci-ráđdehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosa II eallišlájain guovllus gávdnojit diehtoskovi mielde njálla, geatki ja čavrris. Luondodirektiivva čuvvosa II bohcešaddošlájain guovllus gávdnojit uhcafiskesrássi, jeaggenarti ja várrelukti. Dasa lassin guovllus gávdno áitatvuloš davvigiehpabeiveloddi. Geatki ja njálla leat merkejuvvon tabeallas vuoruhuvvon šládjan. Geatkki suodjaleamis ja čuovvumis vástida Fuođđo- ja guolledoalu dutkanlágádus (RKTL), ja Meahciráđdehus fas čoaggá áicandieduid geatkki, čađaha lohkamiid ja goziha veahkkálagaid RKTL:ain geatkenáli. Njálla čuovvun ja suodjaleapmi lea addojuvvon Meahciráđdehusa bargun, ja dat lea mielde Njalla Life:s gitta jahkái 2008. Dán fitnu čađahettiin dahkkojuvvo manjit áiggiid várás sierra suodjalanplána njálla várás.

Gálddoavvi Natura 2000 -diehtoskovis leat almmuhan guovllus gávdnot 27 loddešlája, mat gullet EU:a lodedirektiivva (79/409/ETY) čuvvosii I. Dáid loddešlájaid suodjalan dihte galgá čujuhit sierra suodjalandoaimmaid guovlluid. Dáin šlájain gávccii leat Suoma áitatvulošvuoda-klassifiserema mielde áitatvuloš šlajat.

2.5 Guoládat

Čuovvovačas guovllu guoládaga govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu, geavaheami ja namaid vuoddočielggadusa logus **Kalasto ja kalastus** (Seppänen 2004).

2.5.1 Álgoálgosaš guoládat

Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus gávdnojit buot guollešlajat, mat leat Anára Sámis. Eanaš leat luossaguolit. Luossaguliide gullet luossa, sierralágan dápmohat (guvžá, guovžur ja ájadápmot), hárru, čuovža ja rávdu. Eará šlájain gávdnojit hávga, vuskkon, njáhká, gulmmehat (goittot golbmagulmmet) ja noarsa.

Rávddu deaivá dábálaččat čázadagaid gieraosiin. Rávddus sáhtta earuhut moanaid sierra hámiid. Dan deaivá dábálaččat jalges duoddara čáziin dahje galbma gáldoádjagiin. Guliid sturrodat čuožžu biebmomearis. Smávisin báhcán rávddut, mat leat sirdojuvvon eará čázadahkii, šaddet buori biebmodilis seamma bures go earáge seamma šlája guolit vástideaddji čáziin. Smávisin báhcin ii leat nappo genetiikalaš iešvuohta. Šaddamii váikkuha njuolggá biebmomearri. Guovllu rávdočázit leat eanaš Detnui luoti gieračáziin Njuorggáma ja Ohcejoga girkosiidda gaskkas. Eará sajis rávdu gávdno Ohcejotsiste Leaibejoga Rávdojávriin, Buolbmátjávrii luoti Skáidejávriin ja Buolbmátjohkii luoti Rávdojoga čázadagas. Njávđanjoga čázadagas álgoálgosaš rávdovávrit leat Stuorraeáđgenjunnása (Stuorrákeđgnjunes) guovllus čáhcejuhkama alde.

Dápmot lea viidásepmosit leavvan guolli. Das sáhtta earuhit moanaid čuđiid sierra náliid. Dápmohis gávdnojit moanat hámit, mat sáhttet hui álkit sirdásit birrasis nubái. Seamma čázadaga ájadápmohiin ja vaikkoba vadjoleaddji guvžžáin sáhtta leat seamma álgovuoddu. Dábálepmosit dápmohat leat ája- ja láttodápmotnálin. Stuorát jávriin sáhtta earuhit guovžurnáliid. Veahča-, Buolbmát-, Njávđán- ja Silisjohkii sáhtta goargnut guvžá Jiekñamearas. Gieračáziid guvžánálit dáidet leat goittot uhcit. Nállái eai gula nu galle guoli.

Deanus ja Njávđánjogas lea genetiikkaččat goappásge iežas **luossanáli**. Čázádatguovllu siste sáhtta maiddái sierra oalgejogain earuhit sierra náliid. Deanu čázádatguovllus gávdno sierra luossanáli Buolbmátjogas, Gálddašjogas, Luossajogas, Skihpajogas ja Veahčajogas. Seammaláhkai Njávđánjogas ja Silisjogas lea iežas luossanáli. Luossa lea duollet dálle gorgnon Čeavetjávrris luoiti Guošnjohkii (Kuošnjájuuhâ), gos dat godđan- ja veajetbuvttadanguovlluid vátnivuoda dihte dáidá lassánit dušše soaittáhagas. Idjajávrrí máttageahčai luoiti Vadjojohkii dihtet duollet dálle gorgnon luosa.

Čuovža lea dábálaš guovllu jávrriin. Sáhtta earuhit moanaid čuovžahámiid. Čuovža sierra hámiidsguin sáhtta eallit maiddái šattolet ja coages humusčázis. Deháleamos čuovžáčázit leat miehtá Veahčajoga čázádaga, gos ieš Veahčajávri lagasjávrriidsguin lea álo leamaš mearkašahhti guolleáhci Ohcejoga nuorttageahčen. Njávđánjoga čázádatguovllus measta buot gierajávrriin leat ealaskas čuovžanálit. Mávssolepmosat dain leat Jollanjávri (Juullámjávri) ja Johttejávri, Vadjoga čázádaga gierajávrrit ja Silisjoga gierajávrrit. Čiekŋalis ja stuorra jávrriin sáhtta earuhit dorrečuovžahámiid (**reaská** ja **roabát**), mat ellet dávjá valljugas nállin. Idjajávri lea dás ovdamearkan.

Hárri lea rávdnječáziid guolli. Šládja lea goittot hui dábálaš maiddái jávrriin. Hárri atnet ovttá hámi šládjan. Guolli šaddá viehka bures bivdinmahtásazžan, eaige das leat fuobmán dorrenáliid, dego dápmohis, rávdnus dahje čuovžžas. Rávdnječáziid lassin hárrejávrrit leat eanaš Veahčajávri guovllus ja dan bajábeale jávrebadosiin ja Buolbmátjoga jávrriin. Njávđánjoga čázádaga bealde hárri deaivá seamma čáziin go čuovžžage.

Hávga eallá measta seamma čáziin go čuovža ja hárri. Dan deaivá maiddái jogaid savvoniin. **Njáhká** lea leavvan measta buot čáziide. Dan sáhtta deaivat bajimus rávdnojávrriin uhcimus ádjaggiidda. Njáhká ii dábálaččat šatta stuorisin. Stuuramus njágáid bivdet čiekŋalis ja galbma jávrriin. **Vuskkon** ii leat dán guovllus nu dábálaš guolli go hávga. Deanu čázádagas dat gávdno Veahčajávri jávrebadosiin, gieldda ráji alde leahkki jávrriin ja vehá eanebuš Njávđánjohkii luoiti jávrriin. Dáppe leat maiddái jávrrit, main vuskkon lea jávri áidna guollenáli. Njávđánjoga čázádagas vuskkonnálit leat vátnon máŋgga jávrris guollegilvimiid dihte. Vuskkonnálit orrot goittot ealáskeamen, go čuovžagilvimat leat nohkan. **Gulmmetguliin** golbmagulmmet lea dábáleabbo go logigulmmet. Goappáge šlájá deaivá dušše báikkuid. **Noarsa** ealaša gáddegedggiid gaskkas ja lea viehka dábálaš šládja.

2.6 Áitatvuloš njiččehasat

Luonddusuodjalanásahusa (160/1997) mielde birasministeriija galgá lágídit luonddudilálaš ealánšlájaid čuovvuma Suomas nu, ahte dan vuodul sáhtta árvvoštallat sierra šlájaid suodjalandási. Erenoamážit galgá váldit vuhtii áitatvuloš šlájaid. Áitatvuloš šlájaid čuvvot Suomas moanat oassebealit ja máŋggain šlájain lea sierra čuovvun- dahje bargojovku. Dáin šlájain oassi leat dakkárat, mat gávdnojit eanaš dušše Davvi-Suomas – ja ná ee. Gálldoavvi meahceguovllus ja Sámotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Ealliin dákkár šlájat leat njálá (*Alopex lagopus*), giljobaš (*Anser erythropus*) ja rievssatfáli (*Falco rusticolus*).

2.6.1 Njálá

Suoma njállanálii lea sakka vátnon mañimuš logi jagi áigge. Leat juo gávccii jagi das go mañimuš geardde lea áicojuvvon beassi, mas leat čivggat. Ovttaskas beasitge orrot gávdnomin jahkásaččat hui uhccán. Oppa riikka njállanállin lea árvvoštallon 2002:s sullii 10–15 rávis ealli, main Gálddoaivvi ossodat livččii 2–3 njála. Áitatvulošvuodaklassifiseremis njálá gullá jovkui **erenoamáš áitatvuloš** (CR).

Suoma duoddariin dihtet gávdnot sullii 150 boares njállabiedjorusttega. Dáin Gálddoaivvis leat badjel goalmmás dahjege sullii 60. Giehtaruohhtasa lassin Gálddoaivi lea leamaš Suoma mávs-soleamos njállaguovlu.

Dálvit 2002 Gálddoaivvi guovllus dárkkistuvvojedje 55 boares njálabeasi. Besiid dihtet leat 57. Geassit 2002:s Gálddoaivvi guovllus dihte gávdnot juo 59 beasi ja dáin 56 dárkkistuvvojedje geassit. Guovtte beasis orui rieban ja loahpat ledje ávdimat. Buot buohkanassii Gálddoaivvi njállanállin 2002:s árvvoštallojuvvui 2–3 rávis njála ja oppa Suoma njállanállin 8–13 njála. Suoma njállaguovlluin eai leat 1990-logu gaskkamuttu mañná gávdnon ásojuvvon njálabeasit, vaikko njálladilli lea beaktileappot guorahallon. Ovttaskas njálaid deaivá ain jahkásaččat. Njállalogu johtilis vátnumii lea leamaš sивvan riebaniid laskan ja njálaid fuotnánan biebmodilli – ee. 1980-logu rájes eai leat leamaš goddesáhpánjagat.

Eana- ja meahccedoalloministeriija sierralobi vuodul riebaniid leat mañimuš njealje jagi áigge bivdán njállaguovlluin sullii 50 jahkásaččat. Dát lea sullii seamma mearri go leat dovdojuvvon njálabeasit. Bivddu geažil rieban ii oro šat go 0–2 ovddeš njálabeasis.

Njállanáliid lassáneami ja čuovvuma várás lei jagiid 1998–2002 Eurohpá uniovna Life-prošeakta. Suomas dán prošeavttas ledje mielde Meahciráđdehusa Davvi-Lappi luonddudikšunguovlu ja Meahccedutkanlágádus. Go Njálá Life -prošeakta lei gergejuvvon, de dahkkojuvvui ohcamuš odđa joatkkaprográmmas. Odđa 5-jagáš Njálá Life álggii geassit 2003 ja nohká 2008:s. Mielde leat seamma oassebealit ja maiddái doaibmabijut odđa Life-prošeavtta áigge leat iešalddes seammaláganat go ovddit prošeavttas.

2.6.2 Čeavrris

Čeavrá deaivá miehtá meahcceguovllu čázadagaid birrasiin, vaikko vel dat eai leatge nu ollu. Čeavrris várra maiddái besse guovllus, muhto beassedili lea váttis guorahallat.

2.6.3 Stuorranávddit

Buot Suoma stuorranávddit gávdnovit Gálddoaivvi guovllus, vaikko vel eai jeavddalaččat. **Guovža** lea hárve dahje gaskaboddosaččat soahkeavádagas, muhto dábáleabbo beahceguovllus. Dáid mañimuš jagiid guovža lea dihtton ee. Buolbmága ja Njávdáma guovlluin. **Albbas** lea dihttogohtán dávjjibut ja dávjjibut. Nuba šladja lea várra leavvamin ja lassáneamen maiddái Gálddoaivvis. Albbas oroda johkalegiin ja daid birrasiid soahkevuvddiin. **Gumpe** várra dušše johtá gaskkohagaid Gálddoaivvi guovllu čada. Duollet dálle lea dáid mañimuš jagiid dihtton gumpe vuosttažettiin Gálddoaivvi máttageahčen. **Geatki** lea stuorranávddiin dábáleamos. Geatkenálii lea bissovaš vaikko vel geatki ii leatge valjis. Geatki gávdnoguvlluin, main leat ceakko skurččut dahje báktás juvves alážat. Luottaidd vuodul Gálddoaivvi guovllu geatkenállin árvalit 2–3 pára.

2.7 Johkaskálžu

Johkaskálžu (*Margaritifera margaritifera*) ráfáidahttui Suomas 1955:s. Johkaskálžu lea geahpánan dange maŋŋá ja dál dat lohkkuojuvvo áitatvuloš šlájaid (VU = šaddan vára vuollai). Suoma davimus skálžoguovllut leat Gálddoaivvi meahceguovllus Njávđánjogas. Dáid skálžžuid birra lea goittot dahkkuojuvvon dušše ovdakárten, muhto galggašii dutkat oppa čázádatguovllu oktan oalgejogaiguin. Jurdda livččii guorahallat viidát oppa Nuorta-Anára ja muhtun muddui maiddái Norgga ja Ruošša beale johkaskálžodili. Dán fitnu olis kártejuvvošii maiddái Njávđánjoga skálžodilli. Dálá dieđuid mielde ieš Njávđánjogas lea heajos skálžonálli, mii veadjá viehka funet.

Johkaskálžu eallá hui guhká. Suoksamuttus dat eallá luhtehassan nuorra luosa dahje dápmoha suovddis. Dasa lassin johkaskálžu dárbbáša eallinbirasin buhtes buori golgi čázi. Johkaskálžžuid sáhtta deaividit valjisge jogas vel logit jagit dan maŋŋá, go dat eai šat juoga sivas lassán. Danin nuorra skálžžuid čuovvuma bokte oaidná buot buoremusat johkaskálžžu dili ja boahhteáiggi.

Lea veadjemeahtun dadjat, jos ášši ii dutkojuvvo dárkileappot, manin Njávđánjoga johkaskálžžut vedjet funet, dasgo joga čáhci lea buhtis ja johkii goargnu luossa gođđat.

2.8 Lottit

Gálddoaivvi meahceguovlu lea mávssolaš loddeguovlu. Erenoamážit guovllu balsajekkiin bessejit eanet loddešlájat go gostige eará sajis Suoma jekkiin. Gálddoaivvi guovllus leat deaividan oktiibuot sullii 150 loddešlájá. Dáin bessejit jeavddalaččat 85 šlájá.

Bessenlottiin ieš áitatvuloš šlájaid gullet giljobaš, stuorrafiehta, mearragoaskin, goaskin, cizášfállu, rievssatfállu, bárbmofállu, jievjaskuolffi, guolbbaviroš ja uhcagirječáihni. Dárkonvuloš šlájaid gullet gáhkko, čuonjá, njurggu, jeaggehávut, čiekčá, bieggafállu, čukčá, láfol, suotnjoliráš, rávgoš, ruksesguškil, giehka, guoikgáhrít, geađgerásttis, gaccepáš, skirri ja guovssat. Dárkileappot guovllu lottit leat govviduvvon sierra čielggadusas, mii lea dahkkuojuvvon Váhčira meahceguovllu loddečielggadusa oktavuodas (Osmonen 2002).

Gálddoaivvi meahceguovllu Natura 2000 -diehtoskovi mielde guovllus gávdnojit 27, EU:a loddedirektiivva (79/409/ETY) čuvvosii I gullelaš loddešlájá. Dáin gávccii leat Suoma áitatvulošvuodaklassifiserema mielde áitatvuloš šlájat (tabealla 2).

2.9 Dahkkit, mat leat rievddadan luonddu

2.9.1 Guođoheapmi

Meahceguovloláhka (62/1991) lea ásahuvvon oassin boazodoalu dorvvus, ja danin boazodoalu birasváikkohusat dohkkehuvvojit nu guhká go bohccuid guođoheapmi lea bastevaš geavaheami prinsihpa vuodul. Meahceguovllut leat oavvilduvvon bohccuid guohtoneanan, muhto meahceguovloláhka mearrida guohtoneatnamiid geavaheamis dušše ulbmillaš dásis. **Luondduealáhusaid dorvvastemiin** oavvildit maiddái dan, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seailuhit buorin guhkesáiggeulbmiliin. Jearaldagas lea bastevaš geavaheami prinsihppa.

Boazodoallolágas (848/1990) guohtoneatnamiid bistevašvuoda gáibáduš lea čadnojuvvon dálveguohtoneatnamiid dillái. Lága vuodđun lea leamaš dat ahte dálveguohtoneatnamiid gierdánávccat leat dábálaččat boazodoalus dat vuosttas ášši, mii mearrida maiddáim alimus boazologu, man luondduguohtoneatnamat girdet. Boazodoallu lea goittot rievdan dáid maŋimus logiid jagiid áigge maŋgaláhkai. Lassebiebman dálvvit ja luhtehašboahkoheamit leat buoridan bohccuid ceavzin- ja eallinnávccaid. Álddut leat miessábut go ovdal ja misiid njuovvandeattut leat lassánan lassebiebmama geažil. Iešalddes dálá boazodoallanvugiiguin lea vejolaš ealihit nu ollu bohccuid ahte geasseguohtoneatnamat sáhttet muhtun guovlluin mealgat fuotnánit.

Bohccot guhtot miehtá meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu, ja nuba birasváikkhusat čuhcet viidát. Guohtun čuohcá bodne-, giedde- ja miesttageardái ja nuorra muoraide.

Guohtoneatnamiid geavaheapmái váikkuha ollu sierra biebmošattuid fidnenvvejolašvuolta guđege jagiáigge. Giđdat bohccot guhtot easka šaddagoahtán vuosttas ruonas šattuid – ee. ullošattuid, luktiid ja luikkehiid. Giđa ovdáneami mielde bohtet lasi logiid mielde odđa biebmošattut. Boazu vällje álo varraseamos šattuid, mat leat vel šaddamin. Dákkár biebmošattut leat ee. horbmá, suotnjočuški, čáhcehoašša ja vuovdesitnu sihke soahke- ja sieđgalasttat. Čakčagease bohccot borret mielas guobbariid – dego gusaguobbariid, mielkeguobbariid ja smierosguobbariid. Guobbarat mearkašit ollu dasa, makkár ortnegis boazu lea čakčat. Čavčča mielde bohccuid biebmu molsašuvvá. Dat guhtot jeahkáliid, dakŋasiid ja suinniid. Bohccojeagil lea dehálaš dálvebiebmu, muhto bohccot guhtot dálvit maiddáim valjis dakŋasiid – dego sarrida, čáhpesmuorjji, livnnju ja joŋa – ja maiddáim sierralágan suinniid. Giđdádálve duottarguovllus bohccot goivot dakŋasiid ja jeahkáliid. Vuovdeguovlluin bohccot borret dasa lassin muorain šaddi jeahkáliid ja lahpuid. Jos lea váttis goaivut jeahkála, de bohccot borret juo álgodálvvis lahpuid. Jos jeagil lea valjis, de bohccot goivot jeahkála váttisge muohtadilálašvuodain. Giđabeallai dálvebiepmu ossodat geahppána dađistaga, go ruonas šattut bohcciđišgohtet guohtunláhkai. (Kumpula ee. 1999)

Bohccuid guohtuma váikkhusaid jeageleatnamiidda ja beahcevuovddiide leat dutkan valjis. Muhto bohccuid guohtuma váikkhusaid lagešvuovddiide leat dutkagoahtán easka 1990-logus.

Lageš lea bohccui geassit mávssolaš biebmu. Boazu ii bastte lastamáđu láhkai borrat stuorra soagi lasttaheapmen, muhto nuppe dáfus boazu borrá seamma guovllu sojiid jahkásaččat. Bohccuid guohtuma váikkhusaid lagešvuovddiide leat dutkan 1990-logu álggus Ohcejogas ja Sallas (Helle ee. 1998). Ohcejogas guođohuvvon dutkanguovlu lei Gálddoaivvi meahceguovllus Veahčájávrrii oarjemáttageahčen ja guođotkeahtes guovlu fas Skállovári bigálušgárddi lahkosiin. Veahčájávrrii birrašiid leat guođohan valjis badjel 200 jagi, dasgo guovlu lea boazosámiid dološ geasseguohtonguovlu. Lastamáhtoroassu váikkuhii dasa ahte bohccuid guohtundárbu lassánii sakka 1960-logu loahpas. Veahčájávrrii guovlluid ii bilidan lastamáhtu. Dasa lassin bohccot orodit mielas Veahčájávrrii birrašiid jalges sáttoguovlluid dihte, dasgo doppe ii leat nu ollu divri go šattolet guovlluin. Dutkamuša bohtosat Ohcejogas čájehedje ahte bohccuid guohtun lasihii dakkár lagežiid meari, mat lassánedje siepmániiguin. Smávva vesážit ledje guođohuvvon guovllus mealgat eanet go guođotkeahtes guovllus. Guođohuvvon guovllus vesát eai goittot dábálaččat šaddan eai mehterbeale guhkunge. Guođokeahtes guovllus eai lean nu ollu vesát, muhto dain ledje mealgat buoret vejolašvuodát báhcit eallit. (Helle ee. 1998)

Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtonváriid -dutkanmušas (Kumpula ee. 1997) gávnnahuvvui ahte davágeahčen dálveguohtoneatnamiid mearis ja dilis ledje stuorra earut. Guohton- ja biebmováriid earuide váikkuhedje sihke boazologut ja guohtoneatnamiid valljivuoda earut bálgosiin. Bálgosiin, main ledje leamaš juo guhká ollu bohccot ja jeageleatnamiid mearri bohcco nammi lei viehka uhcci, jeageleatnamiid dilli lei dábálaččat fuotni. Bálgosiin, main ledje viehka alla boazologut, muhto main jeageleatnamat bohcco nammi ledje ollu, jeageleatnamiid dilli lei dábálaččat uhcimustá govttolaš. Boazologuid lassáneapmi lea dagahan dan ahte jeageleatnamat leat báikkuid viehka jalga guhttojuvvon. (Kumpula ee. 1997)

Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamat inventerejuvvojedje oddasit 1999–2003 (Kumpula ee. 2004). Dutkamuša ulbmilin lea leamaš fidnet odđa dieđuid vuosttažettiin dálveguohtoneatnamiid mearis ja dilis dáhpáhuvvon nuppástusain. Dutkamuša bohtosiin gávnnahuvvo, go váldojuvvojit vuhtii meaddinvejolašvuodát, ahte jeageleatnamat leat uhccánaš geahppánan Váhčira bálgosis ja uhccánaš fas lassánan Gálldoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrii bálgosiin. Jeahkála guhkkodagas eai vuhtton čielga nuppástusat Gálldoavvi ja Njávdáma bálgosiin. Váhčira bálgosis jeagil lei uhccánaš otnon. Muttošjávrii bálgosis jeagil lei otnon mealgat. Jeahkála biomássá lei lassánan uhccánaš Gálldoavvi ja Njávdáma bálgosiin, mat dollet bohccuideaset Gálldoavvi meahceguovllu siste. Biomássá geahppánii mealgat Muttošjávrii ja Váhčira bálgosiin. (Kumpula ee. 2004)

Govttolaš guodoheami leat fuobmán lasihit duottaršattolašvuoda mánggabealatvuoda (Helle & Aspi 1983). Bohccot borret geassit lagežiid. Guohtuma dihte dihto vuovderádjesoagit sulastahtti-gohtet eppelmuoraid, soahkevuovddit njárbot ja áiggi mielde vuovderádji sáhtta njiedjat. Ná sáhtta geavvat vuosttažettiin lagešbohtuin, mat šaddet sierranassii badjin (Helle ee. 1998). Nuppe dáfus dálá ii-luonddudilálaš lea juo rievtti mielde rievdan kulturduovddan, man ii oppa gánnátge šat viggat rievdišgohtit nu ahte geahpeda bohccuid guohtuma dain guovlluin (Oksanen ee. 1995).

Bálgosiid gaskasaš rádjeáiddit ja bálgosiid guođohanáiddit stivrejit bohccuid johtima, mii fas loaktá dábálaččat šattolašvuoda áiddiid lahkosiin. Dasa lassin dat stivrejit maiddá eará stuorát njiččehasaid – dego ealggaid – johtaleami.

Jos ii biepmá bohccuid dálvit, de dat ovddida boazodoalu ekologalaš bistevasvuoda. Árbevirolaččat dálveguohtoneatnamiid gierdannávccaid leat atnán ovdamearkka dihte boazodoallolágas uhcimus ággan alimus boazologu mearrideamis. Guohtoneatnamiid molssosanvuogádaga beavttálmahttin váikkuha ollu guohtoneatnamiid gierdannávccaide ja dakko bokte birrasa dillái.

2.9.2 Eará luondduealáhusat ja ruovttudárboatu

Luondduealáhusain guolástus ja rievssatbivdu váikkuhit guovlluid guolle- ja fuođdonáiid valljodagaide. Geassit olbmot mannet sihke guolástit ja lubmet dábálaččat mohtorfievrruiguin, juogo girddi dahje njealjejuvllagiiguin. Girddi seastá luonddu geasiáigásaš meahcejohtalusa ektui. Ol-gobáikegoddelaččat eai báljo lubme meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus.

2.9.3 Vánddardeapmi ja luondduturista

Olbmot vánddardit eanaš guovllu nuortadavágeahčen Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí-vánddardanjohtolaga mielde ja Njávđánjoga siste. Dákkár vánddardeapmi váikkuha guovllu luonddudilálašvuhtii. Dábálaččat lustajohtaleaddjit dahje ng. **vánddardeaddjit** váldet vuhtii luonddu eaige ludne dahje vahágahte dan – vaikko vel oktage áddemeahtun vánddardeaddji sáhtá mealgat nuoskkidit luonddu.

Giddadálvve johtalit guovllus viehka valjis mohtorgielkkástallit. Sis eatnašat leat olgobáikegoddelaččat, geat johtalit eanaš váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde.

Lustaguolásteapmi ja -meahcásteapmi váikkuha guovlluid guolle- ja fuođđonáliid valljodagaide.

2.9.4 Mohtorfievrruiguin johtaleapmi

Geasiáigásaš meahcejohtalus guođđá mearkkaid eanavuđđui. Heajos váikkuhusaid geahpeda dat, ahte Meahciráđdehus ii dábálaččat miedit lobiid go dihto vuogáiduvvan vuojáhagaide (gč. dárki-leappot logu 10 Johtalus ja johtaleapmi).

Eanaš oassi mohtorgielkkástallamis dáhpáhuvvá merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagaid mielde – ja ná hui gáržžes oasis guovllus. Báikegoddelaččat sáhttet mohtorgielkkástallat oppa guovllus, muhto sin johtaleapmi nohká dahje goittot geahppána mealgat, go siivvut nohkagohtet ovdal lottiid bessenáiggi ja bohccuid guotteha. Mohtorgielkkástallan sáhtá čuohecit giddadálvve boazodollui nu, ahte mohtorgielkkáid dihte čuohehát šaddet ruohttat obbasis. Mohtorgielkkáiguin vuojášeapmi biđe maiddái ealuid.

Guovllus lea viehka ollu girdijohtalus. Girdijohtalus ii loavtte eatnamiid, muhto nuppe dáfus sáhtá heađuštit omd. seaivunjávrriin bessejeaddji čáhcelottiid. Girdijohtalus geahpeda guovllu meahceguovloiešlági, dasgo girddi lea álki buktit olbmuid boaittoealeguovlluide.

2.9.5 Lastamáhtoroasut

Lastamáhtu lea viehka dábálaš ealán lagešvuvddiin ja dat lea oalle mávssolaš soahkevuvddiid nuorasmuvvamis. Boarráseamos ja heajumus soagit jápmet ja čáhkejit saji ođđa sosiide – vuosttažettiin vesáide. Dat ahte lastamáhtu lasket ain meariheamet gullá populašuvnna normála molsašuddamii.

Lastamáhtu duššadii 1964–1966 lagešvuvddiid sullii 500 000 hektára ovddas Davvi-Lappis. Roassoguovlun lohkkovuvvui vel 1988:s sullii 235 400 hektára viidosáš guovlu (badjel bealli muoradagas lea duššan), mas ollásit jalgat lei 68 200 hektára. Ohcejogas roassoguovlu lea oktii-buot 101 500 hektára (62 % soahkevuvddiid ollesviidodagas 164 000 hektára). Dás ollásit jalga-din lea šaddan 59 2000 hektára (58 % roassoviidodagas ja 36 % soahkevuvddiid ollesviidodagas) (Sihvo 2002, Meahciráđdehus & Ohcejoga gieldda 2003). Lastamáhtu mearihis laskamat gullet populašuvnna normála molsašuddamii. 1960-logu roasut ledje dakko bokte earáláganat ahte dáid jagiid ledje ee. mánga čoaska geasi mañjalagaid.

Lageš lea vuovderádjemuorra ja hui dehálaš šládja Duottar-Sámi ekosystemas. Lagežat leat eanaš oassin šattolašvuodaavádaga biomássas ja buvttadeamis. Eanaš šaddo- ja eallišlájat leat lagežis sorjavaččat. Máinnašuvvon roasuid dihte lagešavádaga buvttadannávccat geahppánedje ja ekosystema šaddo- ja eallišlájat ovttabealaguvve. Bajildusšattolašvuolta manná ainge maŋás. Soahkevuvddiid duššama dihte guovllu lagas- ja gáiddusduovdda nuppástuvve.

Lagešvuvddiid duššan váikkuhii viidát maiddá olbmuid vejolašvuodaide bargat luondduealáhusaiguin ja dakko bokte oppa báikkálašservodahkii. Ruovttudárbomuora mearri geahppánii, bohccuid guohtoneatnamiid árvu fuotnánii, bivdinvuloš fuođđuid mearri geahppánii ja guollenálit manne maŋás. Dát lea geahpedan luonddu geavahanvejolašvuodaide ja ná rievadan Ohcejogas luonddu- ja sámealáhusaid doaibmabirrasa.

Davvi-Lappi luondduriggodatplána doaibmavuogi mielde Meahciráđdehus lea ovttas guovllu bálgosiiguin ja Ohcejoga gielddain čielggadan lastamáhtoroassoguovlluid ovddeštanvejolašvuodaide. Guvlui lea dahkkojuvvon fidnoplána (Meahciráđdehus & Ohcejoga gieđa 2003).

2.9.6 Guollegilvimat

Meahceguovllus guollečáziid dikšuma vuodđun lea leamaš guolástusa mudden ja guliid lunddolaš lassáneapmi ja ovdal jagi 1987 maiddá guollegilvimat. Guollegilvimat leat gieđahallon logus 8 **Guollečáziid dikšun ja guolástus**.

2.9.7 Odđa šlájat

Min̄ka

Min̄ka lea álgoálggos Davvi-Amerihkás ja lea leavvan dorkkasgárduma bokte lundui 1900-logu gaskkamuttu rájes ja dasto miehtá riikka, maiddá Gálldoaivái. Min̄ka sáhtá deaividit buot čázadagaid birrasiin miehtá meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu. Buot dábáleamos min̄ka lea johkaguorain.

Bisámroahttu

Maiddá bisámroahttu lea álgoálggos davviamerihkálaš ealli. Dat lea gilvojuvvon sierra guovlluide Suomas ja šládja lea dasto leavvan maiddá Gálldoaivái maŋimuš moattelot jagi sisa. 1980-logu loahpas bisámroahttu gávdnui juo Idjajávrris ja maiddá eará sajis Njávđanjoga leagis. Šládja leavvá várra ainge davvelii, muhto Ohcejoga bealde dat ii leat vel dihtton.

2.9.8 Šattut

Olmmoš ii leat nu ollu váikkuhan šaddošlájaid. Nuppástusat vuhttojit eanaš gáržžes guovlluin. Johtolagaid guoras šaddá bálggeslukti (*Carex brunnescens*). Čielgasepmosit álgoálgosaš šattolašvuolta lea jávkan bigálusbáikkiin ja gámpáid birrasiin. Sadjái leat ihtán ee. gieddesitnu (*Deschampsia caespitosa*), ruksessinut (*Festuca rubra*), eami-gieddesuoidni (*Poa alpigena*), gieddejuopmu (*Rumex acetosa*), gieddehilsku (*Stellaria graminea*) ja návethilsku (*S. media*). Álgoálgosaš šaddošlájain diehppeullu (*Eriophorum scheuchzerii*) lea čielgasit ávkašuvvan olbmo doaimmain meahcis. (Kauhanen 2004)

Bohcuid guodoheapmi gullá daidda olbmo doaimmaide, mii lea rievadan guovllu šaddodili. Čielgasepmosit dat boahtá oidnosii bodnegearddis. Buorit jeagelguovllut váilot measta oalát. Bohccojeagelšattodagat leat gollan – báikkuid nu ollu ahte dadnejeahkálat leat ihtigoahtán bohccojeahkála sadjái. Báikkuid bohccuid guohtun lea maiddáai headušan soagi ođasmuvvama lastamáhtoroasu maŋŋá. (Kauhanen 2004)

2.9.9 Muorrageavaheapmi

Čuđiid jagiid áigge olmmoš lea čuohppan muoraid sihke boaldámuššan ja huksenávnnasmuorran. Stuorámus čuohppamat leat čadahuvvon ásojuvvon johkalegiin. Ovdamearkka dihte Buolbmátjoga beahcevuovdi lea leamaš ovdal viidáset go dál. Boazodollui lea dárbbášuvvon muorra maiddáai bálgoša guovddášosiin. Muorrageavaheami dihte vuovderáđji lea báikkuid njiedjan sihke beahce- ja soahkevuovdeguovlluin. Dálá čuohppanrávvagiid mielde galggašedje vuosttažettiin čuhppojuvvot muorranguovllut, main čuohppamat eai čuozášii guovllu luonddudilálašvuhtii. (Kauhanen 2004)

2.10 Dálá geavaheapmi

Gálddoaivvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Gálddoaivvi, Njávdáma ja Muttošjávrii bálgošiid boazodoalloguvlui ja guovlu lea sápmelaš boazodoalu váimmusguovlu (gč. lohku 7 **Boazodoallu**).

Guovllu jávriin bivdet ruovttudárbbuide. Dasa lassin guolástus lea mávssolaš oassi ealáhusollisvuodas guovllu luondduealáhusbargiide. Anáraččaide ja nuortalaččaide guolástusas lea leamaš ja lea ainge earenoamáš mearkkašupmi (gč. lohku 8.1 **Guolástusa mearkkašupmi**). Lustabivdu dáhpáhuvvá vuosttažettiin Njávđánjogas.

Rievssatbivdu mearkkaša ekonomalaččat muhtun muddui báikkálaš olbmuide. Báikkálaš luondduealáhusbargit bivdet rievssahiid árbevirolaš vuogi mielde gárddiiguin. Čakčat lustabivdit bohtet bivdit rievssahiid guhkkinge.

Vánddardeapmi lea čoahkkanan guovllu nuortadáveageahčáileat Čeavetjávrii–Buolbmátjávrii vánddardanjohtolahkii, Anárašbálgái ja Sámebálgái. Guovllus leat guhtta ávdinstobu, main fuolaha Meahciráđdehus, ja njeallje láigostobu, main fuolaha Villi Pohjola (gč. lohku 6 **Luonddu áhpásnuhttinátnu ja luondduturisma**).

Fásta ássan ii leat. Boazodoalu, ruovttudárbbomeahcástusa ja -guolástusa dahje -čoaggima sihke luondduealáhusaid ja nuortalaččaid doarjjabáikkid meahceguovllus leat máŋggat logit (gč. lohku 13 **Geavahanvuoigtavuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**).

DIKŠUN JA GEAVAHEAPMI

3 Dikšuma ja geavaheami mihttomearit

3.1 Láhkaásaheami vuolggasajit

Meahceguovlolága (62/1991) mielde meahceguovlluid dikšu ja hálddaša Meahciráđđehus. Lágas mearriduvvo, ahte ”meahceguovllu dikšumis ja geavaheamis galgá čuovvut dikšun- ja geavahanplána, man dahká Meahciráđđehus ja nanne birasministeriija”.

Lága dárkilet ákkastallamiin mitaluvvo plána ulbmilis:

Plána ulbmilin lea čilget, mo meahceguovllu geavaheami sáhtá ovddidit ja stivret ja maddái mitalit makkár huksenbargguid oázžu ollašuttit guovllus. Guovllu sáhtášii plánas maddái juohkit geavaheami dáfus osiide. Plánas eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide.

Meahceguovlolága vuosttas paragrafas gávnnavuvvo meahceguovlluid vuodđudanulbmil. Das daddjojuvvo, ahte meahceguovllut leat vuodđuduvvon:

- guovlluid meahceguovloiešlági seailuhan dihte
- sámekultuvrra dorvvastan dihte
- luondduealáhhusaid dorvvastan dihte
- luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte.

Dán dikšun- ja geavahanplána ulbmilin lea oktiiheivehit dáid meahceguovlolága ásahan ulbmiliid sierra geavaheaddjiioavkkuid gaskkas.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon boares luonddusuodjalanlága (71/1923) vuodul sierra suodjalanguovlun. Ráđđehusa árvalusa (20/1988) dárkilet ákkastallamiid mielde

deháleamos ášši jekkiidsuodjalanguovlluid vuodđudettiin lea dorvvastit guovlluid ekologalaš čáhcedoalu seailuma. Ráfáidahttinmearrádusaiguin lea nappo jurdda gielidit olbmuid roggamis goivvohagaid guovlluide, váldimis eanaávdnasiid ja gielidit buot earáge dakkár doaimmaid, mat sáhttet rievdatit jeakkeguovllu ekologalaš čáhcedássedeattu. Muhto luondduealáhhusat, dego boazodoallu, meahcebevdu ja guolástus sihke murjen ja guoppardeapmi, gal livčče lobálaččat jekkiidsuodjalanguovllus.

Dárkilet njuolggadusat jekkiidsuodjalanlága (851/1988) ollašuttimis leat addojuvvon ásahusa (852/1988) vuodul. Jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon goivvohagaid roggan, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja baktevuodu vahágahttin. Seammaláhkai lea gildojuvvon lavdnjeatnamiin muoradaga njeaidin ja visttiid, geainnuid ja rusttegiid huksen. Dása leat goittot spiehkastagat. Lea lohpi hukset ja bajásdoallat dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid, madda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduinbudaldeami várás. Ásahus ii gáržžit guolástusa, meahcebevdu, čoaggima dahje boazodoalu (ásahus 852/1988).

Earret meahceguovlolágas daddjojuvvon eanabihtá luohpadangiellu (4 §) ja geainnuid huksengiellu (5 §) ja ovdalis máinnašuvvon jekkiidsuodjalanásahusa ásahan ráddjehusaid, guovlu geavahuvvo vuosttažettiin guđege doaimma muddejeaddji láhkamearrádusaid mielde. Ovdamearkka dihte boazodoallu, meahcebivdu, guolástus ja meahcejohtalus muddejuvvo daid birra addojuvvon njuolggadusaid vuodul. Dasa lassin almmolaš mearkkašupmi lea ovdamearkka dihte ng. **Rio-soahpamušas**, mii geatnegahtá bastevašvuhtii maiddá meahceguovlluin ja luonddusuodjalanguovlluin. Bastevašvuodain oaivvildit Rio-soahpamušas earret eará dan, ahte luonddu geavaheamis ja dan stivremis galgá váldit vuhtii ekonomalaš, sosiálalaš, ekologalaš ja kultuvrralaš beiliid. Bastevaš geavaheami geatnegasvuolta lea sierra máinnašuvvon maiddá Meahciráddehuslága (1378/2004) 2 §:s.

Gálddoaivvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii sihke luondo- (92/43/ETY) ja loddodirektiivva (79/409/ETY) mielásaš čuožáhahkan **Gálddoaivi** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovllun. Dán plána ulbmilin lea nappo maiddá dorvvastit daid luondduárvvuid, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea laktojuvvon mearkkašahtti láktaguovlluid logahallamii dahjege ng. **Ramsar**-čuožáhahkan. Suoma Ramsar-guovllut leat válljejuvvon ovdastit nu bures go vejolaš Suoma sierralágan láktaguovlluid, mat mearkkašit ollu čáhcelottiide. Buot Suoma Ramsar-guovllut gullet Natura 2000 -fierpmádahkii, ja guovlluid rájideamit čuvvot Natura-rájidemiid. Ramsar-soahpamuša suodjalanulbmilat ollašuvvet Natura-guovlluid suodjalan-doaimmaid bokte.

Stáhtarádi mearrádusa (30.11.2000) ulbmilin lea ee. ovddidit kultur- ja luondduárbbi, lustageavaheami ja luondduriggodagaid seailuma ja luonddu- ja kulturbirasin erenoamáš mearkkašahtti guovloollisvuodaid seailuma. Guovlluidegeavaheami guovddáš ulbmilat leat ee.:

- ealli ja jápma luonddu dáfus divrras ja rašis guovlluid mánggahápmásašvuoda seailuheami ovddideapmi
- luondduriggodagaid bastevaš ávkinatnin nu, ahte dorvvastuvvo maiddá boahstevaš buolvvaide vejolašvuolta luondduriggodagaide
- ekologalaččat dahje lustageavaheami dáfus mearkkašahtti ja oktilaš luondduguovlluid ja geavaheami stivren nu, ahte dát guovloollisvuodát eai luttoduvvo dárbbášmeahttumit
- luonddu lustageavaheami ja luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi nu, ahte buoriduvvojit lotnolasgeavaheami vejolašvuodát.

Bajábeale logahallamii leat merkejuvvon sihke oppalaš- ja sierraulbmilat dakko bokte go dat gusket plánenguvlui. Oppalašulbmilat leat luonddusteaset guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš geatnegasvuodát. Sierradárbbut leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii gullevaš geatnegasvuodát.

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) guovddáš mihttomearit sáme kultuvrra seailuma dáfus leat govvejuvvon logus 3.2 **Sáme kultuvrra dorvvasteapmái gullevaš láhkaásaheapmi**.

Meahciráđđehus stivre meahceguovllu dihto geavahanhámiid, muhto mánga doaimma leat juoga eará eiseválddi stivrenválddi vuollásaččat. Meahciráđđehusa barggut leat meroštallon Meahciráđđehuslágas (1378/2004) ja -ásahusas (1380/2004). Láhka Meahciráđđehusas ásaha doaimma almmolaš servodatlaš geatnegasvuodaid (4§ a 5§). main dikšuma ja geavaheami plánema stivrejit:

- luondduvalljodagaid suvdilis áimmahuššama ja geavaheami dehálaš oassin Meahcceráđđehus ferte doarvái váldit vuhtii biologalaš mánggabealátvuoda suodjaleami ja vuogálaš lasiheami oktan eará ulbmiliiguin, mat leat ásahuvvon vuovddiid ja eará luondduvalljodagaid dikšumii, geavaheapmái ja suodjaleapmái; Meahcceráđđehus ferte dasa lassin váldit vuhtii luonddu virkkosmahttingeavaheami ja maiddái barggolašvuoda ovddidangáibádusaid
- Meahcceráđđehusa doaimmas váldojit vuhtii dutkamuša, oahpahusa, – – eanageavaheami dárbbut.

Meahcceráđđehusa almmolaš hálddabusbargguin (1378/2004 6§) dikšuma ja geavaheami plánemii váikkuhit Gálddoaivvi meahceguovllus:

- luonddusuodjalanbarggut ja maiddái luonddusuodjalanguovlluid skáhppon, mat leat ásahuvvon luonddusuodjalanlágas (1096/1996) ja dasa lassin dainna vuodđoduvvon luonddusuodjalanguovlluide guoskevaš lágain
- guollebivdolágas (286/1982), boazodoallolágas (848/1990), meahccejohtaluslágas (1710/1995), meahceceivdolágas (615/1993), bázahusuolaluslágas (1072/1993), boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlágas (45/2000), gádjunlágas (468/2003) ja ortnetlágas (612/2003) ásahuvvon barggut
- luonddu- ja vánddardanbálvalusaid buvttadeapmi
- meahcebearráigeahčču.

Lappi birasguovddáš fuolaha doaibmaguovllustis dasa ásahuvvon dahje mearriduvvon doaimmain, mat gusket birassuodjaleapmái, guovlluid geavaheapmái, luonddusuodjaleapmái, kulturbirrasa dikšumii, huksema stivremii ja čáhceriggodagaid geavaheapmái ja dikšumii (Biras-hálddahušláhka 55/1995).

3.2 Sámekultuvrra dorvvasteapmái gullevaš láhkaásaheapmi

3.2.1 ON:a SP-soahpamuš

Sápmelaččaid kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama suddje sápmelaččaid buohta ON:a siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš olmmošvuoigatvuohta-soahpamuša 27. artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artikla mearrádus gibida ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea dulkojumi mielde, ahte ekonoalaš doaimmat plánejuvvojit ja heivehuvvojit nu, ahte sápmelaččaid ealáhusaid – dego boazodoalu – ekonomalaš gánnáhahttivuohta seailu.

3.2.2 Biodiversitehtasoahpamuš

Biologalaš mánggabealátvuhtii guoskevaš oppalašsoahpamuš (biodiversitehtasoahpamuš) fápmuduvvui ášahusain 78/1994. Das gávnnavuvvo ee., ahte soahpamušoassebealit

dovddastit mánggaid árbevirolaš eallinvuogi hálddašeaddji eami- ja báikkálašservožiid lagas ja virolaš čatnagasa biologalaš luondduvalljodagain, ja dasa lassin dan, ahte lea sávahahtti juohkit biologalaš mánggabealátvuoda suodjaleapmái ja dan osiid suvdilis geavaheapmái guoskevaš árbevirolaš dieđus, ođasmahttimis ja geavadis fidnejuvvon ávkki vuoiggalaččat.

3.2.3 Vuodđoláhka

Gálddoaivvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet ollásit sámiid ruovttuguvlui. Meahceguovlluid oktan ulbmilin leat máinnašuvvon sámekultuvrra dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusat. Dat gávdnojit maiddái eará láhkamearrádusain, earret eará 1.3.2000 fápmui bohtán Suoma vuodđolága (731/1999) 17. § 3. momeanttas. Dán vuodđovuogitvuodanjuolggadusa mielde sámiin lea álgoálbmogin vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Dasa lassin Suoma vuodđolágas (121 §, 4 mom) lea dorvvastuvvon sámiide álgoálbmogin sin iežaset gillii ja kultuvrii guoskevaš iešstivren sámiid ruovttuguovllus dan mielde go das lágas mearriduvvo. Kulturiešstivrema ollašuttá sámediggelága 9 §:s oaivvilduvvon sámediggi.

3.2.4 Láhka sámedikkis

Sámediggeláhka (974/1995) geatnegahtá

eiseválddiid [ja Meahciráđdehusa] ráđđádallat Sámedikkiin buot guhkásváikkuheaddji ja mearkkašahtti doaimmain, mat sáhttet njuolgga ja sierra vuogi mielde váikkuhit sámiid sajádahkii álgoálbmogin ja mat gusket sámiid ruovttuguovllus – stáhtaeatnamiid, suodjalanguovlluid ja meahceguovlluid dikšumii, láigoheapmái ja luohpadeapmái, –. Ráđđádallangeatnegasvuoda deavdin dihte áššáigullelaš eiseváldi galgá várret sámediggái dilálašvuoda šaddat gullojuvvot ja ráđđádallat áššis. Jos sámediggi ii geavat dán dilálašvuoda, de dat ii hehte eiseválddi giedahallamis ášši.

Sámekultuvrrain bargamii lohkkovuvvojit árbevirolaš ealáhusat – dego boazodoallu, guolástus ja meahcebevdu.

3.2.5 Láhka Meahciráđđehusas

Meahcceráđđehussii lea addojuvvon earenoamáš geatnegasvuohta sápmelaččaid kulturárbbi suodjaleamis sápmelaččaid ruovttuguovllus (Láhka Meahcceráđđehusas 1378/2004). Lága 4. §:s daddjojuvvo, ahte almmolaš servodatlaš geatnegasvuođat gáibidit Meahcceráđđehusa hálddašeami vuollásaš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheami sámedikkis addojuvvon lágas (974/1995) dárkkuhuvvon sámiid ruovttuguovllus nu, ahte sápmelaččaid kultur- gáhttema vejolašvuođat sihkkarastojit.

Riikkaráđđehusa evttohusas sáme kultuvrra hárjeheami eavttuid dorvvasteami leat govven sihke sápmelaččaid ruovttuguovllus ja oppa boazodoalloguovllus. Eandalii deattuhit sápmelaš kultuvrra bajásdoallama ja ovddideami mearkkašumi. Geatnegahttivuohta lea deattuhuvvon nu, ahte dat lea loktejuvvon njuolggá láchkii ovddit ásahusa sajés.

3.2.6 Eanageavahan- ja huksenláhka

Sáme kultuvrra dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusat gávdnojit maiddá eanageavahan- ja huksenlágas (132/1999) ja máinnašuvvon láchkii vuodđuduvvi stáhtaráđi prinsihppamearrádusa (30.11.2000) mielde sámiid ruovttuguovllus dorvvastit guovlluid geavaheamis sáme kultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuođaid ja heivehit dan luonddu suvdilvuodain. Eanageavahan- ja huksenlága 22. §:a mielde ”ulbmilat sáhttet guoskat áššiide, mat – – váikkuhit mealgat čearddalaš kultur- dahje luondduárbbái”.

Guovlluidegeavaheami guovddášulbmilat sáme kultuvrra seailuma hárrái leat ee.:

- sámiid ruovttuguovllus sáme kultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuođaid dorvudeapmi ja oktiiheiveheapmi luonddu suvdinnávccain
- guovlluid seailun luonddu- ja kulturárvvuid ektui earenoamáš mearkkašahtti ollisvuohtan nu, ahte ássama ja ealáhusdoaimma vejolašvuođat seilot
- guovlluid earenoamášbeliid dovđán ja guovlluid geavaheami heiveheapmi nu dásedettolaččat go vejolaš oktii earretlágan luonddudiliid ja kulturárvvuid sihkkarastima várás
- luonddudiliide vuogáiduvvan, iešlágálaš gille- ja kulturbirrasiid seailuheapmi čavddisin

Bajábeale logahallamii leat čálihuuvon sihke oktasaš- ja earenoamášulbmilat dan oasis go dat gusket plánenviidodahkii. Oppalašulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš prinsihpalaš linnjágeassimiid lundosaččat. Earenoamášulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš geatnegasvuođat.

3.2.7 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja mánngga-bealágahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoredit ealáhusaid ráhkadaga ja doaibmanvejolašvuođaid, ovddidit ođasmuvvi luondduvalljodagaid suvdilis geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja maiddá doarjut bieđgoássanguovlluid ja servodagaid ovddideami boazodoalloguovllus ja luondduealáhusaid fidnuguovllus.

Lága čuovvu doaimmain galgá giddet earenoamáš fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturvuogádahkii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

3.2.8 Ovttaveardásašvuodáláhka

Ovttaveardásašvuodálága (21/2004) mielde geange ii oáččo olgguštit agi, etnikkalaš dahje álbmotlaš boahtimuša, riikkavulošvuoda, giela, oskkoldaga, vuodđojáhku, oaiviliid, dearvvasvuodadili, lámisvuoda, sohkabealát beroštumi dahje persovdnii gullevaš eará siva vuodul. Ovttaveardásašvuodálága riikkabeaigiedahallamis bargoeallin- ja dásseárvolávdegoddi celkkii smiehttušastis (TyVM 7/2003 rb – SII 44/2003 rb) eiseválddiid geatnegasvuodas ovddidit ovttaveardásašvuoda:

Earenoamáš fuomášumi galgá giddet sápmelaččaid vuoigatvuodaide eamiálbmogin ja sáme-kultuvrra deháleamos ávnnaslaš vuodu dahjege boazodoalu sihkkarastimii. Eiseválddit galget mihttomearálaččat ovddidit sápmelaččaid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja skáhppot dainna áigáiboaduset.

3.2.9 Ovttaveardásašvuodáplána

Meahcceráđdehusa ovttaveardásašvuodáplánas 3.5.2006 (1821/01/2004) leat váldon vuhtii bargoministeriija ávžžuhusat (9.9.2004) ovttaveardásašvuodáplánaid gárvvisteamis ja dan earenoamášgažaldagat sápmelaččaid ruovttuguovllus. Plánas giddejuvvo fuomášupmi bargoveaga spesiálamáhtu ovddideapmái ja plánas váldojuvvo vuhtii, ahte seammalágan giedahallan ii ovtto dáhkit ovttaveardásašvuoda. Oppalaš vuodđojurdda lea, ahte Meahcceráđdehusa ulbmilin lea ollašuttit sápmelaččaid positiivvalaš sierragiedahallama Meahcceráđdehuslága sáme-kultuvrra doaibma-vejolašvuodaid dordvudangeatnegasvuoda vuolggasajiin daid rájáid siste, maidda gustovaš láhka-ásaheapmi addá vejolašvuoda.

Plána strategiija dihkáda luondduealáhusaid vuhtiiváldima: ”Meahcceráđdehus ádde luondduealáhusaid ja maiddái daid ja sáme-kultuvrra oktiičatnaseami ja dordvuda daid oppalaš giedahallamiin ja meannudemiiguin, mat vuodđuduvvet iešguđet doibmii čuohecevaš seadáhusaide.” Sápmelaččaid positiivvalaš earenoamáš vuhtiiváldin luondduealáhusain lea vuodđolága ja ON:a SP-soahpamuša 27. artihkala mielde ollašuttton nu, ahte bohccuid guohtunráffái, johtingeinnodagaide ja guohtoneatnamiidda čuoheci doaimmat ja daid vahátlaš váikkuhusaid dássi sáme-kultuvrii árvoštallo sierra. Dáid dási sihkkarastima várás berre árvoštallat dálá dili ja ovddidan-dárbbuid. Ráđdadallangeatnegasvuodát leat ovdanbukton eará seadáhusain.

3.2.10 Sámi giellaláhka

Sámi giellalága (1086/2003) dárkkuhussan lea oasistis dáhkidit sápmelaččaide vuodđolágas ása-huvvon vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Ulbmilin lea, ahte sápmelaččaid vuoigatvuodta vuoiggalaš riektegeavvamii ja buorre hálddahussii dáhkiduvvo gielas beroškeahhtá ja dasa lassin sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodát ollašuttojit almmá, ahte daidda dárbbáša sierra doarjalit.

4 Avádatguovlojuohku

4.1 Avádatjuogu ulbmilat ja vuolggasajit

Avádatjuogu ulbmilin lea heivehit oktii meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid ja stivret meahcceguovllu dálá ja boahhtevaš geavaheami nu, ahte dat ollašuvvet. Meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmila – meahcceguovloiešlági seailluheapmi ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorrvastepmi – leat hui mávssolaččat oppa meahcceguovllus. Dasa lassin meahcceguovlolága mielde guovllu mánggabealat geavaheapmi galgá ovddiduvvot, mii oaivvilda lága dárkilet ákkastallamiid mielde dáikko vuosttažettiin dan ahte lustageavaheapmái ja luondduturismii galget láchčojuvvot vejolašvuodat. Dát ulbmil manná muhtun muddui ruossalassii golmma vuosttas ulbmiliin. Maiddái meahcceguovloiešlági seailluheami, sámekultuvrii gullevaš boazodoalu dorrvastepmi ja eará luondduealáhusaid dorrvastepmi gaskkas gávdnojit ruossalasvuodat.

Nuppiiguin sániiguin avádatjuogu geahččalit stivret guhkesáiggeulbmiliin meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu eanageavaheami. Avádatjuogu geahččalit geahpedit nu ollu go vejolaš birrasa gollama, šlájaid heahtašuvvama, geavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuodaid ja áinnas geahpedit nu ollu go vejolaš lustageavaheami dagahan heajos beliid luondduealáhusaide ja sámekultuvrii. Avádatjuohku govvida, mo meahcceguovllu mánggabealat geavaheapmi galggašii čadahuvvot meahcceguovllu sierra osiin, vai meahcceguovlolága buot ulbmilat ollašuvvet. Avádagain fuolakeahhtá meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmilat leat hui mávssolaččat oppa meahcceguovllus.

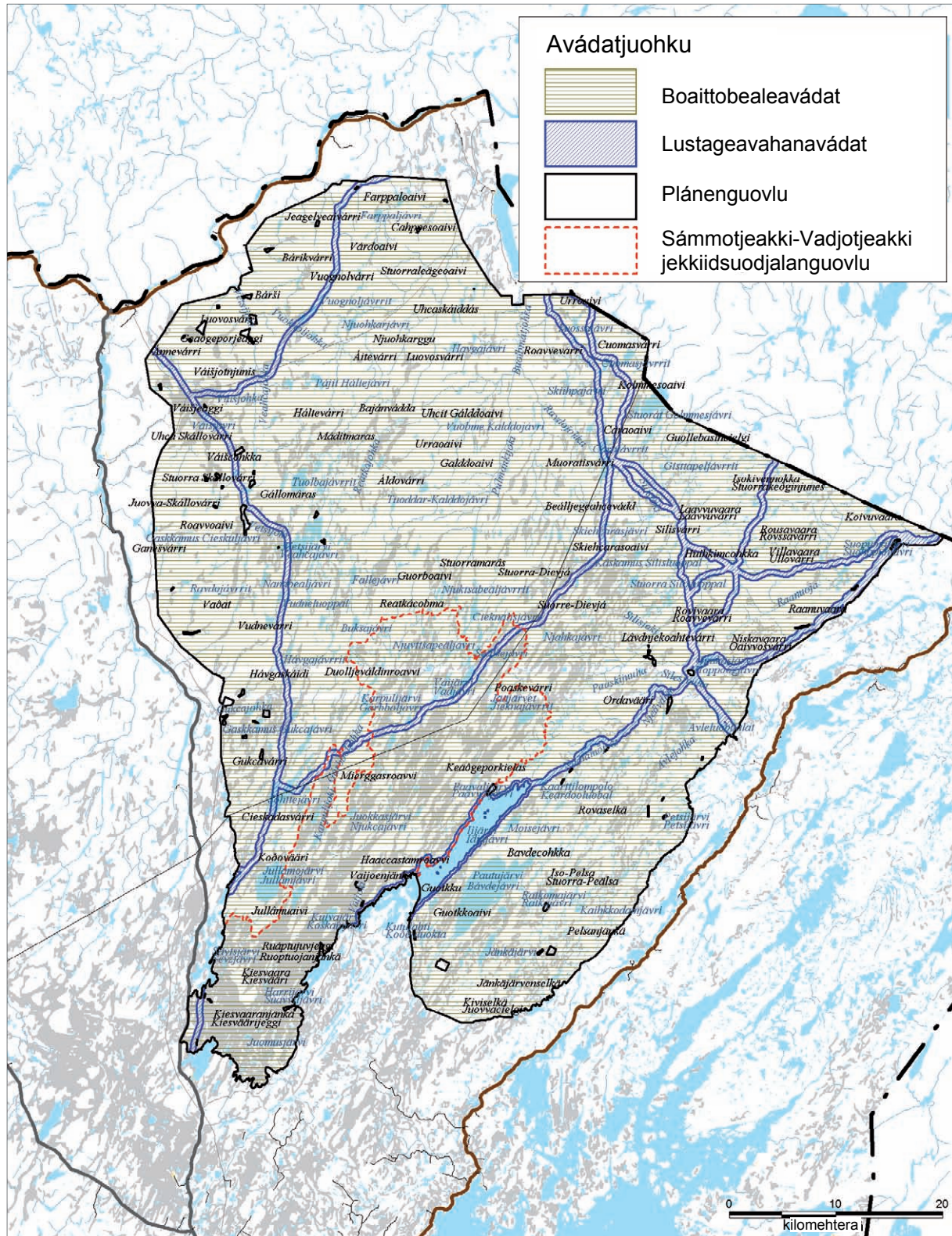
Iešalddes avádatjuogu sáhtá stivret Meahciráddehusa eanageavahančovdosiid, lustageavaheami ja luondduturismma ja daidda guoskevaš johtolagaid, eará bálvalanrusttegiid, lohpepolitihka ja dohkkehahti doaimmaid dálá láchkamearrádusaid olis.

4.2 Avádatjuogu ákkat Gálddoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Gálddoaivvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu leat dehálaš guovllut boazodoalliide, eará luondduealáhusbargiide, báikkálaš turistafitnodagaide ja báikkálaš ássiide. Luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorrvastepmi ja guovllu meahcceguovloiešlági seailluheapmi oktan báikkálaš olbmuid ruovttudárbovuolástusain, meahcebevdduin ja lubmemiin leat mávssoleamos áššit. Lustageavaheapmi mearkkaša ollu meahcceguovllu nuortadávegeahčen Čeavtjávri–Buolbmátjávri-guovllus, Njávánjoga siste ja guovllu meahcevuojáhagain ja gidđadálve bilkenjávriin miehtá oppa guovllu.

Dáid ákkaid vuodul eanaš oassi meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus galgá gullat boaitto-bealeavádahkii. Lustageavahanavádagas dorrvastuvvojit sihke iešrádálaš ja stivrejuvnon luondduturismma vejolašvuodat ja stivrejuvvo meahcceguovllu lustageavaheapmi nu, ahte meahcceguovllu eará geavaheapmái čuohcci heajos bealit livčče nu uhccán go vejolaš. Avádatjuogus fuolakeahhtá lea boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargan dorrvastuvvonn miehtá meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllus maiddái lustageavahanavádagas ja nuppe dáfus juohkeolbmovuogitvuodaiguin oážžu johtalit miehtá meahcceguovllu maiddái boaitto-bealaavádagas (govva 5).

Avádatjuohku vuodduuvvá dasa ahte dálá dilli kártejuvvo ja boahhtevaš dárbbut sierra geavahanhámiid hárrái árvoštallojit. Avádatjuohku dorvvasta boazodoalliid vejolašvuoda bargat boazodoaluin guhkesáiggeulbmiliin uhcimustá dálá dásis, dasgo dat mudde earret eará lustageavaheami rusttegiid sajáiduvvama ja meahcejohtalusa. Avádatgat eai gáržžit báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid – dego boazodoalu, meahcebivddu ja guolástusa.

Gova 5. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsudjalanguovllu avádatjuohku. © Meahciráđdehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

4.3 Doaimmabijut

- Guovlu juhkkovuvvo guoktin avádahkan, maid vuodul stivrejuvvo guovllu geavaheapmi, rusttegiid sajáiduvvan, johtaleapmi ja lohpepolitihkka. (1) boaittoealeavádat ja (2) lustageavahanavádat (govva 5, tabealla 1).

4.3.1 Boaittoealeavádat

Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki boaittoealeavádaga viidodat lea sullii 329 900 hektára dahje 95 % guovllu viidodagas. Boaittoealeavádat lea buorre muddui dat ráfáleamos ja luonddudiláleamos oassi, gos johtalit uhcimus ja gosa lea váddáseamos beassat, vaikko dat ii dárbbáš leat álo eatnandieđalaččat boaittoealde. Boaittoealeavádaga ulbmilin lea nu luonddudilálaš guovlu go vejolaš, gosa eai huksejuvvo odđa bálvalanrusttegat. Avádagas eai leat merkejuvvon johtolagat dahje vánddardanrusttegat iige dakkáriid leat jurdda oppa huksetge. Luondduealáhusain boazodoallu lea mávssoleamos geavahanvuohki dán avádagas. Ruovttudárboгуolásteaddjit ja lustaguolásteaddjit guovllus johtalit muhtun muddui sihke geassit ja dálvit. Guovllus sáhtta lágidit meahceguovloiešláhká heivvolaš oahpistuvvon vánddardemiid. Boaittoealeavádagas leat geasi áigge meahcejohtalusvuođahagat ja luondduealáhusaid ja nuortalašlága (253/1995) mielđasaš doarjjabáikkiid ja dasa lassin avádahkii sáhtta hukset Meahciráđđehusa fuolahusa dárbbuide rusttegiid ja doarjjabáikkiid. (tabealla 1 ja govva 5)

4.3.2 Lustageavahanavádat

Gálddoavvi meahceguollvu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki lustageavahanavádaga viidodat lea sullii 18 000 hektára dahje 5 % guovllu viidodagas. Dát lea dat guovlu, gos eatnašat lustageavaheaddjiin johtalit sihke geassit ja dálvit. Áinnas olgobáikegoddelaččaid mohtorgielkká-stallan ja lustaguolásteapmi dáhpáhuvvat eanaš dán avádagas. Prográmmabálvalusfitnodagaide sáhtta mieđihit oanehisáigásaš lobiid doarjjabáikki doallama várás lustageavahanavádahkii. Merkejuvvon bálgát ja vánddardanjohtolagat leat dán avádagas. Avádagas leat guovllu buot ávdinstobut ja dohko leat čohkkejuvvon buot lustageavaheami bálvalanrusttegat. Lustageavahanavádahkii sáhtta hukset doarjjabáikkiid Meahciráđđehusa fuolahusa dárbbuide. Lustageavahanavádat lea eanemustá kilomehtera govddu. Iešalddes lustageavahanavádat deaivá dálá johtolagaid ja rusttegiid birrašidda ja muhtun muddui Njávđánjoga sisa; moadde kilomehtera Hahpatjávrris (Hoppoogjávri) Idjávrris guvlui (tabealla 1 ja govva 5).

Tabella 1. Plánas árvaluvvon avádatjuogu mielásaš lobálaš ja gildojuvvon rusttegat ja doaimmat Gálddoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Logus 4 govviduvvo dárkileappot guhtege rusttet dahje doaimma vuolábeale geavahanhámi hárrái. * = Njávđánjoga siste lobálaš dábálaččat dušše merkejuvvon dollasajiin. Gč. lohku 6 Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma; 6.6 Mihttomearit ja doaimma-bijut. mg = mohtorgielká.

Rusttet/Doaimma	Boaitto-bealeavádat	Lustageavahanavádat
Ávdinstobut	li	Juo
Láigostobut	li	Juo
Meahciráđđehusa fuolahusdoarjjabáikkit	li	Juo
Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš doarjjabáikkit	li	Juo
Boazodoalu doarjjabáikkit	Juo	Juo
Boazodoalu rusttegat	Juo	Juo
Luondduealáhusaid eará doarjjabáikkit	Juo	Juo
Nuortalašlága mielásaš doarjjabáikkit nuortalašguovllus	Juo	Juo
Merkejuvvon bálgát	li	Juo
Geasiáigásaš meahccejohtalus-vuojáhagat báikegoddelaččaide	Juo	Juo
Meahciráđđehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagat	li	Juo
Mohtorgielkásafáralobit prográmma-bálvalusfitnodagaide	Smávva stivrejuvvon joavkkuide vuojáhagaide, main sohppojuvvo sierra	Váldegottálaš mg-vuojáhagas eai ráddjehusat, eará sajis smávva stivrejuvvon joavkkuide vuojáhagaide, main sohppojuvvo sierra
Mohtorgielkálobit olgobáikegoddelaččaide mohtorgielkávuojáhagaid olggobealde	Dálvviáigásaš meahccejohtaluslohpevuogi mielde	Dálvviáigásaš meahccejohtaluslohpevuogi mielde
Helikoptera seaivunsajit	Seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra	Seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra
Rovit ja šalddit	Dárbbu mielde njealjejuvllatvuojáhagaide	Dárbbu mielde njealjejuvllatvuojáhagaide
Meahccebivdu	Juo	Juo
Guolástus	Juo	Juo
Čoaggin	Juo	Juo
Dolastallan	Juo	Juo*

5 Luondo- ja kulturárvvut

5.1 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun

5.1.1 Dálá dilli

Luonddusuodjaleapmi ii leat bođuid eará luonddugeavaheamis, muhto buot geavaheamis leat mielde maiddái suodjalanbealit. Bistevaš geavaheami prinsihppa gullá buot luonddugeavaheapmái. Čuovvovačas ovdanbuktojit čohkkejuvvon hámis luonddusuodjaleami dáfus buot mávssoleamos áššit ja bealit ja dárbbášlaš sierradoaimmat. Danin oassi árvalusain bohtet odđasit dán logus, dasgo dat leat merkejuvvon plánii juo eará áššeollisvuodaid oktavuodas. Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu áitatvuloš šattuid ja ealliid birra lea mitaluvvon dárkileappot guovllu vuoddočielggadusas (Tynys & Stolt 2004).

Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovllut eai leat ieš luonddusuodjalanguovllut dahjege dat eai leat vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul. Meahcceguovlolága (62/1991) oppalaš ákkastallamiin daddjojuvvo:

Luonddusuodjalanguovllut eai iešalddes deavdde meahcceguovlluid luonddudollui ja mánngabealat geavaheapmái guoskevaš buot dárbbuid. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkár guovlluid, mat eai leat dábálaš ekonomalaš geavahusas muhto mat eai maiddái livčče nu čavga suodjaluvvon go luonddusuodjalanlága (71/1923) mieldásaš suodjalanguovllut.

Meahcceguovloláhka hehte dihto doaimmaid, mat rievdadit sakka luonddu, muhto muđui meahcceguovllut leat láchkamearrádusaid ektui seamma sajádagas go daid birastahti guovllut. Luonddusuodjalanláhka (1096/1996) ii bajit meahcceguovlluid sierra ovdan, muhto láchka heivehuvvo meahcceguovllus seammaláhkai go earáge guovlluin.

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat luonddusuodjaleamis

Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet davvi-boreála šattolašvuodaavádahkii (Ruuhijärvi 1988). Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu ja Norgga beale suodjalkehtes geainnuhis ja meahcceguovllulágan guovlu hábmejit ovtas viiddis meahcceguovllulágan ollisvuoda, mii lea viehka bures seilon luonddudilis.

Luonddusuodjaleami stivre luonddusuodjalanláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea bajásdoallat luonddu mánngabealatvuoda, gáhttet luonddučábbodaga ja duovddaárvvuid ja doarjut sihke luondduriggodagaid ja luonddubirrasa bistevaš geavaheami. Luonddusuodjaleamis ulbmilin galgá leat suodjalit ja seailuhit doarvái bures Suoma luondotiippaid ja luonddudilálaš ealánšlájaid.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea laktojuvvon mearkkašahti láktasajiid logahallamii dahjege ng. **Ramsar**-čuozáhahkan (gč. lohku 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**). Ramsar-soahpamuša suodjalanulbmilat ollašuvvet vuodđuduvvon jekkiidsuodjalanguovllu ja Natura-guovlluid suodjalandoaimmaid bokte.

Eurohpá ovtastumiid rádi mearrádusa vuodul lea jagi 1992 rájes bargojuvvon oktilaš eurohpálaš ekologalaš fierpmádaga ovdii. Dán Natura 2000 -fierpmádaga ulbmilin lea sihkkarastit eurohpálaš luonddu máŋggahápmásašvuoda seailuma (Birasministeriija 1999).

Natura 2000 -fierpmádahkii gullet dat guovllut, maid Ovtastupmi atná dehálažžan ja main leat luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosis I logahallon luondotiipat ja čuvvosis II logahallon šlájaid eallinbirrasat. Dáid guovlluid gohčodit **SCI**-guovlun. Luondodirektiivva vuodul evttohuvvon guovlluid lassin Natura 2000 -fierpmádahkii leat almmuhuvvon loddedirektiivva (79/409/ETY) njuolggadusaid mielde klassifiserejuvvon loddesuodjalanguovllut, ng. **SPA**-guovllut.

Luondodirektiivva čuvvosa I luondotiippain 69 gávdnojit Suomas. Luondodirektiiva sisdoallá maiddá sullii 600 ealánšlája, main Suomas gávdnojit sullii 130 šlája. Loddedirektiivva čuvvosis I leat logahallon sullii 200 šlája, mat galget suodjaluvvot. Suomas dán gávdnojit sullii 60 loddešlája.

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Natura 2000 -jekkiidsuodjalanfierpmádaga alpiinnalaš avádahkii. Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii guovllu loahpalaččat EU:a suodjalanguovlofierpmádahkii luondodirektiivva vuodul 22.12.2003. Ovttas guovllut hábmejit **Gálddoavvi meahceguovlu** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovllu. Guovllu viidodat leat 351 633 hektára. Guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii SCI-guovlun ja SPA-guovlun dan sisdoallan luondodirektiivva čuvvosiid I ja II meroštallan suodjalanvuloš luondotiippaid (gč. lohku 2.4 **Natura-luondotiipat**) ja šlájaid vuodul ja loddedirektiivva čuvvosa I šlájaid vuodul.

Árbevierroduovdagat

Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ii leat oktage váldegottálaččat, eanagottálaččat dahje báikkálaččat divrrasin klassifiserejuvvon árbevierroduovddačuozáhat (Kalpio & Bergman 1999).

5.1.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráddehus čuovvu meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu dili ja dan nuppástusaid, álgá dárbbalaš suodjalandoaimmaide ja dieđiha áššis mearrideaddjiide. Dehálaš oassi dán barggus lea fidnet Natura 2000 -luondotiippaid Davvi-Lappi luonddukártenmateriálai. **Ágga:** Dát gullá Meahciráddehusa luonddusuodjalanbargguide. Okta dehálaš bargoneavvu čuovvumis lea báikedihtovuogádat, mas fidne dieđuid luondotiippain ja daid dilis. Go daidda fidnejuvvojit vástideaddji Natura 2000 -luondotiipat, de luonddukártenmateriála sáhtá atnit omd. luondotiippaid gávdnoma guorahallamii ja čuovvuma plánemii.
- 2) Meahciráddehus čielggada ainge Ohcejogas duššan lagešvuvddiid ovdeštanvejolašvuodaid bálgosiiguin ja Ohcejoga gielddain. **Ágga:** Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström bm. 2000) doaibmalinnját. Roassoguovlluid várás lea dahkkojuvvon ovdeštanplána.
- 3) Meahciráddehus vástida áittatvulosáš náliid čuovvumis ja suodjaleamis. Meahciráddehus bargá dán áššis ovttas dutkiiguin, luonddusuodjalanorganisašuvnnaiguin, bálgosiiguin ja eará čanasjoavkkuiguin. **Ágga:** Dát gullá Meahciráddehusa luonddusuodjalanbargguide.

- 4) Meahciráđdehus ohcá dás duohkoge eana- ja meahccedoalloministeriijas sierralobi bivdit riebaniid njálaid beasseguovlluin. Dán bivddus oazžu geavahit mohtorgielkkáid ja bissuid. Bivdit livčče báikkálaš olbmot, geat dovdet bures guovllu. Ášši birra dieđihuvvo jahkásaš čoahkkiin čanasjoavkkuide (bálgosat, luonddusuodjalanovttastusat, fuođđodikšunovttastusat ja gieldda). **Ágga:** Dát gullá Meahciráđdehusa luonddusuodjalanbargguide. Máinnašuvvon olbmuid dohkálašvuotta bivdinbargui sihkkarastojuvvo.
- 5) Meahciráđdehus lea mielde čuovvumin guovllu rievssatnáliid. **Ágga:** Bivddu stivren bistevaš geavaheami prinsihpa vuodul.
- 6) Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi dorvvastuvvo guolástusa muddema bokte ja sirdingilvimat dahkkojuvvojit dárkkilit jurddašuvvon vuogi mielde. Gč. lohku 8 **Guollečáziid dikšun ja guolástus**. **Ágga:** Guovllu čáziid seailleheapmi luonddudilis.
- 7) Áitatvuloš šattuid gávdnondieđut dárkkistuvvojit dađistaga. Gávdnonbáikkid dárkkistuvvojit báikki alde. Dieđut vurkejuvvojit áitatvulošvuodaregistrariidda. **Ágga:** Dát gullá Meahciráđdehusa luonddusuodjalanbargguide.
- 8) Meahciráđdehus láidesta luondduguovddážiinnis, luonddustobuinis ja interneahhtasiidduinis vánddardeaddjiid dakkár vánddardeapmái, mii seastá birrasa. Gálddoavvi guovllu stobuide dolvojuvvojit maiddái stohpogirjjit, main mitaluvvo earret eará luonddusuodjaleamis ja guovllu bázahusfuolahusas. **Ágga:** Lustageavaheaddjiid stivren, oahpisteapmi ja rávven leat oalle mávssolaččat meahcceguovllu luonddudilálašvuoda seailleheamis. Oahpistandoaibma mearkkaša ollu vánddardeami birasváikkuhusaid hálddašeamis ja ovddalgihtii ráhkkanahhti gádjundoaimmas. Guovllu meahcceguovloiešlági dorvvasteapmi. Birasbajásgeassin.
- 9) Mohtorgielkkástallan stivrejuvvo ja gáržžiduvvo lohpepolitihkain, man mielde olgobáikegoddelaččat sáhttet vuodjit vuojáhagaid olggobealde dušše dihto dáhpáhusain stivrema ja oahpisteami mielde. Meahciráđdehus goziha ovttasrádiid bolesiin ja rádjegozáhusain mohtorgielkkástallama guovllus. **Ágga:** Boazodoalu vejolašvuodaid dorvvasteapmi. Ruossalasuodaid garvin. Galggašii viggat dasa ahte earát go badjeolbmot eai johtal miesse–geassemánus bohccuid guottetguovlluin.
- 10) Meahciráđdehus goziha geasiáigásaš meahccejohtalusa ovttas bolesiin ja rádjegozáhusain.

5.1.3 Čuovvun

Meahciráđdehusa bargun lea čuovvut iežas hálddašan guovlluid nuppástusaid luonddus ja áitatvuloš ja hárvanažžan šaddan šaddo- ja eallišlájaid náliid ja bargat daid dorvvasteami ovdii. Meahciráđdehus galgá čuovvut maiddái fuođđonáliid ovdáneami ja geahččalit ovttas fuođđodikšunbiriin ja fuođđodikšunovttastusain dorvvastit daid. Dáid ulbmiliid ollašuttin dihte Meahciráđdehus ee. dahká dikšun- ja geavahanplánaid, skuvle iežas bargoveaga, doaibmá sihkkaraston biras- ja kvalitehtavuogádaga mielde, doallá áitatvuloš šlájaid registariid, čuovvu jeavddalaččat stuorranávddiid logu ja čadaha fuođđodárkongolmmačiegahaslohkamiid.

Dehálaš bargoneavvu luonddudili čuovvumis lea 2000:s gárvvásmuvvan Davvi-Lappi luonddukárten (Sihvo 2001 ja 2002), man oktavuodas maiddái Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovllu biotohpat ja daid gávdnon leat kártejuvvon EU:a luonddodirektiivva (92/43/ETY) bohcešattuide leat báriin dahkamin čuovvunprográmma, man lea jodiheamen Suoma birasguovddáš.

Meahciráđđehusa koordinerema mielde čuvvojuvvo goaskin-, mearragoaskin-, bárbmofálla- ja rievssatfállenáliid ovdáneapmi. Meahciráđđehus doallá goaskinbesiin beasseregistara ja dárkkista besiid jahkásaččat. Jahkásaččat Meahciráđđehus deaivvada bálgosiid ovddasteaddjiiguin ja sis fidnejuvvon beasseguigosat dárkkistuvvojit. Dasa lassin guovllu boralottiid bessema ja náliid ovdánemi leat čuvvon ja besiid dárkkistan mánggat áššeberošteaddjit.

Ovdalis máinnašuvvon boralottiid lassin Birasministeriija lea oskkildan Meahciráđđehusa vásto-šládjan njála ja giljobačča, maid Meahciráđđehus čuovvu jahkásaččat. Meahciráđđehus doallá guovllu dovdojuvvon njálabesiin registara ja čuovvu ovttas njállabargojoavkkuin njálladili guovllus.

Fuođdo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea dutkan guovllu guoládaga ja bohccuid guohton-eatnamiid dili. 1977:s gárvvásmuvai dutkamuš Davvi-Lappi bálgosiid dálveguohtoneatnamiid dilis ja 1999:s dutkamuš oppa boazodoalloguovllu geasseguohtoneatnamiid dilis (Kumpula ee. 1997 ja 1999).

5.2 Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

5.2.1 Dálá dilli

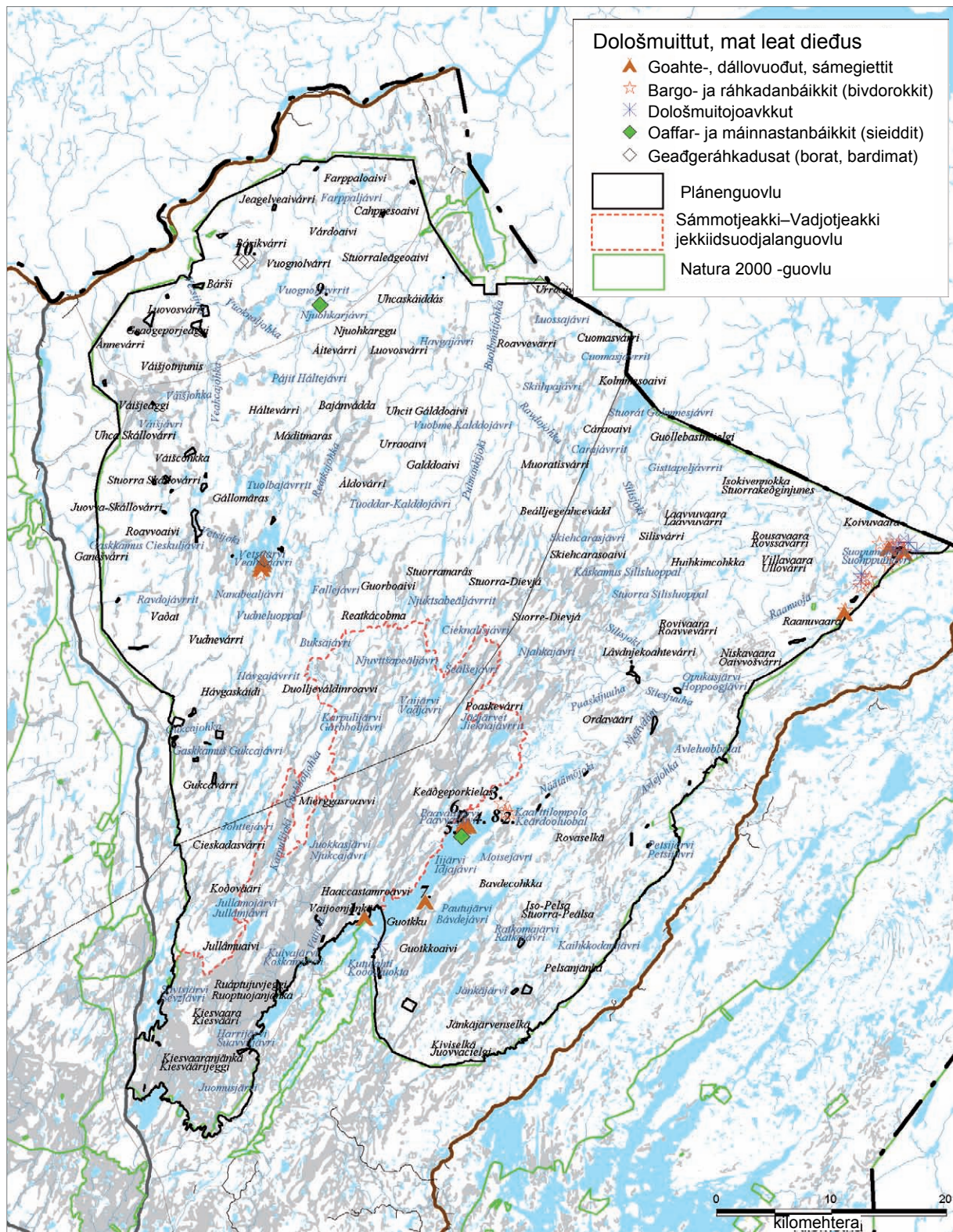
Arkeologalaš čuožahagat

Gálddoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat inventerejuvvon doaisttáži gávcci fásta dološbázahusa Anára gieldda bealde ja guokte Ohcejoga gieldda bealde (govva 6).

Klassifiserenmummir (romalaš nummiriiguin) lea ráfáidahttklassifiseren, mii ii vuodduva láhkii dahje áсахussii. **I-luohkká:** váldegottálaččat dahje guvllolaččat mearkkašahhti dološbázahus, man galgá geahččalit seailuhit dalá dilis ja merket lávaplánemis sierraguovllun. **II-luohkká:** ráfáidahttindási dárkilet meroštallan gáibida lassedutkamiid (geavahuvvon luohkain dábáleamos). **III-luohkká:** duššan dahje eahpemearálaš čuožahat, mii ii ráfáidahtto dovdojuvvon dieđuid vuodul. (Kotivuori & Torvinen 1994)

Gálddoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat čuovvovaš fásta dološbázahusat (Kotivuori & Torvinen 1994):

- 1) Roavečoalbmi (Ruávičuálmi), Idjajávri davábealegáddi. Vadjotjeakkis vielttis oidno jávri ala ng. **Mujo gieddi.** Dat lea sullii 40 x 50 mehtera viiddu. Giettis sáhtta earuhit 2–3, vejolaččat 6-čiegat goađi vuodu, maid guovdu lea árrančomaš. Dasa lassin gávdnojit eará njealječiegat (olgo?)visttiid sajit ja rokkit. II-luohkká.
- 2) Gárdeluoppal (Kiárdooluobâl). Idjajávri. Vuottasluoppal (Vuodâsluobâl). Bivdorokkit Idjajávri oivoša máttabealde, Idjajávri ja Gárdeluobbala gaskkas, bovdnás lagešvuovddis. Meahciráđđehusa Idjajávri gámpás dáidda rokkiide lea sullii 500 mehtera. Rokkit, nuppe-lohkái oktiibuot, leat eahpedássidis gaskkaid mielde sullii davil máttás gutko alde, Gárdeluobbala ja uhcit jávri gaskkas. II-luohkká.

Gova 6. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki-Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu bissovaš dološmuittut, mat leat dieđus. © Meahciráđdehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293. © Musealágádus, lohpi nr 34/005/2005, © Suoma birasguovddáš 2006.

- 3) Idjajávri, davábealegáddi. Vuottasluoppal. Bivdorokkit. Geađgeáiggi gávnnusbáiki. Meahci-ráđdehusa Idjajávrii gámpás sullii 700 mehtera oarjjásdavás. Idjajávrii nuortadavágeahčen jávrii davábeale gáttis álgá sullii 500 mehtera guhkkosaš, oarjemáddi-nuortadavviguovlosaš bivdovuogádat, mas leat badjel 100 rokki. Rokkit leat čobmás sáttoguolbanis, mas šaddet soagit. Rokkit leat gaskamearálaččat 2,5 x 3 m stuoru ja sullii mehtera čieŋu. Dat leat eahpedássidis gaskkaid mielde ovttaid ovttaid dahje lávgalagaid, báikkuid roggeráidu mohkohallá. Daid rokkiid luhtte, mat leat lagamusat gátti, ledje eanaihtimiin gávdnosat: kvárca, geađgekvárca. II-luohkká.
- 4) Vuohppenjárga (Vyeppeenjargâ). Ássangieddi. Idjajávrii davágeahčai nuortandavvin cáhkki njárgga nuortamáttabeale gáttis. Idjajávrii ávdinstobus 1,2 kilomehtera oarjjásmáttás. Dakko lea topográfalaš kártii (1974) merkejuvvon priváhtagámpá. Dál viessosadji vuhtto suidnon ássangiettis njuolggogčieगत čohkiideapmin. Dasa lassin dakko vuhtto nubbi njuolggogčieगत viessosadji ja várra boarráset, sullii 6 njealjehasmehtera viidosáš goahtevuođu. Goittot muhtun oasis ássangiettis eai leat nu boarrásat. II/III-luohkká.
- 5) Vuohppenjárga. Idjajávri. Geađgeáiggi ássanbáiki. Idjajávrii davágeahčai nuortandavvin cáhkki sáttónjárgga oarjemáttageahčen. Moatte mehtera allosáš, čáhcái gahčči gáddedearpmi alážiis geaigájit dola loaktin geađggit ja kvárcagarramat. Dat leat sullii viđa mehtera mátkkis gátti guvlosaččat. II-luohkká.
- 6) Vuohppenjárga. Bivdorokkit. Idjajávri. Idjajávrii nuortadavágeahčai davvin cáhkki njárggas. Bávvalljoga (Paavâljuuhâ) njálmmi lustaviesus roggeráiddu oarjjageahči lea sullii 100 mehtera nuortasmáttás. Rokkit leat duolba sáttoguolbanis, mas šaddá soahkevuovdi. II-luohkká.
- 7) Idjajávri/Bávdejávri. Guotkku. Geađgeáiggi ássanbáiki. Idjajávrii gaskkamuttus nuortamáttabeale gáttis. Ája, mii golggiida Guotkkojeakkis jávriid gaskasaš gutkos, luoitá Idjajávrii čuo-záhaga oarjjabealde, sullii 100–150 mehtera geahčen. Guovtte steallis, maid earuha boares sáttodearbmi ja mas šaddet soagit, vuhttojit dološ ássama mearkkat. Dakkárat leat vuollelis leairasajis, badjelis boazobálgáin, gos leat dola mollen geađggit. Gávdnosat leat ihtán eatnan ala. Gávdnosat: kvárca. II-luohkká.
- 8) Njávánjoga oaivvuš. Bivdorokkit. Vuottasluoppal. Idjajávrii nuortadavágeahčen, Njávánjoga oivoša ja dan nuortamáttabeale jávrii gaskasaš gutkos. Čobmáš ja juvves lagešeatnamis vuhttojit 11 rokki nuorta-davviguovlosažžan. Rokkit leat 3-5 nealjehasmehtera viiddu ja 0,6–1,7 mehtera čieŋu. II-luohkká.
- 9) Njuohgárggu. Ohcejohka. Bigálusbáikkis, mii lea Njuohkarjávrii nuortadavábeale jávrii gutkos, lea duolba, skužilnjealjehasa hápmásaš s. 3 m x 2 m viidosáš ja 0,5 m allosáš geađgi. Dan guoras lea 1,5 m x 1,1 m:a sturrosaš čiehkás kvarcihttalaiggus, mii lea fierahuvvon máinnašuvvon duolba geađggi alde eret. Jearaldagas lea várra Njuohkarduoddara bálvvosbáiki, mas Paulaharju lea máinnašan (gč. 1932: 29). I-luohkká.
- 10) Bárit. Ohcejohka, Veahčat. Báritvári nuorttageaže máttabealevielttis. Báritjávrii davágeahčen sullii 1–1,5 km oarjjásdavás leat guokte geađgebora. II-luohkká.

Dat ahte guovllus dihtet gávdnot juo logi giddes dološbázahusa, ii oaivvil ahte dat eai livčče eanetge. Erenoamážit geađgeáiggi ássanbáikkiid lea dávjá viehka váttis fuobmát, ja áššedovditge šaddet dorvvastit iskkadanroggamiidda dakkár sajiin, gos šaddet muorat ja eará šattut. Dološ olbmot gohttejedje mielas seammalágan báikkiide go dáláge vánddardeaddjit, ja nuba buriid gohttenbáikkiid leat geavahan juo duháhiid jagiid. Danin lea viehka jáhkehahtti ahte measta gos beare

vuogas leirasajis ovdamearkka dihte čázadagaid gáttiin leat eatnan vuolde ja várra dan alde mearkkat boarráset ássamis. Boares ássanmearkkat leat dološmuitolága mielde automáhtalaččat ráfáidahtton (Kankaanpää 2002).

5.2.2 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas

Dološmuitolága (295/1963) mielde ii áinnas oáččo duohtadit giddes dološbázahusa, jos dasa ii leat lága vuodul addojuvvon lohpi (1 §). Dákkár doaibman máinnašuvvo lágas roggan, gokčan, sirdin, vahágahttin, jávkadeapmi ja eará duohtadeapmi. Gieldu guoská maiddá eanaeiggiid, geaidda geahččalit almmuhit sin eatnamiin gávdnojuvvon dološbázahusat. Buot eanaeiggiid ii goittot sáhte váldit oktavuoda govttolaš áiggi sisa. Gánnáha goittot fuomášit ahte dološmuitoláhka ráfáidahtta das logahallon giddes dološbázahusaid (2 §) almmá sierradoaimmaid haga.

Oassi dološmuitobázahusain heivejit oainnusin, jos daid seailuma sáhtta dorvvastit oainnusin atnimis fuolakeahhtá (bivdorokkit, sieiddit jna). Daidda sáhtta bidjat oahpistanrusttegiid ja dárbbu mielde suodjalit. Šattolašvuolta, mii sáhtta vahágahttit dákkár čuožahagaid, galgá jávkaduvvot. (Meahciráddehus 2002)

Jagiid 2004–2008 áigge lea leamaš jođus EU-fidnu **Lappi kulturbirrasat oahpisin**. Fitnu boadusdieđut váldojuvvojit vuhtii guovllu dikšun- ja geavahandoaimmain mañnelis. Guovllus eai leat dál Meahciráddehusa suodjalanlogahallamii gullelaš visttit. Vejolaš lasáhusat stáhta visttiid suodjalanlogahallamii bohtet guorahallamii Musealágáduš ja Meahciráddehusa ovttasbarggu okta-vuodas, go dieđut kulturhistorjjálaš čuožahagaid birra dievasmuvvet.

5.2.3 Luonddu árbevirolaš geavaheapmi ja sámekultuvra

Boazodoallokultuvra lea seilon nanusin Gálddoavvi meahcceguovllus olgguldas nuppástusain fuolakeahhtá. Boazodoallu lea ainge okta deháleamos ealáhusain dán guovllus. Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus dollet bohccuideaset Ohcejogas, Njuorggámis, Anáris, Njávdamis, Čavevejáris, Gápmasis ja Bárttehis ássi boazodoallit, geat gullet Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrra bálgošiid. Ruovttudárboguolástus ja -murjen, murjjiid čoaggin vuovdimassii ja meahcebivdu gullet oassin dáid boazodoallobearrašiid ealáhusollisvuhtii.

Guovllus barget boazodoalliid lassin luondduealáhusaiguin maiddá lahkosiid giliid ássit. Guolástus, meahcebivdu ja murjen mearkkašit mealgat maiddá earáide go dákkár luondduealáhusbargiide. Ruovttudárboguolástus ja -meahcástus ja murjen lea mávssolaš lassi olbmuid borramušdoalus. Meahcis johtaleapmi lea maiddá mávssoleamos astoáiggi vásihanvuohki báikkálaš olbmuide.

Luondduealáhusat mearkkašit ollu kultuvrralaččat, ja nuba daid mearkkašumi ii sáhte mihtidit ruđas. Boazodoallu, meahcebivdu ja guolástus leat sámekultuvrra ávnnaslaš ja vuoiñgalaš vuoddu. Luondduealáhusat leat mávssolaš oassi maiddá guovllu suomelaččaid eallinvuogis. Luondduealáhusaiguin lea juo guhká bargojuvvon dán guovllus. Olbmot leat bargan sierra ealáhusaiguin. Dát čájeha, mo olmmoš sáhtta vuogáiduvvat guorba lundui, go váldá vuhtii luonddu dássedeattu ja dan ásahan sierraeavttuid.

5.2.4 Ulbmilat

- Guovllu kulturárvvuid suodjaleami ulbmilin lea sealluhit guovllu mávssolaš kulturárvvuid, madda lohkkovit sáme kultuvra, guovllu árbevirolaš luonddugeavaheapmi dasa gullevaš dieđuiguin, visttiiguin ja rusttegiiguin ja dasa lassin dološbázahusaid suodjaleapmi.

5.2.5 Doaimmabijut

- Kulturbirrasiid sealluheaddji ja eará árbevirolaš geavaheapmi ja dieđut das leat juo daninassii sealluhanveara kulturárvvut. Nuba eará sajis dán plánu leahkki árvalusat, mat dorvvastit sáme kultuvra, luondduealáhusaid ja báikkálaš árbevirolaš luonddugeavaheami ja ovddidit árbevirolaš dieđuid seailuma, gullet oassin kulturárvvuid suodjaleapmái.
- Meahciráđdehus dutkkaha Museovirastoi meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus buot huksekahtes báikkiid, madda plánejit lustageavahanrusttegiid, ovdalgo dahkkojuvvojit ja ollašuttot dárkilet huksenplánat, jos orrot vuhtomin mearkkat dološ ássamis. **Ákkat:** Dološmuitoláhka ja dološmuittuid suodjaleapmi.

6 Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma

6.1 Doahpagat

Luondduturismmain oaivvildit dáikko earáid go ohcejohkalaččaid ja anárlaččaid johtaleami guovllu luonddus. **Luonddu lustageavaheapmi** lea doaban vehá viidáset go luondduturisma. Earru lea dakko ahte lustageavaheapmi sisdoallá maiddái báikkálaš olbmuid astoáiggeanu, go fas luondduturisma čujuha olggobeale olbmuide, geat bohtet guvlui. Luonddu lustageavaheami sáhtttá ná juohkit (báikkálaš olbmuid) **lagaslustageavaheapmái** ja (olgo báikegoddelaččaid) **gáiddus-lustageavaheapmái** dahjege luondduturismii.

Lustajohtin luonddus sáhtttá Suomas dáhphuvvat juogo iešrádálaččat, geassinbeatnagiiguin, bohccuiguin dahje heasttain, mohtorfievrruiguin dego njealjejuvllagiin, meahcebiillain, mohtorsihkkeliin, mohtorgielkkáin, mohtorfatnasiin, čáhcejettiin dahje ovttastahttimiin dáid fievrruid. Ná viidát leat meroštallan lustajohtima luonddus earret eará luonddu lustageavaheami ja luondduturisma ovdidanbargojoavku (Birasministeriija 2002). Meahccái ja doppe fas ruovttoluotta geaidnogurrii, maiddái Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiid-suodjalanguovllus, sáhtttá sirdásit earret meahceffievrruiguin maiddái mohtorfatnasiin, giridiin dahje helikopteriin. Iešrádálaččat sáhtttá johtit **fuolahuvvon vuogi mielde**. Dalle joavkku biergasat ja niesttit fievrriduvvojit meahcis etáhppa- ja idjadanbáikkiide ovdamearkka dihte mohtorgielkkáin, goas lustajohtit eai dárbaš ieža guoddit biergasiiddiset ja sáhttet johtit geahppaseappot ja guhkit beaivemátkkiid. Árbevirolaš juohkeolbmovuogiatvuodaide vuodduvvi johtin dáhphuvvá goittot iešrádálaččat **ii-fuolahuvvon vuogi mielde**, goas jearaldat lea dábálaččat ng. **árbevirolaš meahcevánddardeamis**. Meahcis sáhtttá johtit juogo **iehčanassii** joavkkus dahje okto dahje **stivrejuvvon vuogi mielde** joavkkus.

Stivrejuvvon johtin ja virkkosmuvvan luonddus sáhtttá leat juogo **gávppálaš** dahje **ii-gávppálaš** doaimma. Čavges ráji lea viehka váttis geassit gávppálaš ja ii-gávppálaš virkkosmuvvandoaimma gaskii. Iešalldes jearaldagas lea fitnodatdoaimma, jos stivrejuvvon luonddumátkkit márkanastojit stuorra olmmošmeriide dahje dat vuvdojuvvojit earáidege go ovttastusa iežas lahtuide.

Prográmmabálvalusfitnodagaiguin oaivvildit turistafitnodagaid ja -organisašuvnnaid, mat vuvdet stivrejuvvon mátkkiid ja **lagassáhtostemiid** dahjege sáhtostemiid guovllu siste. **Prográmmabálvalusaid** – omd. sáhtostemiid, prográmmalaš doaimmaid ja smávva idjadanfálaldagaid meahceguovllus – sáhttet fállat luondduealáhusdoarjjabáikkiid veagas prográmmabálvalusfitnodagaid lassin maiddái luondduealáhusbargit, geaidna ná háhkkojuvvon turismasisaboadet leat oassi sin ealáhusollisvuodas, muhto ii goittot váldoealáhus.

Ávdinstohpu lea ovttagardán barta, mii lea álo rabas. Das lea muorrakamiidna, seaidneseanga, beavdi ja beaŋkkat ja muhtumin maiddái gássavuoššanpláhta. Ávdinstohpu lea oaivvilduvvon meahceguovllus iešrádálaččat johtaleaddji vánddardeaddjiid ovtta dahje guhkimustá guovtte ija idjadeapmái. Báikkálaš olbmot idjadit ávdinstobuin maiddái mohtorgielkkáin jodedettiin. Maiddái olgo báikegoddelaš mohtorgielkkástallit leat idjadan jaskes áigodagaid áigge Meahciráddehusa ávdinstobuin, mat leat váldegottálaš mohtorgieljávuojáhaga alde.

Várrenstohpu lea ávdinstobu láhkai ovttageardánit lágiduvvon stohpu, mas oažžu idjadit guhkimustá ovttá dahje guokte ija. Várrenstobus vándardeaddji sáhtta mávssu vuostá várret alccesis idjasaji. Várrenstobu ii sáhte láigohit ollásit alccesis, dego láigostobu, dušše seangasaji.

Láigostobu sáhtta láigohit oanehis áigái dahjege guhkimustá vahkkui dahje guovtte vahkkui hávil. Dalle dan oažžu ollásit iežas atnui láigoáiggi boddii. Láigostobu sáhttet láigohit maiddá turistafitnodagat ja dan sáhtta atnit prográmmabálvalusaid doarjjabáikin.

6.2 Lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja daid fuolahus

Vándardeami ja lustageavaheami váldoguovllut Gálddoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat guovllu nuortadáveahčen Čeavetjávri–Buolbmátjávri birrašiin, Anárašbálgás ja Sámebálgás (govva 7). Lustaguolástusa ja mealluma váldoguovllut leat Njávánjogas.

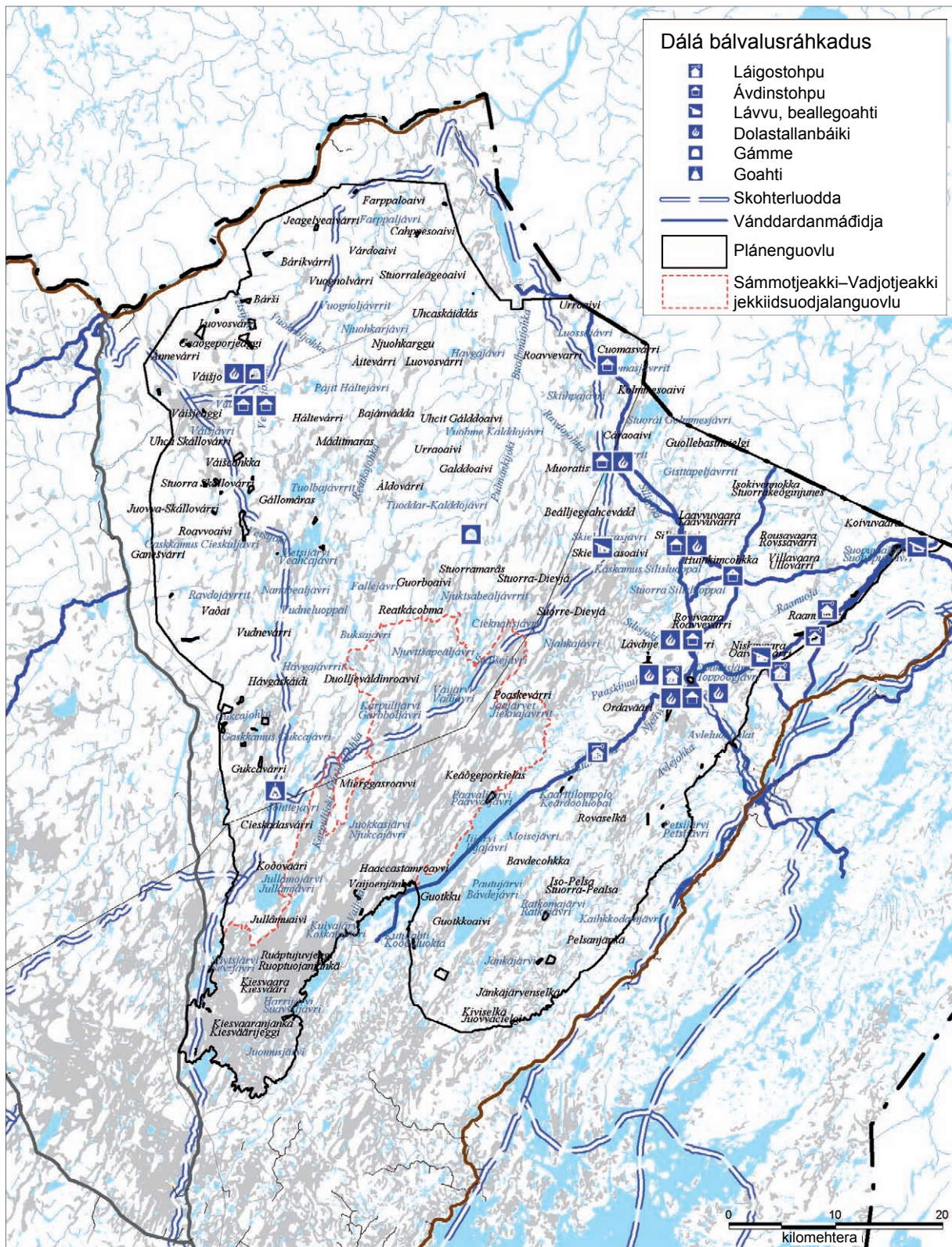
Čeavetjávri–Buolbmátjávri vándardanjohtolat lea 60–70 km guhku. Čeavetjávris johtolat manná Hahpatjávri bokte Njávánjoga rastá gitta Issátjávri. Doppe sáhtta joatkit juogo njuolga Huikinvárjohkii dahje nuppi johtolaga mielde Ruossajávri (Ruossájávri) bokte. Čarajávriid maŋŋá johtolat jorggiha nuorttasdávás Norgga ráji duottarguovlluide ja joatkašuvvá das Čuomasjávriid bokte Buolbmátjávri geainnu geahčái. Buolbmátjávri máttageahčai beassá biillain Njuorggámis geaidnoráigge, dohko lea sullii 20 km. (govva 7)

Anárašbálggis Čeavetjávris Várjavuona Storravutnii earrána Čeavetjávri–Buolbmátjávri-johtolagas ja manná Ruossajávri bokte ja joatkašuvvá Storrageadgenjunnása (Storrákedgnjunes) máttabeale. Ráji rastá beassá Norgga beallai Áitioivviid (Áitiuáivih) buohta, gos johtolat joatkašuvvá davás. Johtoga ollesguhkkodat lea sullii 100 km. Suoma bealde dán johtolaga alde leat golbma ávdinstobu, Norgga bealde ii oktage. 2001:s fápmui bohtán Schengen-soahpamuša mielde norgalaččat ja EU-riikkavuložat sáhttet rasttildit Suoma ja Norgga gaskasaš ráji gokko ihkinassii, beare sis ii leat mielde tuolluvuloš gálvu. Dasa lassin olmmoš galgá sáhttit duodaštit iežas identitehta ja riikkavulošvuoda.

Sámebálggis lea 87 km guhkkosaš riekkesjohtolat Čeavetjávris Njávánjoga ja ruovttoluotta. Johtolat guorada báikkuid dološ sámebálgáid Čeavetjávri–Njávánjoga-geainnu guvlosažžan. Manadettiin johtolat manná Čeavetjávri máttabeale meahceguovllu olggobealde, gos johtolat goargŋu vuos Vainnasoavvi (Vannjiikeessimuáivi) vieltái. Doppe johtolat joatkašuvvá Garetjávri (Karehášjávri) ja Nuortejávri (Nuottijávri) bokte Njávánjoga ja das ain Buollánvárrái (Puállámvääri). Boadettiin johtolat manná Čeavetjávri–Njávánjoga-geainnu dávebeale eanaš meahceguovllus. Álggos johtolat vuos manná Buollánvári badjel Njávánjoga heaŋggašaldái ja das ain Suohppunjávri (Suáppumjávri) ja Soavveljávri (Suávviljávri) gaskka Ullovárrái (Ullovääri). Soavveljoga (Suávviljuuha) rastá beassá gáli. Ullovári vilttiin johtolat njiedjá Ruossajávri (Ruossájávri), gos Sámebálggis ovtastuvvá Čeavetjávri–Buolbmátjávri-meahcevándardanjohtolahi. (govva 7)

Sámebálgá sáhtta johtti maiddá oaniduvvon bálgá mielde Njávánjoga máttabeale Gálloguoika–Hahpatguoikka gaskka (govva 7).

Anára–Ohcejoga-geainnu alde lea geaidnooktavuohta Idjajávri, man oarjemáttageahčen fatnasiid čáhcáiluoitinsajis álgá Njávánjoga meallunjohtolat. Johtolaga nubbi geahči lea Njávánjoga Vándardanstobus Norggas, go-sa lea maiddá geaidnooktavuohta. Njávánjoga meallunrávagirjji (Mikkola) mielde johtolat lea hui guikes meahceguovlojohtolat.

Govva 7. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki-Vadotjeakki jekkiidsudjalanguovllu vánddardanbálvlaráhkadusat. © Meahciráđdehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Guovllus eai leat mohtorgielkájohtolagat. Meahcceguovllus ja jekkiidsudjalanguovllus leat merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagat, mat eai leat vuodduduvvon meahccejohtaluslágas (1710/1995) oavvilduvvon johtolahkan. Dáid vuojáhagaid mielde johtalepmi dáhpáhuvvá

eanaeaiggáda dahjege Meahciráddehusa lobi vuodul. Okta vuojáhat vuolgá meahceguovllu olggobealde Čeavetjávrris ja manná Hahpatjávri bokte Silisvárrái (Silesvääri) ja das ain Skiehččarasa bokte gitta Njuorggámii. Skiehččarasa rohte vuojáhat maiddái Johttejávri. Nubbi máddi-davviguvlosaš vuojáhat manná muhtun muddui Sámmotjeakki–Vadjojjeakki jekkiid-suodjalanguovllu siste ja bohtá Seavžejávri (Sevžjávri) buohta Gálddoaivvi meahceguvlui. Vuojáhat joatkašuvvá Johttejávri ja Veahčejávri bokte gitta Ohcejohkii. Dasa lassin máinnašuvvon vuojáhaga alde rohte Njuorggámii laktavuojáhat dasstán Skállovári davábealde (govva 7). Meahciráddehusa luonddubálvalusat (Luontopalvelut) bajásdoallá ja fuolaha mohtorgielká-vuojáhagaid.

Olgobáikegoddelaččat ožžot mohtorgielkkástallat iehčanassii dušše ovdalis máinnašuvvon vuojáhagaid mielde. Eará sajis johtalettiin sis galgá leat fárus oahpisteaddji, guhte dovdá bures guovllu (gč. lohku 10 **Meahcejohtalus ja eará johtaleapmi**). Prográmmabálvalusfitnodagat buktet vuojáhagaide maiddái gielkásafáraid ja čuoigijoavkkuid. Gieldalaččat mohtorgielkkástallet eanaš gidđat vuoigáiduvvan vuojáhagaid mielde. Earret boazodoalliid gieldalaččat dárbbaišit mohtorgielkkástallamii álo meahcejohtaluslobi. Lohpi lea nuvttá.

Beanavuodjin lea lassánan sakka guovllus ja doaimma várás geavahuvvojit eanaš mohtorgielká-vuojáhagat.

Davvi-Lappi eanagoddelávvi (bohtá Lappi guovloplána sadjái, go birasministeriija lea nannen dan) guvlui leat merkejuvvon sihke olgolihkadan- ja mohtorgielkájohtolatvárremat (Čuovus 4). Meahciráddehus galgá eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) oaivvildan eiseváldin ”váldit [guovlo]láva vuhtii, bargat dan ollašuvvama ovdii ja geahččat ahte doaibmabijuiguin ii váttás-muhtto láva ollašuvvan” (32 §, 2 mom.).

Gálddoaivvi meahceguovllus leat oktiibuot guhtta ávdinstobu Čeavetjávri–Buolbmátjávri-johtolaga alde (govva 7). Čeavetjávrris oarjjásdavás lea Hahpatjávri ávdinstohpu. Dasto bohtá Issátjávri stohpu Issátjávri oarjemáttageahčen Hahpatjávri davábealde. Ruossajávri ávdinstohpu Njávánjoga davábealde lea 10 km Hahpatjávris nuorttasdavás. Huikinvárjoga, Čarájávriid ja Čomasjávriid ávdinstobut bohtet dan maŋŋá davásguvlui manadettiin (govva 7). Buot stobuide čáhket idjadit gávccii olbmo, earret Čomasjávri ávdinstohpui čáhket guhtta olbmo. Buot stobuin lea kamiidna ja gássauvdna. Mohtorgielkávuojáhaga alde Váišjogas lea rabas gámme, mas čáhket idjadit guokte olbmo.

Gokčojuvvon dolastallanbáikkid (goađit ja lávut) ja eará dolastallanbáikkid leat Njávánjotsiste ja mohtorgielkávuojáhagaid alde.

Ávdinstobuid ja dolastallanbáikkiid boaldinmuoras ja bázahusain fuolaha Meahciráddehusa luonddubálvalusat. Boaldinmuorran adnojuvvo soahki ja beahci, mii murrejuvvo stobuid lahkosiin. 2002:s manai boaldinmuorra Gálddoaivvi guovllus oktiibuot sullii 120 m³.

Villi Pohjola luondduturisma váldoguovllut leat dán áigge Anára lahkosiin ja maiddái Njávánjoga guovlluin. Doppe leat Villi Pohjolas njeallje láigogámppá: Kuošnjajohka (Kuošnjâjuuhâ), Saunakoski, Ađáčieskanjávri (Oodâčieskâmjávri) ja Silisjohka (govva 7).

Stohpogirjjiin leat beivejuvvon rávvagat bázahusfuolahusas ja stobuid geavaheamis. Ulbmilin lea geahpedit bázahusaid čoggoma beaktilis dieđiheami bokte ja seammás gieđahallat áššáigullelaš vuogi mielde juo čoggon bázahusaid. Gálddoaivvi guovllu stobuin eai leat aiddo dál stohpogirjjiid. Stobuid oktavuodas leat seahkalas- ja biobázahusaid, stobiid ja bohtaliid čoagginbáikkid ja olgo-hivsesgat. Seahkalasbázahusat fievrriduvvojit eret meahcis dálvit muorrafuolahusa máhccan-

guorbmin. 2002:s seahkalasbázahusat čoggojedje Gálddoavvi guovllus oktiibuot sulii 30 m³ ja problemabázahusat sullii 20 kg.

6.3 Lustageavaheami ja luondduturisma mearri ja iešláhki

1996:s dahkkojuvvon Gálddoavvi meahcceguovllu vánddardančielggadusa (Parviainen 1996) vuodul eatnašat vánddardeaddjiin bohtet Uusimaas, Hämes ja Lappis. Buot eanemus Gálddoavvis geasuhedje guovllu viidodat ja smávva hámit, luonddu ráfi, guoskameahtunvuohta, earáláganvuohta, vánddardeaddjiid vátnivuoha ja guolástanvejolašvuođat. Báikegoddelaččat hárvve vánddardit dušše vánddardan dihte. Sii fitnet guovllus lubmemin ja guolásteamen, millosepmosit juoga mohtorfievrruin.

Alimus vánddardanáigi deaivá cuoŋománnui. Dalle johtalit čuoigat, mohtorgielkkástallit ja bilkejeaddjit. Nubbi sesoŋa deaivá suoidne–borgemánnui, goas guovllus johtalit vánddardeaddjit. (Parviainen 1996)

Gielddalaččat mohtorgielkkástallet guovllus eanaš giđabeallai njukča-cuoŋománuš ja siivvuid mielde maiddái miessemánuš. Dalle gielddalaččat johtet bilkemin guovllu guollečáziin ja orodit lávuin dahje priváhtaeatnamiid visttiin. Mohtorgielkávánddardemiin leat dorvvolašvuođasivaid dihte uhcimustá guokte mohtorgielkká fárrolagaid ja mohtorgielkkástallit vudjet vuogáiduvvan vuojáhagaid mielde.

Mohtorfievrruiguin johtaleapmi lea gáržžidan meahcceguovlluid sosiálalaččat geahčadettiin. Nuba meahcceguovlluid gáidoseamos sajiidege beassá dán áigge ovttá dahje moatte beaivvis. Nuppe dáfus mohtorfievrruiguin johtaleami (mohtorgielkkástallan ja girdin) dihte meahcceguovlluiguin sáhttet ávkkástallat dakkáratge, geain eai leat doarvái návccat dahje dáiddut johtalit iehčanassii guovllus.

Mátkkálaččaide vuvdet prográmma- ja oahpistanbálvalusaid lassin idjadanbálvalusaid, biepmu ja meahceboradanbálvalusaid, boaldámuša, mátkemuittuid, vánddardandárbašiid ja sáhtostanbálvalusaid. Báikkálaš turistafitnodagat vuvdet dasa lassin mohtorgielkávuojáhatlobiid ja guolástan- ja smávva fuođdolobiid mátkkálaččaide.

6.4 Lustageavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai máinnašuvvo sánit luondduturisma dahje lustageavaheapmi. Meahcceguovlolága ákkastallamiin čielgá goittot ahte okta lága guovddáš ulbmil lea ovddidit lustageavaheami ja bistevaš luondduturisma. Lága oppalašákkastallamiin daddjojuvvo: ”Lappi luonddu fállan vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa seailluhan dihte galget leat meahcceguovllut.” Dát čuokkis čujuha meahcceguovlolága 1. §:ii, mas daddjojuvvo, ahte ”meahcceguovllut vuodduvvojit – luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid ovddidan dihte”. Seamma ášši ovdanbukto maiddái lága dárkilet ákkastallamiin: ”Meahcceguovlluid vuoddeami bokte geahččalit maiddái ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid dego ovdamearkka dihte vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid ja vuvddiid mánggabealat geavaheami.”

Lustageavahanvejolašvuođaid ovddideapmi gullá Meahciráđđehussii, dasgo meahcceguovloláhka gieldá stáhtaeatnama luohpadeami dahje geavahanvuoigatvuođaid láigoheami priváhtaolbmuid eará go boazodoalu, guolástusa, meahcebevuddu dahje čoaggima dárbbuide. Galgá leat stáhtaráđi

sierralohpi, jos áigu luohpadit eatnama eará ulbmili go boazodoalu, guolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide.

Villi Pohjola vástida Meahciráđdehusa gávppálaš luondduturismabálvalusain. Dat nappo márkanastá ja vuovdá turismabálvalusaid. Dáidda buktagiidda gullet ee. luonddumátkkit ja idjadanbálvalusat.

Meahceguovloláhka geatnegahtta ovddidit lustageavahanvejolašvuodaid ja nuppe dáfus gáibida ahte meahceguovloiešláhki galgá seailuhuvvot ja sámekultuvra ja luondduealáhusat dorvvastuvvot. Danin muhtumassii ruossalassii manni ulbmiliid galgá geahččalit oktiiheivehit.

Meahciráđdehus stivre lustageavaheami bálvalanrusttegiiddisguin ja lobivuloš doaimma hárrái maiddá lohpeiedihanákkaiguin. Mohtorfievrruiguin johtin, guolástus ja meahcebivdu ja eará go iešrádálaš turisma lea earret dihto spiehkastagaid lobivuloš doaimma. Geasi- ja dálvviáigasaš meahcejohtalusa lohpeavttut leat ovdanbukton dán dikšun- ja geavahanplána logus 10 **Johtalus ja eará johtalepmi**.

6.5 Lustageavaheapmi ja jekkiidsuodjalanásahus

Sámnotjeakki–Vadjotjeakki guovllus jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ii gáržžit meahcebivddu, guolástusa, luonddubuktagiid čoaggima dahje juohkeolbmovuoigatvuodaiguin johtaleami. Ásahusa mielde lea vejolaš cegget maiddá lustageavaheapmái guoskevaš rusttegiid. Lea lohpi ”ráhkadit ja bajásdoallat dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid, madda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduinbuđaldeami várás”.

6.6 Mihttomearit ja doaimbajut

- 1) Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström bm. 2000) doaimbavuogi mielde lustageavaheami ja prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuodat ovddiduvvojit Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí guovllus, goittotge nu ahte vejolašvuodat bargat guovllus luondduealáhusaiguin dorvvastuvvojit. **Ákkat:** Davvi-Lappi luondduriggodatplána. Luonddu mánggabealat geavaheami ovddideapmi, dego vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid ovddideapmi.
- 2) Dahkkojuvvo gallestallidutkamuš Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí guovllus goas nu 2008:s.
- 3) Jekkiidsuodjalanguvlui ja meahceguovllu boaittoealeavádahkii eai huksejuvvo stobut lustageavaheami várás. Vejolaš odđa lustageavahanrusttegat čohkkejuvvojit dás duohkoge lustageavahanavádahkii dálá johtolagaid ja rusttegiid oktavuhtii. Odđa dolastallanbáikkít ráhkaduvvojit lustageavahanavádahkii dárbbu mielde. **Ákkat:** Boazodoalu, eará luondduealáhusaid, sámekultuvrra ja meahceguovloiešlági dorvvasteapmi. Lustageavaheami ja luondduturisma stivren máinnašuvvon vuogi mielde ii gáržžit boazodoalu ja báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuogitvuodaid dego meahcebivddu ja guolástusa. Lustageavahanvejolašvuodaid dorvvasteapmi. Meahceguovllu dálá iešlági iešrádálaš vánddardeaddjiid boaittoeale meahceguovlun lea jurdda seailuhit. Jekkiidsuodjalanguovllu luonddudilálašvuoda dorvvasteapmi.
- 4) Guovllu bálvalanrusttegiid dálá mearri seailuhuvvo. Meahciráđdehus bajásdoallá ja fuolaha guovllu lustageavaheami rusttegiid, johtolagaid ja mohtorgielkávuojáhagaid nu, ahte kvalitehtadássi seailu. Boares stobuid sadjái sáhtta hukset odđa stobuid ja stobuid sáhtta ordnet, rievdadit daid geavahanulbmila ja sirdit lustageavahanavádaga siste vuohkkaset báikái. Rievda-

dusaid birra Meahciráđdehus ráđđádallá guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččai-
guin. Meahciráđdehus sáhtá hukset ođđa fuolahanstobu Gálddoavvi meahceguvlui lusta-
geavahanavádahkii. **Ákkat:** Meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu luonddudilálašvuoda
ja boazodoalu dorvvasteapmi. Stobuid ja mohtorgielkávuojáhagaid bajásdoallan ja muorra- ja
bázahusfuolahus mearkkaša ollu guovllu lustageavaheami birasváikkhusaid dáfus. Jos lusta-
geavaheami rusttegat ja johtolagat eai bajásdollošii dahje muorra- ja bázahusfuolahusas ii be-
roštuvvošii, de dát oidnošii dalán guovllu luonddudilálašvuodas ja birrasa geasuhusas. Luond-
duriggodatplána. Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádat.

- 5) Buot Meahciráđdehusa stobut, mat galget ordnejuvvot meahceguovllus dahje huksejuvvot
dohko, galget leat birrasii ja meahceguovloiešláhkai heivvolaš muoravisttit, mat váldet vuh-
tii árbevieruid. **Ágga:** Meahceguovloiešlági seailluheapmi.
- 6) Ávdinstobuin ožžot vuosttažettiin idjadit iešráđálaš vánddardeaddjit. Ávdinstobuid ii oáččo
geavahit gávppálaš luondduturismma idjadandoarjjabáikin. Badjeolbmot sáhttet idjadit ávdin-
stobuin hilljánis áigodagaid áigge. **Ákkat:** Stivrejuvvon, mohtorfievrruiguin dáhpáhuvi
gávppálaš luondduturismma galgá sierranahttit iešráđálaš vánddardeamis guhkitáigásaš
vuorrováikkhusa dahjege idjadeami hárrái. Ná dorvvastuvvojit buoremusat sierra joavkkuid
vejolašvuodaid ávkašuvvat meahceguovllu fálddagain ja garvojuvvot joavdelas ruossalas-
vuodát, maid dagaha ee. dat go mohtorgielkkástallit ja čuoigat ja nuppe dáfus prográmma-
bálvalusáššehasat ja iešráđálaš vánddardeaddjit šaddet idjadit seamma visttis. Giddadálvve
čuovgataigge čuoigat sáhttet mángii boahit idjadit ávdinstobuide hui manjit, goas sáhtá
geavvat nu ahte juo nohkadan mohtorgielkkástallit ja máksi áššehasat šaddet joatkit mátkki
dahje mannat idjadit olggos dálvetealtáide. Badjeolbmot dárbbasit barggustaset ávdinstobuid
doarjjabáikin. Mohtorgielkkástalli beassá álkibut go čuoigi meahceguovllu olggobeallai idja-
dit. Báikegoddelaččat ožžot johtalit guovllus maiddá mohtorgielkávuojáhaid olggobealde.
- 7) Prográmmabálvalusfitnodagaide sáhtá mieđihit lobiid, mat mannet badjel juohkeolbmo-
vuoigatvuodaid, gudege dáhpáhusa hárrái sierra oanehis áigái (guhkimustá 2 mánotbadjái)
hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide lustageavahanavádahkii. Lobis meroštallojit goht-
tema eavttut. Gohttenbáikkat eai oáččo leat áitatvuloš šlájaid dáfus rašis dahje muđui gollan-
hearkkes sajiin, eaige dat oáččo čuoheci boazodollui, vánddardeaddjiide dahje guovllus eará
johtaleaddjiide. Go lohpi lea nohkan, de gohttenbáiki galgá čorgejuvvot ovdežin. Lobiid me-
roštallama vuodđun Meahciráđdehus gullá guovllu bálgosiid ja dárbbu mielde eará čanas-
joavkkuid. Johtinlobit ja daid mieđihanákkat leat ovdanbukton logus 10 **Meahcejohtalus ja
eará johtaleapmi.** **Ákkat:** Meahceguovloiešlági dorvvasteapmi, luonddusuodjaleapmi,
luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvvasteapmi, meahceguovllu luonddudilálašvuoda
seailluheapmi, áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi ja árbevirolaš meahcevánddardeami dorvva-
steapmi. Turismadoaibma meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus galggašii leat
smávvalágan stivrejuvvon, lobivuloš doaibma, mii ii liiggás čuoze boazodollui. Ealáhusa ja
barggolašvuodavejolašvuodaid sáhtá ovddidit, go dat dahkkojuvvot stivrejuvvon luonddu-
turismii čielga njuolggadusat ja áiggi bále dustejuvvot heajos váikkhusat. Oktasaš ulbmilin
lea seailluhit guovllu meahceguovloiešlági ja luonddu geasuhusa. Meahcejohtalusláhka,
meahceguovlóláhka ja juohkeolbmovuogavuođat.
- 8) Dolastallamis oážžu geavahit dušše ovssiid, rissiid ja smávva gudduid. Njávđanjoga siste
dolastallan lea goittotge gildojuvvon bealle kilomehtera lagabus fuolahuvvon dollabáikkiid.

6.7 Čuovvun

Meahciráđdehus čuovvu guovllu lustageavaheami ja luondduturisma ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000))ja Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáin dán guvlui heivvolaš mihtidanvuogit leat boaldinmuorragolahus, bázahusaid čoggon ja gallestallimearit sihke Ohcejoga ja Anára ovttasbargojoavkkuid árvvoštallamat.

6.8 Luondooahpisteapmi

6.8.1 Dálá dilli

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu lustageavaheaddjiid oahpisteamis vástida Anáris doaibmi luondduguovddáš. Meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus leat hui vánis oahpistanrusttegat. Guvlui manni mohtorgielkávuojáhagaid vuolginsajiin Čeavetjávrris ja Buolbmátjávrris leat oahpistandávvalat. Merkejuvvon geassejohtolagat leat Čeavetjávrris–Buolbmátjávrris-vánddardanjohtolat, Anárašbálggis ja Sámebálggis. Merkejuvvon dálvejohtolagat leat Meahciráđdehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagat (govva 7, s. 51). Buot guovllu ávdinstobuin leat dán áigge stohpogirjjit, main gávdnojit dieđut guovllu luonddus ja geavaheamis ja maddái rávvagat vánddardeaddjiide. Luondooahpisteami dálá dilli heive bures meahcceguovllu iešláhkáii iige dan leat dárbu rievdišgoahtit earret dihto beiven- ja bajásdoallandárbbuid.

6.8.2 Ulbmilat

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondooahpisteami ulbmilin lea doarjut meahcceguovlolaša ja suodjalanulbmila ollašuvvama nu, ahte láidestuvvojit luonddus johtaleaddjit dakkár lustageavaheapmái, mii seastá luonddu ja váldá vuhtii eará geavahanvugiid.

6.8.3 Doaibmabijut

- 1) Guovllu áššehasrávvemis ja oahpisteamis vástida dás duohkoge Anáris doaibmi luondduguovddáš. Maddái Meahciráđdehusa eará luondduguovddášat, -stobut ja áššehasbálvalanbáikkid ja meahciráđdehusa interneahhtasiiddut addet dieđuid guovllu luonddus, geavaheamis ja lustageavahanvejolašvuodain. Luondduguovddáša oahpistanmateriála ođasmahtedettiin Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu válđojuvvojit ovdan oassin Ohcejoga ja Anára gielddaid guovlluid meahcceguovlo- ja luonddusuodjalanguovlluid ollisvuodas.
- 2) Oahpistandoaibma ovddiduvvo Čeavetjávri–Buolbmátjávri-guovllus. Čeavetjávri–Njávđanguvlui lasihuvvojit meahcceoahpistanrusttegat ja daid kvalitehta bajiduvvo vástidit dálá gáibádusaid. Guovllu deháleamos sisaboadáhagaide biddjojuvvojit oahpistanrusttegat sihke čuožáhagaide ja geaidnuguoraide. **Ákkat:** Beaktilis oahpistandoaimma ja kommuniserema bokte lea álkimus addit lustajohtaleaddjiide varas dieđuid meahcceguovllu luonddus ja geavaheamis ja sáme kultuvrras ja lustageavaheami johtolagain, rusttegiin, njuolggadusain ja mátkái ráhkkanemis. Dalle lustajohtaleaddjiid dieđut, vuordámušat ja duodalašvuolta vástidit buorebut

nubbi nuppi, mii fas geahpeda ruossalasvuodaid ja lasiha meahcis johtaleaddjiid duhtavašvuoda. Diediheapmi ja olbmuid oainnuid ja oaiviliid vuhtiiváldin ovddidit guovllu bistevas ja dorvvolaš geavaheami ja birrasa seasti vánddardeami. Boazodoalu ja sámeguovllu dorvva-steapmi. Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga gáibádušat.

- 3) Meahciráddehus lea viššalit mielde ovddideamen Čeavetjávrrri árbevierrodálu. Árbevierrodállu addá seammás dieđuid oahpisteamis, vánddardeamis ja meahceguovllus ja áššehasat sáhttet guođdit oainnuideaset Meahciráddehussii. Árbevierrodálu ožžot nuvtá geavahit Nuortalaččaid siidačoahkkin, Duodjeovttastus, Sniimi ry ja Sevetin Peurat ry. Meahciráddehus fuolaha Čeavetjávrrri árbevierrodálu giddodaga goluin.
- 4) Meahciráddehus movttiidahtá luonddu- ja kulturguovddášfitnu ollašuvvama Čeavetjávrrris. Meahciráddehus skenke kulturguovddáža huksemii dárbblaš huksenávnasmuora.

Eará luondooahpisteapmái guoskevaš guokte árvalusa leat eará sajis plánas: čuoggás 10 **Meahcejohtalus ja eará johtaleapmi** ja čuoggás 5.1 **Luonddu suodjaleapmi ja -dikšun**. Dat leat biddjojuvvon om. čuoggáide, go aiddo dat ollašuttet duoid čuoggáid ulbmiliid. Vuolábealde leat guoskevaš árvalusat almmá ákkaid haga.

- Ođđa merkejuvvon johtolagat ja mohtorgielkávuojáhagat eai ráhkaduvvo guvlui, muhto dálá johtolagat ja vuojáhagat dollojuvvojit ortnegis. Dálá johtolagaid linnjádemiid sáhtá rievdadit lustageavahanavádaga siste. (gč. dárkileappot čuoggá 10 **Meahcejohtalus ja eará johtaleapmi**).
- Luondduguovddážiinnis, luonddustobuinis ja interneahhtasiidduinis Meahciráddehus láidesta vánddardeaddjiid birrasa seasti vánddardeapmái. Guovllu stobuide dolvojuvvojit maiddái stohpogirjijt, main muitaluvvo earret eará luonddusuodjaleamis ja guovllu bázahusfuolahusas. (gč. dárkileappot čuoggá **5.1 Luonddu suodjaleapmi ja -dikšun**).

6.8.4 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu ahte guovllu kulturárvvut suodjaluvvojit ja dikšujuvvojit oassin Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000) ja Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga čuovvumis. Luondduriggodatplána mieldásaš mihtidanvuohkin adnojuvvo Meahciráddehusa, Ohcejoga ja Anára gielddaid ovtasbargojoavkku lahtuid jahkásaš árvoštallan Meahciráddehusa doaimmas.

6.9 Oahpahus ja dutkamuš

6.9.1 Dálá dilli

Meahceguovlolágas (62/1991) eai áshuvvo meahceguovlluide oahpahus- dahje dutkanulbmilat, jos dakkárin ii gehččojuvvo luonddu mánggabealat geavaheapmi ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi. Meahciráddehus ii leat oahpahus- iige dutkanlágáduš, ja nuba dáid doaimmaid lági-deapmi gullá earáide. Meahciráddehus galgá doarjut doaimmaidisguin ahte guovllus gávdno vuogas oahpahus- ja dutkandoaibma.

6.9.2 Ulbmilat

- Ulbmilin lea doarjut oahpahas- ja dutkangeavaheami, mii ovddida meahcceguovlolága 62/1991) sihke luonddusuodjaleami ja bistevaš geavaheami ollašuvvama. Gálddoavvi meahcceguovlu heive bures vaikkoba meahcceoahpisteaddjiskuvlemii. Dikšun- ja geavahanplána okta- vuodas dahkkojuvvon vuoddočielggadusat guovllu luonddus ja báikenamain (Mattus 2004) leat anolaš oahpahasmateriálat.

6.9.3 Doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus oassálastá dutkamusaide ja doarju dutkamusaide, main čielggaduvvojit guovllu ealliid ja šattuid gávdnon, lassáneapmi ja vuogáiduvvan davvimáilmmi birasdilálaš- vuodaide sihke luonddudilli ja das dáhpáhuvvi nuppástusat. **Ágga:** Meahcceguovloláhka. Meahciráđdehusa luonddusuodjalanbarggut. Ekologalaš bistevašvuoda dorrasteapmi ja áitat- vuloš šlájaid suodjaleapmi.
- 2) Meahciráđdehus oassálastá dutkamusaide ja doarju dutkamusaide, main čielggaduvvo sámiid ja guovllu eará olbmuid árbevirolaš luonddudovdamuš. **Ákkat:** Meahcceguovloláhka. Meahci- ráđdehusláhka. Bistevaš ovdáneami dorrasteapmi. Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma.
- 3) Meahciráđdehusa mielas guohtoneanadutkamušat leat dehálaččat ja dat árvala daid joatkima ja ovddideami dálázis. **Ágga:** Boazodoalu dorrasteapmi.
- 4) Meahciráđdehus geahččala bargat eanet Meahccedutkanlágádusain suodjevuovdeguovlluid ja alla guovlluid dutkamis. **Ágga:** Meahccedutkanlágádusa lágasmearriduvvon bargguide gullá earret eará čuovvut suodjevuovdeguovllu ja alla guovlluid. Meahccedutkanlágádus árvalii cealkámušastis ahte dat áiggošii bargat eanet Meahciráđdehusain.
- 5) Meahciráđdehus miediha dutkanlobiid ja daidda guoskevaš meahccejohtaluslobiid dušše hui bures ákkastallon bargguid bargamii meahcis báikki alde. Luonddudillái váikkuheaddji buot dutkamusaide dahkamii meahcis ja dutkanmateriála čoaggimii galgá leat čálalaš dutkanplána, mas bohtet ovdan ee. dutkamuša áigedávval ja ulbmilat, dutkančuozáhagat ja čoagginvuloš materiála sihke árvoštallon dutkamuša birasváikkuhusain. Ohccin galgá leat dutkanlágádus dahje ohcamuššii galgá laktojuvvot dutkansuorggi ovddasteaddji dutkanlágádusa dahje alla- oahpahaga cealkámuš fitnu dieđalaš ákkain. **Ágga:** Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan- guovllu luonddudilálašvuolta ja áitatvuloš šlájaid dorrasteapmi.

6.10 Bálvalusráhkadusaid dikšun

Gálddoavvi meahccefuovllu hálldahus gullá Meahciráđdehusa Lappi luonddubálvalusaide. Bálvalalanráhkadusaid dikšun- ja huksenbárgguid dahká bargoveahka, guhte doaibmá Meahci- ráđdehusa Ohcejoga ja Davvi-Sámi párkaguovllus. Eará bargguid dáfus bargoordnemiin vástida Lappi luonddubálvalusaid olmmoš, gean ovddasvástadussan lea gažaldatvulošaš doaibma. Ovda- mearkan šlájaid suodjaleami čuovvumis vástidit suodjalanbiologat ja meahccebearráigeahčus meahccedárkkisteaddji. Virgeoapmahaššit – ee. luonddusuodjalanlága (1096/1996) čuovvu lohpeáššit sihke earálágan áššit, mat vuodduduvvet nuortalaš- (253/1995) ja luondduealáhusláhkii (45/2000) – gieđahallá guovlluhoavda linnjágeassimiid ja rávvagiid mielde olmmoš, geas lea dáidda ovddasvástádus.

7 Boazodoallu

7.1 Historjá

Guovllu boazodoalu historjjá birra lea muitaluvvon dárkileappot **Gálddoavvi meahceguovllu ássan- ja ealáhusistorjá** -prentosis (Länsman).

Earret muhtun vearuhusdieđuid gávdnojit bohccuiguin bargamis hui uhccán dieđut Suoma Sámis 1500-logus. Dutkiid mielas hohkahan-, vuodjin- ja noaddebohccuid dápman leat dat boarráseamos muttut boazodoalu historjjás. Goddebivddus geavahedje hohkahaneallin lodjuduvvon áldduid. Vuojániid birra máinnašit juo 1400-logus ja lojes noaddebohccuid geavahedje bievlan noadasteapmái. Boazodoallu lea nappo gullan guolástusa ja meahcebivddu lassin sámiid váldoealáhusaide nu guhká go dihttojuvvo. (Länsman 2000)

Plánenguovllus oassi gullá nuortalašguvlui. Árbevirolaš nuortalašguovlu olii vel 1800-logus Njávdamis gitta Guoládatnjárgga nuorttageahčai. Stáhtaráđi mearrádusaiguin (1946 ja 1947) nannejuvvui Suonnjela nuortalaččaid ássanguovlun Njávdáma ja Čeavetjávrrí guovllut ja eará nuortalaččaid ássanguovlun fas Njellima guovllut (komiteasmiehttamuš 2001). Guolástusa ja meahcebivddu lassin boazodoallu lea gullan nuortalaččaid árbevirolaš ealáhusaide. Guolástus lea leamaš goittot váldoealáhus.

Anáraččat leat spiehkkan kultuvrraset beales lagamus giellafulggiid ektui. Ealáhusat ledje anáraččain dolin prinsihpas seammálaganat go earáge sápmelašjoavkkuin, vuodduvve luonddudállodollui. Stuurámuš erohus leš das, ahte stuuraboazodoallu ja johttin lea váilon anáraččain. (Morottaja Matti, Siidda www-siiddut)

Gálddoavvi bálggus vuodduvuvui 1900-logu álggus. Dalle bálgosa bigálusgárđi lei Vađaid guovllus. 1947:s bálggus mearridii hukset bigálusbáikki Čohkavárrái, dasgo Vađaid gárđi lei mieskan ja dakko lahkosiin ii leat šat guohtun. Bálgosa vuosttas čoahkkin dollojuvvui ođđa gárddis juovlamánus 1950. Muttošjávrrí bálgosa boares Čivttajoga bigálusbáiki lea huksejuvvon 1800-logu bealde. Gálddoavvi ja Muttošjávrrí bálgosat ledje bivdalan duššáš ráđjeáiddi huksema bálgosiid ráji ala jagi 1957 rájes. Ášši čoavdašuvvagođii 1960:s, ja áidi huksejuvvui 1962–1963. (Länsman 2000)

Go geainnut buorránišgohte, de bigálusgárddiid huksegohte geaidnuguoraide. Gárddit ledje beaktillis girdnogárddit, main ledje kantuvrrat. Ovddeš gárddit fas ledje leamaš stuurra njoarostangárddit. Čohkavári bigálusgárdáige ledje loahppaáiggiid huksen girtnuid. Gárddis ledje fuones johtinoktavuođat geidnui, ja danin Gálddoavvi bálggus mearridii hukset bigálusgárddi eará sadjái, Skállovárrái 1966:s. Maŋnelis dohko ráhkaduvvui geaidnu ja bigálusbáikái gessojuvvui elerávdnji. Go Skállovári bigálusbáiki huksejuvvui, de Muttošjávrrí bálggus válddii Čivttajoga bigálusgárddi fas iežas atnui. Go Meahciráđdehusa savohttabarggut álge, de Čivttajohkii fidnejuvvui geaidnu.

Nuortalaččat oččodedje sierra bálgosa ja háliidedje váldit fas atnui oasi árbevirolaš guođohanvieruineaset, dasgo dat ledje sin mielas beaktileappot. Njávdáma bálggus vuodduvuvui 1.6.1969. Easka dalle go Muttošjávrrí ja Njávdáma bálgosiid gaskii ráhkaduvvui ráđjeáidi 1985:s, bálgosiid bohccot bissugohte sierra ja bálgosiid juohku oidnogođii maddái beaivválaš eallimis. (Länsman 2000)

7.2 Boazodoalu lágideapmi ja rusttegat

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu leat buorre muddui golmma bálgosa guohtonguovlluid siste: Gálddoavvi bálgosa guohtoneatnamiin sullii 172 000 hektára, Njávdáma bálgosa guohtoneatnamiin sullii 81 000 hektára ja Muttošjávri bálgosa guohtoneatnamiin sullii 40 000 hektára leat máinnašuvvon guovllu siste. Uhca oasáš (sullii 70 hektára) Váhčira bálgosa guohtoneatnamiin leat maiddái Gálddoavvi meahceguovllu bealde. (govva 8)

7.2.1 Gálddoavvi bálgosa guohtoneanalágideapmi

Gálddoavvi bálgosa guohtoneatnamat leat measta ollásit meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu siste. Rádjijn davvin Ohcejoga ja Njuorggáma gaskkas lea Deatnu, nuortandavvin ja nuortan Norgga rájji, nuortanmáddin ja máddin Anára gieldda rájji Čuovžajávri rájji, gos oarjjás rájji manná Cuokkajávriid ja Ohcejoga oarjjabeale Detnui. Gálddoavvi bálgosa guohtoneatnamiin 97 % leat stáhtaeatnamat. Vátna priváhtaeatnamat leat Ohcejoga, Deanu ja Buolbmátjávri gáddeguovlluin.

Geasi áigge bohccot leat veaittalassii miehtá bálgosa. Gálddoavvi bálgosis eai doala šat geassemearkumiid, muhto bohccot merkejuvvojit čakčat ja dálvit. Čakčat bohccot čohkkejuvvojit Ánevári biebmanárdái, mii leat Skállovári bigálusgárddi oktavuodas. Bigálusaid manjá bohccot vuojehuvvojit siiddaid mielde iežaset guohtonguovlluide. Bálgosis leat njeallje siidda. Bálgosis eai leat čielgasit sierra geasse- ja dálveguohtonguovllut, ja nuba eai leat guođohanáiddit. Rádjeáiddit leat bálgosa birra. Vaikko guohtoneatnamiid molssodeapmi ii leatge šat anus bálgosis, de bohccuid doallamis gávdno ainge lunddolaš ”jahkodatmolssodeapmi”.

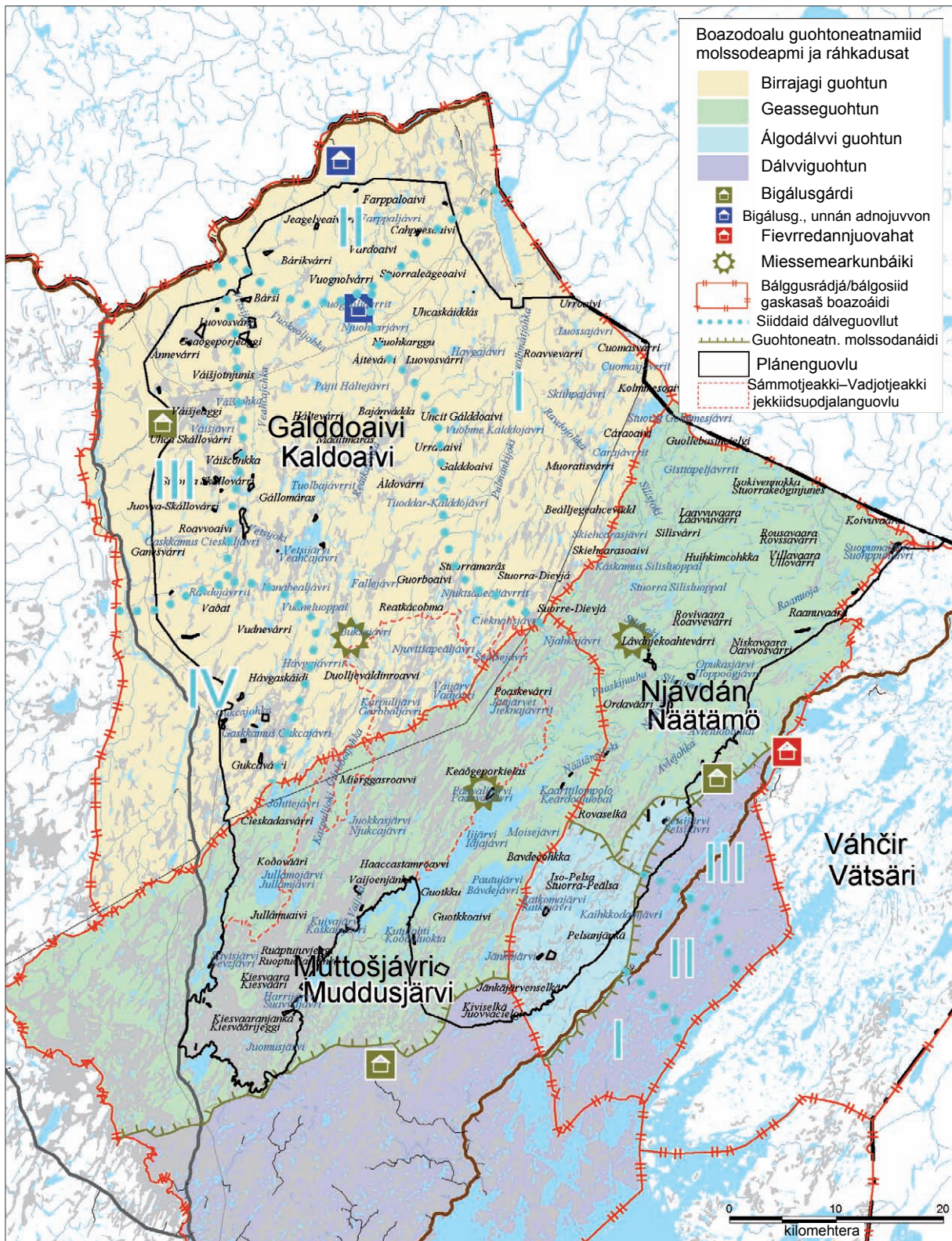
Skállováris boazoeaiggádiin leat iežaset boazogámpát, main ássat bigálusaid áigge. Dasa lassin bálgosis lea soames boazogámpá bálgosa siste.

7.2.2 Njávdáma bálgosa guohtoneatnamat

Njávdáma bálgosa rádjijn davvin lea Norgga rájji, nuortan Njávđanjohka–Čeavetjávri–Čoalesvuotna (Čuolisvuonâ) -linnjá, oarjin Njižzejávri (Njižzejávri) – Jeaggejávrrčielgi (Jeggijávri–čielgi) – Vuottešluoppal (Vuodásluobal) – Storra Dievjá -linnjá, gos bálgosa rájji manná Ohcejoga gieldda rájji mielde Stuorát Golmmesjávri Norgga rájji ala. Njávdáma bálgosa guohtoneatnamiin 81 000 hektára leat Gálddoavvi meahceguovllus.

Geassit bálgosa bohccot guhtot bálgosa davágeaže duottarguovlluin. Dáid jagiid bálgosis eai leat leamaš šat miessemearkumat geassit. Go jogat leat jikjon ja lea muohtán, de bohccot čohkkejuvvojit geasse- ja čakčaguovlluin ja rátkojuvvojit Vuoskkojávri (Vuáskujávri) bigálusgárddis. Miesit merkejuvvojit bigálusaid oktavuodas. Bigálusaid áigge bálgosa bohccot leat oktan eallun. Álgodálvvis bigálusaid manjá bohccot johtet bálgosa oarjemáttageahčai Bávdejávri nuortabeallai. Dálváii bohccot johtet meahceguovllu olggobeallai Čeavetjávri geainnu nuortabeallai. Siidagottit guođohit ja gehččet bohccuid guovvamánus cuoŋománnui, ja bohccot bibmojuvvojit lassefuodđariin daid gehččama álkidahttin dihte.

Bálgosa sisa leat ráhkaduvvon guođohanáiddit, vai lea álkit bargat bohccuiguin. Vuoskkojávri bigálusgárddis lea viiddis biebmanáidi. Čuovggaid dihte sáhtta bigálastit seavdnjadinge.

Gova 8. Gálddoaiivi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu boazodoalu ordnemat ja ráhkadusat. © Meahciráđdehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

7.2.3 Muttošjávrii bálgoša guohtoneatnamat

Muttošjávrii bálgoša rádjii lea davvin Ohcejoga gieldda rájji, nuortan Stuorra Dievjá –Vuottešluoppal–Jeagejávrrerčielgi–Njižžejávri–Anárjávri–Juvdujohka–Solojávri-linnjá, oarjin Keaptoveadjii–Muttošjávri ja Gámasjohka Ohcejoga gieldda ráji duohkai. Muttošjávrii bálgoša guohtoneatnamiin 40 000 hektára leat meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu siste. Bálgoša rádjii davvin lea Gálddoavvi bálgoša ja Ohcejoga gieldda rájji, Njávdáma bálgoša rájji ja máddii ja oarjin meahceguovllu rájji.

Giddat guottetáigge sullii bealli áldduin guottehuvvojit áiddi siste ja nubbi bealli guoddá veaittalassii. Álgogeašis bohccot mannet bálgoša davágeahčai Idjajávrii birrasiidda ja das ain davás, goas guodohanáidi gokčojuvvo. Bohccot johtalit veaittalassii geasseguohtoneatnamiin. Geassit bohccot eai merkejuvvo. Čakčat bohccot čohkkejuvvojit váldobigálusbáikái Čivttajoga bigálusgárdái, ja miesit merkejuvvojit bigálusaid oktavuodas. Bigálusaid maŋŋá bohccot luitojuvvojit bálgoša máttageahčai dálveguohtoneatnamiidda. Dálve- ja geasseguohtoneatnamiid gaskii lea ráhkaduvvon áidi, mii doaibmá bures. Bálggus doallá dálvit bohccuidis guodohanáiddi máttabealde. Ođđajagi–guovvamánus dollojuvvojit vuoddbigálusat. Dalle siidagottit váldet bohccuideaset iežaset guovlluide. Juohke dálvve geahččalit guodohit ealuidda sierra guovlluin. Bohccot guodohuvvojit moanain ealuin ja bibmojuvvojit lassefuodđariin guodoheami álkidahttin dihte. Bohccuid guodohit gitta cuoŋománnui. Muttošjávrii bálgošis leat vihtta siidagotti vaikko vel siidagottit leat muhtun muddui ovtastuvvan. Čivttajoga bigálusgárddis leat čuovggat, ja nuba bohccuid sáhtta giedahallat ihkkuge. Bigálusgárddi lusa badjeolbmot leat huksen bearrašiid mielde gámpáid, main sáhtta idjadit bigálusaid áigge. (Valle 2002, njálmálaš diehtunaddin)

7.3 Boazodoalu mearkkašumi birra

Jahkásaš luonddudilálašvuodaid molsašuddan vuhtto bálgošiid boazologuin ja buvttadanmeriin. Buriid jagiid 1980-logu loahpas Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrii bálgošiiin njuvve oktiibuot badjel 15 000 bohcco. Njuvvojuvvon bohccuid mearit gahčče váile logi jagis beallái. 1997:s njuvve šat dušše badjelaš 7 000 bohcco.

Gálddoavvi bálgošis ledje boazodoallojage 2002/03 ealihanbohccot 5 252, Njávdáma bálgošis 3 457 ja Muttošjávrii bálgošis 4 836. Dáin bohccuin sullii 60 % dahjege sullii 8 100 heakka árvalit orodan meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus sáhttet leat leamaš eanetge bohccot, dasgo muhtun sajiin dáid guovlluid olggo-bealde sáhttet eará eanageavahanhámit geahpedit boazodoalu vejolašvuodaid. Gálddoavvi bálgošis ledje boazodoallojage 2002/03 103 boazoeaiggáda, Njávdáma bálgošis 42 ja Muttošjávrii bálgošis 66. Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu bohccuid oamastit badjel 200 olbmo.

Boazodoalu mearkkašumi ii sáhte árvvoštallat dušše ruđalaš sisaboáduid mielde. Boazodoallu ii mearkkaš dušše ekonomalaččat muhto mearkkaša ollu maiddá kultuvrralaččat. Boazodoallu lea hui mávssolaš oassi sáme kultuvrras. Bálgoša oasálaččain measta visot (sullii 99 %) leat sápmelaččat. Boazodoalus lea maiddá viidásset servodatlaš mearkkašupmi. Ovdamearkka dihte Lappi turismmas leat hui nannosit mielde bohccui ja boazodollui guoskevaš miellagovat.

7.4 Boazodoallu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) doarju boazodoalu. Meahcceguovlolága ulbmilin lea – earret eará – dorvvastit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra. Dasa lassin meahcceguovloláhka addá vejolašvuoda luohpadit boazodoalus dárbbášlaš geavahanvuoigatvuodaid. Meahcceguovlolágas eai leat goittot mielde njuolggadusat, mat stivrejit dárkileappot boazodoalu. Dat gávdnojit boazodoallolágas (848/1990).

Meahcceguovllut leat oaivvilduvvon bohccuid guhtoneanan, muhto meahcceguovloláhka mudde guhtoneatnamiid geavaheami dušše ulbmillaš dásis. **Luondduealáhusaid dorvvastemiin** oaivvildit maiddá dan, ahte guhtoneatnamiid dilli galgá seailuhuvvot buorin guhkesáiggeulbmiliin. Jearaldagas lea bistevas geavaheami prinsihppa.

Boazodoallolágas guhtoneatnamiid bistevas geavaheami stivrejit alimus ealihanboazologuiguin. Boazodoallolága mielde ”bálgosa alimus ealihanboazologu mearridettiin eana- ja meahccedoalloministeriija galgá gidde fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge bálgosa siste eai galgga leat eanet bohccot go bálgosa dálveguhtoneatnamat girdet bistevas geavaheami vuogi mielde”.

Meahcceguovlolága bokte geahččalit maiddá seailuhit guovllu meahcceguovloiešlági. Nugo ovddit bihtáin bohtá ovdan, de ”meahcceguovloiešlághi” ii goittot sáhte oaivvildit ollislaš luonddudili oppa guovllus, dasgo meahcceguovloláhka dohkkeha boazodoalu birasváikkhusaid – go beare boazodoallu doaibmá bistevas vuogi mielde. Bohccot besset dás duohkoge guhtut jeahkála ja eará biebmošattuid. Boazoáiddit, gámpát ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguvlui, ja badjeolbmot sáhttet johtalit meahcceguovllus mohtorfievrruiguin geassit ja dálvit ja sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Meahcceguovlolága oaidnu stuorranávddiin manná muhtun muddui ruossalassii. Lága ulmil **meahcceguovloiešlági seailuheapmi** sisdoallá jurdaga ahte meahcceguovllus gávdnojit maiddá boraspiret. Ulmil **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** mearkkaša goittot dan, ahte návdelohku ii sáhte leat menddo stuoris, dasgo boazodoalu beroštumit galget oktiiheivehuvvot stuorranávddiid gávdnomiin guovllus. Dán ášši stivrema várás lea dahkkojuvvon váldegottálaš návdeprográmma, mas meroštallojit návdenáliid ulbmilsturrodagat sierra guovlluin Suomas (Stuorraspirebargojoavkku 1996). Stáhta máksá buhtadusa návddiid goddin bohccuid ovddas. Gumpe- ja guovžanáliid muddejit maiddá bivddu bokte.

7.5 Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit boazodoalu. Jekkiidsuodjalan-ásahusa 3. §:a čuoggás 8 daddjojuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. §:a njuolggadusaid hehttekeahhtá ”lohpi bargat boazodoaluin ja dan gáibidan doaimmaiguin”. Badjeolbmot ožžot johtalit jekkiidsuodjalanguovllus meahccefievrruiguin geassit vealtameahtun boazodoallobargguin ja dálvit boazodollui gullevas bargguin (Meahccejohhtalusláhka 1710/1995, 4 §) ja sii sáhttet váldit doppe boazodoalu várás almmá sierra lobi haga boaldin- ja goahtemuoraideaset (Boazodoalloláhka 848/1990, 40 §).

7.6 Mihttomearit ja doaimbijut

Meahciráđdehus váldá vuhtii boazodoalu dárbbuid doaimmainis ja plána eanageavaheapmái guoskevaš árvalusain ja ávžžuhusain. Meahciráđdehus bivdá bálgosiin cealkámušaid eanageavahanáššiin. Boazodoalu dárkilet stivren ii goittot gula Meahciráđdehussii. Meahciráđdehus ii daga dán oktavuodas boazodoalu lágideapmái – dego rusttegiidda, bohccuid guohtumii ja boazologuide – guoskevaš árvalusaid.

- 1) Meahciráđdehusa mielas guohtoneanadutkamušat leat dehálaččat ja dat ávžžuha daid joatkima ja ovddideami. **Ágga:** Boazodoalu dorvvasteapmi lea meahcceguovlolága guovddáš ulbmil. Lea dehálaš dorvvastit boazodoalu bistevasvuoda sihke boazodollui dorjejeaddji sáme-kultuvrra dorvvastan dihte ja luonddusuodjaleami dáfus.
- 2) Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Erenoamáš hohpolaš ášši lea dutkat, mo turisma ja geasiáigásaš meahccejohtalus váikkuhit lundui ja ná maddái guohtoneatnamiidda. Dasa lassin galggašii dutkat mohtorgielkkástallama, beanavuodjin-doaimma ja meahcebivddu vejolaš heajos beliid ja vejolašvuodaid boazodollui. **Ágga:** Boazodoalu ja sáme-kultuvrra dorvvasteapmi, meahcceguovlolága ulbmiliid oktiiveiveheapmi, dikšun- ja geavahanplánaid ovddideapmi.

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Čuovvovaččas guovllu guolástusa govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu, geavaheami ja namaid vuoddočielggadusa logus **Kalasto ja kalastus** (Seppänen 2004).

8.1 Guolástusa mearkkašupmi

Luossabivdu lea – erenoamážit Ohcejogas – álo mearkkašan ekonomalaččat eanet go duottarčáziid bivdu. Duottarčáziid mearkkašit goittot mealgat ekonomalaččat. Dát lea váldojuvvon vuhtii dáluid vuodduettiin. Dáluid opmodatárvui lasihuvvui daid iežaset čáhceguovlluid lassin oktasaš guollečáziid ja erenoamážit návddašanjávrriid guollebuvttadeapmi. Duottarčáziid deháleamos sálaššlájat 1950-logu loahpa rádjai ledje rávdu, dápmot, čuovža ja hárru. Guolástus rievtagodii 1960-logus, go ođđa fierpmat bohte vuovdimassii. Sállasat sturro ja duottarjávrruide ledje gilvi-gohtán čuovžža. Dasa lassin jávrruide johtin šattai álkibun, go atnui bohte mohtorfievrrut. (Seppänen 2004)

Anáraččaide measta ”bassi golmmaoktavuoda” leat dahkan golbma deháleamos elemeantta, goddi (mañnelis boazu), guolit ja muorjjit. Dáin guolli lea leamašan várra buot deháleamos, go dat lea leamaš eallima vuoddu ja njulgestaga eallima eaktu, man guokte eará ”lihtolačča” leat vuohkkásit dievasmahtán. Deháleamos ja beaktileamos geasseguoli bivdineavvu leamaš anáraččain nuohhti ja sápmelaččain dat leamašan dábálaččat anus čuđiid jagiid áigge. (Mattus Ilmari; Siidda www-siiddut)

Anáraččaide ja nuortalaččaide guolástusas lea leamaš ja lea ainge earenoamáš mearkkašupmi. 1990-logu loahpa lággaásahanrievdadusaid čuovvumuššan guolástusgottiid sajádat lea nanus-muvvan hálddahas, mii bealisttis lea sámedikki mielde relatiivvalaččat headjudan eandalii nuortalaččaid sajádaga, geain ii leat ovddasteaddji Anára guolástusguovllus. Seammá guoská maiddá anáraččaid (Sámediggi, árvvostallan Váhčira dikšun- ja geavahanpálnas 2.6.2006).

Guolástusa mearkkašupmi rievtagodii 1980-logus. Duottarčáziid bivddu njuolgo dienas-mearkkašupmi geahppánii, dasgo sállásiid eai šat vuovdán dahje daiguin eai šat lonuhan eará gálvvuid dego ovdal. Guolástusas šattai eanet ja eanet ruovttudárbo- ja lustabivdu. Guolástusa mearkkašupmi luondduealáhusaid lassin lea seilon (Seppänen 2004). Ruovttudárbovdu lea enaš fierbmevdu ja dábáleamos bivdoguovllin lea čuovža.

Olgobáikegoddelaččat leat sáhtán guolástit duottarjávrriin vuosttažettiin iežaset oamastan giddodagaid guolástanvuoigatvuodaid olis. Duottarčáziid lustabivdu lassánii 1970-logus, goas turisttaide vuovdigohte lustabivdolobiid dihto lustabivdoguovlluide. Jagi 1998 álggu rájes turistabivdit leat beassan guolástit duottarjávrriin dego eará sajisge Suomas. Fridnja bilkenuoigatvuohhta ja leanaguovdasaš oaggungoarta addá vejolašvuoda guolástit guovllus earret rávndječáziid. Olgobáikegoddelaččaid giddodagaid eaggádiid lohku lea lassánan ja giddodaga oasttedettiin gávpái gullá dávjá maiddá ossodat vuoddođálu guolástanvuoigatvuodain. (Seppänen 2004)

Ohcejoga gieldda siste sálašdieđuid leat čoaggán systemáhtalaččat Deanus ja dan oalgejogain, maidda luossa goargnu. Njávđánjogas čogget maiddá sálaš- ja guolásteaddjieduid jahkásaččat. Duottarčáziid sálašdieđuid leat gulaskuddan jagiid 1974, 1979, 1986 ja 2001. Sálašdieđuid vuodul Ohcejoga gieldda bealde duottarčáziid guolásteapmi ja sállasat leat geahppánan mealgat mañimuš

25 jagi áigge. Guolástansajiid lohku ii leat goittot geahppánan. Sállašiid geahppáneapmi bohtá guolástanvugiid rievdamis ja guolástusa geahppáneamis. Oalle mávssolaš lea lustabivdu. Vuoggabivdu ja bilken lassánit dađistaga.

Stuorámuš sállašiid 2001:s Ohcejoga Gálddoaivvi meahcceguovllus fidnejedje sálašdieđuid vuodul Veahčajávrris ja Vuokŋoljávrriin. Anára gieldda bealde guolástit eanaš Njávđánjogas, Idjajávrris, Jollanjávrris ja Bávdejávrris. Jávrriin, mat leat Njávđánjoga siste ja gielddaid rádje-guovlluin, eai guolás nu jámma. Ámmátbivdu lea measta oalát nohkan. Badjeolbmot guolástit boazodoallobargguid oktavuodas. Čakčat olbmot johtet čuovžabivddus, goas gáiddus jávrriid sáhtá beaktilit guolástit. Jávrraide olbmot mannet njealjejuvllagiiguin ja mohtorsihkkeliiguin dahje girdiin.

Giddadálvve bilken lea bivnnuhis bivdovuohki ja guolástanmátkkit dahkkojuvvojit rávdo-, hárrer- ja dápnotčáziide. Báikegoddelaččat, geat sáhttet geavahit mohtorgielkkáid, johtet gáiddus čáziide dahje dakkár čáziide, gosa lea geasi áigge váttis beassat. Olgobáikegoddelaččat leat ohcan maid-dái giddadálvve mohtorgielkálobiid bilkenjávrride, mat leat vuojáhagaid olggobealde. Gálddoaivvis mohtorgielkávuojáhagat mannet dávjá bilkenjávrriid bokte.

Njávđánjohkii vuvdet bivdobadjái (1.6. –31.8.) sullii 600–800 lustabivdolobi. Lohpestatistihkaid mielde lustabivdu lea Njávđánjogas dađistaga lassáneamen.

8.2 Guollegilvimat

Guovllus guollečáziid dikšuma vuodđun lea leamaš guolástusa mudden ja guliid lunddolaš lassáneapmi ja ovdal jagi 1987 maiddái guollegilvimat. Guolástusa mudden lea dáhpáhuvvan bivddus-mearregáržžidemiiguin ja bivdosiid geavaheapmái guoskevaš mearrádusaiguin.

Guliid leat gilván Báhcaveaji čázadatguovllus gitta jahkái 1986. Dan maŋŋá lea leamaš vejolaš čadahit dušše sirdingilvimiid čázadatguovllu siste. Sirdingilvimiid ulbmilin lea leamaš máhcahit guovllu čáziide álgoálgosaš rávdo- ja dápnotnáliid, mat leat juogo eará guollešlájá, vuosttažettiin čuovžagilvimiid dihte, dahje liiggálaš bivddu dihte nohkan.

Guollegilvimiidda leat geavahan Báhcaveaji čázadagas vuolgán Avviljoga bodnečuovžža ja Anárjávrris álgoálgosaš rávddu. Njávđánjoga čázadatguvlui leat gilván maiddái planktončuovžža, mii ii gávdno álgoálggus Jieŋŋamerrii luoit čáziin. Muhtun jávrriin gilvojuvvon čuovžžas lea šaddan lunddolaččat lassáneaddji nálli. Ohcejoga gieldda siste čuovžža leat gilván jagiid 1957–1986 36 jávrái ja rávddu 20 jávrái. Njávđánjoga čázadagas čuovžža leat gilván logemat jávrái. Oassi dain čuovžagilvimiin eai leat registrerejuvvon. Anárjávrris eaminállái gullelaš stuorrrávdduid leat gilván sihke álgoálgosaš rávdovjávrride ja áibbas odđa čáziide. Rávdonálit leat juogo seahkanan duottarávdonáliide dahje dábálaččat nohkan. Stuorrrávdu menestuvvá ovdal juo čiekŋalis ja stuorra jávrriin, eaige duottarjávrriin dáidde gávdnot dán šládji vuogas gođdosajit. Idjajávrai gilvvarávddus lea šaddan áibbas iežas nálli.

Ruoššat leat gilván Guoládatnjárgii Jaskesmeara luossajogaid guollešlájáide gullelaš ng. **beana- ja gorpeluosaid**, ja dakkárat gorgŋo 1970–1980-loguin gitta Deanu ja Njávđánjoga gierragiidda. Njávđánjoga čázadagas guhkkelepmosii gorgŋon dákkár vierroluossa gávdnu Jollanjávrris Beazehis. Jaskesmeara luosas eai leat fuomášan bohciidan lassáneaddji náliid.

8.3 Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráddjehusat

Jagi 1998 álggu rájes Lappi guolástusa leat leamaš muddemin guolástanláhka (286/1982) ja -ásahus (1364/1997) ja daid vuodul addojuvvon mearráduusat.

Guolástusa oppalaš stivren gullá guolástanlága mielde guolástanguvlui. Guolástanguovlu lea doaibmaorgána, mii hálddaša guolledoalu dáfus oktílaš guovllu. Meahcceguovlu gullá guovtte guolástanguvlui: Anára ja Ohcejoga guolástanguvlui. Guolástanguovlluid rájit mannet gielddarájiid mielde. Guolástanguvlui gullet buot čáhceguovllut oamastan- ja hálddašandilálašvuodain fuolakeahhtá. Lahttun leat čáhceguovllu eaiggádat ja guovllus doaibmi ámmátbivdo- ja lustabivdoorganisašuvnnat. Guolástanlága mielde guolástanguovlu dahká geavahan- ja dikšunplána, mas lea čielggadus guolástanguovllu guollenáliid dilis ja oppalaš doaibmalinnját guollenáliid dikšumis ja guolástusa lágideamis. Guolástanguovllut leat dahkan guovlluidasaset geavahan- ja dikšunplánaid 2002:s.

Guolástanguovllu guolástusa mudden- ja stivrendoaimmain ja geatnegasvuodain fuolakeahhtá guolástusa lágideapmi ja lobiid miediheapmi gullá čáhceguovllu eaiggádii. Guovllu čáziin badjel 90 % gullet stáhtii ja nuba daid hálddašeamis vástida Meahciráddjehus. Stáhta čáziid guolástusa ja guollečáziid dikšuma stivrejit lágasmearriduvvon gielddalaš guolledoalloráddádallangottit. Meahciráddjehus miediha – guolledoalloráddádallangottiid rávvagiid mielde – guolástanlobiid ja dikšu muđuige čáhceguovlluid. Sierra sivaiddihte dáin rávvagiin sáhtá spiehkastit.

Gieldalaččain lea vuoigatvuohta oazžut nuvttá guolástanlobi stáhta čáziide guolásteami várás. Ná ii leat eará sajis Suomas. Lohpi miedihuvvo ruovttudárbbivddu, ámmátbivddu dahje luondduealáhusaiguin bargama vuodul. Iešladdes buot Ohcejoga ja Anára gieldalaččat leat ožžon nuvttá guolástanlobi. Olgobáikegoddelaččaide sáhtá miedihit guolástanlobiid, jos dat ii čuoze gieldalaččaid guolástanvejolašvuodaide. Gieldalaččaid guolástus muddejuvvo čáhceguovllu eaiggáda lohpeavttuiguin (bivddusmearit jna.).

Olgobáikegoddelaččaide vuvdet lustabivdolobiid measta miehtá oppa guovllu. Lohpeguvlui eai gula luossagoargŋunguovllut Deanu čázádatguovllus. Njávđanjohkii vuvdet sierra lobiid. Olgobáikegoddelaččaide lohpi miedihuvvo dušše vuoggabivdui.

Oassi meahcceguovllu guolástusas dáhpáhuvá eará go čáhceguovllu eaiggáda miedihan lobiiguin. Oaggun (duorgu ja áŋkkur), bilken ja guolástus leanaguovdasaš vuoggalobiin gullá almmolaš guolástussii, masa buohkain lea vuoigatvuohta, iige guolásteapmái dárbbáš leat čáhceguovllu eaiggáda lohpi. Oaggun ja bilken leat nuvttá ja vuoggabivdui galgá leat leanaguovdasaš vuoggalohpi. Almmolaš guolástanvuoigatvuodát leat fámus eará sajis, earret luossa- ja čuovžačáziid guoika- ja rávdnjesajiid. Buot guovllu čázádagain leat luossa- ja čuovžačázit. Jos olgobáikegoddelaš háliida guolástit guoika- dahje rávdnjesajiin, de sus galgá leat Meahciráddjehusa lustabivdolohpi. Almmolaš guolástanvuoigatvuohta ii maiddá guoskka čáziide, main guolástus almmá čáhceguovllu eaiggáda lobi haga lea muđui gildojuvvon. Gielddu sáhtá ásahtit guollenáli dikšuma, mii lea beaktilet go dábálaččat, bohtosiid dorvvastan dihte ja godđanguovlluid suodjalan dihte. Ohcejoga gieldda siste gielddu lea ásašuvvon dihto rávdjovvriide, maid guoládagat dikšojuvvojit sirdingilvimiiguin dahje mat leat dehálaš eadneguollejávrrit. Sirdingilvinjávrrit 2003:s ledje njeallje ja eadneguollejávrrit vihtta.

Nuortalaččaide lea miedihuvvon guolástanvuoigatvuohta nuortalašlágas (253/1995). Dán guolástanvuoigatvuođa sáhhtá geavahit nuortalašguovllus ássi nuortalaš. Vuoigatvuohta guolástussii lea dušše nuortalašguovllus. Eará sajis guolásteapmái galgá leat guollečázi eaiggáda lohpi – dego earáge gieldalaččain. Nuortalaččaid guolástussii eai leat áсахuvvon bivddusmearreráddjehusat. Muđui guolástusas galgá čuovvut guolástanlága ja eará addojuvvon njuolggadusaid ja mearrádusaid.

Deanus ja Njávđánjogas luosa goargŋunguovllus lea fámus Suoma ja Norgga stáhtaid gaskasaš soahpamuš ja njuolggadus guolástusa lágideamis. Deanu čázádaga guovlluin njuolggadusa ollái gullet Buolbmátjohka Badjegoržži rádjai, Luossajohka Luossajávrrí rádjai, Skihpajohka vuosttas luobbala rádjai, Gálddašjohka Luovosvárjoga rádjai ja Veahčajohka Vuolimuš Rievssatjávrrí rádjai. Njávđánjogas njuolggadusa heivehanguovlu ollá Hahpatjávrrí bajábeallai.

Guolledávddaid leavvama hehtten dihte eana- ja meahccedoalloministeriija mearrádusa vuodul suddjejuvvon guovllut leat Báhcaveaji, Deanu ja Njávđánjoga čázádatguovllut. Eará sajis Suomas ii dáidda čázádatguovlluide oaččo buktit ealli guollemateriála. Guliid gilvin lea gildojuvvon Báhcaveaji čázádatguovllu čáziin Deanu ja Njávđánjoga čázádagaide. Dasa lassin Deanu guolástansoahpamušas ja -njuolggadusas leat Deanu čázádahkii guoskevaš njuolggadusat guollegilvimiin, mat gildet guollešaddadeami arveguovllus. Sirdingilvimiidda – maid sáhhtá čadahit dušše luosa goargŋunguovllu olggobealde – galgá ohcat sierra lobi.

8.4 Guolástanvuoigatvuohta sierra ákkaid vuodul

Ng. **sierraákkat guolástanvuoigatvuohta** (guolástanávddašeapmi) lea giddodahkii gullevaš vuoigatvuohta bivdit juoga eará giddodaga, eará gili dahje eará juohkingotti čáhceguovllus. Dákkár eará go čáhceguovllu oamastanvuoigatvuhtii vuodđuduvvi guolástanvuoigatvuohta vuodđuduvvá dábálaččat ođđadálu vuodđudan- ja dárkkistangirjiide dahje árbevirolaš návddašeapmái.

Anára ja Ohcejoga gielddain leat sierraákkat guolástanvuoigatvuođat čielggaduvvon ja nannejuvvon stuorrajuohkodoaimmahusaid maŋŋá dollojuvvon čáhcebírerádjégeavvandoaimmahusain, main earret eará čielggaduvvojedje sierra juohkingottiide ja stáhtaeatnamiidda gullevaš čáhceguovlluid gaskasaš rájit. Doaimmahusat álggahuvvojedje Anáris 1961:s ja Ohcejogas 1963:s. Guktot doaimmahusat registrerejuvvojedje 1997:s.

Ieš čáhceguovlluid juohkin gergejuvvui buorre muddui 1984:s, muhto alimus riekti máhcahii Anára ja Ohcejoga gielddaid doaimmahusaid doaimmahusolbmuide sierraákkat guolástanvuoigatvuođaid čielggadeami ja nannema várás (Anár – KKO:a duopmu 27.6.1984 nr 1331 M 82/104 ja Ohcejohka – KKO:a duopmu 27.6.1984 nr 1330 M 82/98).

Guolástanvuoigatvuođat čovdojuvvojedje dan maŋŋá **Anáris** doaimmahusas 1985:s, eanarievttis 1989:s, alimus rievttis 1993:s, doaimmahusas 1995:s (Anárjávrrí oktasaš čáhceguovllut), eanarievttis 1996:s ja alimus rievttis 1996:s. **Ohcejogas** fas guolástanvuoigatvuođat čovdojuvvojedje doaimmahusas 1985:s, eanarievttis 1989:s, alimus rievttis 1993:s, eanarievttis 1996:s ja alimus rievttis 1996:s.

Maŋimuš guolástanvuoigatvuođat, main lea váidojuvvon, čovdojuvvojedje lágafámolaččat alimus rievtti duomuiguin 14.11.1996 (Anár – KKO:a mearrádus 14.11.1996 nr 4315 Diáranr M 96/138 ja Ohcejohka – KKO:a mearrádus 14.11.1996 nr 4314 Diáranr M 96/54).

Doaimmahus- ja riektegeavvanáššegirjiin lea nannejuvvon dáluide guolástanvuoigatvuohta dihto jávriide dahje jávreosiide, jogaide sihke buoddo- ja nuohhtunsajiide, main eatnašat leat stáhta čáhceguovlluid siste. Mearrádusain ii leat válđojuvvon bealli guolástanvuoigatvuođa sisdollui dahje eaiggáda ja sierraákkat guolástanvuoigatvuođa hálddašeaddji gaskavuhtii. Iešalddes ii leat nappo dieđus galle bivdosa ja makkár bivdosiid návddašeami hálddašeaddjit sáhttet geavahit.

Áiggiid mielde dálut leat árbejuogu dahje giddodatgávppiid bokte juohkásan moanaide dáluide, mat geavahit dál ovttas dálloi nannejuvvon guolástanvuoigatvuođa. Guđege juohkingotti vuoigatvuohta lea dan duohken, mii omd. giddodatgávppis lea sohppojuvvon. Ohcejogas leat álggahuvvon vuosttas giddodatmeroštallandoaimmahusat, main čielggaduvvo, maidda giddodagaide dálu vuoigatvuohta lea sirdašuvvan ja makkár ossodagaiguin dát ožžot guolástit. Osolašlogahallama mieldásaš giddodagaide eaiggádat hábmejit oktasašguovlolágas (758/1989) daddjojuvvon osolašgotti, mii mearrida ovttas guolástanvuoigatvuođa geavaheamis. Vuosttas doaimmahusas lea boahtán Alimus rievtti duopmu 2002:s ja nuppis vurdet bárisin Alimus rievtti čovdosa. Osolašlogahallamat dahkkojuvvojit dan maŋŋá dáin čovdosiin dohkkehuvvon prinsihpaid mielde.

Oktasaš guollečázi osolašgoddi (ovddeš guolástangoddi) ii ná mearrit guolástannávddašeamis, muhto guolástanvuoigatvuođa geavaheamis soahpan gullá ovtta dálu hábmen osolašgoddái.

Sierraákkat guolástanvuoigatvuohta ii atte oktovuoigatvuođa guolástussii, muhto čáhceguovllu eaiggádis lea raddálas guolástanvuoigatvuohta dain čáhceguovlluin, maidda sierraákkat guolástanvuohta guoská.

8.5 Guolástus ja meahceguovloláhka

Meahceguovlolágas (62/1991) eai leat njuolggadusat, mat stivrejit guolástusa dahje guollečáziid dikšuma. Meahceguovlolága ulbmilat **sámekultuvrra dorvvasteapmi** ja **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** ásaht goittot guolástusa daid geavahanhámiid jovkui, maid dihte meahceguovlu lea vuodduduvvon. Lága ulbmilis **meahceguovloiešlági seailuheapmi** sáhtta maiddái geassit juoga linnjaid, mat galggašedje válđojuvvot vuhtii guollečáziid dikšumis ja geavaheamis mearridettiin.

8.6 Guolástus ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit guolástusa. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. §:a čuoggás 3 daddjojuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea lohpi guolástit, almmá ahte 1. §:a njuolggadusat dan hehttejit.

Guolástus ja meahceguovloiešlági seailuheapmi eai mana ruossalassii, eaige maiddái guolástus ja luonddusuodjaleapmi. Olbmot johtalit goittot dávjá guolásteamen mohtorfievrruiguin. Guovllu geainnuhisvuođa dihte šaddá goittot ealáhusguolástusas ja ruovttudárbovuddus geavahit dálvvi ja geasi áigge meahcefievrruid ja girdi. Vaikko guolástus daninassii ii čuoze meahceguovloiešláhkái dahje luonddudilálašvuhtii, de dasa guoskevaš doaimmat sáhttet dan dahkat. Guolástanvuoigatvuohta ii atte vuoigatvuođa johtalit mohtorfievrruiguin meahcis.

8.7 Mihttomearit ja doaimabijut

- 1) Meahciráđdehus lea mielde Ohcejoga ja Anára guolástanguovlluid guollečáziid geavahan- ja dikšunplánaid beivemis.
- 2) Njávánjoga guolástanturisma ovddiduvvo bálvalanrusttegiid kvalitehta ja dorvvolašvuoda buoridemiin. Guvlui dahkkojuvvo plána guolástusa ja guolásteaddjiid stivremis ja čielggaduvvojit dárbblaš bálvalusat. Plána ollašuttin dihte Meahciráđdehus bargá Fuođdo- ja guolledoalodutkanlágádusain ja nuortalaččaid siidačoahkkimiin.
- 3) Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi dorvvastuvvo guolástusa muddema bokte. Ohcejoga guolástanguovllu čáziide eai nappo gilvojuvvo guollešaddadanlágádusaid guolit. Čázadatguovllu siste sáhtá goittot čadahit sirdingilvimiid, nu ahte sirdojuvvojit guolit ja meadđemat jávrris nubbái. Sirdingilvimiid ulbmilin lea vuosttažettiin máhcahit álgoálgosaš guollenáliid čáziide, main dat leat jávkan. **Ágga:** Guovvlu luonddudilálašvuoda seailluheapmi.
- 4) Sirdingilvimiid oktiiheiveheapmi ja das vástideapmi gullá čáhceguovllu oamasteddjái. Nuba buot guvlui dáhpáhuvi gilvimiidda galgá leat Meahciráđdehusa lohpi. Gilvindoaimmaid galgá dahkat erenoamáš várrugasat – ja millosit eiseváldebargun. **Ágga:** Guolástanláhka ja -ásahus. Ohcejoga guolástanguovllu geavahan- ja dikšunplána. Deanu guolástansoahpamuš ja -njuolggadus.
- 5) Guolástanráđdehusaid dárbblašvuoda galgá čuovvut dárkilit oppa áigge ja dárbblaš nuppástusat dahkkojuvvojit golmma jagi gaskkaid.

Ákkat ovdalis máinnašuvvon árvalusaide lea lágaid ja ásašusaide lassin guolledávddaid dusten, guollenáliid seailluheapmi genetikalaččat buhtisin ja vieris šlájaid dagahan ekologalaš rievadásaid dusten.

Plána ávžžuhusat:

- 1) Nuortalaččaid siidačoahkkima galgá váldit mielde nuortalašguovllus guolástanguovllu ráddádallamiidda.
- 2) Diehtolonohallama ja ovttasbarggu čáziid dutkamiin galgá lasihit biraseiseválddiiguin ja eará ovttasbargobeliiguin.

8.8 Čuovvun

Meahciráđdehus čuovvu guovllu guollenáliid ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000) ja Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dákkárat leat guolástanlohpestatistikat, gilvinraporttat ja dikšun- ja geahččalan-guolástusaid raporttat.

Luonddudilálaš čáziid geavaheapmi ja dikšun gáibidit ahte birrasa dilli galgá čuvvojuvvot ja dan rievadásat registrejuvvot. Biraseiseválddit galget čuovvut čáziid suvruma. Čáziid suvruma galgá čuovvut meahceguovllu sierra sajiin ja seamma čáziin, goas oaidná mo dilli rievdá áiggiid mielde. Erenoamáš dehálaš lea čuovvut coages duottarjávriid dili, main oksygenajávku sáhtá sakka čuohtit guollenáliide.

9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu

9.1 Dálá dilli

Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu mávssoleamos fuodđošládja lea rievssat, mii lea dán guovlluin dábálaš. Dan bivdet logu dáfus buot eanemus. Nubbi mávssolaš fuodđošládja báikegoddelaččaide lea ealga. Dasa lassin meahceguovllu máttageaže beahcevuddiin bivdet muhtun muddui čuvččá. Eará šlájaid, dego čuotnjága ja eará čáhcelottiid bivdet muhtun muddui Idjajávri davábealde ja Veahčajávri birrašiin. Guovžža bivdet uhccán, dasgo dat leat vánis Gálddoavvi meahceguovllus. Njoammil ja rieban leat dábálaččat, muhto daid bivdet viehka uhccán.

Davvi-Lappis dahkkojuvvui jagiid 2002–2003 áigge meahccebivdočielggadus Davvi-Lappi rievssatbivddu birra meahcástanbajis 2001–2002 (Kimmo Gröndahl, persovnnalaš diehtunaddin 2003). Čielggadusa mielde rievssahiid bivde Davvi-Lappi guovllus oktiibuot sullii 35 000. Dáin sullii 6 500 bivde Gálddoavvi guovllus. Ohcejoga ja Anára guovllus olgobáikegoddelaččat bivde rievssahiin lagabui 30 %.

Gálddoavvi guovllus 5 % báikegoddelaš bivdiin almmuhedje iežaset bivdit rievssahiid dienasin. Dienasbivdit bivde rievssaha vuosttažettiin gárdumiin guokte golbma mánotbaji jagis siivvuid mielde.

Meahcástanlága (615/1993) 8. §:a mielde ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea nuvtá bivdovuoigatvuohta iežaset ruovttugieldda eatnamiin. Meahccebivdu lea oassi báikkálaš eallinvuogis ja kultuvrras. Rievssaha gárdebivdu mearkkaša ekonomalaččat Gálddoavvi meahceguovllus. Ohcejogas meahccebivdui gullevaš turisma mearkkaša ollu, sesonjaáigi deaivá gidđii ja čakčii. Báikegoddelaččaid eanalottiid bivdu ii leat eriiguin muddejuvnon, muhto fuodđodikšunovttastus stivre dan ávžžuhusaiguin ja Lappi meahcedikšunbire oanida dárbbu mielde bivdoáiggi. Dáid mañimuš jagiid vierrun lea leamaš ahte meahccebivdu álgá Davvi-Lappis 20.9. Bivdit sáhttet váikkuhit fuodđonáliide maiddá nu, ahte eai bivde heajos eanaloddejagiid.

Meahcástanláhka dorvvasta fuodđošlájaid ráfálaš lassánanáiggi ja gieldá mánggaid beaktilis bivdovugiid, mat ledje ovdal anus. Ealga- ja guovžabivdu lea muddejuvnon eriiguin náliid ovdáneami mielde. Meahciráddehusa birassertifikáhta gáibida luondduriggodagaid bastevaš geavaheami. Maiddá danin rievssat- ja eanaloddelobit leat muddejuvnon eriiguin nu, ahte meahccebivdu lea ekologalaččat ja sosiálalaččat bastevaš vuodu alde.

Ohcejogas ja Anáris Meahciráddehusa bivdolobit leat rievssatlobit. Oasi lobiin vuvdet báikkálaš turistafitnodagat, ná lohpevuovdin lea daidda dienasin. Olgobáikegoddelaččaid bivddu lágideami várás guovllut leat juhkkojuvnon moanaide lohpebivdoguovlluide smávva fuodđuid bivddu várás. Gudege guvlui meroštallojit jahkásaččat bivdoearit fuodđonáliid ovdáneami mielde. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki guovlluin leat dál njeallje lohpebivdoguovllu smávva fuodđuid várás.

Čanasjoavkkuid ráddádallamiin lea sohppojuvnon jahkásaččat bivdolohpelágideamis ja beanguovlluin. Guovllut sohppojit jahkásaččat nu, ahte váldojit vuhtii boazodoalu dárbbut.

9.2 Meahccebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) váldá beali meahccebivdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat **sámekultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi** sisdollet meahccebivddu. Báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuogatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloiešlágis.

9.3 Meahccebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1998) eai gáržžit meahccebivddu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. §:a mielde meahccebivdu lea lobálaš dain jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat meahcástanlága (615/193) 8. §:a oaivvildan gielddain, main gielдалаččain lea vuoigatvuohta bivdit iežaset ruovttugielddas stáhtaeatnamiin. Jekkiidsuodjalanásahusa mielde meahccebivdu lea lobálaš maidái eará jekkiidsuodjalanguovlluin dan mielde go ortnetnjuolggadusas dárkileappot mearriduvvo.

9.4 Plána árvalusat

- 1) Meahciráddehus čuovvu fuoddonáliid ovdáneami ja geahččala ovttasrádiid fuodðodikšunbiriin ja fuodðodikšunovttastusaiguin dorvvastit daid. Meahciráddehus sáhtá vuodðudit dárbbu mielde guvlui fuoddonáliid árvoštallan dihte fuodðodáirkongolmmačiegahasaid. Fuodðodikšunovttastusat sáhttet vuodðudit ja merket meahccái fuodðodáirkongolmmačiegahasaid báikkiide, maid birra sohppojuvvo sierra Meahciráddehusain. **Ágga:** Fuoddonáliid ovdáneami čuovvun ja bistevas geavaheami prinsihpa sihkkarastin.
- 2) Ealغانáliid dikšun dihte sáhtá bidjat njoallungeđggiid báikkiide, maid birra sohppojuvvo sierra Meahciráddehusain. Njoallungeđggiid galgá bidjat meahccái gidat mañimustá ovdal cuoñománu loahpa. **Ágga:** Ovttasbargu fuodðodikšunovttastusaiguin bistevas geavaheami prinsihpa sihkkarastin dihte. Boazodoalu dorvvasteapmi.
- 3) Ealggá biebmodili buorideapmin ájaguoraid suovkkaid oážžu čuohppat Meahciráddehusa čujuheami mielde.
- 4) Meahcástanlága (615/1993) mielde gielдалаččat ožžot nuvtá bivdit meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Gielдалаččaid dálvviáigasaš meahcejohtaluslohpi addá vejolašvuoda geavahit mohtorgielkká rievssahiid gárdumis. Mohtorgielkkáin ja njealjejuvllagiin sáhtá fievrridit ealggagorudiid eret meahcis dálá vuogi mielde.

- 5) Olgobáikegoddelaččaide Meahciráđđehus vuovdá muhtun muddui eriid mielde meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásaččat mearridettiin čuvvojuvvo bistevaš ovdáneami prinsihppa. Meahcástanlohpeláguideami ja beanaguovlluid birra Meahciráđđehus ráđđádallá fuođđodikšunovttastusain, bálgošiiguin, sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodagaiguin, mat ožžot goittot oasi áigái boadusteaset meahcebevddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin. Ráđđádallamiid vuodul Meahciráđđehus meroštallá ee. beatnaga geavahaneavttuid. Beanaguovlluid birra Meahciráđđehus ráđđádallá dárbbu mielde dárki-leappot bálgošiiguin. Bálgosat sáhttet dárbbu mielde bovdet siidagottiid ovddasteaddjiid ráđđádallamiidda. Ráđđádallamiid vuodul Meahciráđđehus ovddida olgobáikegoddelaččaid meahcebevddu nu, ahte bivdu lea sosiálalaččat, ekonomalaččat ja ekologalaččat bistevaš vuodu alde. Bivddu lágideamis geahččalit atnit ávkin báikkálaš oahpistan- ja fuolahánbálvalusaid.
- 6) Meahciráđđehusa mielas lea fuođđodikšuma ja luonddusuodjaleami dáfus mávssolaš bivdit riebaniid. Váldovástu riebanbivddu lágideamis duottar- ja njállaguovlluid olggobealde lea fuođđodikšunbires ja fuođđodikšunovttastusas. Meahciráđđehus oassálastá heivvolaš osiin vejolaš smávvanávdeprošeavttaide dego omd. riebanbivdui njállaguovllus.
- 7) Rievssatdutkanii galggašii lasihit resurssaid, vai rievssatnáliin ja daid molsašuddama sivain fidnejuvvošedje eanet luohtheahhti dieđut go leat leamaš dássáži.

9.5 Čuovvun

Meahciráđđehus čuovvu guovllu fuođđonáliid ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000) ja Meahciráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáidda gullet jahkásaš lohpearit ja sálašdieđut, fuođđodáirkongolmmačiegahaslohkama bohtosat ja Anára ja Ohcejoga fuođđodikšunovttastusaid árvvoštallamat. Meahciráđđehus čuovvu ovttasráđiid ee. ovdalis máinnašuvvon fuođđodikšunovttastusaiiguin ja Fuođdo- ja guolledoalu dutkanlágádusain, bálgošiiguin ja Meahciráđđehusa bargoveagain.

10 Meahccejohhtalus ja eará johtaleapmi

10.1 Johtinoktavuodát ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat

Johtinoktavuodaid ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat gávdnojit goittot meahcceguovlolágas (62/1991), jekkiidsuodjalanásahusas (852/1988), luonddusuodjalanlágas (1096/1996), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhtageainnuin (358/1962), giddodagaid čohkkenlágas (554/1995), meahccejohhtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohhtaluslágas (281/1995) ja daidda guoskevaš ášahusain.

10.1.1 Juohkeolbmovuoigatvuodát

Juohkeolbmovuoigatvuodát leat fámus meahcceguovllus. Dat leat fámus maiddá jekkiidsuodjalanguovllus, jos dat eai leat sierra gáržžiduvvon luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul addojuvvon ortnetnjuolggadusaiguin. Luonddusuodjalanlága 18. paragrafa 2. momeantta mielde

Álbmotmeahcis ja eará sajis luonddusuodjalanguovllus sáhtta mearrádusain, mii válđojuvvo juogo guovllu vuodđudanmearrádussii dahje guvlui guoskevaš ortnetnjuolggadusaide, gielđit dahje gáržžidit johtaleami, gohttema, gáddáimannama ja fatnasa, dámppa dahje eará johtinfievrru doallama. Johtalan- ja gáddáimannagiellu dahje -ráddjehusa eaktun lea ahte guovllu ealliid ja šattolašvuoda seailluheapmi gáibida dakkára.

Juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuoigatvuohta johtalit iešrádáláččat álo ja juohke sajis. Maiddá oanehisáigásaš (1–2 ija guđege báikkis) gohtten gullá juohkeolbmovuoigatvuođaide. Meahciráddehusa stobuid geavaheapmi ii gula juohkeolbmovuoigatvuođaide, muhto daid geavahannjuolggadusain oažžu Meahciráddehus mearridit sierra. Logus 6 **Luondduturisma ja lustageavaheapmi** leat ovdanbukton ávdinstobuid geavahannjuolggadusat.

10.1.2 Geainnut

Meahcceguovlolága 5. paragrafa mielde meahcceguovlluide ii oaččo ráhkadit bissovaš geainnuid. Njuolggadus dorvvasta meahcceguovlolága válđoulbmila, guovllu meahcceguovloiešlági seailluheami. **Bissovaš geainnuin** oaivvildit buot jagiáiggiid vuojihatti geainnu. Dát čielgá lága dárkilet ákkastallamiin, main daddjojuvvo maiddá, ahte ”Dat [gielđu] ii ná hehttešii nu gohčoduvvon dálvegeainnuid ráhkadeami”. Dálvegeainnut galgetge geavahuvvot earret eará muoraid fievrrideapmái eret dain meahcceguovlluin, main barget ekologalaš vuovdedoaluin. Dákkár vuovddit gávdnojit vuosttažettiin Bátneuođđara ja Váhčira meahcceguovlluin. Gálddoaivvi meahcceguovllus ii oro leamen dárbu dálvegeainnuide.

Meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin daddjojuvvo geainnuid huksemis dasa lassin, ahte ”geainnuid huksengiellu ii guoskkašii paragrafa 3 momeantta mielde geainnu ráhkadeapmái dalle, go meahcceguovllu rájiid siskkobeale priváhta dálus lea láchkii vuodđuduvvi johtinvuoigatvuohta stáhtaeatnama čađa”. Dasa lassin goittotge daddjojuvvo lága dárkilet ákkastallamiin ain, ahte ”Jos guovllu meahcceguovloiešláhki gillášii das, ahte dákkár vuoigatvuhtii vuodđuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, de stáhtaráddi sáhtášii evttohuvvon lága 8 §:a vuodul dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodđuduvvon servituhtta- dahje geavahanvuoigatvuođa lotnumii”.

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. paragrafa mielde jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon ”visttiid, geainnuid ja rusttegiid huksen”. Seamma njuolggadusa goalmmat paragrafa mielde oazžu ”almma ahte 1 paragrafa njuolggadusat dan hehttejit – – čadahit doaimmaid guovllus leahkki visttiid, geainnuid, rusttegiid ja elerávdnje- ja telefonlinnjáid bajásdoallan dihte”.

10.1.3 Čáhceguovlluid johtolagat ja johtinvuoigatvuođat

Meahceguovlolágas eai leat njuolggadusat čáhceguovlluid johtinoktavuođain eige čáziid alde johtaleami vuoigatvuođain. Dát njuolggadusat gávdnojit čáhcelágas (264/1961). Čáhcelága mielde ”Juohkehaččas lea vuoigatvuohta, go ii dárbbasmeahttumit headuš eará geavaheami, johtit rabas čázadagas. Čázadaga gehččet rabasin, jos dat lágalaš vuoigatvuođa mielde ii leat gokčojuvvon. Dat, mii ovdalis lea daddjojuvvon johtimis čázadagas, guoská vástideaddji vuogi mielde jieŋa alde johtimii.” Ovdanbukton čáhcelága čuokkis oaivvilda iešalddes dan, ahte čáhceguovlluin ožžot johtalit buohkat friddja ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin ja mohtorgielkkáin. Jekkiidsuodjalanguovllus sáhtta čáhceguovlluin johtaleami gáržžidit luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuođul addojuvvon ortnetnjuolggadusaiguin.

10.1.4 Servituhtat/geaidnovuoigatvuođat

Eanaš priváhtadáluid meahceguovllu siste lea johtinvuoigatvuohta servituhttan dahje geaidnovuoigatvuohtan. Ovdal dákkárat leat vuodduvuvvon ng. **bálggesservituhttan**, mat eai leat álo sierra meroštallon; nuppiiguin sániiguin eanamihtidandoaimmahusas sáhttet leat nannen servituhtaid, muhto bálgáid sajádat ii leat merkejuvvon kártaide. Dálá giddodatčohkkenlága (554/1995) mielde johtinoktavuohta lágiduvvo dán áigge geaidnovuoigatvuohtan priváhta geainnuid birra addojuvvon lága (358/1962) mielde.

10.1.5 Meahcejohtalus

Meahceguovlolágas eai leat meahcejohtalussii guoskevaš njuolggadusat. Meahcejohtalus stivrejuvvo meahceguovlolágain (1710/1995), mii mearrida mo johttojuvvo mohtorgielkájohtolagaid mielde, meahcis ja čáziin, mat leat jieŋa vuolde, ja geainnuid olggobealde. Meahcejohtalus ii gula juohkeolbmovuoigatvuođaide, muhto meahcis vuodjimii dárbbasuvvo earret muhtun spiehkastagaid (omd. boazodoallit ja eiseválddit) eanaeaiggáda lohpi. Lobiin mearrida eanaeaiggát, man Gálldoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ovddasta Meahciráddehus. Meahcejohtaluslága ulbmilin lea ”hehttet daid heajos beliid, maid mohtorfievrruid geavaheapmi meahcis ja mohtorgielkájohtolaga alde dagaha lundui dahje eará birrasii, luondduealáhusaide, almmolaš lustageavaheapmái dahje eará oktasaš ávkái dahje priváhtaolbmo ávkái, ja ovddidit johtalusdorvvolašvuođa”. **Mohtorgielkájohtolagat** leat geaidnojohtaluslága (267/1981) 2. §:s meroštallon geainnut, main lea ”almmolaš vuoigatvuohta vuodjit mohtorgielkkáin meahcis merkemiin earuhuvvon johtolaga mielde muohtaga áigge”. Meahcejohtaluslága mielde ”meahceguvlui sáhtta vuodduid mohtorgielkájohtolaga, go dan birra mearriduvvo guovllu dikšun- ja geavahanplánas”. Meahcejohtaluslága 13. paragrafa 3. momeantta mielde ”mohtorgielkájohtolaga vuoddeamis ja heaittiheamis luonddusuodjalanlágas (71/23) oaivvilduvvon, stáhtii gullevaš suodjalanguovllus mearrida guovllu hálddašemi mielde juogo Meahciráddehus dahje Meahcedutkanlágádus”.

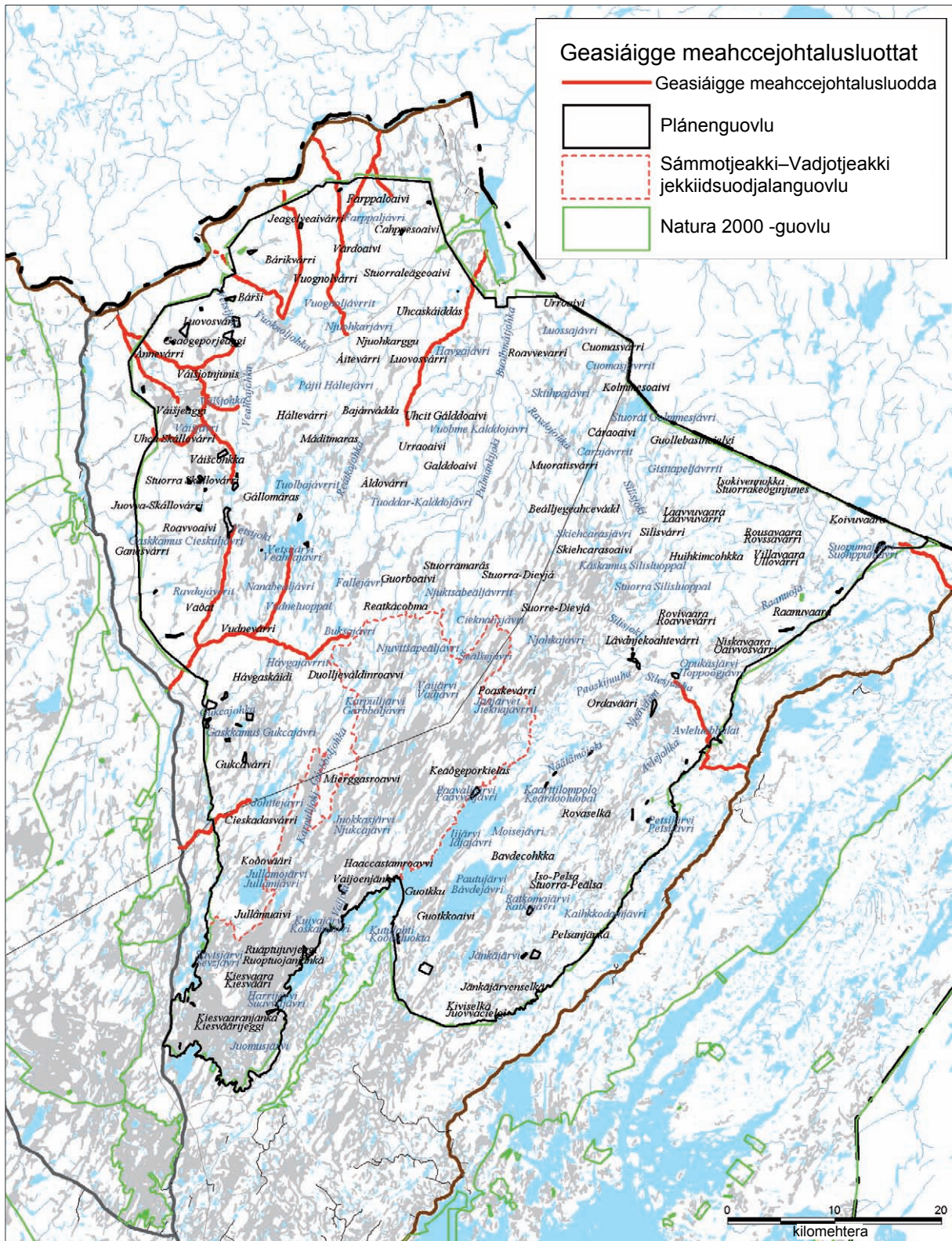
Maiddái ohcejohkalaččat ja anárlaččat dárbbasit meahccejohtaluslobi, go johtalit iežaset gieldda siste, muhto dat lea sidjiide nuvttá. Báikegoddelaččaid mávssuhis meahccejohtalusvuoigatvuođa vuodđun lea Meahciráđdehusráđha (1378/2004). Lága 15 §:a mielde mávssuhis bálvalusaide gullet earret eará gielddalaččaid vuoigatvuohta geavahit Meahciráđdehusráđha hálddašan guovllu meahccejohtaluslága (1710/1995) mielde meahccejohtaluslobi. Dasa lassin Riikkabeaivvit gáibida meahcceguovlloráđha guoskevaš cealkámušastis ahte ráđdehus galgá fuolahit das, ahte Meahciráđdehus dahje stáhta eará eiseváldi mieđiha Ohcejoga, Eanodaga ja Anára gielddain fásta ássi olbmuid guhkesáigásaš guvllolaš lobiid mohtorgielkká geavaheapmái stáhtaeatnamiin dainna eavttuin ahte lobit eai dagat meahccejohtaluslága 5. §:s oavvilduvvon vahága. Viđat paragrafas daddjojuvvo, ahte mohtorfievrru galgá geavahit meahcis nu, ahte ii vahágahttojuvvo dahje heađuštuvvo luondu ja eará biras, giddodat ja luondduealáhusat eaige heađuštuvvo dárbbasmeahttumit ássanguovllut ja eará biras.

Meahccejohtalus geasi áigge Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Bievlan oazžu johtalit meahcis eanaeaiggáda lobi haga njuolgga boazodollui gullevaš bargguin, jos boazoisit dahje várreboazoisit addá dasa lobi. Lohpi galgá addojuvvo čálalažžan ja dat galgá lea álo fárus ja galgá dárbbu mielde čájehuvvot gozihaneiseváldái (meahccejohtalusásahus 13 §, 2 mom.). Meahciráđdehusráđha bargguin jodedettiin ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Seammaráđha bolesa, tuolla ja rádjegozáhusa virgedoaimmaide, buohcciidsáhtosteammái, čáskadan- ja gádjundoaimma bargguide ja eará vealtameahtun virgebargguide ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Energiija- ja diehtojohlatrusttegiid fuolaharabargguide ja sirdimii ii dárbbasuvvo lohpi. Maiddái váddásit lámes olmmoš ja su mieđušteddji eaba dárbbas meahcis johtimii eanaeaiggáda lobi (meahccejohtalusráđha 4 § 2 mom., čuokkis 7).

Meahccejohtaluslága 28. §:a mielde guovllolaš EJB-guovddáš sáhtta ohcamuša vuodul mieđihit olmui, gean lihkanatáldagat leat agi, lámi dahje buohcuvuođa dihtii rádjjejuvvon, lobi spiehkakasi 4. §:s meroštallojuvvon gildosis dahje ráddjehusas.

Báikegoddelaččaid geasiáigásaš meahccejohtaluslobit Ohcejogas leat mieđihuvvon báikegoddelaččaide dihto vuojahagaide (govva 9). Anáris geasiáigásaš meahccejohtaluslobit leat mieđihuvvon eanaš luondduealáhusbargiide dihto vuojahagaide. Čeavetjávrelaččaide ja njávdánlaččaide leat mieđihuvvon geasiáigásaš meahccejohtaluslobit dihto vuojahagaide. Meahciráđdehus ii leat dábálaččat mieđihan olgobáikegoddelaččaide geasiáigásaš meahccejohtaluslobiid Gálddoavvi meahcceguovllui iige Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllui. Ákkastallon duktangeavaheapmái Meahciráđdehus lea goittot mieđihan meahccejohtaluslobiid geasi áigái.

Gova 9. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu meahccejohhtalusluottat. © Meahci-ráddehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Meahcejohtalus dálvvi áigge Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjetjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Meahciráddehus lea miedihan ohcejohkalaččaide ja anárlaččaide meahcejohtaluslága (1710/1995) vuodul ja riikkabeivviid dáhtu mielde dálvviáigásaš meahcejohtaluslobiid oppa gieldda sisa moanaide jagiide ain hávil.

Eai meahceguovllus eaige jekkiidsuodjalanguovllus leat meahcejohtaluslága mieldásaš mohtorgielkájohhtolat. Meahciráddehus lea stivren meahceguovllu meahcejohtalusa dálvvi áigge nu, ahte lea merken guvlui mohtorgielkávuojáhagaid Earret báikegoddelaččaid earát geat johtet dáid vuojáhagaid mielde šaddet háhkat mávssu vuostá lobi. Olgobáikegoddelaččat eai oáččo spiehkastit dáid vuojáhagaid alde eará sajis go guovlluin, mat leat jienja vuolde.

Meahciráddehus lea miedihan ákkastallon dutkan- ja bargogeavaheapmái mohtorgielkálobiid Meahciráddehusa váldegottálaš vuojáhagaid olggobeallai.

Meahciráddehus lea miedihan mohtorgielkálobiid stáhtaeatnamii Meahciráddehusa váldegottálaš vuojáhagaid olggobeallai giddodahkii (iežas dahje láigogiddodahkii) johtima várás ja johtimii viđa kilomehtera duohkai juohke guvlui giddodagas. Lohpi giddodagas eret johtimii dárkkálmuhttojuvvui plána dagadettiin čanasjoavkkuin fidnejuvvon doaivagiid mielde (gč. lohku 10.6 **Mihttomearit ja doaibmajut**).

Oahpistuvvon čuoiganvánddardemiid fuolahusa várás Meahciráddehus lea miedihan mohtorgielkálobiid Meahciráddehusa váldegottálaš vuojáhagaid olggobeallai.

Go jearaldagas ii leat leamaš stivrejuvvon mohtorgielkkástallan dahje dasa vuodduvuovi prográmmabálvalusdoaimma, de Meahciráddehus lea miedihan olgobáikegoddelaččaide dálvviáigásaš meahcejohtaluslobiid maiddá Meahciráddehusa merkejuvvon váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid olggobeallai nammaduvvon olbmui ovddalgihtii sohppojuvvon áigái ja guvlui dahje vuojáhahkii dainna eavttuin, ahte sis lea fárus báikegoddelaš oahpis, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuodaid.

Gávppálaš mohtorgielkásafáradoibmii, mii dáhpáhuvvá dušše Meahciráddehusa mohtorgielkávuojáhagaid mielde, ii leat dárbbášuvvon áššehasaid ja oahpisteadjiid persovnnalaš vuojáhahatlobiid lassin eará lohpi. Gielkásafáradoibmii Meahciráddehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid olggobealde lea gáibiduvvon sierra safárafitnodatlohpi, mas meroštallojuvvo goas lohpi lea fámus ja geasa lohpi lea miedihuvvon (oahpisteadjiid namat). Lobis leat meroštallon maiddá lobálaš vuojáhagat, mat lea sohppojuvvon Meahciráddehusa ja bálgosiid ráddádallamiin. Lobi leat sáhtán addit dakkár fitnodahkii, mas lea vánddardeami njunušin oahpisteadji, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuodaid.

Lappi EJB-guovddáš sáhtta meahcejohtaluslága vuodul erenoamáš siva dihte ásahit mohtorgielkkástallangielldu dihto guvlui dahje áigodahkii. Erenoamáš sivva sáhtta leat ovdamearkka dihte áitatvuloš ealli beassebiras besseáigge dahje boazodoalu dárbbut. Luonddusuodjaleamis boahhti ákkat sierra gielldoguovlluide ja -áiggiide eai meahceguovllus dahje jekkiidsuodjalanguovllus leat dán áigge.

10.1.6 Áibmojohtalus

Meahceguovlolágas (62/1991) eai leat áibmojohtalussii guoskevaš njuolggadusat, muhto dat gávdnojit áibmojohtaluslágas (281/1995). Áibmofievrruid loktaneamis ja seaivumis mearriduvvo earret eará čuovvovaččat: ”Áibmofievrruid loktaneapmái ja seaivumii oazžu Áibmojohtaluslágádusa mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceguovllu, ja guovllu eaiggáda dahje hálddašeaddji lobiin eará eana- dahje čáhceguovllu, vaikko guovlu ii livččege dakkár ulbmilii sierra lágiduvvon.” Meahciráđđehusas dát lea dulkojuvvon nu, ahte girdit sáhttet seaivut meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu jávriide ja loktanit dain almmá Meahciráđđehusa lobi haga, go jearaldagas ii leat jeavddalaš ruvttujohtalus. Helikoptera seaivumii goikeatnan ala gal galgá leat lohpi earret dihto spiehkastagaid (gádjun- ja virgedoaimmat ja boazodoalu ja luondduealáhusaid dárbbut).

10.2 Johttit ja jahkodatmolsašuvvan

Gálddoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus johtalit eanaš badjeolbmot, guolásteaddjit, meahcebidit, lubmejeaddjit, lustagallestallit ja virgedoaimmaid čadaheaddji olbmot. Lustagallestallit dáidet leat logu mielde dänge guovllu stuorámus gallestallijoavku. Muhto fitnangerddiid mielde rehkenasttedettiin báikkálaš luonddugeavaheadjit sáhttet leat eanetlohkun.

Dálveguovdil guovllus johtalit vuosttažettiin báikkálaš olbmot: badjeolbmot, guolásteaddjit ja rievssatbidit. Njukča–cuoŋománu lea alimus lustageavahanáigi, muhto guovlu jaskkoda miessemánu bealde, go siivvut nohkagohtet.

Geassemánu gaskkamuttu sulain lea fas álkit johtit. Geasiáigásaš lustageavaheami alimus áiggit deivet suoidne–borgemánu, ja lustageavaheadjit johtalit vuosttažettiin Čeavetjávri–Buolbmátjávri-gaskasaš vándardanjohtolaga mielde ja Njávánjoga siste. Badjeolbmot merkot misiid álgogeasis. Luopmána láddan geasuha guvlui báikkálaš olbmuid ja muhtun muddui maiddá olgo-báikegoddelaččaid.

Vándardeapmi nohká measta ollásit ruškki maŋŋá čakčamánu. Čakča–golggotmánus guovllus johtalit badjeolbmuid lassin vuosttažettiin báikkálaš rievssat- ja ealgabidit. Skábma–juovlamánu duoddaris johtalit vuosttažettiin badjeolbmot ja virgedoaimmain leahkki olbmot.

10.3 Johtinfievrrut

Dálvit mohtorgielká lea dábáleamos fievru. Geassit fievrun geavahit govddohatgirdiid, njealjejuvllagiid, meahcebiillaid, meahcemohtorsihkkeliid, mohtorfatnasiid, kanohtaid ja muhtun muddui maiddá helikopteriid. Girddi guvlui bohtet guolástanmátkkálaččat, luondduealáhusbargit, ruovttudárbovuolásteaddjit, lubmejeaddjit ja virgedoaimmain leahkki olbmot.

10.4 Geainnut ja johtolagat

Gálddoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus eai leat geainnut. Lagamusas meahcceguovllu manná Njuorggáma–Buolbmátjávri-geaidnu, man nubbi geahči ollá measta meahcceguovllu ráji rádjai. Oarjin meahcceguovllu rádji manná váldogaidnu 4:a guvlosažžan ja lea lagamusas Seavžejávri buohta váile guovtte kilomehtera duohken geainnus. Nuortanmáddin meahcceguovllu rádji manná váldogaidnu njelježis Njávdamii manni geainnu guvlosažžan ja lea lagamusas badjelaš moatte kilomehtera duohken geainnus. Davvin meahcceguovllu rádji manná Ohcejoga–Njuorggáma-geainnu guvlosažžan ja lea lagamusas sullii beannot kilomehtera duohken geainnus. Jekkiidsuodjalanguovlu ollá oarjemáttageahčen Čoavčcesjávri davábealde measta váldogaidnu njelježii. Idjajávri geaidnu manná dasttán jekkiidsuodjalanguovllu máttageažeravdda guvlosažžan nu, ahte gaskkohagaid ollá jekkiidsuodjalanguovllu ráji rádjai.

Meahciráddehus mieđiha báikegoddelaččaide erenoamáš dehálaš ákkaid dihte guvlui geasiáigásaš meahccejohtaluslobiid dihto vuogáiduvvan vuojáhagaide (govva 9, s. 81).

Mohtorgielkávuojáhagat (govva) stivrejit mohtorgielkájohtalusa, vai dat čuozášii nu uhccán go vejolaš boazodollui ja lundui.

10.5 Johtaleapmi ja meahcceguovlolága ulbmilat

Sierra johtalushámiid gaskavuohta meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliidda manná muhtun muddui ruossalassii. Mohtorgielkká, njealjejuvllaga, meahccemohtorsihkkela, mohtorfatnasa ja girdi geavaheapmi lea dán áigge mávssolaš oassi luondduealáhusaiguin bargamis. Boazodoalus mohtorgielká lea dán áigge anolaš bargobierggas. Lustamohtorgielkkástallan sáhtta goittotge čuohtit boazodollui. Fuollameahttun mohtorgielkkástallan sáhtta biđget ealuid ja ruohtahit bohccuid dárbašmeahttumit. Muhtumin dat sáhtta dagahit juoba dan, ahte álddud guddet ovdaláiggiid ja reitjit. Boazoealuid biedganeapmi fas dagaha boazodoalliide liigegoluid.

Guolástusas, meahccebivddus ja čoaggimis geavahit maiddá mohtorgielkkáid, mohtorfatnasiid, njealjejuvllagiid, meahccemohtorsihkkeliid ja girdiid, go olbmot johtalit guovllus. Gaskkat leat guhkit ja sálaš galgá farggamusat fidnejuvvot varasnaga geaidnogurrii ja das ain vuovdimassii. Maiddá lustageavaheapmi ja stivrejuvvon luondduturisma vuodđuduvvet eanet ja eanet mohtorfievrruiguin johtimii meahcceguovllus.

Nuppe dáfus meahcceguovlolága ulbmilin lea seailuhit guovllu meahcceguovloiešlági. Meahcceguovloiešláhki geahppána, mađe eanet meahcceguovllus leat olbmuid dagahan mearkkat ja jienat. Go mohtorfievrruiguin johtet goittot sihke meahcis ja čáziid alde eanaš dušše dihto vuojáhagaid mielde (mohtorgielkávuojáhagat, johkajohtolagat, njealjejuvllatvuojáhagat), de dat ii čuoze olus guovllu lundui. Luonddu gollama dáfus heađuštusat eai bister guhká, dat dáhpáhuvet dušše gaskkohagaid dihto guovlluin, nu ahte eanaš oassi meahcceguovllus bissu meahcceguovlluláganin. Jidnes girdinturisma dahje mohtorgielkkástallan rihkku meahcceguovloráfi, ja dát heađušta mángii iešrádálaš vánddardeaddjiid. Dát geahpeda guovllu meahcceguovloiešlági. Mohtorgielkká luodda obbasis sáhtta biđget ealu, muhto nuppe dáfus dat dahká álkibun čuoigama.

10.6 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus ii vuodđut odđa mohtorgielkávuojáhagaid dahje vánddardanjohtolagaid meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui. Dálá johtolagat dollojuvvojit ortnegis ja leat jámma merkejuvvon. Dálá johtolagaid linnjádemiid sáhtta rievdadit lustageavahanavádaga siste. **Ákkat:** Boazodoalu dorvvasteapmi. Guovllu meahceguovloiešlági ja luonddudilálašvuoda seailluheapmi. Vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid ovddideapmi.
- 2) Meahciráđdehus ii árval meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. Jos birasministerijjas lági-duvvo ášši nu, ahte vuojáhagat rievdaduvvojit johtolahkan, de Meahciráđdehus ii vuostálastte johtolagaid vuoddeami. **Ákkat:** Johtolatdoaimmahus sáhtta gáibidit dáid johtolagaid vuoduid dulbema, johtolagaid njulgema ja oahpistan- ja bálvalanrusttegiid lasiheami mealgat dálážis meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Mohtorgielkájohtolaga johtima dahje dan oasi sirdin meahceguovllus (omd. boazodoalu guođohanvuogádaga rievdamas dihte) lea mealgat váddáset go váldegottálaš mohtorgielkávuojáhaga sirdin. Dasa lassin mohtorgielkájohtolagat leat almmolaš geainnuide buhtastahti johtinfávllit, ja nuba buot mohtorgielkkástallit oččošedje fievrridit vearjju johtolaga alde. Dát sáhtášii lasihit rievssatbivddu giddadálvve boaittobealeguovlluin ja maiddáid fuođuid suollemas bivdu sáhtášii lassánit.
- 3) Oppa jekkiidsuodjalanguovllus lea maiddáid lobálaš iešrádálaš johtin (vácci dahje čuoigga), gohtten ja dolastallan seammalahkáige go eará sajisge Ohcejoga ja Anára stáhtaetnamiin. Jos ovdamerkka dihte guovllu luonddu geavaheapmi rievdá, de guvlui dahkkojuvvojit dárbbu mielde ortnetnjuolgadusat. **Ákkat:** Guovlu lea viiddis ja enaš boaittobealde. Dálá geavaheapmi ii čuoze guovllu suodjaleami ulbmiliidda iige áitatvuloš šaddo- dahje eallišlájaid.
- 4) Meahciráđdehus miediha dálvviáigasaš meahcejohtaluslobiid meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui enaš dálá vuogi mielde. Geldalaččaide miediuvvojit meahcejohtaluslobit oppa ássangiella sisa (eai álbmot- ja luonddumehciide) moanaide jagiide hávil. Olgobáikegoddelaččat sáhttet johtalit mávssu vuostá Meahciráđdehusa mohtorgielkávuojáhagaid mielde, muhto vuojáhagas ii oaččo spiehkastit eará go jieŋa alde. Olgobáikegoddelaččaide sáhtta miedihit dálvviáigasaš meahcejohtaluslobiid maiddáid vuojáhagaid olggobeallai ovddalgihtii sohppojuvvon guvlui dahje vuojáhahkii dainna eavttuin ahte sis lea fárus báikegoddelaš oahpisteaddji, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuodaid. Mánnašuvvon lobiid sáhtta miedihit olgobáikegoddelaččaide maiddáid dalle, go sii oassálastet gávppálaš mohtorgielkásafárii. Safárafitnodagas galgá leat dalle soahpamuš Meahciráđdehusain. Meahciráđdehus sáhtta miedihit mohtorgielkálobiid maiddáid giddodahkii johtima várás dahje giddodagas eret vuodjimii viđa kilomehtera siste ovddalgihtii sohppojuvvon vuojáhagaid mielde dihto jávrride. Mánnašuvvon mohtorgielkálobiid sáhtta dasa lassin miedihit čuoiganvánddardemiid fuolahussii ja ákkastallon dutkan- ja bargodárbbuide. Eanamuoraid váldinlohpii ii gula meahcejohtaluslohpi. Goittotge meahcejohtaluslohpi gullá muoraváldinlohpii, jos muorat fievrriduvvojit dárkilit rájjuvuovon, meahccái merkejuvvon ceakkovuovdis njuolggá giddodahkii. Jos lea dárbu rievdadit dálvviáigasaš meahcejohtalusvuogi, de ášši birra galgá ráddádallat báikkálaččat. **Ágga:** Guovllu meahceguovloluonddu, meahceguovloiešlági ja luonddudilálašvuoda seailluheapmi, mohtorfievrruiguin johtaleami heajos beliid geahpedeapmi nu ollu go vejolaš, boazodoalu dorvvasteapmi, ruossalasvuodaid geahpedeapmi ja meahceguovllu mánggabealat geavaheami ovddideapmi.

- 5) Geasiáigásaš meahcejohtaluslobit miedihuvvojit meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui ovddeš čavges vuogi mielde. Dát oavvvilda Ohcejogas dan ahte Meahciráđdehus miediha gieldalaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid meahceguvlui eanaš dušše govvi 6 merkejuvvon vuogáiduvvan vuojáhagaide. Erenoamáš mávssolaš sivaid dihte (omd. ealggagoruda eretfievrrideapmái) lobiid sáhtá miedihit maiddá kartii merkejuvvon vuojáhagaid olggobeallai. Anára gielddas geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid miedihit luondduealáhusbargiide dihto vuojáhagaide. Njávdáma registtargili ássiin lea vuoigatvuohta oažžut geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid dálá vuojáhagaide Čeavetjávrris Hahpatjávraí ja Njávdamis Gállotguikii. Olgobáikegoddelaččaide Meahciráđdehus ii miedit geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid. Goittotge ovdamearkka dihte ákkastallon dutkandárbbuide sáhtá miedihit geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid. **Ágga:** Guovllu meahceguovloluonddu ja meahceguovloiešlági seailuheapmi, báikkálaš luonddudoalu ja boazodoalu dorvvasteapmi ja dutkandoaimma vejolažžan dahkan. Davvi-Lappi luondduriggodatplána doaibmaprogramma mielde Gálddoavivi guovlu lea okta meahcejohtalusa stivrema ja goziheami váldoguovlluin.
- 6) Beanavuodjinfitnodagaide miedihuvvojit lobit guovllu mohtorgielkávuojáhagaid geavaheapmái ja dasa lassin sidjiide sáhtá miedihit lobiid vuojáhagaide, maid birra sohppojuvvo ovddalgihtii bálgosiiguin. Vuodjinbeatnagat galget álo veddojuvot. Daid ii oáččo goittot veaddit dastán Meahciráđdehusa stobuid lahkosiin. **Ákkat:** Boazodoalu dorvvasteapmi. Stobuid geasuhusa ja čorgatvuođa dorvvasteapmi.
- 7) Heasttaiguin vejolaččat dáhpáhuvvi prográmmabálvalusfitnodatdoibmii miedihuvvojit johtinlobit vuosttažettiin dušše vuogáiduvvan vuojáhagaide (govva 9, s. 81), maidda báikegoddelaččaide miedihuvvojit geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. **Ágga:** Heasttat loktet eatnamiid ja gávppálaš heastavuodjin galgá danin dáhpáhuvvat dálá vuojáhagaid mielde.
- 8) Meahciráđdehus čuovvu eatnamiid gollama vuogáiduvvan, geasiáigásaš njealjejuvllatvuojáhagain, maid dat ieš hálldaša. Jos eatnamiid gollama hehtten dan vealttakehtá gáibida, de Meahciráđdehus bijaha njealjejuvllatvuojáhagaide ee. roviid dahje čievrabajildusa. Maiddá smávva šalddiid sáhtá hukset vuogas rasttildansajiide, jos dan sáhtá eatnamiid gollama dáfus ákkastallat. **Ákkat:** Guovllu luonddudilálašvuođa seailuheami, eatnamiid gollama hehtten.
- 9) Meahciráđdehus sáhtá miedihit guvlui dárbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra luondduturisma dárbbuide, go lea vuos gullan guovllu bálgosa ja gieldda ovttasbargojoavkku. Lobi eaktun lea sierra soahpamuš, mas sohppojuvvo spesifiserejuvvon seaivunsajiid lassin ee. bázahusfuolahusáššiin. Seaivunráddjehusat eai guoskka gádjun- ja virgedoaimmaide, hehttedillái, bággoseaivumii dahje eará sullasaš dáhpáhusaide. Boazodollui ja luondduealáhusaide guoskevaš sáhtostemiide seaivunráddjehusat eai maiddá guoskka. **Ákkat:** Áibmojohtalusláhka. Luonddu mánggabealat geavaheapmi ja dan vejolašvuođaid ovddideapmi.
- 10) Heasttaiguin ja meahccesihkkeliiguin johtin galggašii čohkkejuvot vuogáiduvvan vuojáhagaide, maidda báikegoddelaččaide miedihuvvojit geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. **Ákkat:** Heasttat ja meahccesihkkelat loktet eatnamiid ja daiguin johtaleami gánnáha danin čohkket dálá vuojáhagaide.

- 11) Buot beanavuodjin galggašii dáhpáhuvvat mohtorgielkávuojáhagaid mielde. **Ákkat:** Boazodoalu dorvvasteapmi. Turistafitnodagaid beanavuodjindoaimma várás galgá leat lohpi ja dat galgá dáhpáhuvvat mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Beanavuodjin váikkuha boazodollui ja lundui sullii seammaláhkai, barggai dal dainna turistafitnodatolmmoš dahje priváhta olmmoš.
- 12) Beanavuodjinnjuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš láhkamearrádusrievdadusaid várás. Beanavuodjin ii sáhte leat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuoigatvuodaide vuoddudivvi doaibma. **Ákkat:** Beanavuodjin lea šaddan dá báleabbon ja danin galggašedje leat čielgaset láhkamearrádušat dán johtinvuohkái. Ášši čielggadeami guottihit Sámediggi, bálgosat, Bálgosiid ovttastus, Nuortalaččaid siidačoahkkin, Meahciráddehus ja sámiid ruovttuguovllus doaibmi beanavuodjinfitnodagat.
- 13) Meahciráddehusa mielas lea dehálaš spesifiseret ja ráfáidahttit bohccuid guottetbáikkiid miessemánui. Meahciráddehus doarju bálgosiid, jos dát ohcet guvllolaš birasguovddážiš guottetbáikkiid ráfáidahttima buot meahcejohtalusas miessemánui. **Ágga:** Boazodoalu dorvvasteapmi. Meahcejohtalusláhka 8 § ja 9 §.

10.7 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu meahcejohtalusa Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000) sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihtidanvuogit leat vuojáhagaid ja johtolagaid meari čuovvun ja lohpestatistihkaid bajásdoallan.

11 Eará geavaheapmi

11.1 Čoaggin

11.1.1 Duogáš dieđut

Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovuoigatvuhta. Láhka luonddudilálaš buktagiid čoaggima gáržžideamis dihto dáhpáhusain (332/1995) addá eana- ja meahccedoalloministeriijai vejolašvuoda gáržžidit čoaggima. Lága mielde ”dakkár guovlluin Lappi leanas, main meahccemurjjiid dahje eará sullasaš luonddubuktagiid čoaggin stáhtaeatnamis mearkkaša mealgat báikkálaš olbmuid áigáibohtui, sáhtta eana- ja meahccedoalloministriija mearrádusainis gielidit earáin čoaggima, jos máinnašuvvon olbmuid ávki dan gáibida”.

11.1.2 Čoaggin guovllus

Deháleamos muorjjiit, mat čoggojuvvojit guovllus, leat luomi, jokŋa ja sarrit. Čáhppesmuorjji leat maiddá geavahišgoahtán eanet. Guobbariin dehálepmosat leat bealljeguoppar, gusaguopparat, mielkeguopparat ja smierosguopparat, maid čogget vuosttažettiin ruovttudárbbuide. Gálldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu murjjiin luopmán lea mearkkašan ekonomalaččat lassedienasin báikkálaš olmuide. Luomehatti njiedjan ja jođihanválttisvuodat leat goittot geahpedan dan ekonomalaš mearkkašumii dáid maŋimuš jagiid. Eará murjjiid ja guobbariid eai guovllus čoakke vuovdimassii. Guovllu geainnuhisvuodas ja guhkes gaskkain fuolakeahtta meahccefievrruid ja girdiid geavaheapmi lea addán vejolašvuoda buorebut ekonomalaččat ávkkástallat luopmániin. Dán plánas maŋnelis ovdanbukton geasiáigásaš meahcceja áibmojohtalusa lohpevuohki addá vejolašvuoda ávkkástallat meahcceguovllu luomeriggodagaiguin boahteáiggisge. Olgobáikegoddelaččaide eai mieđit geasiáigásaš meahccejohtaluslobiid lubmemii.

11.1.3 Mihttomearit ja doaibmabijjut

Meahciráđdehus ii daga dán plánas árvalusaid iige ávžžuhusaid čoaggima stivrema birra. **Ákkat:**

- Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovuoigatvuhta (earret badjelis máinnašuvvon lága 332/1955 addin vejolašvuoda).
- Meahcceguovlolágas eai leat njuolggadusat, mat stivrejit čoaggima.
- Jekkiidsuodjalanláhka ja -ásahus eai sisdoala njuolggadusaid, mat stivrejit čoaggima.

11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaimma

11.2.1 Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat

Málmmaid ja eará rokkanasminerálaid ohcama ja ávkinatnima stivre ruvkeláhka (503/1965) ja -ásahus (663/1965). Ruvkedoimmi oalle mávssolaš eará njuolggadusat leat goittot čáhceláhka (264/1961), láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis (468/1994), meahceguovlluin meahceguovloláhka (62/1991), jekkiidsuodjalanguovlluin jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ja sámevuovllus dasa lassin sámediggeláhka (974/1995) ja ON:a olmmošvuoigatvuodasoahpamuša 27. artihkal.

Meahceguovlolága 6. §:s mearriduvvo, ahte ”ruvkelága (503/65) mieldásaš ruvkebire ii oáččo mearridit meahceguovlui, jos stáhtaráđđii ii leat addán dasa lobi”. Lága dárkilet ákkastallamiin daddjojuvvo:

Evttohuvvon lága 4 §:a vuollásaš guovllu luohpadangielldu ulbmilin lea hehttet dakkár doaimmaid, mat čuhcet meahceguovlluid seailumii. Dát njuolggadus ii goittot guoskka ruvke vuodđudeapmái. Ruvke vuodđuduvvo ruvkelágas mearriduvvon ortnega mielde, iige ruvke vuodđudeapmi gáibit evttohuvvon lága 4 §:s oaivvilduvvon geavahanvuoigatvuoda luohpadeami. Ruvkedoaimma álggaheapmi rievdata álo guovllu meahceguovloiešlági. Danin evttohuvvo ahte meahceguovlluin ii ruvkedoaimma oččošii álggahit almmá stáhtaráđđi lobi haga. Paragráfa mielde gávpe- ja industriijaministeriija ii oččošii mearridit ruvkelága 4 logus oaivvilduvvon ruvkebire meahceguovlui, jos dasa ii leat stáhtaráđđi lohpi.

Ruvkelága mieldásaš rogganváldimiid gal sáhtta dahkat meahceguovllus. Ná ruvkelága 12. §:a njuolggadusaid mieldásaš golleroggan lea meahceguovllus vejolaš ovddeš vuogi mielde, dasgo eanavuodus leahkki golli roggamii ja doidimii lea doarvái váldinvuoigatvuolta. Seammaláhkai málmmaid, diamánttaid ja eará rokkanasminerálaid ožžot ohcat Suoma ja EU:a buot riikkavuložat ja fitnodatsearvvit. Golleroggama heajos bealit dustejuvvojit dáhkádusmávssuiguin ja mášenroggamis dasa lassin čáhceláhkamearrádusaid vuodul.

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. §:a mielde jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon ”goivvohagaid roggan, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja baktevuodu vahágahttin”. Goittotge ásahusa 3. §:a čuoggá 4 mielde ”oažžu váldit uhccánaš minerálačájánasaid Meahciráđđehusa lobiin”. 3. §:a 11 čuoggás fas suvvojuvvojit ”doaimmat, mat leat vealtameahtumat – geologalaš dutkama dahje málbmaohcama várás dainna eavttuin, ahte dasa lea birasministeriija lohpi”. Ná čájánasaid váldimii uhccánaš jekkiidsuodjalanguovllus galgá leat Meahciráđđehusa lohpi ja málbmaohcamii fas birasministeriija lohpi.

Sámediggeláhka (974/1995, 9 §) geatnegahtta eiseválddiid ráddádallat maiddá rokkanasminerálaid váldimis ja ruvkebire vuodđudeami oaivvildeaddji lohpeohcamušain. Alimus hálddahusrievtti mearrádusa 31.3.1999 (vurkestat 693) mielde rogganváldinohcamušaid giedahaladettin galgá čielggadit ja guorahallat, leago boazodoalu dorvvastan dihte dárbu hilgut rogganváldinohcamušaid dahje rogganváldingirjiide boahtti mearrádusaiguin ovdamearkka dihte gáržžidit váldimii vuodđuduvvi doaibmabijuid dihto áiggiid dahje báikkiin, nugo bálgosat leat gávpe- ja industriijaministeriijai cealkamušaineaset árvalan. Áššis galgá dasa lassin váldit vuhtii, main boazodoalu dáfus dehálaš guovlluin rogganváldimat leat eará mearrádusaid vuodul fámus ja man viiddis ja boazodoalu dáfus rašis dahje dehálaš guovlluide dálá rogganváldinohcamušat gusket. Seammaláhkai galgá váldit vuhtii boazodoalu headušteaddji eará geavahanhámiid guoskevaš guovlluin. ”Ná stáhtaráđđi galgá ruvkebirelobi guorahaladettiinis ráddádallat sámedikkiin.

Sullasaš mearrádus lea ON:a riikkavulošvuoigatvuoðaide ja politihkalaš vuoigatvuoðaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša 27. artihkal. Artihkala mielde čearddalaš, oskui guoskevaš dahje gielalaš vehádagaide gullelaš olbmui ii oaččo biehttalit vuoigatvuoða ovttas iežaset joavkku eará lahtuiguin návddašit iežaset kultuvrras. Alimus hálddahasriekti lea dán artihkala vuodul máhcahan muhtun stuorra ruvkefitnodatserviid rogganváldimiid gávpe- ja industriijaministeriijai odđasit giedahallanláhkai dan maŋŋá, go Giehtaruohttasa ja Sállevári bálgosat ledje váidán rogganváldimiin. Alimus hálddahasrievtti mielas ”artihkala oaivvildan kulturdoaba gokčá maiddái boazodoalu, mii lea mávssolaš oassi sáme kultuvrras”. Daddjojuvvon soahpamuš lea biddjojuvvon Suomas fápmui lága (107/1976) ja áhahusa (108/1976) vuodul. Alimus hálddahasrievtti mielde ministeriija livččii galgan ovdal mearrádusaid dahkama čielggadit, mo rogganváldimat boadášedje váikkuhit sámiid boazodollui.

11.2.2 Meahciráđđehus ja ruvkeláhka

Ruvkelága (503/1965) čuovvuma goziha gávpe- ja industriijaministeriija. Meahciráđđehus dikšu iešalddes mánggaid gozihandoaimmaid gávpe- ja industriijaministeriija rávvagiid mielde. Dasa lassin ruvkeláhka addá eanahálddašeaddjái dihto vuoigatvuoðaid, maid Meahciráđđehus geavaha.

Meahciráđđehusa bargguide gullet **rogganváldimiid** ektui

- dáhkádusaid mearrideapmi (vai rogganváldinguovllut ovdeštuvvojit, go rogganváldináigi lea vássán lohppii)
- roggama goziheapmi (rogganváldinguovllu rájiid čuovvun)
- gaskaboddosaš huksema stivren ja goziheapmi ovttas gieldda huksengozihaneiseválddiiguin
- rogganváldimiid johtin- ja fuolahanoktavuoðat ja daidda guoskevaš lobit, rávvagat, goziheapmi
- boaldinmuora vuovdin

Rogganváldimiid vuodđudeapmi ja dálá rogganváldimat dagahit Meahciráđđehussii goluid (ee. meahccejohtalus- ja boaldinmuorralobiid miediheapmi, huksema stivren), vaikko váldinguovllus dahkkojuvvon barggut eai dagahivččege vahágiid.

Meahciráđđehus oažžu eanahálddašeaddjin rogganváldinbuhtadusa. Dan sturrodat lei 2007:s 10 €/ha.

11.2.3 Ruvkedoaibma Gálddoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus ii leat leamaš ruvkedoaibma. Healban rogganváldimat, main leat dahkkojuvvon smávvalágan dutkamušat, leat Gálddoaivvi meahcceguovllus logemađe ja lea maiddái soames healban ruvkevárrenguovlu. Meahcceguovllus ii leat dál oktage rogganváldin- ja ruvkevárrenguovlu. Jekkiidsuodjalanguovllus eai leat leamaš rogganváldimat dahje várrenguovllut. Ohcejoga ja Anára dálá rogganváldimiin dahje várrenguovlluin eatnašat leat Leammi álbmotmeahcis, Bátneuođdara meahcceguovllus ja Avviljotsiste ja Guhturgeainnu birrasiin.

11.2.4 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahceguovlolága mielde meahceguvlui ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtarádi lobi haga. Go láhka lokte mearrádusdahkanvuoigatvuođa ná bajás, de Meahciráddehus ii daga dán plánas árvalusaid.
- 2) Meahciráddehus sáhtta miedihit lobiid minerálačájánasaid uhccánaš váldimii dutkanulbmiliidda. Dát oaivvilda eanemustá 1–2 goaivu dievva eatnama ovttá sajis.
- 3) Ávžžuhus lea, ahte gávpe- ja industriijaministeriija galgá ráddádallat guovllu bálgosiiguin, sámedikkiin ja nuortalašguovllus nuortalačaid siidačoahkkimiin rogganváldinlohpeohcamušain. (Alimus hálddahasrievtti mearrádus 31.3.1999, Sámediggeláhka).

11.3 Eanaávdnasiid váldin

11.3.1 Duogáš dieđut

Eanaávdnasiid váldima meahceguovllus lea muddemin eanaávnasláhka (555/1981) ja jekkiidsuodjalanguovllus maiddái jekkiidsuodjalanásahus (852/1998). Eanaávnaslágas oaivvilduvvon eanaávdnasat leat geađggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahceguovlolágas (62/1991) ii leat makkárge njuolggadus eanaávdnasiid váldimis. Gálddoaivvi meahceguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoaibma.

Jekkiidsuodjalanásahusa 1. §:s gildojuvvo eanaávdnasiid váldin jekkiidsuodjalanguovllus. Ásahusa 3. §:s lea dása soames spiehkastat. Lobálaš doaimmaide lohkkovit ee.

dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid ráhkadeapmi ja bajásdoallan, maidda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduin buđaldeami várás – – doaibmabijut guovllus Leahkki visttiid, geainnuid, rusttegiid ja elerávdnje- ja telefonlinnjáid bajásdoallama várás [ja] – – eará doaibmabijut, mat leat dárbbášlaččat jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami dáfus ja maid birasministeriija lea dohkkehan.

Jekkiidsuodjalanguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoaibma.

11.3.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus sáhtta dárbbu mielde váldit iežas atnui dahje vuovdit eanaávdnasiid uhccánaš meahcceguovllu siste dáhpáhuvvi smávva huksema dárbbuide. Eanaávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš Meahciráđdehusea čujuheami mielde. Doaibma ii oaččo čuohcit boazodollui ja eará luondduealáhusaide iige áitatvuloš šaddo- ja eallišlájaid. Guovllu meahcceguovloiešláhki ii maiddá oaččo gillát doaimma dihte. Eanaváldinsajiid duovdda galgá fas fuolalaččat ovddeštuvvot.

Ákkat:

- Meahcceguovllu dárkilet ákkastallamat, main máinnašuvvo ahte meahcceguovlolága vuodul ”ii leat jurdda heajosmahttit dálá návddašanvuoigatvuodaid”.
 - Meahcceguovlolága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit luonddu mángga-bealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid.
 - Eanaávdnasiid fievrrideapmi meahcceguovllu olggobealde meahcceguovllu sisa golahivččii mealgat eanet luondduriggodagaid, energija ja ruđa go daid váldin dasttán huksenbáikki lahkosiin.
- 2) Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuoigatvuohta oažžut nuvtá dán guovllu stáhteatnamiin vealtameahtun ruovttudárbbuide čievrra ja deavddaeatnama (Nuortalašláhka 253/1995).

11.4 Muoradaga geavaheapmi

Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat eanaš jeakkit, lagešvuoddit, jalges duottar sihke jalges duoddara ja lagešvuvddiid molsašuvvan-guovllut. Oktilaš beahcevuovdi lea seakka báddin meahcceguovllu máttageahčen. Danin vejolaš eanageavahanhámit guovllus leat boaldinmuorra- ja eará dárbbášmuorračuohppamat (ee. huksen-ávnasmuorra ja boazoáidestoalpput). Boazodoalu ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiide váldjuvvo guovllus uhccánaš soahki boaldinmuorran. Lastamáhtu lea mealgat bilidan guovllu vuovddiid, ja dát fas váikkuha vejolašvuodaide váldit boaldinmuora.

11.4.1 Muoradaga geavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde meahcceguovlluid vuovddit sealluhuvvojit luonddu dilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin.

11.4.2 Muoradaga geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. §:a mielde jekkiidsuodjalanguovllus ii oaččo čuohppat muoraid lavdnjeeatnamiin. Minerálaeatnamiin lobálaččat leat juoba vuovdeekonomaláš čuohppamat dikšun- ja geavahanplána mielde. Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus čuohppamat eai boađe jearaldahkii guovllu luonddudilálašvuodaid dihte.

11.4.3 Muoradaga geavaheapmi ja nuortalašláhka

Gálddoaivvi meahceguovllus sullii 116 000 hektára ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiid-suodjalanguovllus sullii 9 600 hektára gullet nuortalašguvlui, mas nuortalaččain leat dihto sierra-vuoigatvuodat ee. ruovttudárbomuora váldima ektui. Nuortalašlága (253/1995) 9. §:a mielde

nuortalašguovllus ássi nuortalaš oažžu stáhta eana- ja čáhceguovlluin, mat leat dán guovllus, váldit nuvttá iežas boaldinmuorradárbbu várás stáhtavuvddiin eanamuora ja goikemuora, ii goittot huksenávnasmuorran anihahti muora – – oažžu váldit vealtameahttun dárbbuide vuovdehálddahuseiseválddiid čujuheami mielde dihto báikkiin huksen-, boaldin- ja eará ruovttudárbomuora.

11.4.4 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Boaldinmuora ja eará dárbbášmuora váldinlobiid sáhtta miedihit guovllu minerála-eatnamiidda. Boaldin- ja eará dárbbášmuora oažžu váldit Meahciráddehusa čujuheami mielde beahce- ja lagešvuvddiin. Maiddái Meahciráddehus váldá boaldinmuora dán guovlluin stobuid várás. Meahciráddehus čujuha muorrváldinbáikki nu lahka gámpá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmo doaimmaid mearkkat vuhttošedje dušše gámpáid birasiin ja eará guovllut bisošedje meahceguovlluláganin. Meahciráddehus čujuha boaldinmuorrabáikkiid nu, ahte dat eai čuoze lagešvuvddiid seailumii.
- 2) Boazodoallit eai dárbbáš lobi váldit boaldin- ja lávvomuoraid, go johtalit boazodoallobargguid oktavuovdas guovllus. Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea nuortalašlága mielde vuoigatvuohta geavahit muora.
- 3) Njávđánjoga máttabeale suhkkes šaddaduvvon beahcevuvddiin sáhtta Meahciráddehusa čujuheami mielde čuohppat njárbudemiin boaldinmuora ja váldit dárbbášmuora báikkálaš dárbbuide.

Ákkat árvalusaide: Meahceguovlloláhka (62/1991). Jekkiid-suodjalanásahus (852/1998). Lageža lunddolaš odasmuvvama dorvvasteapmi ja vuovderáji seailuheapmi. Vuovdeláhka (1093/1996, 12 § 1 momeanta). Boazodoallogoláhka (848/1990). Nuortalašláhka (253/1995).

- 4) Dolastallamis oažžu geavahit dušše ovssiid, rissiid ja smávva gudduid. Spiehkastahkan Njávđánjoga siste, gos dolastallan lea gildojuvvon bealle kilomehtera lagabus fuolahuvvon dollabáikkiid. Gč. lohku 6 **Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma**; 6.6 **Mihttomearit ja doaibmabijut**, čuokkis 8.

12 Doaimbidjoplánat

Guollečáziid dikšun ja guolástus -logu (lohku 8) oktavuodas daddjojuvvo, ahte Njávđánjoga guvlui dahkkojuvvo plána guolástusa ja guolásteaddjiid stivrema birra ja seammás čielggaduvvojit dárbašlaš bálvalusat ja rusttegat. Plána dahkan dihte lea fidnejuvvon sierra dutkanmearreruhta eana- ja meahccedoalloministeriijas. Anára gielda lea fitnus mielde iežas ruhtademiin. Vai plána sáhtta ollašuttit, de Meahciráđdehus galgá bargat ollu ovttas Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusain ja nuortalaččaiguin. Fidnu gergejuvvui ovdalگو plána nannejuvvui.

Čeavetjávri–Njávđánjoga -guovllu ovddideami birra lea dahkkojuvvon fidnoplána. Fitnu ulbmilin lea ovddidit Čeavetjávri–Njávđánjoga-guovllu bálvalanrusttegiid ja oahpistanbálvalusaid guovllu luonddu geasuhusa sihkkarastin dihte ja turistabálvalusaid ovddidan dihte. Ulbmilin lea ovddidit guolástanturismma Njávđánjogas. Dát livččii mánggajagáš fidnu, mas váldodeaddun lea buoridit bivnuheamos johtolagaid.

- 1) Čeavetjávri–Njávđáma-guovllu meahcceoahpistandoaimma ođasmahttima birra Meahciráđdehus lea dahkan ollislaš plána báikkálaš duodjeovttastusain, Sniimmi ro:ain, Nuortalaččaid siidačoahkkimiin ja Sevetin Peurat ro:ain. Guvlui galget oahpistangalbbat ja -dávvalat geaidnoguoraide, čuozáhagaide ja johtolagaid ala. Oahpistanrusttegat leat mávssolaččat Gálddoaivvi meahcceguovllu lustageavaheamis. – Jagi 2006 loahpa rádjai stuorámuš oassi oahpistangalbbain ledje ođasmahttojuvvon.
- 2) Hahpatjávri ja Ruossajávri ávdinstobuid várás lea dahkkojuvvon divodanplána. Gámme huksemis Áitoaivái ja ođđa dolastallanbáikkiid huksemis Njávđánjohkii dahkkojuvvo doaimbidjoplána. Johtolagaid merkemat ja dihkádeamat guolástanturismma stivren dihte biddjojuvvojit áiggi dássái. – Jagi 2006 loahpa rádjai lei huksejuvvon okta dolastallanbáiki Njávđánjoga sisa.
- 3) Čeavetjávris Jiekŋamerrii manni bálgá gurrii Áitoaivái huksejuvvo gámme lustavázziid vuoŋnastanbáikin. Ruhtadeami olis gámme huksejuvvo fidnoplána mielde.
- 4) Čeavetjávri–Buolbmátjávri-johtolaga guora ávdisntobut ja daidda gullelaš ráhkadusat ordnejuvvo. Ordnejuvvojit luondduealáhusdálolaččaid, nuortalaččaid ja rádjegozáhusa veaga geavahan Buollánvári (Njávđáma ja Gállotguoika gaskasaš vuojáhat) ja Hahpatjávri (Čeavetjávri ja Hahpatjávri gaskasaš vuojáhat) njealjejuvllatvuojáhat.

HÁLDDAHUS JA OLLÁŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT

13 Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

13.1 Dálá dilli

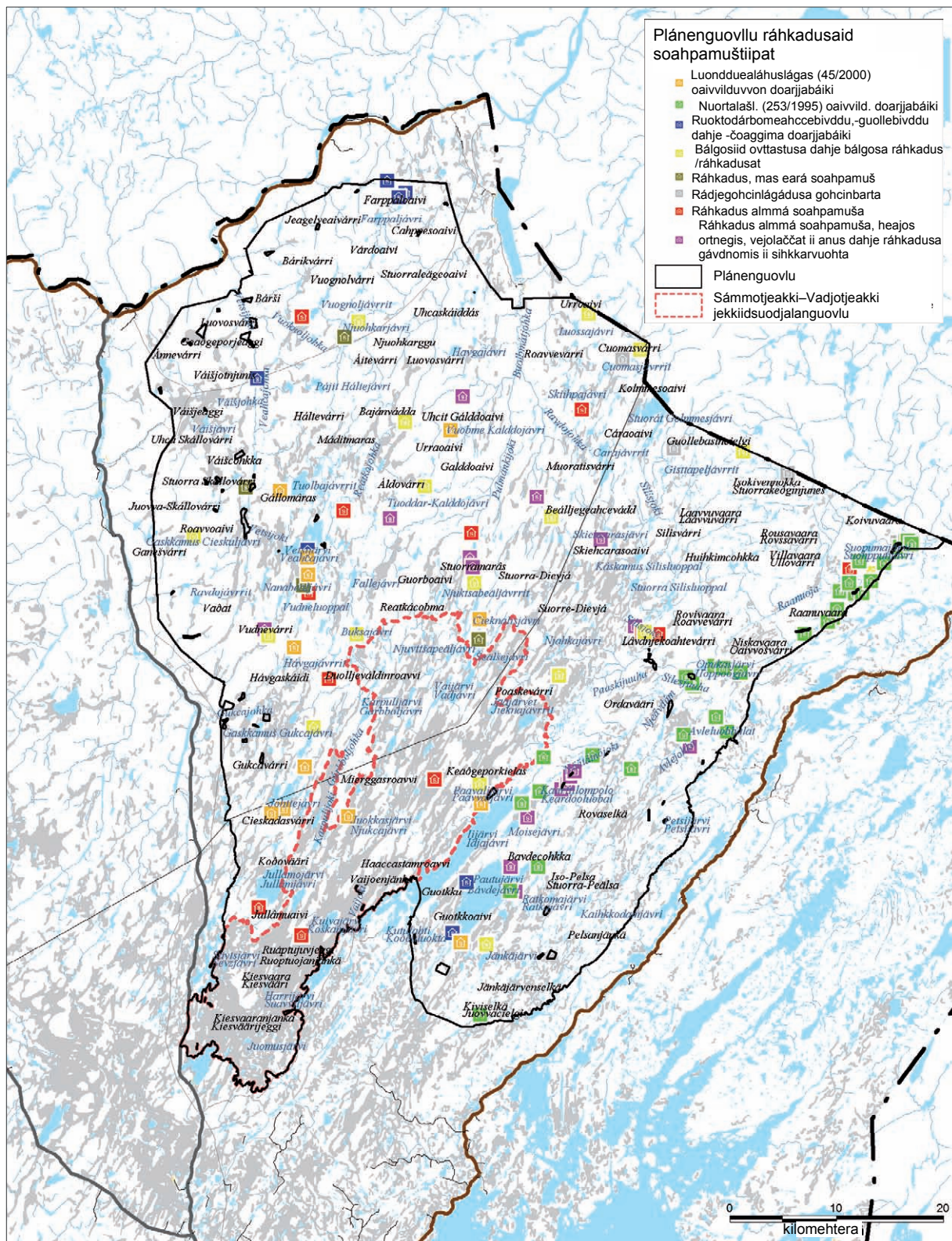
Gálddoavvi meahceguovllus dahje Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ii ásojuvvo dán áigge birra jagi. Priváhtaeatnamat Gálddoavvi meahceguovllus leat sullii 9 700 hektára ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus sullii 50 hektára. Priváhtaeatnamat meahceguovllu siste eai gula meahceguvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpádahkii. Oassi meahceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon, ja eanaš priváhtadáluide meahceguovllu siste lea johtinvuoigatvuolta (bálggesservituhtta) stáhtaeatnamis. Dábálaččat dát servituhtat eai leat spesifiserejuvvon; nuppiiguin sániiguin eanamihtidandoaimmahusas leat nannejuvvon máinnašuvvon servituhtat, muhto bálgát eai leat merkejuvvon kárttaide.

Gálddoavvi meahceguovllus leat (dilli 8.3.2007) 63 ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat golbma láigoguovllu dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuoigatvuoda stáhta lea luohpadan. Dáin stuorámus joavkun leat nuortalašlága (253/1995) mielddásáš guolástanbartaguovllut, mat leat guovllus 34 st. Luondduealáhuslága (45/2000) mielddásáš doarjjabáikkid guovllus leat 13 st. Guovllus leat logemat boares doarjjabáikki guolástusa, meahcebivddu ja lubmema dárbbuide. Daidda 6 báikái Meahciráđđehusa lea dahkan geavahanvuoigatvuoda-soahpamuša. Gárde- ja guodohangámpásoahpamušat Gálddoavvi, Muttošjávri ja Njávdáma bálgosiin leat boazodoallolága mielddásáš soahpamušat oktiibuot 7 st. Lassin bálgosiin leat oktiibuot 13 boazodállolága mielde vuodduvvon guodohanbáikki, mat leat miedihuvvon BE-guovddáža stivrejumis. Oassái dáidda leat huksejuvvon gámpát. Bálgosiid ovtastusas lea dahkan Meahciráđđehusain láigošiehtadusa golmma bargoeanadoarjjabáikkis. Rádjegozáhusas leat neallje láigoguovllu. Ohcejoga šleađagaoasusgottis lea okta láigoguovlu ja Anára-Ohcejoga gihligotti boleslágádusas okta. Meahciráđđehusas leat dál fuolaheami ja goziheami várás guokte stobu, mat leat Saunakoskis ja Idjajávris. Ohcejoga gielddas leat bázahusfuolahanbáikkid Gálddoavvi meahceguovllus guovtte sajis, maidda Meahciráđđehus lea luohpadan geavahanvuoigatvuoda. Bázahusfuolahanbáikkid leat oavvilduvvon boazodoalu, meahcebivddu ja guolástusa dárbbuide. (govva 10)

13.1.1 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahceguovlluin

Stáhtaeatnama ja geavahanvuoigatvuodaid luohpadeami birra lea mearriduvvon meahceguovlo- lága (62/1991) 4. § 1. momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahceguvlui gullevaš stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuoda ii oaččo luohpadit iige láigohit (addit láigui) stáhtarádi lobi haga.” Nuppi momeanttas daddjojuvvojit spiehkastagat váldonjuolggadussii: ”Lohpi ii goittot dárbbášuvvo geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide 7 §:s máinnašuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fitnu várás, masa lea dárbu bealuštangárvisvuoda dahje rádjegozihandoaimma dáfus.” Paragrafa goalmmát momeanttas daddjojuvvo, ahte ”eanabihtá

dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái ja láigoheapmái heivehuvvo muđui, mii lágas 678/1978 (láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta eanaopmodaga ja sisaboaduid bukti vuoigatvuodaid) mearriduvvo”.

Gova 10. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu doarjjabáikkid ja dasa lassin geavahanvuoigatvuotta- ja láigo-soahpamušviidodagat ja maiddái soahpamušahis vistit (dilli 8.3.2007). © Meahciráđđehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Meahceguovlolága (62/1991) dárkilet ákkastallamat čilgejit ain ášši. Luohpadangiellu ulbmilin lea dorvvastit meahceguovllu seailuma meahceguovlun. Njuolggadus ii leat goittot loahpalaš. Stáhtaráđdi sáhtá luohpadit geavahanvuoigatvuoda, jos plánejuvvon fidnu mearkkaša ollu oktasaš ávkki dihte. Ákkastallamiin daddjojuvvo maiddá ahte njuolggadus ii guoskka čáhceguovlluid geavahanvuoigatvuodaide.

Eanabihtá geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi oaivvilda eatnama láigosoahpamuššii buhtastahtti soahpamuša. Jos vistti, man Meahciráđdehus oamasta meahceguovllus, láigoha oanehis áigái lustageavaheami dárbbuide, de dat ii oaivvil meahceguovlolága 4. §:a mieldásaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeami. Várrenstobu seangasajiid vuovdin, láigogámpá dahje isidaston láigostobu láigoheapmi ovttá, guovtte vahkkui ii leat nappo meahceguovlolága vuostásaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi – dego ii maiddá guolástan-, meahcástan-, fitnodat-, dahje mohtorgielkálobiid vuovdin. Dat gullet vuosttažettiin guovllu lustageavaheami stivrenvugiide.

Meahceguovlolága fápmuiboahhtin- ja sirdašuvvannjuolggadusain leat maiddá geavahanvuoigatvuodaide guoskevaš njuolggadusat. Dain daddjojuvvo: ”Meahceguovlluide dán lága fápmuiboadedettiin guoskevaš servituhttavuoigatvuodát ja daidda buhtastahtti geavahanvuoigatvuodát ja láigosoahpamušat báhcet ainge fápmui. Meahciráđdehus sáhtá joatkit soahpamuššii vuodđuduvvi vuoigatvuodaid gustonáiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.”

Meahceguovlolága 8. §:a mielde Meahciráđdehus sáhtá oheat stáhtarádis lobi priváhtageainnu várás vuodđuduvvon servituhttavuoigatvuoda dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii, jos meahceguovllus álggahuvvo bissovaš geainnu ráhkadanfidnu. Jos geavahanvuoigatvuoda dahje servituhttavuoigatvuoda lotnuma dihte ii sáhte lágidit govttolaš johtinoktavuoda ja jos dat čuoheá sakka eaiggáđii, de stáhta lea geatnegahtton eaiggáda gáibádusa vuodul lotnut guovllu.

13.1.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) mielde jekkiidsuodjalanguovllus lea almmá ahte 1. §:a njuolggadusat dan hehttejit lobálaš ee.

1) dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid huksen ja bajásdoallan, maidda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduinbuđaldeami várás; 2) meahcebevdu – –; 3) guolástan; – – 7) doaibmabijut guovllu visttiid, geainnuid, rusttegiid ja elerávdnje- ja telefonlinnjaid bajásdoallan dihte; 8) boazodoallu ja dan gáibidan doaibmabijut, – – 10) dárbbášlaš doaibmabijut dimbariid golgadeami, buollingoziheami, gáđjunbálvalusa, riikkarájiid fáktema ja goziheami sihke kárten- ja eanamihtidandoaimmaid várás ja – – 12) eará dárbbášlaš doaibmabijut jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami dáfus ja maid birasministeriija lea dohkkehan.

13.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus joatká **dálá geavahanvuoigatvuođa- ja láigosoahpamušaid** dainna eavt-tuin, ahte doarjjabáikkiit geavahuvvojit **meahccebivddu, guolástusa ja/dahje murjema** dár-buide. Geavahanvuoigatvuođa- ja láigosoahpamušat dahkkojuvvojit mearreáigái ja doarjja-báikkiit leat oaivvilduvvon dušše vuoigatvuođa oazžu ja su dálloalo atnui. Visttiin galgá leat gieldda miedihan huksenlohpi. **Ágga:** Meahcceguovlolága 12. §:a fápmuiboahntin- ja sirda-šuvvannjuolggadusat.
- 2) Meahciráđdehus joatká guovllus leahkki **rádjegovázhusa stobuid** láigosoahpamušaid. Jos rádjegovázhus luohpada Meahciráđdehussii boahnteáiggis juoga stobu, de mearrida Meahci-ráđdehus stobu geavaheamis pláνας árvaluvvon avádatjuogu linnjádemiid mielde, dan maŋŋá go lea vuos gullan čanasjoavkkuid ja váldán vuhtii boazodoalu beroštumiid. **Ákkat:** Meahcce-guovlolága 4. §:a mielde geavahanvuoigatvuođaid sáhtá miedihit luondduealáhusbargiide doarjjabáikedárbbuid lassin maiddá bealuštanhálddaha ja rádjevogziheami dárbbuide.
- 3) Meahciráđdehus sáhtá luohpadit **boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000)** mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuođaid doarjjabáikki várás. Eaktun lea dat, ahte ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága ákkaid. Ohcci galgá leat báikegotteolmmoš.¹ Jos dat lea vejolaš ja orru leamen vuogas, de doarjjabáikkiid galgá vuodđudit dálá visttiid dahje rusttegiid oktavuhtii. Geavahanvuoigatvuođaid luohpadeamis mearridettiin galgá váldit vuhtii daid njuolggadusaid, mat stivrejit meahcceguovllu geava-heami. Geavahanvuoigatvuođasoahpamušat dahkkojuvvojit nu, ahte dat leat doaisttázii fámus. Dán ovddu oazžu geavahit dušše luondduealáhuslága gáibidan ulbmiliidda. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (62 §, 4 mom) vuodul Meahciráđdehus sáhtá, dan maŋŋá go TE-guovddáš lea addán cealkámuša, geassit juo miedihuvvon sierra ovddu, jos dan ii sáhte šat ákkastallat luondduealáhusdárbbuiguin. Ássanvistti huksemii vuoigadahtti geavahanráddjehus oaivvilda eanemustá 32 njealjehasmehtera viidosáš vistti. Meahciráđdehus bivdá meahccebiv-duit guoskevaš geavahanvuoigatvuođain cealkámuša áššáiosolaš gieldda fuodđodikšunovttas-tusain ja guolástussii guoskevaš geavahanvuoigatvuođain cealkámuša áššáiosolaš gieldda guolledoalloráđđádallangottis. Dasa lassin Meahciráđdehus bivdá buot ohcamušaid birra cealkámušaid bálgosis, man sisa ohcamuš lea dahkkojuvvon.

Ágga: Boazodoalliid ja dakkár olbmuid, geat ožžot oaiveáššálaš áigái boaduset luonddue-aláhusain, doarjjabáikedárbbuid leat sáhtán ja sáhtá ainge lágide boazodoalu ja luonddue-aláhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Luondduealáhusbargis lea boazodoalu ja luonddue-aláhusaid ruhtadanlága mielde ”vuoigatvuohta stáhta eana- ja čáhceguovlluin cegget Meahci-ráđdehusa lohpe mearrádusa vuodul doarjjabáikki meahccebivddu várás erenoamáš mávssolaš sivaiddihte dahje doarjjabáikki guolástusa várás ja maiddá guollegealláriid ja vuorkkáid ealá-husain bargama dáfus vealtameahtun sajiide”. Gánnáha fuomášit ahte meahcceguovlohka ii geatnegahte Meahciráđdehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahanvuoigatvuođa. Dat dušše addá dasa vejolašvuođa, spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gieldá luohpadeami. Ná Meahci-

¹ Birasministeriija mearrádus 16.12.2008 (Dnr YM/5741/2007) Gálddoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki-Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemis. Mearrádusa mielde birasministeriija guodá nannekeahhtá logus 14.2. (dán prentosis lohku 13.2.) čuoggáin 3. ja 8. ovdanbuktojuvvon gáibádusaid, maid mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi livččii vejolaš dušše báikegoddelaš sápmelaččain. Jus eará gáibádusat ollašuvvet, de ovddu sáhtá miedehit maiddá eará báikegoddelažžii go sápmelažžii. Alimus hálddahasrievtti mearrádus 523/1/09 gudii fápmui birasministeriija mearrádusa.

ráddehus sáhtta muddet doarjjabáikkiid meari meahceguovlolága ulbmiliid mielde. Jekkiidsuodjalanláhka ja -ásahus eai maiddá geatnegahte Meahciráddehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahanvuoigatvuoda. Dat dušše addet dasa vejolašvuoda – spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gieldá visttiid ja rusttegiid huksema. Sápmelaškultuvrra dorrvastepmi. Boazodoalu ja luondduealáhusdáluid ruhtadanlága (45/2000) ráddehusa evttohus (HE 104/1999) ulbmiliidda lea merkejuvvon, ahte lága čuovvu doaibmabijuin galgá giddet fuopmášumi sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit sápmelaš kultuvrii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

- 4) Meahciráddehus joatká Ohcejoga gieldda bajásdoallan duottarguovlluid **bázahusfuolahusbáikkiid** geavahanvuoigatvuodasoahpamušaid, jos dat bálvalit boazodoalu, meahcebivddu ja guolástusa dárbbuid. **Ágga:** Boazodoalu ja luondduealáhusaid dorrvastepmi.
- 5) **Boazodoalu** dárbbášan ođđa rusttegat čohkkejuvvojit eanaš bálgošiid guođohanbáikkiide dálá visttiid dahje rusttegiid oktavuhtii. Bálgošiid guođohanbáikkiid sajadaga sáhtta dárbbu mielde rievdatit bálgoša árvalusa mielde. **Ágga:** Boazodoalu eavttuid dorrvastepmi. Jekkiidsuodjalanásahusa mielde jekkiidsuodjalanguovllus leat lobálaččat ”boazodoallu ja dan gáibidan doaimmat”.
- 6) Nuortalašguovllus ássi **nuortalaččain** lea vuoigatvuodta dán guovllu stáhta eana- ja čáhceguovlluin cegget nuvttá Meahciráddehusa lobiin **boazo-, meahcástan- ja guolástanbarttaid, guollegealláriid** ja **vuorkkáid** dárbbášaš sajiide. Lobi oázžu dušše dalle, jos máinnašuvvon vistti ceggema sáhtta ákkastallat nuortalačča ja su bearraša áigáiboáđu dahje luondduealáhusain bargama dáfus. Cealkámušat bivdojuvvojit Lappi TE-guovddázis, Nuortalašrádis ja bálgošis. **Ágga:** Nuortalašláhka (253/1995). Ulbmilin lea ovddidit nuortalaččaid ja nuortalašguovllu eallindilálašvuodaid ja bajásdoallat ja ovddidit nuortalaškultuvrra.
- 7) Nuortalašguovllus ássi **nuortalaš** oázžu dán guovllu stáhta eana- ja čáhceguovlluin doallat nuvttá **sátkkuid** ja **guolástanbiergasiid** goikadanbáikkiid almmá sierra lobi haga. **Ágga:** Nuortalašláhka (253/95). Ulbmilin lea ovddidit nuortalaččaid ja nuortalašguovllu eallindilálašvuodaid ja birgenvejolašvuodaid ja bajásdoallat ja ovddidit nuortalaškultuvrra.
- 8) Boares visttiide, main ii leat geavahanvuoigatvuodasoahpamuš, sáhtta dahkat eaiggáda ohcama vuodul geavahanvuoigatvuodasoahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid:
 - 1) Visti lea huksejuvvon ovdal meahceguovlolága fápmuibohtima 17.1.1991.
 - 2) Visti lea oruhahti.
 - 3) Vistti eaiggát lea báikegoddelaš².
 - 4) Eiggát geavaha vistti meahcebivddu, guolástusa dahje čoaggima doarjjabáikin.
 - 5) Vistái háhkkojuvvo gieldda miedihan huksenlohpi.

² Birasministeriija mearrádus 16.12.2008 (Dnr YM/5741/2007) Gálddoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemis. Mearrádusa mielde birasministeriija guođđa nannekeahhtá logus 14.2. (dán prentosis lohku 13.2.) čuoggáin 3. ja 8. ovdanbuktojuvvon gáibádusaid, maid mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi livččii vejolaš dušše báikegoddelaš sápmelaččain. Jus eará gáibádusat ollašuvvet, de ovddu sáhtta miedehit maiddá eará báikegoddelažžii go sápmelažžii. Alimus hálddahušrievtti mearrádus 523/1/09 gudii fápmui birasministeriija mearrádusa.

Geavahanvuoigatvuodasoahpamuš dahkkojuvvo álggos viđa jahkái, man manŋá soahpamušaid sáhtta dahkat ain logi jahkái hávil.

Jos doarjjabáikki geavahanulbmil rievdá nu ahte dat manná meahceguovlolága vuostá, de Meahciráddehusas lea vuoigatvuohta geassit eret soahpamuša.

Daidda eaiggádiidda, geat ožžot geavahanvuoigatvuodasoahpamuša, sáhtta addit lobi divvut vistti, muhto ii viiddidit dan. Ovdal divvuma eaiggát galgá addit Meahciráddehussii čielggadusa divvunplánas.

Geavahanvuoigatvuodasoahpamušas ii leat friddja sirdinvuoigatvuohta (vuovdin, láigoheapmi dahje eará luohpadeapmi). Geavahanvuoigatvuodasoahpamuša sáhtta sirdit báikegoddelažžii, jos dát geavaha vistti ruovttudárbovuolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima doarjjabáikin. Árbin sirdin gáibida dan, ahte olmmoš lea báikegoddelaš ja vistti geavahanulbmil bissu ovddežin.

Ássamii dohkemeahtun visttit guđđojuvvojit mieskat. Jos gii nu divvugoahatá dákkár vistti, de Meahciráddehus galgá bargagoahatit dan ovdii ahte visti jávkaduvvo meahceguovllus. Seammláhkai meannuduvvo buot ođđa visttiid hárrái, mat meahceguvlui vejolaččat huksejuvvojit.

Daid ássamii dohkemeahtun visttiid hárrái, maidda ii gávdno eaiggát dahje eaiggát ii háliit dahkat geavahanvuoigatvuodasoahpamuša, Meahciráddehus álgá lágalaš doaimmaide vistti jávkadan dihte meahceguovllus.

Jos vistti eaiggát ii ása báikegottis geavahanvuoigatvuodasoahpamuša ođasmahtedettiin ja vistái ii gávdno báikegottis eará eaiggát, guhte deavddášii mearriduvvon ákkaid, de visti galgá gaikkoduvvot.

Ákkat: Sámekultuvrra dorvvasteapmi. Visttit leat leamaš ja leat ainge dehálaš doarjjabáikkid, go olbmot johtalit geainnuhis meahceguovllus. Nuppe dáfus dárbbasmeahtun visttiid jávkadeapmi lasiha meahceguovloiešlági.

9) **Boares gámmiid** sáhtta ordnet dahje hukset ođđasit boares báikkiide Gálddoavvi meahceguovllus báikkálaš olbmuid oktasaš atnui vuolástusa, meahcebivddu ja murjema dárbbuide. Gámmiid sáhtta ordnet eanemustá golbma, ja dat galggašedje leat vejolašvuodaid mielde geainnuid dahje dálá vuojáhagaid lahkosiin. Gámmiid ordnedettiin dahje huksedettiin galgá geavahit árbevirolaš huksenmateriálaid (báikkálaš soagi ja lavnnji). Ordnen ja huksen gáibida ahte plánejuvvon fidnu ollašuvvá. Dán fitnu oktavuodas galgá soahpat sierra Meahciráddehusain gámmiid ordnemis, sajádagain ja bajásdoallamis. **Ágga:** Meahceguovloláhka.

10) Juohkeolbmuvuoigatvuodaid badjelmanni **gohttemii** Meahciráddehus sáhtta addit lobi doallat orustanbáikki (goahti, lávvu dahje geahppalágan kádja) vuolástusa várás, dan manŋá go lea gullan guolledoalloráddádallangotti ja bálgoša oainnu áššis. **Ágga:** Meahceguovloláhka.

14 Goziheapmi

14.1 Dálá dilli

Meahciráđđehusa luonddubálvalusain lea váldegottálaš meahccegozihanjoavku, masa gullet ovcci meahccedárkkisteaddji ja joavkku njunušin bálvalanhoavda. Joavkku váldobargun lea lágídit lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheami Meahciráđđehusa hálddašan guovlluin, gozihanovttasbarggu oktiiheiveheami ja gozihanskuvlema Meahciráđđehusa bargiide ja čanasjoavkkuide.

Lágalašvuoda goziheapmái gullá lágaid ja eará njuolggadusaid goziheapmi. Lobálašvuoda goziheamis dárkkistuvvo ahte doibmii lea Meahciráđđehusa lohpi. Meahciráđđehusa meahccegoziheami oktiiheiveheamis ja organiseremis guovlluin vástidit meahccedárkkisteaddjit. Golbma davimus gieldda gullet ovttá dárkkisteaddji doaibmaguvlui. Meahciráđđehusa meahccedárkkisteaddjiin leat sisášiidministeriija mieđihan, erenoamážit Meahciráđđehusa doaibmasuorgái gullelaš boles- ja ovdadutkanvuoigatvuodat. Dasa lassin meahccegoziheapmi gullá bolesa virgedoaimmaide ja rádjegozáhusa virgedoaimmaide rádjegoziheami oktavuodas.

Meahccedárkkisteaddji vástida doaibmaguovllustis meahccegoziheami plánemis ja lágideamis. Dasa gullet guvllolaš gozihanovttasbarggu láchin ja bajásdoallan, oktiiheiveheapmi ja skuvlen, lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheapmi, rihkkosiid ovdadutkan, lágalašvuodabajásgeassin, luonddučuvgehus, vánddardan- ja eará bálvalusaid geavaheaddjiid oahpisteapmi. Meahccegoziheami oahpistanrolla boahtá bures ovdan.

Meahccegoziheapmi gullá Meahciráđđehusa luonddubálvalusain bargi buot olbmuid doaimmaide. Eará boadusdoaimmaid bargovehkii gullá uhcimustá gozihit iežas doaibmasuorggi áššiid. Juohkehaš lea geatnegahtton uhcimustá almmuhit meahccedárkkisteaddjái dain rihkkumušain, maid ieš lea áican.

14.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- Meahccegoziheami ulbmilin lea ovddidit bistelaš geavaheami prinsihpa, servodaga ásahan mearrádusaid čuovvuma ja lágagullolašvuoda. Meahccegoziheami ulbmilin lea maiddáid ovddidit buriid meahccevugiid, áddejumi luonddu guovdu ja oppalaš dohkkeheami meahcisjohtimii.
- Meahciráđđehus – ovttas eará virgeoapmahaččaiguin – bajásdoallá beaktilis goziheami. Goziheapmái galgá várret doarvái resurssaid.

15 Resurssat ja áigedávval

15.1 Jahkásaš golut

Meahciráđdehusa Lappi luonddubálvalusat vástida meahcceguovllu lustageavaheami bálvalanrusttegiid fuolaheamis ja bajásdoallamis, meahcceguovloluonddu suodjaleamis, stuorranávddiid ja áitatvuloš ealli- ja šaddošlájaid čuovvumis, fuoddonáliid čuovvumis, guollečáziid dikšumis, meahccegoziheamis ja oahpisteamis. Dasa lassin golut čoggojit lohpeáššiid giedahallamis ja plánen- ja hálldahusdoaimmain. Dát doaimmat leat goasttiduvvon vearroruđaiguin ja daidda leat lágiduvvon ruđat stáhtabušehtas. Árvaluvvo ahte om. doaimmaide dán guovllus manná jahkásaččat sullii 280 000 euro.

Lustageavaheami jahkásaš goluide gullet ávdinstobuid boaldinmuorra- ja bázahusfuolahus ja smávvalágan divvunbarggut. Máinnašuvvon submi gokčá maiddái váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid bajásdoallama, mii lea gullan jagi 2001 rájes Meahciráđdehusa servodatlaš lustabálvalandoaimmaide.

Luonddusuodjaleami goluide gullet áitatvuloš slájaid čuovvumat ja beasselohkamat, mat addet barggu meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus measta guhtta olmmošbargománobaji jagis.

Jahkásaš goluide gullet sierralágan lobiid giedahallan, láigo- ja geavahanvuoigatvuoda-soahpamušaid dahkan ja eará hálldahus- ja dikšundoaimmat.

15.2 Investeremat

Doaibmabidjoplánain ovdanbukton investerenlágan goluide gullet fidnu nuortalašguovllu guolástusa mearkkašumis Suoma nuortalaččaide, dutkamuš **Njávđánjoga guolástusa ja vánddárdeami ovddideamis**, ávdinstobuid ordnen, Čeavetjávri–Njávđáma -guovllu meahcceoahpistanrusttegiid ja čuožahatdávvaliid ráhkadeapmi, dolastallanbáikkiid ráhkadeapmi Njávđánjohkii ja Čeavetjávrii, gámme huksen Áitoaivái ja njealjejuvllatvuojuhagaid ordnen.

Čeavetjávri–Njávđánjoga -guovllu ovddideami birra lea dahkkojuvvon fidnoplána. Plánii gullá ee. ávdinstobuid divodeapmi ja njealjejuvllatvuojuhaid ordnen ja dasa lassin meahcceoahpisteamis, čuožahatdávvaliid, dolastallanbáikkiid ja gámme huksen

Jos Meahciráđdehus hukse Gálldoaivvi guvlui ođđa fuolahanstobu iežas bargoveaga fuolahan- ja gozihanatnui, de dat galgá ráđđádallat stobu báikkis guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin ja huksema birra galgá dahkkojuvvot sierra golloárvoštallan.

16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan

16.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahcceguovloplánemis

Meahcceguovlluid dahje jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid dahkan ii gula daidda fitnuide, main ng. **BVÁ-lága** (láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanmeannudeamis, 468/1994) vuodul galgá dahkat birasváikkuhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus ”oppalaš čielggadan-geatnegasvuoda birra” daddjojuvvo goittot: ”Birasváikkuhusat galget čielggaduvvot ja árvvoštallot doarvái bures, go eiseválddit válmmaštallet dakkár plánaid ja prográmmaid, mat sáhttet sakka čuohtit birrasii muhto maidda eai heivehuvvo 2. logu njuolggadusat árvvoštallanmeannudeami birra.”

Ieš BVÁ-fitnu ektui dáikko lea dat earru ahte dikšun- ja geavahanplánain lea doarvái ovdanbuktit ovttá molssaeavttu – loahpalaš árvalusa. Dáikko árvvoštallojit oppalaččat plána árvalusaid váikkuhusat, buktojuvvojit ovdan daid buorit ja heajos bealit ja ákkastallojuvvo manin dákkár árvalusaide lea bohttojuvvon Birasministeriija rávvagiid mielde (Birasministeriija 1998). Gánnáha fuomášit dan ahte go bargu álggahuvvui, de ledje moanat molssaeavttut. Dain plána árvalusat leat veháziid válljašuvvan, hápmašuvvan ja dárkkálmuvvan Meahciráddehusa ja meahcceguovllu geavaheaddjiid ságastallamiin.

Oppalaš árvvoštallamis vulgojuvvo das, ahte birasváikkuhusat bohciidit dábálaččat dušše plána árvalusain ja ávžžuhusain – dahjege áššiin, maid plána rievdata ovddit dilis. Nuba jos meahcceguovllu juoga geavahanvuogi birra ii leat árvalus, de plánas eai leat dasa maiddá birasváikkuhusat. Ja jos guovllu geavaheapmi lea rievdamin plána ektui ja Meahciráddehusas fuola-keahtá, de eai rievdamá birasváikkuhusat árvvoštallojuvvo.

Plánas sáhttet goittot leat birasváikkuhusat almmá árvalusaid hagage. Plána sáhtá ovdamearkka dihte buktit ovdan meahcceguovllu birra odđa ja mávssolaš dieđuid, mat váikkuhit almmolaš oainnuide ja stivrejit ná mearrideaddjiid. Dahje ovdamearkka dihte jos plánas ii árvaluvvo ahte geavahuvvon geasiáigásaš meahccejohtalusvuojáhagaid rusttegat galget bajásdollojuvvo, de vuojáhat sáhtá govdu ja geahpedit guovllu luondduárvvuid ja meahcceguovloiešlági.

Plánat galggašedje dábálaččat guoskat konkrehtalaš fitnuide dego ee. huksemii, roggamii, luondduriggodagaid ávkinatnimii. Meahcceguovlluid ja luonddusuodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami plánemis ii leat dábálaččat ná, muhto mángii dilli lea aivve nuppe gežiid. Mađe uhcit Meahciráddehus hukse, doaimá ja ovddida, dađe buorebut meahcceguovlolága ulbmilat ja suodjalanulbmilat ollašuvvet. Dikšun- ja geavahanplánain vulgojuvvo nappo áibbas earálágan vuodu alde go lea vuohkin eanaš ovttaskas ovddidanfitnuin. Dikšun- ja geavahanplánaiguin geahččalit positiivvalaš birasváikkuhusaide nu ahte ollašuhthtojit meahcceguovlolága ulbmilat: guovllu meahcceguovloiešlági seailuheapmi, sáme kultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

BVÁ-lága ”ulbmilin lea ovddidit birasbeliid vuhtiiváldima [ja] – – dasa lassin ovddidit riikkavuložiid, servošiid ja eiseválddiid vejolašvuodaid leat mielde plánemis ja buoridit vejolašvuodaid heivehit oktii ulbmiliid ja oainnuid plánaid ja prográmmaid válmmaštaldettiin” (Birasministeriija 1998). Meahciráddehus lea ollašuhthtán dán ulbmila dikšun- ja geavahanplána dagadettiin nu, ahte lea gullan báikkálaš olbmuid ja čanasjoavkkuid dieđuid, oainnuid ja sávaldagaid. Logus 1.4 **Plánenproseassa** mitaluvvo dárkileappot oassálastinproseassa birra.

16.2 Plána birasváikkuhusat

Plána vuodduuvvá bstevaš ovdáneami prinsihpaide nu, ahte geahččaluvvojit oktiiheivehuvvot ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekologalaš ulbmilat. Čuovvovaččas guorahallojuvvo sierra, mo plána váikkuha dáidda áššiide.

16.2.1 Ekologalaš váikkuhusat

Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu-suodjalandilli lea čielggadusaid vuodul aiddo dál buorre ja plánas vulgojuvvo das, ahte dát buorre dilli galggašii máinnašuvvon guovlluin sealluhuvvot. Dikšun- ja geavahanplána bokte geahččalit heivehit oktii meahceguovllu sierra geavahanhámiid ulbmiliid ja nuppe dáfus meahceguovlo-láhkii (62/1991) gullevaž luonddusuodjalanulbmiliid nu, ahte luonddugeavaheami dagahan nuppástusat guovllu meahceguovloiešláhkáii bázášedje nu uhccin go vejolaš. Erenoamážit luonddudilálašvuoda dorvvastan ja ovddidan dihte árvaluvvon doaimmat leat govviduvvon dárki-leappot logus 5.1 **Luonddu suodjaleapmi ja dikšun**.

Buori luonddusuodjalandili sealluhan dihte plánas ii báljo ovdanbuktojuvvo ahte galggašii eanet seahkanit guovllu áššiide dahje rievdadit mealgat dálá dili.

Árvaluvvon avádatjuogu ja dan mielásaš stivrema bokte sealluhuvvo eanaš oassi meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus nu luonddudilis go vejolaš ja dorvvastuvvojit áitatvuloš šlájaid gávdnonbáikkii ja bessen. Meahciráđdehus čuovvu dađistaga hárvanaš ja áitatvuloš šlájaid gávdnoma ja lassáneami guovllus.

Meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu luonddudilálašvuoda sealluhan dihte plánas árvaluvvo ahte geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid čavges miedihanvuohki galgá bisuhuvvot. Olgo-báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid eai dábálaččat miedit – earret dutkanfitnuide. Badjeolbmuid geasiáigásaš meahcejohtalussii ii guskojuvvo, dasgo sis lea dasa lágasmearriduvvon vuoigatvuoha, go barget vealtameahtun boazodoallobargguid.

Čuovvun ja goziheapmi lea dehálaš oassi plána ulbmiliid positiivvalaš ekologalaš váikkuhusaid ollašuhhtimis. Beaktilis čuovvuma bokte sáhtta reageret áiggi bále guovllu ekologalaš dilis dáhpáhuvvi ii-sávahahtti nuppástusaide. Ovdamearkka dihte geasiáigásaš meahcejohtalusvuojahagaid gollan čuvvojuvvo ja dárbbu mielde ráhkaduvvojit meahccái rovit njealjejuvllagiid várás, amas eana gollat.

Plána – oktan dasa gullevaž guovllu vuoddočielggadusain – sáhtta lasihit olbmuid beroštumi guvlui. Oahpistemiin ja áššáigullevaž rusttegiiguin sáhtta goittot geahpedit meahcis johtaleaddjiid birasváikkuhusaid, vaikko sin lohku lassánivččiige.

Plána árvalusat dorjot guollenáliid lunddolaš lassáneami nu, ahte muddejit guolástusa. Vieris guollešlájaid sirdin guovllu čáziide dustejuvvo nu, ahte eai čadahuvvo ieš guollegilvimat. Čázádatguovllu siste dáhpáhuvvi sirdingilvimiid ulbmilin lea máhcahit álgoálgosaš guollešlájaid čáziide, main dat leat jávkan.

Bázahus- ja boaldinmuorrafuolahusa bokte geahpeduvvojit lustageavaheami vejolaš heajos váikkuhusat guovllu luonddudilálašvuhtii.

Guohtoneatnamiid dilli meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus lea vuosttažettiin boazodoalu siskkáldas lágideami duohken. Dasa váikkuhit boazologut, guohtoneatnamiid molssodeapmi ja beaivválaš guođohanbarggu ollašuhttin. Eará eanageavahanhámit eai báljo váikkuhit guovllu guohtoneatnamiid dillái. Plánas ii válđojuvvo bealli stuorámuš bistevaš boazolohkui, dasgo dat ii gula Meahciráđđehusa bargguide.

Meahcástanlobiid vuvdet muhtun muddui dihtoeriid mielde bistevaš geavaheami prinsihpaid vuodul. Rievssatgárdun ja lubmen eai čuoze olus ekologalaččat meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui – earret lubmemii guoskevaš geasiáigásaš meahcejohtalusa, masa plánas biddjojuvvojit čielga rájit.

Plána váikkuhusat daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki-Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Natura 2000 -fierpmádahkii **Gálddoavvi** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovlun. Luondotiipat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, leat govviduvvon dán plána logus 5.

Stáhtarádi mearrádus ja EU-kommišuvnna loahpalaš dohkkeheapmi guovllu laktimis Natura 2000 -fierpmádahkii mearkkašit dan, ahte luondusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuoigatvuodaváikkuhusat leat boahtán guovlluin čuovvunláhkai. Nuba jos dihto fidnu dahje plána juogo okto dahje ovttas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhtta mearkkašahttiláhkai heajosmahttit Natura-guovllu luonduárvvuid, de fitnu ollašuhttit galget árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámuš-meannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána heajosmahtta mearkkašahttiláhkai Natura-guovllu luonduárvvuid (LsL 66 §). Ovdalis máinnašuvvon luondusuodjalanlága oaivvildan mearkkašahtti heajosmahttima rádji ja dan guoskadeapmi aiddo daidda luonduárvvuide, mat leat leamaš guovllu laktima vuodđun Natura 2000 -fierpmádahkii, addá dábálaččat vejolašvuoda geavahit guovllu dábálaš ulbmiliidda, jos ovdamearkka dihte luondusuodjalanláhkii vuodđuduvvi ollašuhttimis ovttaskas dáhpáhusain ii nuppeláhkai daddjojuvvo.

Luondodirektiivva (92/43/ETY) 6. artiikkala njuolggadusain daddjojuvvo ahte luondotiippa hárrái suodjaleami dássi lea doarvái buorre, go (Natura 2000 -guovlluid – 2000, s. 19)

- dan lunddolaš leavvanguovlu ja dat guovllut, main dat gávdno, leat stádis dilis dahje viidumin
- sierra ráhkadus ja sierra doaimmat, maidda lea dárbu dan seailuhan dihte guhkesáiggeulbmiliin, gávdnojit ja seilot várra einnotahtti boahteáiggis
- guvlui mihtilmas šlájaid suodjaleami dássi lea doarvái buorre.

Stáhtarádi mearrádus (Vn 20.8.1998) lea guđege Natura-guovllu hárrái spesifiserejuvvon suodjaleami ollašuhttinvuohki nu ahte lea máinnašuvvon láhka, man njuolggadusaid čuovvuma mielde dorvvastuvvojit dat luonduárvvut, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. Gálddoavvi meahceguovlu -nammasaš Natura-guovllu ollašuhttinvuohkin lea Gálddoavvi meahceguovllu hárrái meahceguovlóláhka (62/1991). Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearrašuvvá meahceguovlólága ja dikšun- ja geavahanplána vuodul. Sámmotjeakki-Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovllu hárrái Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttinvuohkin lea luondusuodjalanláhka.

Meahceguovlolágas leat meroštallon ulbmilat, mat stivrejit meahceguovllu geavaheami. Ásahas (ásahus dihto jekkiidsuodjalanguovlluin, mat vuodđuduvvojit stáhtaeatnamiidda 852/1988) leat meroštallon gildojuvvon ja lobálaš doaimmat jekkiidsuodjalanguovllus. Natura-mearrádus ii rievdat iešalddes ollege dáid áššiid. Dát lea daddjojuvvon maiddá om. stáhtaráđi mearrádusas ovdamearkka dihte guolástusa, meahcebevddu ja eará luondduealáhusaid hárrái. Meahceguovlolága (62/1991) ja luonddusuodjalanlága (1096/1996) ulbmiliid ollašuhtti dikšun- ja geavahanplána ii čuoze guovllu luondotiippaid ja šlájaid doarvái buori suodjaleami dássái.

Guovllu dálá geavaheapmi ii čuoze daidda luondotiippaide ja šlájaide, maid vuodul Gálldoavvi meahceguovlu lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii. Dasa lassin plána dorvvasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma boahhteáiggisge earret eará meahcejohtalusa stivrema, boaldinmuora váldima stivrema, áššáigullelaš oahpistan- ja bálvalanrusttegiid, guovllu luonddudili čuovvuma ja goziheami bokte.

Čoahkkáigeassun sáhtá dadjat ahte plána ovddida Gálldoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu ja seammás Gálldoavvi meahceguovlu -nammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Plána lea ná dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvamis.

16.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Buot birasváikkuhusain lea sosiálalaš dimenšuvdna. Dávjá lundui ja huksejuvvon birrasii guoskevaš váikkuhusat bohtet ovdan eahpenjuolgga sosiálalaš váikkuhusaid bokte. Sosiálalaš váikkuhusat árvvoštallojit, vai sáhtášii čielggadit ja ovddalgihtii oaidnit guovllu olbmuid eallinšládjii ja guovllu ovdáneapmái váikkuheaddji nuppástusaid, árvvoštallat ja einnostit servoša ja guovllu návccaid vuogáiduvvat nuppástuvvi dilálašvuodaide, árvvoštallat nuppástusaid mearkkašumi sierra oassebeliid dáfus, váldit vuhtii ja soabahallat fitnu dagahan ruossalasvuodaide ja plánet, mo heajos beliid sáhtá áiggi bále geahpedit. Sosiálalaš váikkuhusaid guorahaladettiin lea dehálaš čielggadit maiddá dan, geaidda váikkuhusat gusket. (Birasministeriija 1998)

Gálldoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus bohtá bures ovdan, man dehálaš lea dorvvastit vejolašvuodaide bargat sáme kultuvrrain sihke boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin. Guovlu lea plánas juhkkujuvvon vánddardeami stivrema ektui lustageavahan- ja boaittoealeavádahkii. Dát juohku mudde lustageavaheami rusttegiid nu, ahte boaittoealeavádahkii dat eai dahkkujuvvo. Plána ii gáržžit dálážiis báikkálaš olbmuid vejolašvuoda bargat ealáhusaiguin iige lustageavahanvejolašvuodaide. Báikkálaš olbmot ožžot meahcástit, guolástit, čoaggit luondduárbašiid ja váldit boaldinmuora dego ovdalge.

Suoma vuodđolágas (731/1999) dorvvastuvvo buot suomelaččaide ealáhusfriddjavuohta, mas mearriduvvo dárkileappot lágas (Láhka vuoigatvuodas bargat ealáhusain 122/1919) ja eana-geavahanlágain (ee. Meahciráđdehusláhka ja -ásahus, meahcejohtalus-, boazodoallo-, meahcástan- ja guolástanláhka). Meahceguovlolága oppalaš ákkastallamiin daddjojuvvo, ahte ”meahceguovlluin ii leat jurdda gáržžidit dálá návddašanvuoigatvuodaide” (HE 42/1990). Meahciráđdehus galgá ná meahceguovloplánemis váldit vuhtii buot báikkálaš olbmuid lágas-mearriduvvon vuoigatvuodaide bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin.

Gálldoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu leat sámiid ruovttuguovllus. Plána addá sámiide vuodđolágas dorvvastuvvon vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra maiddá meahceguovllus. Meahciráđdehus ráđđádallá plána birra dasa gullelaš ráđđádallangeatnegasvuoda mielde sámedikkiin.

Váikkuhusat boazodollui

Boazodoalu beaivválaš lágideapmi gullá boazodoallolága mielde bálgosiidda dáid hálddahaslaš guovlluin. Meahciráđdehus ii ná stivre iige dat sáhte stivret, gii oažžu bargat boazodoaluin meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Meahciráđdehus soahpá beaivválaš áššiid ollašuttimis – ee. boazodoallooarjjabáikkiid vuodđudeamis ja sajáiduhttimis – plána árvalusaid mielde álo bálgosiiguin, ii ovttaskas olbmuiiguin. Dán jurddašanvuogi mielde plánas árvaluvvo ahte rusttegat ja gámpát galget vuosttažettiin čohkkejuvvot dálá visttiid ja rusttegiid oktavuhtii. Eará odđa luondduealáhusdoarjjabáikkiid hárrái Meahciráđdehus gullá álo bálgosiid ja dárbbu mielde áššáigullelaš gieldda guolledoalloráđđádallangotti ja fuodđodikšunovttastusa.

Boazodoalu perspektiiva lea plánas válđojuvvon vuhtii čadamannanprinsihpa bokte, nuppiiguin sániiguin plánas eai leat dakkár árvalusat, mat čuozašedje vejolašvuodaide bargat boazodoaluin. Boazodoalu vejolašvuodaide eai goittot geahččal plána bokte buoridit nu, ahte dat buorideamit gáržžidivčče mearkkašahttiláhkai meahceguovllu eará vuogáiduvvan ja lágasmearriduvvon geavahanhámiid. Eanaš oassi meahceguovllus gullá boaittoealeavádahkii. Maiddáa lustageavahanavádat lea eanaš oasi jagis measta ollásit boazodoalu anus. Lustageavahanavádagas johtaleapmi ii plána mielde oaččo mearkkašahttiláhkai headuštit bohccuid iige guovllu eará ealliid. Go mohtorfievrruiguin johtaleapmi stivrejuvvo juo geavahuvvon vuojáhagaide, dollojuvvo čavges lohpepolitihkka ja beaktilis gozihanvuogádat ja čohkkejuvvo lustageavaheami infrastruktuva (johtolagat, rusttegat ja áššáigullelaš oahpisteapmi), de ná stivrejuvvojit eatnašat lustageavaheaddjiin boazodollui dehálaš guovlluid olggobeallai.

Plánas árvaluvvon avádatjuoguin oktan beaktilis gozihemiin dorvvastuvvojit vejolašvuodat bargat boazodoaluin, ja ná sámekultuvrra vuodđu seailu guhkesáiggeulbmiliin: viiddis guovlluide ii huksejuvvo mihkkige ja meahcejohtaluslobit vuojáhagaid olggobeallai miedihuvvojit dušše dihto made. Oppa meahceguovlu bissu boazodoalloguovlun boahhteáiggisge, ja eanaš oasi jagis doppe leat hui uhccán eará geavaheaddjit. Earret gida mohtorgielkásesonja guovllu atnet hui uhccán lustageavaheapmái, ja lustageavaheapmige dáhpáhuvvá eanaš Meahciráđdehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojahagaid mielde.

Gávppálaš turismadoaibma lea plánas gáržžiduvvon mealgat, ja dasa galgá leat lohpi. Fitnodagain, mat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtta geassit lobi gaskan turismabaji, iige lobi dárbbáš miedihit ollege čuovvovaš badjái. Ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea lágasmearriduvvon vuoigatvuohta mohtorgielkkástallat iežaset ruovttugieldda siste. Iešrádálaš beanavuodjimii Meahciráđdehus ii dán áigge sáhte seahkanit muđui go stobuid geavaheamis, dasgo iešrádálaš beanavuodjin lohkojuvvo juohkeolbmuvuoigatvuođaide. Seammá guoská maiddáa meahcesihkkelastimii ja meahcis riidemii.

Plánas ii árvaluvvo mohtorgielkkástallama gáržžidanguovlluid vuodđudeapmi meahceguvlui dahje jekkiidsuodjalanguvlui. Plána ávžžuhusain Meahciráđdehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja ráfáidahttit daid oppa miessemánnui. Meahciráđdehus doarju, jos bálgosat ohcet guvllolaš birasguovddázis guottetbáikkiid ráfáidahttima buot meahcejohtalusas oppa miessemánnui.

Maiddáa beatnagiiguin bivdin sáhtta čuohtit boazodollui. Meahcástanlohpelágideapmái ja beanguovlluide guoskevaš čanasjoavkočoahkkimiin leat sohppojuvvon guovllut, main oažžu bivddus geavahit beatnaga. Guovlluid birra sohppojuvvo nu, ahte válđojuvvojt vuhtii boazodoalu dárbbut.

Meahciráđdehus čuovvu dađistaga boraspirenáliid ovdáneami ja diediha ásojuvvon goaskin-reviirrain ja girdinmáhtolaš čivggain Birasministerijai. Eará boraspiriid dieđiheamis vástida Fuođđo- ja guolledoalu dutkanlágáduš. Goaskima dagahan vahágiid boazodollui máksá birasministeriija ja eanastuorranávddiid vahágiid fas eana- ja meahcedoalloministeriija.

Váikkuhusat eará luondduealáhusaide

Plána dorvvasta boazodoalu lassin maiddái luondduealáhusaiguin bargama uhcimustá seamma dásis go lei dilli meahceguovlolága (62/1991) fápmui boadedettiin, ee. nu ahte dat stivre eana-geavaheami ja meahcejohtalusa. Lustageavaheami vejolaš odđa rusttegat čohkkejuvvojit lustageavahanavádahkii. Meahciráđdehus ii hukse odđa ávdin- dahje várrenstobuid odđa báikkiide. Guovlu seailu geainnuheapmen ja guovllus johtaleapmi stivrejuvvo nu ahte olgobáikegoddelaččat sáhttet almmá báikegoddelaš oahpisteaddji haga mohtorgielkkástallat dušše mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Geasi áigge dábalaččat dušše báikegoddelaččat sáhttet johtalit mohtorfievrruiguin ja siige dušše dihto vuojáhagaid mielde. Plánas lea várrejuvvon luondduealáhusbargiide ja nuortalašguovllus ássi nuortalaččaide gáržžiduvvon vejolašvuohta oazžut doarjjabáikki meahceguovllus dahje jekkiidsuodjalanguovllus. Dasa lassin plána addá báikkálaš olbmuide vejolašvuođa váldit boaldinmuora ja ná dorvvasta bealistis luondduealáhusaiguin bargama.

Váikkuhusat lustageavaheapmái

Plánas árvaluvvo lustageavaheami hárrái ahte lustageavaheami rusttegat čohkkejuvvojit boahtte-áiggisge lustageavahanavádahkii dálá johtolagaid ja rusttegiid oktavuhtii. Guovllu dálá bálvalanrusttegat seilluhuvvojit meari dáfus ja lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja mohtorgielkávuojáhagat nu, ahte kvalitehtadássi bissu. Plána árvalusaid ollašuvvan mearkkaša dan, ahte meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu lustageavaheapmi ii plána gustodettiin dáid lagamus áiggiid olus lassán. Liiggálaš gallestallilogut eai nappo bilit guvlui virkkosmuvvat boahtán olbmuid meahceguovlovásáhusaid, ja meahceguovlu seailu meahceguovlluláganin maiddái lustageavaheami sosiálalaš perspektiivvas geahčadettiin.

Lustageavaheaddjiide eai mieđihuvvo geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. Buot gávppálaš turisma- doaibma bissu smávisin ja hui bures gozihuvvon lobivuloš doaibman. Lohpepolitihkka čavgejuvvo dárbbu mielde, nugo árvalusain daddjojuvvo. Turistafitnodagain, mat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtta geassit eret lobi gaskan turismabaji, ja sáhtta leat nu ahte dat ii mieđihuvvo ollege čuovvovaš badjái.

Gávppálaš beanavuodjindoibmii Meahciráđdehus lea mieđihan muhtun fitnodagaide lobiid Anára ja Ohcejoga guovlluid mohtorgielkávuojáhagaide. Dan sadjái iešrádalaš beanavuodjindoibmii Meahciráđdehus ii dán áigge sáhte seahkanit, dasgo dat lohkkujuvvo juohkeolbmovuoigatvuođaide. Seammá guoská iešrádalaš meahccesihkkelastimii. Dáid johtinvugiid geahččalit goittot oahpistemiin ja bagadallamiin stivret dálá mohtorgielká-, njealjejuvllat- ja meahcevuojáhagaide. Čáhcegovdohatgirdimiidda meahcejávrride Meahciráđdehus ii dán áigge sáhte seahkanit, dasgo áibmojohtaluslága (281/1995) mielde oazžu gaskaboddosaččat seavut rabas čázádatguvlui. Gaskaboddosažžan lohkkujuvvo buot johtalus, man várás eai leat almmolaš áige- dávvalat.

Váikkhusat sámekultuvrii

Sámedikki, birasministeriija ja Meahciráđđehusa ráđđádallamiin sihke sámedikki ja birasministeriija ráđđádallamiin lea bohttojuvvon dán logu hárrái dan oaivilii ahte sámediggi lea kulturiešstivrenlága (974/1995) ollašuhtti orgánan rivttes oassebealli árvvoštallat meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkhusaid sámiide. Sámedikki árvvoštallanossodat leat plána čuovusin (Čuovus 1). Lassin čuvvosa 2 statistihkkii lea čohkkejuvvon cealkámušas ja árvvoštallamis daid báikkiid, masa plánain leat sáhtán váikkuhit dahje muđuid plánas lea váldon bealli. Statistihkkii lea lasihuvvon Meahciráđđehusa kommeanttat cealkámuša ja árvvoštallama eará báikkiide ihke dat, mii váikkhusaid dain leamaš plánii.

16.2.3 Ekonomalaš váikkhusat

Suoma meahceguovlluin lea álbmotekonomalaš imagomearkkašupmi. Riikkaidgaskasaš suodjalangeatnegasvuodaid ollašuhttimis meahceguovllut mearkkašit ollu daid viidodaga dihte. Plána ekonomalaš váikkhusaid guorahallamis vulgojuvvo goittot guovlluekonomalaš perspektiivvas. Oppa riikka ekonomijai plána ii olus mearkkaš, dasgo oppa riikka dáfus dehálaš čovdosat – ee. ruvkedoaimma stivren – leat juo váldojuvvon mielde meahceguovloláhkii (62/1991).

Plána vuodđuduvvá bastevaš ovdáneami prinsihpaide nu, ahte geahččala oktiiheivehit ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja lundui guoskevaš árvvuid. Dat mo dát oktiiheiveheapmi lea dahkkojuvvon, váikkuha plána ekonomalaš váikkhusaide. Ekonomalaš bastevašvuhtii vikkadettiin čoavddusin árvaluvvo luondduturismma rusttegiid ja oahpistanbálvalusaid bajásdoallan, birrasa seasti ja báikkálašekonomiija doarju oahpistandoaimma ovddideapmi ja luondduealáhusaiguin bargama vejolašvuodaid dorvvasteapmi.

Nugo sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkhusaid árvvoštallama oktavuodas daddjojuvvui, de plánas eai gáržžiduvvo dáláži báikkálaš olbmuid vejolašvuodas bargat ealáhusaideasetguin. Danin plánas eai leat ekonomalaš váikkhusat guovllu ealáhusaide, muhto jos ealáhusaid gánnáheapmi rievdá, de dat dáhpáhuvvá juoga eará siva dihte.

Guovllu geasuhusa seailuheamis bálvalanrusttegiid ja luonddudilálašvuoda bajásdoallama bokte ávkašuvvet ruđalaččat eahpenjuolgga guovllu turistafitnodagat (omd. fanas- ja girdinsáhtosteamit, gávppit, idjadanfálaldagat, oahpistandoaibma). Dasa lassin dat ahte turistafitnodagaide várrejuvvo vejolašvuodas gaskaboddosaš doarjjabáikkiide guovllus dorvvasta guovllus turismii vuodđuduvvi ealáhusdoaimma.

Meahciráđđehusa bokte plánenguovllu lustageavahan- ja luonddusuodjalandoaimmat addet barggu Ohcejoga ja Anára gielddain njuolgga sullii 85 olmmošbargománobaji ovddas jahkásaččat.

Nuppástusat láhkamearrádusain (ee. meahcejohtalusláhka, boazo- ja luondduealáhusláhka, meahcástanláhka, guolástanláhka), sosiálapolitihkas, márkaniin ja goziheamis váikkuhit mealgat sierra ealáhusaid gánnáheapmái ja dakko bokte maiddá meahceguovlluid geavaheapmái. Muhto go dáidda áššiide ii plána bokte sáhte váikkuhit, de lea gehččojuvvon ahte ii gánnát dárkilit dahje viidát guorahallagoahtit ekonomalaš váikkhusaid.

Váikkuhusat boazodollui

Plána ii heajosmahte boazodoalu vejolašvuodaid dálážiis. Gálddoaivvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjetjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gokčá sullii 75 % Gálddoaivvi, 60 % Njávda ja 20 % Muttošjávrii bálgosiid viidodagas. Dán vuodul guovllus leat árvvu mielde goittot oasi jagis sullii 7 500–8 000 lohkohecco. Njuovvanbohccuid lohku bálgosiin lea dáid jagiid leamaš sullii 8 000–10 500, mii vástida birgoárvvu dáfus sullii 1 017 600–1 297 440 euro. Plánas deattuhuvvo boazodoalu mearkkašupmi guovllu bálgosiid badjeolbmuid. Sii ožžot mearkkašahtti oasi iežaset bearraša áigái boadus dain luondduealáhusain, maiguin barget.

Fuollameahtun mohtorgielkkástallan ja beanavuodjin áinnas loahppagidas sáhttet čuohtit sakka boazodollui nu, ahte dat biđgejit ealuid ja ruohtahit čovvjehiid. Dát fas dagaha liigegoluid boazodollui.

Rusttegat ja merkejuvvon johtolagat ja plána miel dásaš čavges lohpepolitihkka gáržžida lustageavaheaddjiid johtaleami stuorra oasis meahceguovllu ja erenoamážit boazodollui mávssolaš guohtonguovlluin, mii doarju boazodoalu. Boazodoallit sáhttet geavahit guovllus johtalettiin Meahciráđdehusa ávdinstobuid erenoamážit hilljánis áigodaga áigge (golggotmánus njukčamánnui). Maiddái dát vuohki lea dihto eavttuiguin – áinnas moanid jándoriid guhkkosaš geavaheami oktavuodas – nannejuvvon plánas. Plána árvalusaid ja ávžžuhusaid ollašuttin dorvvasta vejolašvuodaid bargat boazodoaluin maiddái boahteáiggis.

Váikkuhusat lustageavaheapmái

Báikkálaš olbmot ožžot oasi áigái boadustaset luondduturismmas ja gávppálaš prográmmabálvalusain. Eanaš oassi Ohcejoga ja Anára turismaboaduin bohtet goittot eará sajis go Gálddoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjetjeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Smávvalágan, stivrejuvvon gávppálaš luondduturisma heive meahceguovllolága (62/1991) ulbmiliid mielde Gálddoaivvi meahceguovlui. Plána árvalusaid mielde dahkkojuvvon avádatjuohku ja dan miel dásaš infrastruktuva- ja lohpepolitihkka dorvvasta árbevirolaš ealáhusaid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuodaid, mii fas lea váikkuheamen dasa ahte meahceguovllu lahkosiid giliin ássojuvvo dás duohkoge.

Plánas láchčojuvvojit čielga doaimmavuogit gávppálaš luondduturismii, mas geavahuvvojit mohtorfievrrut. Dát doarju ealáhusa ovdáneami, barggolašvuodavejolašvuodaid, ja ná maiddái boazodoallit ja eará luondduealáhusbargit dohkkehit buorebut gávppálaš luondduturismma. Dalle buot beliid oktasaš ávkin lea doallat meahceguovllu nu luonddudilis go vejolaš.

Meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu lustageavaheami ekonomalaš váikkuhusat oidnojit vuosttažettiin turismasisaboaduin ja bargosajiin, oahpisteaddjiid báikkáin, prográmmabálvalus-, lohpe-, idjadan- ja vuovdinboaduin Meahciráđdehussii, báikkálaš fitnodagaide ja sáhtosteadjiide ja vearroboaduin ja seastimiin Ohcejoga ja Anára gielddaide.

16.3 Čoahkkáigeassu ja jurddabohtosat

Meahciráđdehus čuovvu plánas buot dálá lágaid ja ásahusaid ja geahččala leat árvalusain vuoiggalaš. Meahceguovloplánema vuodđun lea meahceguovloláhka (62/1991) ja dan mielddássaš meroštallan meahceguovlluin. Jekkiidsuodjalanguovllu vuodđun lea luonddusuodjalanláhka (1096/1996) ja jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988). Meahciráđdehus dovddasta sámiid vuodđovuoigatvuodalaš rivttiid bargat iežaset kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin ruovttuguovllusteaset. Guovllus deattuhuvvo boazodoalu, luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra dorvvasteapmi. Gálldoavivi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu mearkkasit ollu erenoamážit lahkosiid giliid áigáibohtui, kultuvrii ja virkkosmuvvandoibmii.

Gálldoavivi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána ii olus rievdat guovlluid geavaheami iige luonddusuodjalandili dahje meahceguovloiešlági. Plána deattuhage sierralágan áitagiid dustema ja daidda ráhkkaneami, vai meahceguovlolága ja jekkiidsuodjalanlága váldoulbmilat, ohcaluvvon birasváikkuhusat, ollašuvvet maiddá guhkesáiggeulbmiliin. Plána geahččala seailuhit dálá ealáhusaid, dorvvastit daid vejolašvuodaid ja láhčit vejolašvuodaid odđa bastevaš luondduturismii. Avádatjuohku lea mávssoleamos gaskaoapmi lustageavaheami ja luondduturisma lágideamis nu, ahte meahceguovlu seailu meahceguovlun maiddá boahhteáiggis. Plána ii rievdat olus Ohcejoga ja Anára kultuvrralaš ja sosiálalaš dili iige ealáhusaid dan dilis mii lei ovdal meahceguovlolága ja jekkiidsuodjalanlága ja -ásahusa fápmuibohtima. Ná plána árvalusat ovddidit eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) ja dán láhkii vuodđuduvvi stáhtaráđi mearrádusa váldegottálaš guovlluidegeavaheami ulbmiliid ollašuvvama.

Luonddusuodjaleami dáfus plána addin vejolašvuodát ovddidit Gálldoavivi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu ja ná seammás maiddá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga luondduárvvuid seailuma.

Dikšun- ja geavahanplánas mearriduvvojit guovllu dikšumii ja geavaheapmái ulbmilat, prinsihpat ja ráddjehusat. Plánema oktavuodas dahkkojuvvon guovllu dálá dili kártema bokte sáhtá čuovvut ohcaluvvon birasváikkuhusaid ollašuvvama boahhteáiggis. Ohcejoga ja Anára ovttasbargojoavkkut ja guovllu bálgosat leat mávssolaččat dán čuovvumis. Lea dehálaš ahte maiddá báikkálaš ássit ja eará čanasjoavkkut sáhttet leat čuovvumin plána ollašuvvama ja maiddá mielde dan ollašuttimis. Goziheapmi lea mávssolaš oassi plána árvalusaid ollašuttimis ja čuovvumis. Goziheapmái galgá čujuhit doarvái resurssaid.

Gáldut ja girjjálašvuotta

Dása lea čohkkejuvvon teavsttas čujuhuvvon girjjiid ja eará gálduid lassin maiddái fáddái guoskevaš eará girjjálašvuotta.

Áibmojohtalusláhka 281/1995.

Airaksinen, O. & Karttunen, K. 2001: Natura 2000 -luontotyypipiipas. 2. divvojuvvon preanttus. – Suoma birasguovddáš. Ympäristöopas/Birasrávagihppa 46. 194 s.

Ásahus guolástanlága rievdadeamis 1364/1997.

Ásahus riikkavulošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša ja dasa gullevaš válljenvuloš beavdegirjji fápmuibidjamis 108/1976.

Bázahusfuolahusláhka 1072/1993.

Birashálddahusláhka 55/1995.

Birasministeriija 1994: BVÁ-lága doibmiibidjan. Oktavuohtavirgeoapmahaša barggut. – Bargojoavkku smiehttamuš 3. Birasministeriija, biraspolitihka ossodat. 56 s.

— 1998: Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista / Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkhusaid árvvoštallamis. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat. 37 s.

— 1999: Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotus / Natura 2000 -fierpmádaga Suoma árvalus. – Suomen ympäristö / Suoma biras 299. Helsset. 111 s.

— 2002: Ohjelma luonnon virkistyskäytön kehittämiseksi / Prográmma luonddu virkkosmahttin-geavaheami ovddideami várás. – Suomen ympäristö / Suoma biras 535. Guovlluid geavaheami. Helsset. 48 s.

—: Ympäristövaikutusten arviointi. Parempaan suunnitteluun. – 19 s.

Boazodálloláhka 590/1969.

Boazodoalloláhka 848/1990.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka 45/2000.

Čáhceláhka 264/1961.

Dološmuitoláhka 295/1963.

Eanaávnasláhka 555/1981.

Eanageavahan- ja huksenláhka 132/1999.

Erämaakomitea/Meahccekomitea 1988: Erämaakomitean mietinto / Meahccekomitea smiehttamuš.. – Smiehttamuš 1988:39. Stáhta prentenguovddáš.

- Eurohpá ovtastumiid rádi loddedirektiivva / Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY.
- Eurohpá ovtastumiid rádi luondodirektiivva / Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY.
- Gádjunláhka 468/2003.
- Geaidnojohtalusláhka 267/1981.
- Giddodatčohkkenláhka 554/1995.
- Giellaláhka 423/2003.
- Guolástanásahus 1116/1982.
- Guolástanláhka 286/1982.
- Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa dieđáhusat 711. 288 s.
- 2001: Erämaat Suomessa / Áidalas meahcit Suomas. – Girjjis Kangas, J. & Kokko, A. (doaimm.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen / Vuovddi sierra geavahanvugiid árvoháhkkan ja oktiiheiveheapmi. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa dieđáhusat 800.
- Helle, T. & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation / Bohccuid dálveguođoheami váikkuhusat šaddogardái. – Oikos 40: 337–343.
- , Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1997: Poron laidunnuksen vaikutus tunturikoivikoiden rakenteeseen / Bohcco guođoheami váikkuhus lagešvuvddiid ráhkadahkii. – Girjjis Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (doaimm.) 1998: Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiluontoon / Bohccuid guođoheami váikkuhus vuovde- ja duottarlundui. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa dieđáhusat 678: 132–141.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (doaimm.) 1998: Retkeilykasvio. / Šaddogirji vánddardeaddjiide. 4. ollásit ođaduvvon preanttus. – Luonddudiedalaš guovddášmuseo, Šaddomusea, Helsset. 656 s.
- Jekkiidsuodjalanásahus 852/1988. – Ásahus dihto stáhtaguovlluid hábmemis jekkiidsuodjalan-
guovlun.
- Kaipiainen, H., Kemppainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (doaimm.) 1997: Uhanalaisuuden arviointiperusteet / Áittavulošvuoda árvvoštallanvuoduštusat. – Suomen ympäristökeskuksen moniste / Suoma birasguovddáša máŋggus 68. Suoma birasguovddáš, Helsset. 79 s.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat / Lappi árbevirolaš duovddaoidnosat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut / Guovloguovdilis birasprentosat 116. Lappi birasguovddáš & Meahcceráđdehus. 236 s.

- Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia/Arkeologija. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö / Dárvvatvári meahcceguovllu ja Leahteseanu–Vuottesjoga jekkiidsuodjalanguovllu luondu ja geavaheapmi. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 140: 86–94.
- Kauhanen, H. 2004: Kasvillisuus ja kasvisto / Šaddogeardi ja šattut. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gálldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144: 23–35.
- Keränen, S. 2004: Uhanalaiset kasvit / Áitatvuloš šattut. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gálldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Kesola, R. 1994: Näätämö. Suomen geologinen kartta 1:100 000. – Kallioperäkartta 3934 + 4912 + 4914. Geologian tutkimuskeskus.
- 1995: Näätämön kartta-alueen kallioperä. Suomen geologinen kartta 1:100 000. – Kallioperäkarttojen selitykset 3934 + 4912 + 4914. Geologian tutkimuskeskus. 88 s.
- Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1994: Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset / Davvi-Sámi bissovaš dološ bázahusat. – Julkaisu/Preanttus 136, sarja/ráidu A. Lappi guovlolávvalihttu, Roavvenjárga.
- Kujansuu, R. 1981: Utsjoki. Suomen geologinen yleiskartta 1:400 000. – Maaperäkartta 39 + 49. Geologian tutkimuskeskus.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtunvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 93. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 42 s. + laktogat.
- , Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu geasseguohtunvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 152. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 40 s. + laktogat.
- , Fielitz, U. & Colpaert, A. 1999: Porojen laidunten käyttö Pohjois-Lapissa. GPS-seuranta ja satelliittikuvatulkinnat laidunten käytön tutkimisessa / Bohccuid guohtoneatnamiid geavaheapmi Davvi-Sámis. GPS-čuovvun ja satellihttagovvadulkomat guohtoneatnamiid geavaheami dutkamis. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 150. Fuoddo- ja guolledutkamuš, Gámas. 31 s.
- , Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osa (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinventointi vuosina 1999–2003 / Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamiida ođđainventeren jagiin 1999–2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 303. Helsset. 39 s. + laktogat.

- Lahtinen, A.T. & Mäkinen, K. 1984: Inari. Suomen geologinen yleiskartta 1:400 000. – Maaperäkarta 38 + 48. Geologian tutkimuskeskus.
- Láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis 468/1994. – BVÁ-láhka.
- Láhka luonddubuktagiid čoaggima gáržžideamis dihto dáhpáhusain 332/1955.
- Láhka riikkavulošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša dihto mearrádusaid dohkkeheamis 107/1976.
- Láhka vuoigatvuodas bargat ealáhusain 122/1919.
- Láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta giddodatopmodaga 973/2002.
- Luonddusuodjalanláhka 1096/1996.
- Länsman, T. 2000: Kaldoaivin erämaa-alueen asutus- ja elinkeinohistoriaa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 126. 101 s.
- Manner, R. & Puro, A. 1999: Kaldoaivin erämaa-alueen kallio- ja maaperä sekä vesistöt. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 110. 64 s.
- Mattus, I. 2004: Paikannimistö. – Girjijis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Meahcástanláhka 615/1993.
- Meahceguovloláhka 62/1991.
- Meahcejohtalusláhka 1710/1995.
- Meahciráđđehus 2002: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet / Luonddusuodjalanguovlluid dikšuma vuodđojurdagat. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanguovlluid ulbmilat, barggut ja dikšuma oppalašlinjját. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 63. 47 s.
- & Ohcejoga gieldda 2003: Utsjoen tuhokoivikoiden ennallistaminen / Ohcejoga duššan soahkevuddiid ovddešteapmi. – ”Tähti ja koivu” -hanke / ”Násti ja soahki” -fidnu. Prošeaktaplána 18.2.2003. Raporta.
- Meahciráđđehusásahus 1380/2004.
- Meahciráđđehusláhka 1378/2004.
- Meriläinen, K. 1965: Inari–Utsjoki. Suomen geologinen yleiskartta 1: 400 000. – Kivilajikartta C 8–9. Geologian tutkimuskeskus.

- Mikkola, J.: Näätämojoen melontaopas. – Moniste. Metsähallitus, Ylä-Lapin luonnonhoitoalue, Ivalo.
- Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: Den nordiska floran / Davviriikkaid šattut. – Wahlström & Widstrand. 696 s.
- Natura 2000 -alueiden suojelu ja käyttö / Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi. – Luontodirektiivin/Luonddudirektiivva 92/43/ETY 6. artiklan säännökset / artihkala seadáhusat. Eurohpa ovtastumiid virggálaš prentosiid doaimmahat. 69 s.
- Nuortalašláhka 253/1995.
- Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – Acta Botanica Fennica 153: 93–105.
- Oktasašguovloláhka 758/1989.
- Ortnetláhka 612/2003.
- Osmonen, O. 2002: Kaldoaivin ja Väsärin erämaa-alueiden linnusto. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 139. 102 s.
- 2004: Linnusto. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Ovttaveysdásašvuodaláhka 21/2004.
- Parviainen, T. 1996: Kaldoaivin erämaa-alueen retkeilyselvitys. – Raportti. Metsähallitus, Ylä-Lapin luonnonhoitoalue, Ivalo.
- Paulaharju, S. 1932: Kokoelmasta Vähäisiä kirjelmiä LXXXIV. Seitoja ja seidan palvontaa. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsset. 54 s.
- Perttunen, V. 2004: Pulmangin–Sevetin kartoitushanke 2606003. Loppuraportti. – Arkistoraportti K31.4/2004/1. Geologian tutkimuskeskus. 13 s. + laktogat..
- Pieski, A. A. 1992: Vanhojen asuinpaikkojen inventointiaineisto.
- Priváhtageaidnoláhka 358/1962.
- Puro, A. & Manner, R. 1999: Kaldoaivin erämaa-alueen kallio- ja maaperä sekä vesistöt.– Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A No 110. 64 s.
- Rassi, P., Kaipainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. 1991: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö / Áitatvuollásaš ealliid ja šattuid čuovvundoaibmagotti smiehttamuš. – Komiteasmiehttamuš 1991:30. Birasministeriija. 328 s.

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. – Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. Alueellinen tarkastelu / Guovloguovdilis suokkardallan. – Giehtačálus. Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset
- Rautiainen, V.-P. 1991: Pensaskanervan (*Myricaria germanica*) esiintyminen Utsjoella vuonna 1991 / Miesttalivnju (*Myricaria germanica*) dihtton Ohcejogas jagis 1991. – Ii almmustahtton. Turku universiteahhta, Šaddomusea. 18 s.
- Reimann, C., Äyräs, M., Chekushin, V., Bogatyrev, I., Boyd, R., Caritat, P. de, Dutter, R., Finne, T.E., Halleraker, J.H., Jäger, Ö., Kashulina, G., Lehto, O., Niskavaara, H., Pavlov, V., Räsänen, M.L., Strand, T. & Volden, T. 1998: Environmental Geochemical Atlas of the Central Barents Region. – NGU-GTK-CKE Special Publication.
- Rintanen, T. 1982: Botanical Lake Types in Finland. – Ann. Bot. Fennici 19: 247–274.
- Ruuhijärvi, R. 1988: Suokasvillisuus/Jeagešaddogardi. – Girjjis: Suomen kartasto / Suoma atlas, Vihko/Gihppa 141–143. Elävä luonto, luonnonsuojelu / Ealli luondu, luonddusuođjaleapmi. Eananmihtidanhálddahus & Suoma eatnandiedalaš searvi. 32 s.
- Ruvkeásahus 663/1965.
- Ruvkeláhka 503/1965.
- Ryttäri, T. & Kettunen, T. (doaimm.) 1997: Uhanalaiset kasvimme / Min áitatvuollásaš šattut. – Suoma birasguovddáš. Kirjayhtymä Oy, Helsset. 335 s.
- Sámi giellalahka 1086/2003.
- Sámedoaimmagotti smiehttamuš 2002. – Komiteasmiehttamuš 2001:14. 179 s.
- Sámediggeláhka 974/1995.
- Sámediggi/Saamelaiskäräjät 1998: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestäväen kehityksen ohjelma. – Valmisteltu yhteistyössä ympäristöministeriön kanssa. Dohkkehuvvon sámedikki čoahkkimis 28.3.1998. 5 s.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonieniemi, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalldatplána. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráddehusa vuovdedoalu prentosat 38. 246 s. + laktogat.
- Seppänen, M. 2002: Utsjoen kalastusalue / Ohcejoga guolástanguovlu. Käyttö- ja hoitosuunnitelma / Geavahan- ja dikšunplána. – 32 s. + laktogat.

- Seppänen, M. 2004: Kalasto. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualan luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšinguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 1. Prošeaktagovvadás. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšinguovllu ja Urho Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 2. Ylä-Lapin luontotyypit / Davvi-Sámi luonddutiipat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 137. 175 s.
- Stolt, E. 2004a: Luontaiselinkeinot; Luonnontilaisuus. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualan luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- 2004b: Metsästys. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualan luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Stuorraspirebargojoavkku 1996: Suomen maasuorpetokannat ja niiden hoito / Suoma eanastuorraspirenálit ja daid dikšun. – Stuorraspirebargojoavkku raporta. MMM:n julkaisuja / EMM prentosat 6/1996. Eana- ja meahccedoallosministeriija & birasministeriija, biras- ja luondduvalljodatráddi. 41 s. + laktagat.
- Suoma vuoddoláhka 731/1999.
- Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena / Guoládaga nuoskkidanluoitimat Lappi vuovddiid losádussan. Itä-Lapin metsävaurioprojektin loppuraportti / Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavtta loahpparaporta. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.
- Tynys, T. 2004: Asumattomuus. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualan luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144
- & Stolt, E. (doaimm.) 2004: Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualan luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144. 328 s.

Valle, P. 2002: Porotalouden järjestelyt Muddusjärven paliskunnan alueella. – Persovnnalaš diedáhus.

Vuovdeláhka 1093/1996.

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÄÄ'MTE'G'G
SAAMELAISKÄRÄJÄT

CEALKÁMUŠ JA ÁRVVOŠTALLAN
21.12.2006
Dnr 5/D.a.6/07

Meahciráddehus/Meahcceguovloplánen
PB 36, 99801 Avvil

CEALKÁMUŠ JA ÁRVVOŠTALLAN GÁLDDOAIVVI MEAHCCEGUOVLLU JA
SÁMMOTJEAKKI-VADJOTJEAKKI JEKKIIDSUODJALANGUOVLLU DIKŠUN- JA
GEAVAHANPLÁNA VÁIKKUHUSAIN SÁMEKULTUVRII

1. Vuolggasajit

Sámit lea Suomas álgoálbmot, mas lea iežas kultuvra ja giella. Vuodđoláhka dorvvasta sámiide álgoálbmogin vuoiatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giella ja kultuvrra (PL 17.3 §) dáidda áššiide guoskevaš iešstivrejumi vuodul sámiid ruovttuguovllus nu go lágas mearriduvvo (PL 121.4 §). Vuodđolága kulturdoaba gokčá maiddái sáme kultuvrra ávnnaslaš vuodđun leahki árbevirolaš eanageavaheami dego boazodoaluin, guolástusain ja meahcebivdduin bargama. Vuodđolága ulbmilin lea dorvvastit bissovaččat sámiid sajádaga álgoálbmogin láhkamearrádusaid, hálddahusa ja ekonomalaš doaimmaid vuodul. Almmolaš válddis lea vuodđolága (PL 22 §) mielde geatnegasvuohta fuolahit sámiid vuodđovuoiatvuodaide ja olmmošvuoiatvuodaide ollašuvvamis.

Gálddoaiivvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet ollásit sámiid ruovttuguvlui. Dasa lassin guovlu gullá measta ollásit nuortalašlága (259/1995) 2 §:a mieldásaš nuortalašguvlui, mas nuortalaččain leat guoskevaš lága dorvvastan sajádat ja vuoiatvuodat.

Sáme kultuvrii gullelaš ealáhusaiguin bargama lea suddjemin dasa lassin sámiid hárrái ON:a olmmošvuoiatvuodaide ja politihkalaš vuoiatvuodaide guoskevaš olmmošvuoiatvuodasoahpamuša 27 artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artihkkala mearrádus oaivvilda ON:a olmmošrivttiidkomitea dulkoma mielde dan, ahte ekonomalaš doaibmabijut galget plánejuvvot ja heivehuvvot nu, ahte sáme ealáhusat dego boazodoallu gánnáhit dás duohkoge ekonomalaččat. (Länsman ja earát v. Suopma, váidda nr 511/1992)

Jagi 2005 álggus fápmui bohtán meahciráddehuslágas Meahciráddehusa servodatlaš geatnegahttimin sámiid ruovttuguovllus lea heivehit iežas hálddašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte dorvvastuvvojit sámiid vejolašvuodat bargat iežaset kultuvrrain (4.2 §). Njuolggadus ollašuhhtá vuodđolága sámiid álgoálbmotkultuvrrain bargama hárrái (PL 17.3 §). Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi čujuhii dán vuodđoláhkii vuodđuduvvi doibmii ja gávnnašii árvalussii guoskevaš cealkámušastis (PeVL 38/2004 vp), ahte sáme kultuvrii gullet árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebivddu lassin maiddái daid odđaaigásaš heivehanhámit.

ČUOVUS 1. 2(8)

Árvvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte boazodoallu, meahcebevdu ja guolástus hábmejit sáme kultuvrra guovddáš ávnnaslaš vuodu. Dát vuoigatvuodalaš vuolggasadji lea geatnegahtti meahceguovloplánema virolašvuodaid sihke dikšun- ja geavahanplána sisdoalu ektui. Dál galggašii guorahallat dán geatnegahttima ollašuvvama Meahciráđdehusa vuogis dulkot ja čuovvut dahje guoddit čuovokeahtta lága Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjojteakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Dát guorahallan gáibida muhtun muddui viiddiduvvon perspektiivva vuhtiiváldima, mas maiddái Meahciráđdehusa oppalaš doaibmaprinsihpat ja -linnjemat galget giedahallot dan viidodagas go dat meroštallet ja stivrejit meahceguovloplánema. Dáin doaibmalinnjemiin, dulkomiin ja árvvuin leat mielde áššit, mat sáhttet mannat ruossalassii sámiid vuoigatvuodai guin dahje doalvut dakkár doaibmamálliide, mat eai doarjjo dahje mat juoba heađuštit sáme kultuvrra ávnnaslaš eavttuid ollašuvvama.

Meahceguovlolága (62/1991) váldoulbmilat leat 1) guovllu meahccáivuoda seailuheapmi 2) sáme kultuvrra dorvvasteapmi 3) luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja 4) guovllu mánggabelat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dorvvasteapmi. Ráđdehusa árvalusa mielde (HE 42/1990) meahceguovlolága heiveheami eaktun lea dat, ahte *doaimmat dorvvastit vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin uhcimustá seamma dásis go dat ledje lága fápmui boađedettiin*. Seamma sullasaš vuolggasadji lea ON:a KP-soahpamuša 27 artihkkala mearrádusas, mas gáibiduvvo ahte sámiid kulturhápmai gullevaš ealáhus galgá gánnáhit ekonomalaččat dás duohkoge.

Oktan vuohkin dáid ulbmiliid juksan dihte sámiid hárrái lea 2004:s fápmui boahtán ovttárvosašvuodalahka (21/2004), mii guoská 2 §:a 1 čuoggá mielde iehčanas ámmáhiin dahje ealáhusain barganvejolašvuodaide ja ealáhusa doarjumii. Ovttárvosašvuodalahka guoská maiddái Meahciráđdehussii, ja dainna geahččalit juksat duodalaš ovttárvosašvuoda dárbbu mielde *positiivvaš sierragiedahallama* vugiiguin dego lága 7.2 §:s boahtá ovdan.

Meahciráđdehusa meahceguovloplánema vuodđovihkin lea dat, ahte plánemis vulgojuvvo ekologalaš-ekonomalaš ja eahpejuridihkalaš vuodu alde. Plánemis leat mielde moanat čanasjoavkkut, maid politihkalaš deaddoárvu – eaige juridihkalaččat áššái váikkuheaddji bealit – mearridit guhkás plána vuolggasajiid ja láhkamearrádusaid dulkoma. Dábálaččat turismma lassáneapmi gehččojuvvo plánas diehttalas proseassan ja turismma ovddas sáhtta duvdilit eret, sámiide vuodđolágas kultuvrralaš vuodđovuoigatvuohtan dorvvastuvvon árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebevdu, maid dálá láhkamearrádusat dovddastit dušše oktasašvuoigatvuodaid dásis. Maiddái sámiid opmodatdorvvu ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid dorvvu návddašeaddji vuoigatvuodaide dego guolástanvuoigatvuhtii ii plánemis giddejuvvo fuopmášupmi (gč PeVL 8/1978 ja 30/1993 vp).

Jos áššái váikkuheaddji buot láhkamearrádusat dahje vuoigatvuodavirolašvuodát eai leat álgoálggus leamaš mielde plánaárvalusas, de gehččojuvvo plánemis reahkkát dan, ahte váilu njuolggadusat dahje vuoigatvuodavirolašvuodát váldojuvvojit plánii maŋalgihtii almmá, ahte lasáhus muktige muđui váikkuhivččii plána sisdollui. Dán vuodu alde leat meahceguovloplánaide ráhkaduvvon guovddáš doahpagat dego meahceguovloláhkii vuodđuduvakehtes ja turismii guoskevaš avádatjuohku, meahcejohtalusláhkii vuodđuduvakehtes meahcejohtalusvuojáhat, meahciráđdehusláhkii ja meahceguovloláhkii vuodđuduvakehtes doaba luondduturismma ovddideapmi, meahcejohtaluslágain ruossalassii manni lustageavahandoaba ja láhkii vuodđuduvakehtes báikkálaš olbmuid čuoččuhuvvon ”vuoigatvuohta” meahcejohtaluslohpái.

Dáid vuolggasajiid vuodul guorahallo čuovvovaččas, man muddui sámiid vejolašvuodát bargat iežaset kultuvrrain leat rievdan meahcceguovlolága ásaheami maŋŋá, makkár lea dálá dilli ja man muddui Gálldoavvi meahcceguovlui ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguvlui guoskevaš dikšun- ja geavahanplána dorvvasta sámiid vejolašvuodaid bajásdoallat ja ovddidit iežaset kultuvrra.

2. Meahciráđdehussii guoskevaš nuppastusat meahcceguovlolága ásaheami maŋŋá

Meahcceguovlluid dikšun, geavaheapmi ja suodjaleapmi leat meahcceguovlolága lassin ollu dan duohken, maid láhka gáibida Meahciráđdehusas, leatgo meahcceguovlolága ja meahciráđdehuslága gaskkas ruossalasvuodát ja mo láhka dulkojuvvo ruossalasvuodadilis.

Meahcceguovlolága gustodettiin meahciráđdehusláhka lea moanaid gerddiid rievdan ja rievdadan seammás mealgat Meahciráđdehusa iešlági. Meahcceguovlolága fápmui boadedettiin Meahciráđdehus lei ”Eana- ja meahccedoalloministeriija vuollásaš guovddášvirgebáiki” meahccehálldahusa várás (138/1987). Dasto Meahciráđdehusas šattai ”stáhta lágádus” (264/1991) ja ”stáhta fitnodatlágádus” (1169/1993). Dalle das dahkkojuvvui fitnodatdoaimaovttatavuđđosaš tiimaorganisašuvdna. Fitnodaga sierra boadussurggiin ja nieidafitnodagatserviin lea leamaš riikka gokčevaš organisašuvdna ja dat leat boadusvásttolaččat. Seammás Meahciráđdehus-konseartna doaima meroštallojuvvui *máŋggadárbovuttadeapmin*, man čiehkageađgin leat ee. meahccedoallu ja lustabálvalusaid buvttadeapmi. Lustabálvalusaiguin oavvvildit sihke servodatlaš bálvalusaid oktasaš lustageavaheami ovddidan dihte sihke mávssuvuloš luonddubálvalusaid ja luondduturisma ovddideami.

Villi Pohjola -nammasaš boadussuorgi, mii lea maŋŋelis sirrejuvvon nieidafitnodatsearvin, jođiha luondduturismii vuodduvvi fitnodatdoaimma ja gilvala luondduturisma lágideaddji eará fitnodagaiguin ja báikkálaš luonddubálvalusbuvttadeaddjiiguin meahcceguovlluid geavaheamis. Iešalldes dát oavvvilda dan, ahte Meahciráđdehus ii leat ollásit bealehis doaimmi muhto vuodjá seammás iežas fitnodatekonomalaš ovdduid ja šaddá bealehisvuoda namas mieđihit luonddubálvalusa fitnodatdoaimmasuorggis gilvaleaddji priváhta fitnodagaide vástideaddji ovdduid go das alddis leat iežas čuoččuhan stáhtaetnamiid hálddašeaddjin. Ná Meahciráđdehusa buot fitnodatdoaimma meahcceguovllus – dahjege vuovdin, johtos dal dat mainna namain ihkinassii – dagaha Meahciráđdehusa ”eanaeaigátsajádaga dihte fitnodatdoaimmadeattuid, mat galget váldojuvvot vuhtii maidái priváhta sektoris.

Meahciráđdehuslága maŋimuš ollislaš ođasmahttimis (1378/2004) dan oktan servodatlaš geatnegahttimin (4.2 §) šattai oktiiheivehit iežas hálddašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami sámiid ruovttuguovllus nu, ahte dorvvastuvvojit ”sámiid” vejolašvuodát bargat iežaset kultuvrrain. Nuppe dáfus fas meahcceguovlolága mielásaš dikšun- ja geavahanplánas ”eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat”, muhto dat guoskkašii láhkačuoggá (7 §) dárkilet ákkastallamiid mielde (HE 42/1990 vp) dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Dasa lassin meahcceguovlolága heivehansuorgái guoskevaš 2 §:a dárkilet ákkastallamiin vulgojuvvo das,, ahte boazodoallu, meahcebivdu, guolástus ja meahcejohtalus muddejuvvojit daid birra addojuvvon almmolaš njuolggadusaiguin.

Sámedikki mielas meahceguovlluide guoskevaš láhkaásahuslaš ollisvuohta lea mannan áiggi mielde ruossalassii vuodđolágain, dasgo vuodđolága nuppástusat eai leat vel váldojuvvon vuhtii boazodollui, meahcebevdui, guolástussii ja meahcejohtalussii guoskevaš láhkamearrádusain. Sámiid árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahcebevdu ja daiguin barganvejolašvuodát gullet oassin sámiid kulturhápmai, mii galgá vuodđolága 22 §:a mielde dorvvastuvvot *sámiide álgoálbmogin* dego odđa meahciráđđehuslágasge gáibiduvvo. Earáge báikkálaš olbmuid sáhtá gal govttolašvuoda olis váldit *sámi álgoálbmogii* gullelaš ovdduid ollái. Dat meahceguovloplánema vuolggasadji ahte sámiid vuoigatvuodát dorvvastuvvošedje – ollašuvašedje ja suddjejuvvošedje – eará báikkálaš olbmuid sajádaga dorvvasteami oktavuodas, fas manná ruossalassii Suoma vuodđolágain.

Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagotti válddii cealkámušastis ráđđehusa árvalusa vuodul Bállas-Yllásduoddara álbmotmeahci hárrái (PeVL 29/2004 vp) nannosit beali sámiid vuoigatvuodaid vuodđolágasuodjai sámiid ruovttuguovllus leahkki suodjalanguovlluin. Vuodđoláhkaválgagotti mielas

”Vuodđovuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid suoji dáfus lea problemáhtalaš, ahte sámiid ja báikkálaš ássiid vuoigatvuodát bázášedje ásahusa ja Meahciráđđehusa lohpearrádusaid vehkii. Vuodđolága 80 § 1 momeantta mielde ovttaskas olbmo vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid ákkaid birra galgá mearriduvvot lága vuodul. Sámiid ja báikkálaš ássiid árbevirolaš guolástan- ja meahcebevduvuoigatvuodaid sihke ruovttudárbomuora váldima váldoprinsihpat galget boahit ovdan njuolggá lágas. Dát lea maiddá eaktun láhkaevttohusa ásaheapmai dábalaš láhkaásahanortnegis.”

Ovdalis máinnašuvvon beliid hárrái vuodđoláhkaválgagoddi celkkii dasa lassin, ahte maiddá luonddusuodjalanlága njuolggadusat, maid mielde sámiid ja eará báikkálaš ássiid vuoigatvuodaid mudden lea ásahusaid veagas, lea vuodđolága dáfus seamma problemáhtalaš, ja danin

”Stáhtarádi siste galget dáid sivaid dihte bargagoahit farggamustá dan ovdii, ahte álbmot- ja luonddumehciide guoskevaš láhkamearrádusat galget vástidit vuodđolága 80 §:a gáibádusaid.”

Sámiid ja eará báikkálaš ássiid vuoigatvuodát árbevirolaš guolástussii, meahcebevdui ja muorrváldimii eai leat velge dorvvastuvvon lágadássasaš njuolggadusaiguin, muhto vuoigatvuodát dorvvastuvvojit meahce- ja jekkiidsuodjalaguovlluin geavadis Meahciráđđehusa dikšun- ja geavahanplánaiguin. Dikšun- ja geavahanplána fas lea mearrádussan vuolit dásis go láhka. Vuodđolágain dahje lágain ruossalassii manni (lága) vuolitdássasaš njuolggadusa dahje mearrádusa ii vuodđolága 107 §:a mielde oáččo heivehit almmolaš oktavuodain.

Meahceguovlolága ákkastallama áiggálaš vuolggasadjin lea dat, ahte vejolašvuodát bargat boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin galget buorránit dahje goittot bissut dálá dásis dahjege lága fápmuiboahitima áigemeari (1.2.1990) dásis. Dát lea maiddá Gálddoavvi plána áiggálaš vuolggasadjin sihke meahceguovlolága ja jekkiidsuodjalanlága (851/1988) hárrái (gč. 13.3 s. 104). Juo láhkamearrádusaid nuppástusaid dihte dát ii leat leamaš vejolaš. Dasa lassin Meahciráđđehus lea iežas fitnodatdoaimma bealehisvuoda dorvvastan dihte šaddan jagi 1990 rájes juogo ieš doaibmat dahje mieđihit luondduturismafitnodagaid doibmii lobiid. Dát fas lea dagahan dan, ahte meahcejohtalussafárat, beanavuodjinsafárat, olgobáikegoddelaččaid meahcejohtalus, sierralágan doarjjabáikkid ja láigogámpát daidda guoskevaš eará lobiiguin leat mealgat lassánan ja seammás čuohcán sámiid vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrrain meahceguovlluin.

3. Árvvoštallamat sámiid dálá dilis árbevirolaš ealáhusaideaset jodiheaddjin

Sámediggi lea lágasmearriduvvon jagi 2003 muitalusastis (sámediggeláhka 7 §) ráddehussii ja ain Riikkabeivviide buktán ovdan juridihkalaš perspektiivvas álgoálbmoga earuid vehádagaide ektui. Earrun leat erenoamážit álgoálbmoga historjjálaš, gitta dássáži joatkašuvvan gaskavuohhta dihto guovllu eatnamiidda ja luondduriggodagaide iežaset iešlágálaš kulturhámi ja eallinvuogi vuodđun, árbevirolaš institušuvnnat dego nuortalaččaid siidačoahkkin, vuoigatvuođaid kollektiivvalaš gullevašvuohhta álbmogii ja iešmearridanvuoigatvuohhta. Vaikko sámiid álgoálbmoga kulturhápmai gullevaš eanageavahanvuoigatvuođat ja iešmearridanvuoigatvuohhta vuodđuduvvet njuolggá vuodđoláhkii, de almmolaš váldi ii Sámedikki mielas váldde dáid áššiid doarvái vuhtii, muhto almmolaš váldedoallit atnet sámiid vuosttažettiin guvllolaš giellavehádaškan. (Sámedikki doaibmamuitalus 14.4.2004 jagis 2003)

Birasministeriija hálddahussuorggis lea 2003:s dahkkojuvvon riikkadási ollislaš árvvoštallan bastevaš ovdáneami ollašuvvamis. Sámiid ekologalaččat bastevaš ovdáneami áittan dán árvvoštallamis adnojuvvojedje ee. meahcejohtalusa headuštusat ja turismma doaibman olggobeale fitnodagaide eavttuiguin. Sámiid ekonomalaččat dorvvuhis sajádat árbevirolaš ealáhusaideaset jodiheaddjin lasiha sámeservodaga sosiálalaš váttisvuođaid ja eanet ja eanet sámit fárrejit eret sámiid ruovttuguovllus. Dáid vuolggasajiid vuodul ekologalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš dásis sámiin leat áitagat bastevaš ovdáneamis. Sámiid kultuvrralaččat bastevaš ovdáneapmai gullet buot bastevaš ovdáneami bealit iige sáme kultuvra leat bastevaš vuodu alde, jos oktage dán bastevaš ovdáneami beliin báhcá ollašuvakeahhtá. Sáme kultuvra ja dasa gullevaš árbevirolaš eallinvuohki leat oppa áigge áitojuvvon. Dearvvasvuohhta ja dorvvolašvuohhta – dievaslaš riikkavulošvuohhta gáibiditge guoskevaš árvvoštallama mielde dan, ahte sámiid sajádat eana- ja čáhcevuogitvuođaid hárrái galgá ordnejuvot. (Kestävän kehityksen kansallinen kokonaisarvio. Suomen ympäristö 623. Ympäristöministeriö 2003 s. 99-100 ja 150-151)

Suopma ja Ruotta leaba jagi 1994 Eurohpá Uniovnna searvansoahpamuša oassin váldán vuhtii sámiid sajádaga álgoálbmogin beavdegirjji nr 3 vuodul. Dasa lassin Eurohpá Uniovdna lea jagi 2000 vuodđorivttiidgirjijistis dan 22 artihkkalis čatnasan gudnejahtit kultuvrralaš, oskui guoskevaš ja gielalaš maŋggahápmásašvuoda. EU:a kommišuvdna lea ásahan sorjjakeahtes áššedovdiid fierpmádaga gozihit vuodđorivttiidgirjji čuovvuma ja raporteret jahkásaččat kommišuvdnii vuoigatvuođaid ollašuvvamis. Iežaset raporttas jagis 2003 áššedovdit almmuhedje kommišuvdnii iežaset fuola sámiid álgoálbmotvuoigatvuođaid ollašuvvamis eatnamii ja árbevirolaš guovlluidasaset, dasgo boazodoallu, guolástus ja meahcebivdu leat erenoamáš dehálaččat sáme kultuvrii ja sin identitehtii álgoálbmogin. (Synthesis report: Conclusions and recommendations on the situation of fundamental rights in the European union and its member states in 2003. 4 February 2003; Reference CFR-CDF.Conclusions.2003en)

Eurohpá vehádatrápmasoahpamuša goziheaddji ministtarkomitea gávnnašii 2001:s soahpamuša ollašuvttimis Suomas ahte eanaoamastanvuoigatvuhtii guoskevaš áššiid čoavdima maŋnoneapmi lea dagahan riidduid. Ministtarkomitea čujuhii dasa lassin dasa ráddeaddi komitea cealkámuššii, mas komitea gávnnaš boazodoalu, guolástusa ja meahcebivddu mávssolašvuoda sámiide, man dihte eanavuoigatvuođagažaldaga čoavdin mearkkaša erenoamáš ollu sáme kultuvrra suodjaleapmai ja sámiid identitehtii álgoálbmogin. Komitea ávžžuhii Suoma čoavdit eanavuoigatvuođanákku farggamusat nu, ahte dat veahkeha sáme kultuvrra suodjaleami muhto ii goittotge čuoze ii-sámiid vuoigatvuođaide. (Resolušuvdna ResCMN(2001)3)

KP-soahpamuša čuovvuma goziheaddji ON:a olmmošrivttiikomitea celkkii 2004:s Suoma addin raportta geažil loahppaarvalusainis das, mo Suopma lea čuvvon oktasašsoahpamuša mearrádusaid. Komitea anii vahágin dan ahte ii lean ožžon čielga vástádusa sámiid vuoigatvuođain álgoálbmogin (vuodđolága 17 artihkkala 3 čuokkis) oktasašsoahpamuša 1 artihkkala olis. Komitea geardduhii iežas fuolastuvvama das, ahte oassebealit eai leat lihkestuvvan čovdit sámiid eanaoamastanvuoigatvuođaid ja lei fuolastuvvan maiddái dain mánggain almmolaš ja priváhta eanageavahanhámiin, mat čuhcet sámiid árbevirolaš ealáhusaide – erenoamážit boazodollui – ja bidjet vára sámiid árbevirolaš kultuvrra ja eallinvuogi ja ná sin identitehta. Komitea mielas Suopma galggašii ovttasráđiid sámiiguin duođaid bargagoahit oažžun dihte eanavuoigatvuođanákku heivvolaš čovdosa, mas váldojuvvo doarvái bures vuhtii dárbu seailluhit sámiid identitehta nugo oktasašsoahpamuša 27 artihkkalis daddjojuvvo. Seammás komitea bivddii ahte Suopma ii álggáše doaimmaide, mat sáhtášedje ovddalgihtii čuohcit sámiid eanavuoigatvuođagažaldaga čovdimii. (Olmmošrivttiidkomitea 82. čoažžin golggotmánu 18. beaivi – skábmamánu 5. beaivi 2004)

Sámiide čuohcci vealaheapmi lea vehádatáirasa doaimmahaga mielde iešlági dáfus struktuvrralaš ja laktása sámiid eanageavaheami hárrái dábálaččat ja boazodoalu hárrái sierranassii lánkaásaheami ja hálddaha struktuvrraide. (Riikka Tella: Etnisen syrjinnän vastaisen neuvonnan kehittäminen. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 1. Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2005 s. 42)

ON:a raporterejeaddjin doaibman professor Martin Scheinin lea árvoštallan boazosámiid sajádaga maiddái ON:a oktasaščoahkkima giedahallanvuloš ON:a olmmošrivttiidráđi árvalusa ektui ON:a álgoálbogiid guoskevaš cealkámuššan. Cealkámušárvalusa 7 artihkkalis (dán áigge 8 artihkal) leat mielde vihtta sierralágan doaibmavuogi, mat gullet ”kultuvrralaš álbmotgoddin” -doahpaga vuollái. Scheinin gávnaha ahte Suoma lánkamearrádusat ja stáhta eará doaimmat sámi boazodoalu ektui devdet dán viđa čuoggás golbma: jearaldat lea sámeálbmoga iešlági ja intergritehta biehttaleamis, sin kultuvrra vuodđun leahkki guovddáš luondduriggodagaid duššindahkamis ja stáhta ollašuttin álgoálbmoga bággosuddadeamis váldoálbmogii.

4. Sáme kultuvrra vuhtii váldin Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki – Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánas

Sámiid sajádat iežaset kultuvrra ovddasteaddjin lea Sámedikki mielas mealgat hedjonan jagi 1991 rájes, dan maŋŋá go Meahciráđdehusas šattai fitnodatlágádus, nuppeláhkai go plánaárvalusas čuoččuhuvvo (s. 104). Ekonomalaš ja ekologalaš perspektiiva deattuhuvvo ja boazodoallu oažžu uhcit fuopmášumi. Nu gohčoduvvon lustageavaheami, guolástusa ja meahcebevuddu hárrái Meahciráđdehusa doaibma ii riekta heive dainna ahte sámiide lea vuodđolága vuodđovuoigatvuohtan dorvvastuvvon riekta bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturhámi ja bargat dasa guoskevaš árbevirolaš ealáhusaiguin. Luonddaturismii, lustageavaheapmái ja gámpáhuksemii gusket oktiibuot čieža árvalusa (s. 50-51), go fas bohccuid suodjaleapmi eará eanageavaheami vuostá ii leat váldojuvvon vuhtii plána árvalusain (s. 26), vaikko nu čuoččuhuvvo dahkkojuvvon (s. 134). Dáluhis sámiid opmodatdorvvu návddašeaddji vuoigatvuohta guolástussii ja guolástusa hálddašeapmái ii leat váldojuvvon vuhtii. Dát guoská erenoamážit nuortalaččaide ja daidda anáraččaide, geain ii stuorrajuohkodálu vuodul leat vuoigatvuohta guolástussii ja dan hálddašeapmái.

Plánas leat heivehuvvon eanageavahan- ja huksenláhkkii vuodđuduvvi riikkadási guovlluideavahanulbmiliid oppalaš- ja sierraulbmilat. Guktot dát ulbmilat leat goittotge áddejuvvon boastut juogaláhkai stáhta eiseválddiid geatnegahttin, vaikko geatnegahttimat gusket dušše sierraulbmiliidda (s. 16-17). Plánas lea áddejuvvon menddo oppalaš dásis eanageavahan- ja huksenlága mieldásaš eanagoddeláva (ovddit guovlolávva) vuoigatvuođaváikkuhus (s. 14) Meahciráđđehusa plánemis. Ovdamearkka dihte mohtorgielkájohtolagaid hárrái gieskat dohkkehuvvon dikšun- ja geavahanplána lea vuodđun johtolaga vuodđudeapmái meahcceguvlui eanagoddelávas iige nuppegežiid. (Gč. meahcceguovlolága 5 §:a 1 momeanta meahccejohtaluslága (1710/1995) 13 §:a 2 ja 4 momeanta ektui).

Sámiid ruovttuguvlui ja sámekultuvrii guoskevaš riikkadási guovlluideavahanmearrádusa váldin tekstii maŋálgihitii árvalusa gergema maŋŋá (s. 16-17) ii leat vel daninassii rievdadan dan duohtaášši ahte plánas lea juo ovdal deattuhuvvon boastut mohtorfiervruiguin dáhpáhuvvi ja fitnodatdoibmii vuodđuduvvi ng. luondduturismma ovddideapmi, go fas meahcceguovlolága ákkastallamiin lea sáhka vánddardeamis ja lustageavaheamis, maiguin meahccejohtaluslága mielde eai oaivvil meahccejohtalusa, muhto nuppegežiid. Meahccejohtaluslága ulbmilinhan (1 §) lea ”eastadit daid heađuštusaid, mat čuhcet lundui, birrasii, luondduealáhussii, oppalaš lustageavaheapmái dahje ...eará ovdui mohtorfiervruid geavaheami dihte meahcis ...” Nuppe dáfus fas plánaárvalus ii sihkkarastte nuortalaččaide vuoigatvuođa geasiáigásaš meahccejohtalussii ii oppa nuortalašlága mielde vuodđuduvvon doarjjabáikkiidege Njávdáma nuortalašguovllus (s. 59).

Mii galggašii dahkkojuvvot

1. Gálldoavivi dikšun- ja geavahanplána galggašii Meahciráđđehusa gárvvistan plánan vuodđuduvvat gustojeaddji láhkii dego odasmahtton ***meahciráđdehustláhkkii*** ja lánkaásaheami ollisvuhtii, masa gullá maiddá ovttaárvosašvuođaláhka (21/2004).

Plána galggašii ***ovttaárvosašvuođalága*** 1 ja 2 §:a mielde ovddidit ja dorvvastit ovttaárvosašvuođa ollašuvvama lága heivehansuorgái gullevaš vealahandiliin, mat gusket sámiid iehčanas ámmáhiin dego boazodoaluin barganvejolašvuođaide (stáhta hálddašan meahcceguovllus). Lága riikkabeaigiedahallamis Riikkabeivviid bargoeallin- ja dáseárvováljagoddi celkkii smiehtamušastis (TyVM 7/2003 vp): ”Eiseválddit galget mearrediđolaččat ovddidit sámiid vejolašvuođaid bargat boazodoaluin ja háhkat dainna áigái boaduset.”

Plánas galggašii váldit vuhtii ***Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma 2006***. Diimmá giđa dohkkehuvvui bistevaš ovdáneami doaibmagotti barggu boadusin riikkadási bistevaš ovdáneami strategiija: ***”Bistevaš válljemiid guvlui. Riikkadásis ja globálalaččat bistevaš Suopma.”*** (VNK:n julkaisusarja 5/2006) Doaibmagotti njunušin lea leamaš oaiveministtar Matti Vanhanen. Stáhtaráđdi dagai 14.12.2006 prinsihppamearrádusa dán strategiija ollašuhttimis.

ČUOVUS 1. 8(8)

Strategiija oasis 5.1.8 Luondduriggodagaid kultuvrralaš mearkkašupmi (s. 69) gávnnavuvvo ahte sámit ássat iežaset ruovttuguovllus nu, ahte leat juohkásan golbman giellaajoavkun. Sámekultuvrra vuodđun leat álgoálbmoga árbevirolaš ealáhusat boazodoallu, meahcebivdu ja guolástus. Friddja guodoheapmái vuodđuduvvi boazodoalu, mii lea sámiid lassin anus maiddái boazodoalloguovllu eará ássiid gaskkas, leat geahččalan heivehit oktii eanageavahanhámiiguin, dego vuovdedoaluin ja turismmain. Sámediggi lea dohkkehan bastevaš ovdáneami odđa prográmma (2006), mas ovdanbuktojuvvojit linnjemat ee. sámiid ruovttuguovllu luondduriggodatpolitihka ja eanageavaheami plánema hárrái. Dán vuodu alde ee.:

- Kultuvrralaš bastevašvuoda perspektiiva ja Sámiid bastevaš ovdáneami prográmma linnjemat váldojuvvojit vuhtii Eana- ja meahccedoalloministeriija luondduriggodatstrategiija (2002) beivedettiin
- Láhččojuvvon meannudanvuohki, mainna Sámiid bastevaš ovdáneami prográmma linnjemat váldojuvvojit vuhtii sámiid ruovttuguovllu luondduriggodatpolitihkas ja eanageavaheami plánemis.

Dalle go árvoštallojuvvo **dorvvastandássi** eiseválddiid doaimmain sámekultuvrrain bargama dorvvastan dihte, de Gálddoavvi dikšun- ja geavahanplánas galggašii giddejuvvot erenoamáš fuopmášupmi sámiid dálá sajádahkii (ovdalis čuokkis 3).

Ságadoalli

Pekka Aikio

Láhkačáli

Heikki J. Hyvärinen

(Cealkámuša birra mearridii 2.1.2007 ságadoalli Pekka Aikio)

Plánenčoahkkimiin ja eará oktavuodain ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas

Go plánen álggahuvvui skábma–juovlamánus 1998, de báikkálaš olbmuid dollojuvvui dieđihan- ja ságastallandilálašvuohta. Plánaárvalus gárvvásmuvai njukčamánu 2003 ja dat ovdanbuktojuvvui čanasjoavkkuide ja báikkálaš ássiide čuovvovaččat:

- Ohcejoga gieldda ovttasbargojovkui 26.3.2003
- Anára gieldda ovttasbargojovkui 27.3.2003
- Gálddoaivvi bálgosii 7.4.2003
- Muttošjávrii bálgosii 8.4.2003
- Njávdáma bálgosii 8.4.2003
- Nuortalašráđđái 9.4.2003
- Báikkálaš ássiide gilledilálašvuođain
 - Gápmasis 9.6.2003
 - Čeavetjávris 12.6.2003
 - Ohcejogas 16.6.2003
- Ohcejoga guolledoalloráđđádallangoddái 7.7.2003
- Anára guolledoalloráđđádallangoddái 8.7.2003
- sámedikki ovdasteaddjiide (lágasmearriduvvon ráđđádallan) 21.8.2003

Plánii bohtán rievdadusat ovdanbuktojedje Ohcejoga ja Anára gielddaid ovttasbargojoavkkuide 2.9.2003.

Dása leat merkejuvvon čoahkkimiin ovdanbohtán árvalusat plána birra, rievdadussávaldagat ja eará kommeanttat ja dat, mo dat leat váldojuvvon vuhtii plánas. MR = Meahciráđdehus.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAH CIRÁĐDEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
OHCEJOGA OVTTASBARGOJOAVKKU ČOAHKKIN 26.3.2003	
6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi	
Ohcejoga lahkosiin livččii dárbu gohtái, mas omd. skuvlamánáid sáhtášii láidestit luonddu dovdamii.	-Ohcejoga lustageavahanguovlu heivešii bures ulbmilii. Dat ii gula meahcceguvlui. Nuba ii gieđahallo dán plánas. +Eai rievdadusat plánii.
9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu	
Árvalusčuooggái vihtta árvaluvvo ahte Meahciráđdehus galgá ráđđádallat beanaguovlluid birra dárkileappot bálgosiiguin ja áššáigullelaš siiddaiguin.	+Lasihuvvon plánii.
Árvalusčuooggái vihtta árvaluvvo ahte osolašgottiid galggašii váldit mielde meahccebivdoráđđádallamiidda.	-Meahciráđdehus ii mearrit priváhtaeatnamiid meahccebivdoáššiin. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Plánii árvaluvvo lasihuvvot boares gámmeid divvun dahje huksen boares báikkiide báikkálaš ássiid atnui meahcástan-, guolástan- ja murjendoarjábákin.	-Ovdal vejolaš fitnu galgá plánet dárkilit, gii hukse, gosa huksejuvvu ja gii gámmeid fuolaha. +Lasihuvvon plánii árvalusčuoikkis gávccii. Boares gámmeid sáhtá ordnet dahje hukset ođđasit boares báikkiide eanemustá golbma Gálddoaivvi guvlui.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐĎEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
ANÁRA OVTTASBARGOJOAVKKU ČOAHKKIN 27.3.2003	
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
<p>Prográmmabálvalusfitnodagaide ii galggašii mieđihit doarjjabáikelobiid ollege Anára gieldda beallai, dasgo dat sáhttet šaddat bissovaš/fásta doarjja-báikin. Doarjjabáikkii eai galggašii šaddat miehtá, muhto dat galggašedje čohkkejuvvot dihto guovlluide.</p>	<p>-Lobit livčče guhkimustá soames mánotbadjái ja guovlu dárkki-stuvvošii lobi nohkama maŋŋá. Ná sihkkarastošii ahte eai beasa šaddat bissovaš rusttegat. Galgá dalán seahkanit áššái, jos dakkárat gávdnojit. Lohpi sáhtá álo gessojuvvot eret iige dat atte vuoigatvuođa eanavuđđui. +Rievdaduvvui plánii nu, ahte prográmmabálvalanfitnodagaide sáhtá mieđihit gaskaboddosaš doarjjabáikkiid dušše lustageavahanavádahkii.</p>
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
<p>Árvaluvvui ahte goas nu lobiheamet huksejuvvon visttiide ii galggašii dahkat geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid (dahkanjuvvon lágahis-vuođaid ii sáhte dohkkehit maŋálgihtii).</p>	<p>-Čielggaduvvo dárkkilit visttiid geavahanulbmil. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Jos lobihis visttiid joavkkus leat lavdnjegámmet, mat sirdašuvvet áhčis báikegottis ássi bárdnái, de daid sáhtášii dohkkehit dainna eavttuin ahte buot buhtadusat dain máksojuvvot máhcevaččat.</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Visttiid árbevirolaš návddašemiid galggašii čielggadit.</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Jos árvalusčuokkis čieža dohkkehuvvo, de dasa galgá lasihit eavttu ahte visttiide galgá háhkat maiddái gieldda huksenlobiid.</p>	<p>+Lasihuvvon plánii.</p>
GÁLDDOAIIVI BÁLGOSA ČOAHKKIN 7.4.2003	
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
<p>Árvalusčuokkis čieža evttohuvvo rievdaduvvot nu ahte prográmmabálvalusfitnodagaide sáhtá addit lobiid doallat doarjjabáikkiid oanehis áiggi ain hávil lustageavahanavádagas dastán mohtorgielkávuojahagaid dahje vánddardanjohtolagaid lahkosiin.</p>	<p>+Rievdaduvvon plánii.</p>
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
<p>Galgá dárkkistit ahte boazodállolágas lea máinnašupmi guolástusas.</p>	<p>-Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlágas máinnašuvvo guolástus oassin luondduealáhusain. +Eai rievdadusat plánii.</p>
10 Johtalus ja johtaleapmi	
<p>Galgá ságastallat das ahte leago vejolaš jávkadit anus Ohcejogas vuojahagaid, maidda mieđihuvvojit báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobit.</p>	<p>-Meahciráđđehus ságastallá áššis eará čanasjoavkkuiguin. +Rievdaduvvon plánii maŋŋelis sohppojuvvon vuogi mielde nu, ahte vuojahat jávkaduvvo eret anus Buksajávri ja Njuohkarjávri gaskkas.</p>
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
<p>Ságastallui árvalusčuokkis gávccii birra. Gámmeid ii oaččo ordnet. Jos gámme goittotge ordnejuvvot, de ordnejuvvot dušše dakkár gámme, mat leat dastán geainnuid dahje johtolagaid lahkosiin.</p>	<p>-Plána addá vejolašvuođa ordnet boares gámmeid báikegoddelaččaid atnui (eanemustá 3 Gálldoaiivvis) meahcebevdu, guolástusa ja murjema várás, jos fidnu álggahuvvo. +Lasihuvvon plánii ahte ordnenvuloš gámme galggašedje leat vejolašvuođaid mielde geainnuid dahje dálá vuojahagaid lahkosiin.</p>
<p>Fállejoga gámpá galggašii ovdeštuvvot.</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Čohkavári boares bigálusguovllu gámpáid sáhtá gaikkodit.</p>	<p>-Gámpát leat gaikkoduvvon ja guovlu čorgejuvvon geassit 2003. +Eai rievdadusat plánii.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
NJÁVDÁMA JA MUTTOŠJÁVRRI BÁLGOSIID ČOAHKKIN 8.4.2003	
4 Eanageavaheami avádagat	
Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí gaskasaš guovlu lea ollásit lusta-geavahanavádagas, Dat lea measta Njávdáma bálgosa geasse-ja čakčaguhtonguovllu siste. Avádaga galggašii baskkidit dušše johtolagaid lahkosiidda.	+Rievdaduvvon plánii.
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
Árvaluvvui ahte lobiid meroštallama vuodđun Meahciráđdehus gullá guovllu bálgosa ja dárbbu mielde eará čanasjoavkkuid.	+Rievdaduvvon plána árvalus nr 7.
7 Boazodoallu	
Plána árvalussii háliidedje fámolet sátnehámi.	+Plána árvalusaide lasihuvvui ahte Meahciráđdehus bivdá bálgosiid cealkámušaid eanageavahanáššiin.
Plána ávžžehusaide čuoggái guokte árvaluvvui ahte erenoamáš hohpolaš ášši lea maiddá dutkat meahccebivddu váikkuhusa boazodollui.	+Lasihuvvon plánii.
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Plána árvalusčuoggái guokte evttohuvvui lasihuvvot ovttasbargo-guoibmin maiddá Nuortalaččaid siidačoahkkin.	+Lasihuvvon plánii.
Plána ávžžehusaide evttohuvvui ovttasbarggu lasiheami norga-laččaiguin.	+Eai rievdadusat plánii.
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Olgobáikegoddelaččaid meahcástan-lobiide galggašii lasihit ahte stuorra bivdobeatnagiidda galggašii lea bákkolaš njunneskuohppu.	-Meahciráđdehusa mieđihan lobit olgobáikegoddelaččaide leat rievssatlobit. Bivddus geavahuvvojit čuožžu beatnagat. +Eai rievdadusat plánii.
Njávdáma bálgosa meahcástanguovlo-ráddjehusat ledje mannan bivdoadji áigge lihkestuvvan. Doaivvu mielde boahteáiggisge sáhttet ráđđádallat seamma bures.	Jahkásaš ráđđádallanvuohki joatkašuvvá. +Eai rievdadusat plánii.
Muttošjávrrí bálgosa siste livččii dárbu gáržžidit beanabivddu guhtonguovllu davágeahčen.	Sohppojuvvo jahkásaččat bivddu lágideapmái guoskevaš ráđđádallamiin. Merkejuvvon plánii ahte jahkásaš beanaguovlluin Meahciráđdehus ráđđádallá dárbbu mielde bálgosiiguin. +Eai rievdadusat plánii.
Plána árvalusčuoggá vihtta hárrái gávnnavuvvui ahte bálgus lea virggálaš ráđđádallanguoibmi, mii dárbbu mielde bovde siidagottiid ovddasteaddjiid mielde ráđđádallamiidda.	-Ovddit sávaldagaid mielde plánii lea merkejuvvon ahte Meahciráđdehus bovde bálgosiid siidagottiid ovddasteaddjiid bivddu lágideapmái guoskevaš ráđđádallamiidda. +Rievdaduvvon plánii nu ahte bálgosat sáhttet dárbbu mielde bovdet siidagottiid ovddasteaddjiid ráđđádallamiidda.
Beanavuoddjit leat giksin. Geavahit ee. Meahciráđdehusa ávdinstobuid doarjjabáikin.	-Plánas lea daddjojuvvon ahte goziheami galggašii buoridit. Beanavuodjinfitnodatdoaimma várás galgá leat lohpi, ja nuba fitnodagat galggašedje soahpat Meahciráđdehusain. Plána ávžžehusaide lea merkejuvvon ahte beanavuodjindoaimma ii boazodoalloguovllus sáhte gullat juohkeolbmovuogiatvuodaide. Dát gáibida rievdadusaid láhkamearradusaide. Áššis lea dieđihuvvon birasministerijai. +Eai rievdadusat plánii.

NJÁVDÁMA JA MUTTOŠJÁVRRI BÁLGOSIID ČOAHKKIN 8.4.2003

10 Johtalus ja johtaleapmi

Árvaluvvui ahte galggašii čavget njuolggadusa oažžut johtit 5 kilomehtera siste giddodahkii ja giddodagas eret. Giddodagas galggašii oažžut johtit dihto jávrride viđa kilomehtera siste dušše dihto vuojáhagaid mielde. +Rievdaduvvon plánii árvalus nr 4.

Árvaluvvui ahte njealjejuvllat-vuojáhagaid sáhtášii orndet, muhto ii biillaiguin vuodjima várás.

-Plána árvalusaide čuoggái gávccii lea merkejuvvon ahte Meahciráđdehus sáhtá hukset dárbbášlaš báikkiide oanehis vuojáhagaid njealjejuvllagiid várás, amas meahcci gollat.
+Eai rievdadusat plánii.

Fanasluoitinbáiki Idjajávrrii geainnu geahčen lea heajos ortnegis.

-Fanasluoitinbáikkis galgá fuolahit Anára gieldda. Dieđihuvvo áššis gielddii. Áššis almmuhuvvui Anára gieldda eanahuksenmeaštárijai.
+Eai rievdadusat plánii.

NUORTALAŠRÁDI ČOAHKKIN 9.4.2003

4 Eanageavaheami avádagat

Čeavetjávri–Buolbmátjávri gullá ollásit lustageavahanguvlui. Dat lea measta ollásit Njáv-dáma bálgosa geasse- ja čakčaguohtonguovlu. Árvaluvvui ahte lustageavahanavádaga galggašii baskkidit dušše johtolagaid lahkosiidda.

-Ášši lea ovdanbukton maiddá dain ráđđádallamiin, mat Meahciráđdehusas leat leamaš Njáv-dáma ja Muttošjávrrii bálgosiiguin.
+Rievdaduvvon (bálgosiid dahkan) ovddit árvalusaid mielde plánii.

6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi

Plána árvalusaide nr 7 galggašii dárkkálmuhttit, man guhká oažžu guhkimustá doallat gaskaboddosaš doarjjabáikki. Árvaluvvui ahte guokte mánotbaji lea guhkimus áigi.

+Lasihuvvon plánii.

Logu 6.8 mihttomeriide ja doaibmabihuide lasihuvvo, ahte Meahciráđdehus lea fásta mielde Čeavetjávrrii árbevierrodálu ovddideamis.

+Lasihuvvon plána mihttomeriide ja doaimabijuide čuokkis 3.

Logu 6.8 mihttomeriide ja doaibmabijuide lasihuvvo, ahte Meahciráđdehus duvdá luondo- ja kulturguovddášfidnu ollašuvvama Čeavetjávrris. Meahciráđdehus skenke huksenmuorraávdnasiid kulturguovddáža huksema várás.

+Lasihuvvon plána mihttomeriide ja doaimabijuide čuokkis 4.

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Plána árvalussii nr 2 háliiduvvui lasihuvvot ovttasbargu nuortalaččaid siidačoahkkimiin.

-Ášši lea ovdanbukton maiddá dain ráđđádallamiin, mat Meahciráđdehusas leat leamaš Njáv-dáma ja Muttošjávrrii bálgosiiguin.
+Lasihuvvon plánii (bálgosiid dahkan) ovddit árvalusa mielde.

Plána ávžžehusaide galgá lasihit, ahte nuortalaččaid siidačoahkkinn galgá válđojuvvot mielde guolástanguovlo-ráđđádallamiidda nuortalašguovllus.

-Guolledoalloráđđádallangotti nammada TE-guovddáš, nuortalaččaid ovddasteaddji mielde áššedovdin. Lágasmearriduvvon guolástanguovllu lahtut leat guolástangottit, čáhceguovlluid eaiggádat ja ámmát- ja lustabivdiid ovddasteaddjit.
+Lasihuvvon plána ávžžehussii nr 2.

9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu

Go ráđđádallo meahccebivddu lágideamis ja čuovvumis nuortalašguovllus, de nuortalaččaid siidačoahkkinn galggašii beassat leat mielde ráđđádallamiin.

-MR lea bovden nuortalaččaid ovddasteaddji ráđđádallamiidda.
+Lasihuvvon plána árvalussii nr 5.

10 Johtalus ja johtaleapmi

Beanavuoddjit dagahit Čeavetjávrrii guovllus váttsvuodaid ee. nu, ahte geavahit ávdinstobuid doarjjabáikin. Dán ášši njulgen dihte galgá dalán bargat juoidá. Beatnagat leat goddán maiddá bohccuid.

-Beanavuodjinfitnodagaiguin galggašii soabadit áššis. Plána ávžžehusaide čuoggái golbma lea merkejuvvon ahte beana- vuodjindoaima ii sáhte vuodđuduvvat boazodalloguovllus juohkeolbmovuogiatvuodáide. Dát gáibida rievdadusat láchkamearrádušsain. Áššis lea dieđihuvvon birasministerijai.
+Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNÁS
NUORTALAŠRÁÐI ČOAHKKIN 9.4.2003	
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Lohpeeavttun galggašii dárkkálmuhittit, gos oazžu vuodjit báikkálaš olbmuid fárus.	-Lohpeguovlu meroštallo loh pái. +Eai rievdadusat plánii.
Galgá dárkkálmuhittit, gii lea "guovllu bures dovdi" oahpisteaddji.	-Oahpisteaddji galgá leat báikegoddelaš ja son galgá leat fárus meahcis. +Eai rievdadusat plánii.
Árvalussii nr 4 háliidedje dakkár rievdadusa ahte galggašii čavget njuolggadusa oazžut johtit viđa kilo- mehtera siste giddodahkii ja giddodagas eret. Giddo- dagas galggašii oazžut johtit dihto jávriide viđa kilo- mehtera siste dušše dihto vuojáhagaid mielde.	-Ášši lea ovdanbukton maiddá i ovdal dain ráđđá- dallamiin, mat Meahciráđđehusas leat leamaš Njávrdáma ja Muttošjávrii bálgosiiguin. +Rievdaduvvon plánii (bálgosiid dahkan) ovddit árvalusa mielde.
Jos vuojáhtlophi viiddiduvvo, de bálgosii galggašii almmuhit, gos lobit leat mieđihuvvon ja man ollu.	-Beaivválaš eallimis hui váttis ollašuhttit. Prinsihpat sierraeavttuid mieđiheapmái leat guorahallon Meahci- ráđđehusa ja bálgosiid ovtasbargobeivviin. +Eai rievdadusat plánii.
Plána ávžžuhussii nr 3 evttohuvvui lasihuvvot ahte nuortalaččaid siidačoahkkin guottiha nuppástusa láhkamearrádusaide beanavuodjima ektui. Beanavuodjin- doaibma ii sáhte vuodđuduvvat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuogitvuodáide.	+Lasihuvvon plánii.
11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaima	
Árvaluvvui lasihuvvot plána ávžžuhusaide ahte nuortalašguovllus galggašii ráđđá- dallat maiddá i nuortalaččaid siidačoahkkimiin rogganvárdinlohpeohcamušaid birra.	+Lasihuvvon plánii.
11.3 Eanaávdnasiid váldin	
Árvaluvvui ahte lasihuvvojit nuortalaččaid vuogit- vuodát váldit eanaávdnasiid.	+Lasihuvvon plána árvalussii nr 2.
14 Goziheapmi	
Árvaluvvui ahte bálgosat ruhtaduvvošedje mielde goziheapmái. Goziheami galggašii buoridit.	-Plána ávžžuhusas leat sávvan lasi resurssaid goziheami buorideapmái. Diehtojhtin bálgosiid ja Meahciráđđehusa gaskkas ovddiduvvo ainge. +Eai rievdadusat plánii.
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA GÁPMASIS 9.6.2003	
Dilálašvuhtii eai bohtán olbmot.	
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA ČEAVETJÁVRRIS 12.6.2003	
6 Luonddutorisma ja lustageavaheapmi	
Njávrdánjohkii galggašedje farggamusat hivssegat.	-Njávrdánjoga lustaguolástusa ovddidanfidnu lea jođus. Jos fidnu ollašuvvá, de rusttegiid sáhtá lasihit lustageavahanavádahkii. +Eai rievdadusat plánii.
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Manin olgobáikegoddelaččat eai oččošii bivdit juoga guovllus beatnagiiguin, go báikegoddelaččat ožžot. Olgobáikegoddelaččaid beatnagat leat dávjá buo- rebut skuvlejuvvon ja buorebut eaiggáda geahču vuolde go báikegoddelaččaid beatnagat. Badje- olbmuid ii oččošii guldalit liiggás dán áššis. Árva- luvvui ahte bivdolohpe- ja gielldoguvlluid birra galggašedje kárttat omd. gili almmuhusdávvalii.	-Meahciráđđehus soahpá jahkásaččat bivddu lágideamis ráđđádallamiin, main leat mielde fuodđo- dikšunovttastusat, bálgosat, sámediggi, báikkálaš bivddus goittot oasi áigáiboadusteaset oazžu turista- fitnodagat, vejolaš ámmátbivdit ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddji. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA ČEAVETJÁVRRIS 12.6.2003	
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Árvaluvvui ahte mohtorgielkká siidui giddejuvvo dohpi, jos lea lohpi fievrridit vearjju mohtorgielkkás.	-Meahciráđđehus ii miedit vearjoguoddinlobiid. Daid miediha leansmánni. Lobit leat hui rájálaččat ja čadnojuvvon dárkilit dihto beaivemeriide ja diibmoáiggiide. +Eai rievdadusat plánii.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Njealjejuvllatvuojuhaga Hahpatjávri–Vuoskkojávri geahcái galggašii lágidit biilaparkerema nu, ahte biillat eai govččašii njealjejuvllatvuojuhaga. Dassín lassín galggašedje leat oahpistanrusttegat stivret parkerema.	-Guovlu ii gula meahcceguvlvi. Parkerenguovllu ordnen lasihuvvo fidnoplánii. +Eai rievdadusat plánii.
Beanavuoddjit leat dagahan váttisvuođaid. Beatnagiid dollet gilis almmá lobi haga. Beatnagat leat baikkašan miehtá. Beanavuodjinfitnodagat geavahit ávdinstobuid doarjjabáikin. Beatnagat ruohtahit bohccuid ja leat juoba goddán daid.	-Plána ávžžhusaide čuoggái golbma lea merkejuvvon ahte beanavuodjin ii sáhte boazodoalloguovllus vuođduduvvat juohkeolbmovuoigatvuođaide. Dát gáibida rievdadusaid láhkamearrádusaide. Áššis lea diedihuvvon birasministerijai. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Galggašii ovttas smiehttat, mii gehččojuvvo dakár nuortalašdoarjjabáikin, masa ii dárbbášuvvo Meahciráđđehusa lohpi (fierbmesuojit jed.).	-Ášši birra lea dollojuvvon čoahkkin Avvilis 7.10.2003. +Eai rievdadusat plánii.
14 Goziheapmi	
Goziheami galggašii buoridit.	-Plánas leat ávžžuhan lasi resurssaid goziheapmái. +Eai rievdadusat plánii.
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA OHCEJOGAS 16.6.2003	
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Lohku 4.3.1: "Guovllu šattolašvuođagokčasa gollan váikkuha fuodđoealliid biepmu kvalitehtii ja mearrái." Bohccos dahkkojuvvo rihkolaš billár. Boazu ii leat billár.	-Cealkka biddjojuvvo plánii eará hápmái. +Rievdaduvvon plánii.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Láktasajiin meahccevuojuhagat govdot. Árvaluvvui ahte Ohcejogasmeahccevuojuhagaid ráhkaduvvojit meahccebiilarovit.	-Nuppe dáfus roviid ráhkadeapmi hehte luonddu gollama, nuppe dáfus fas johtaleami. Roviid ráhkadeapmi šaddá hui divrrasin. Vuojáhagaid ordnen manná meahcceguovlólága ulbmiliid vuostá. +Eai rievdadusat plánii.
Gálddoaivvi bálggus árvalii čoahkkimis 7.4. ahte meahcceguovllu čađa manni geasiáigásaš vuojuhaga sáhtášii váldit eret anus.	-Almmolaš dilálašvuođas eai árvalusa vuostálastán. Vuojáhagat váldojuvvo eret anus Buksajávri ja Njohkarjávri gaskkas. +Rievdaduvvon plánii.
Árvaluvvui ahte dat, mii mearrida dáid meahccevuojuhagaid geavaheamis, galggašii fitnat oahpásmuvvamin daidda. Galggašii guorahallat, mii dáhpuhuvvá, jos johtalus lassána vuojuhagaid ordnema dihte.	-Meahciráđđehusa ja birasministeriija ovddasteaddjit fitne dilálašvuođa manjá manjit beaivve oahpásmuvvamin Mierašluobbala ja Veahčajávri gaskasaš meahccevuojuhahkii. Gávnnahuvvui ahte vuojuhagat eai divvojuvvo. +Eai rievdadusat plánii.

ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA OHCEJOGAS 16.6.2003

13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Árvalusčuoggái gávccii (boares vistit, main eai leat geavahanvuoigatvuođasoahpamušat) árvaluvvui lasihuvvot ahte visti lea oruhahtti dalle, go dat lea registrerejuvvon.

-Árvalusas daddjojuvvo, ahte "Boares visttiide, main ii leat geavahanvuoigatvuođasoahpamuš, sáhttá dahkat eaiggáda ohcama vuođul geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid –."

+Eai rievdadusat plánii.

Gii beare sáhttá leat girjjiin báikegottis. Dát lea váttisvuohta, go visttiide sáhttá dahkat soahpamuša, jos lea báikegoddelaš.

-Árvalusa eará eavttut galget maiddá dievvat. Ii leat doarvái leat dušše báikegoddelaš.

+Eai rievdadusat plánii.

14 Goziheapmi

Árvaluvvui ahte sierra čanasjoavkkut láide-stuvvojit fárrui goziheapmái (fuodđodikšun-ovttastusat, bálgosat jna.) Galgá ságastallat gollobuhtadusaid birra.

Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.

+Eai rievdadusat plánii.

Árvaluvvui ahte guolástanguovllu lahtuide addojuvvojit gozihangoarttat. Guolástusa goziheapmái galggašedje lasi resurssat.

Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.

+Eai rievdadusat plánii.

Guolástangottiid ja Meahciráđđehusa ovttasbarggu galggašii lasihit.

Ovttasbargu lasihuvvo ovddežis.

+Eai rievdadusat plánii.

Galggašii ságastallat eiseválddiid oktasaš ságastallamiin, mo goziheami sáhtášii buoridit ja goziheaddjiid logu lasihit.

Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.

+Eai rievdadusat plánii.

Badjeolbmot sáhtášedje gozihit iežaset barguid oktavuodas.

Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.

+Eai rievdadusat plánii.

MR sáhtášii skuvlet oktasašskuvlemis buohkaid, geat leat mielde goziheamis.

Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.

+Eai rievdadusat plánii.

Vilda gohtensajiid galggašii gozihit eanet.

Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.

+Eai rievdadusat plánii.

Diđoštallui, manin Meahciráđđehus ii gozit meahccefievrojohtalusa.

Meahciráđđehus goziha maiddá meahccefievrojohtalusa.

+Eai rievdadusat plánii.

OHCEJOGA GUOLLEDOALLO-RÁĐĐADALLANGOTTI ČOAHKKIN 7.7.2003

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Guvlui hohkahit turisttaid luondduriggodagaiguin, maid báikkálaš olbmot leat geavahan čuđiid jagiid.

+Eai rievdadusat plánii.

Deanu guolástusa birra gávnnavuvvui ahte ruovttudállui gullevaš vuoigatvuođat leat váldojuvvon olbmuiin eret.

Deanu guolástus ii guoskka Gálddoavvi meahceguvlui, vaikko vel Deatnu gullá seamma čázadatguvlui.

+Eai rievdadusat plánii.

Manin Meahciráđđehus čađaha guollegilvimiid, go dasa ii leat dárbu?

Guollegilvimat čađahuvvojit maiddá divrras guollenáliid, dego ovdamearkka dihte rávddu lasihan dihte.

+Eai rievdadusat plánii.

Árvalusčuoggás vihtta evttohuvvo ahte guolástanráddjehusaid dárbblašvuođa galgá dárkilit čuovvut oppa áigge ja dahkat dárbblaš rievdadusaid jahkásaččat. Evttohuvvui ahte rievdadusaid sáhtášii dahkat hárvvebut.

+Rievdaduvvon plánii nu ahte dárbblašlaš rievdadusat dahkkojuvvojit golmma jagi gaskkaid.

OHCEJOGA GUOLLEDOALLO-RÁÐÐÁDALLANGOTTI ČOAHKKIN 7.7.2003

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Rievdadusaid dagadettiin galgá váldit vuhtii báikkálaš olbmuid guolástanvuoigatvuođaid.

-Plána árvalusat ja ávžžuhusat leat fámus dálá láhkamearrádusaid mielde.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána árvalusain guollenáliid lunddolaš lassáneapmi dorvvastuvvo guollenáliid muddema bokte. Dat oaivvilda dan ahte guollenáliid lassáneapmi dorvvastuvvo báikkálaš ássiid bivddu muddema bokte. Báikkálaš ássiid bivddu mudden ja oktasašguolástanvuoigatvuođat rihkkot ja dulbmot báikkálaš ássiid vuoigatvuođaid.

-Guolástusa mudden guoská buot bivdijoavkkuide. Olgobáike-goddelaččaid bivdu muddejuvnon lohpepolitihka bokte, ja lobit vuvdovuvvojit dušše dihto guovlluide.
+Eai rievdadusat plánii.

Lea buorre ahte lágat čuvvojuvvojit, muhto galgá doallat gitta maiddáin dain vuoigatvuođain, mat eai leat láhkii merkejuvnon.

+Eai rievdadusat plánii.

Lustabivdolobiid vuovdin ja guolástanlága mieldásaš oktasaš-bivdovuoigatvuođat rihkkot báikkálaš ássiid vuoigatvuođaid. Vuoigatvuođaministerija bargojoavku lea gávnahan ahte oktasašbivdovuoigatvuođat mannet ruossalassii vuođđolágain.

-Plána árvalusat ja ávžžuhusat leat fámus dálá láhkamearrádusaid mielde.
+Eai rievdadusat plánii.

Guolledoalloráđđádallangotti mielas plána árvalusat ja ávžžuhusat leat dálá láhkamearrádusaid mielde.

+Eai eará rievdadusat plánii.

OM. ČOAHKKIMA BIRRA 12.7. DOAIMMAHUVVON KOMMEANTTAT

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Lohku 4.2.1 Guoládaga buvttadeapmi lea heittot. Jávrriit ja jogat leat guorbasat ja čielgasat ja eanaš coahkásat, ja danin liegganit liiggás muhtun guollešlájaid. Ášši lea leamaš oahpis juo mannan čuohtejagi álggus. Komiteasmiehtamušas 1921/20 siiddu 23 čállojuvvo: "Buot (golmma davimus gieldda) čáziin guolástit. Vaikko leatge buorit guollesállašat, de ii leat goittot doarvá guolli biebmat buot ássiid, muhto guoli ferte háhkat lasi juogo Norggas dahje, dego erenoamážit Anáris lea vejolaš, gieldda jávreguovlluin. Kommišuvdna diehtá ahte gillegottiide stuorrujuogus boahtti guollečáziin lea vejolaš fidnet dušše oasi jahkásaš dárbbus." Galgá geahččalit garvit dárbbasmeahttun ruossalasvuođaid, ja guolástusa hárrái gánnáha vuordit jođus leahkki giddodatmearrádusdoaimmasaid čovdosiid sierralágan guolástanvuoigatvuođaid birra.

+Eai rievdadusat plánii.

Logus 4.2.4 daddjojuvvo ahte ámmátlágan bivdu lea nohkan measta oalát. Manin dat lea nohkan measta oalát? Geat leat dasto Ohcejogas ámmátbivdit? Boazodoallit guolástit bohccuiguin bargadettiin. Ovdal guođohedje bohccuid bissovaččat. Dán áigge boazodoallit fitnet vuosttažettiin misiid mearkumin, ja nuba sáhtá geavvat ahte eai guolás nu ollu.

-Ámmátlágan bivdu oaivvilda dan, ahte sálaš vuvdovuvvo ja bivdu mearkkaša áigáiboadu dáfus.
+Eai rievdadusat plánii.

Lohku 4.2.5 Lustabivdiid ossodat veardiduvvo čáhceguovllu eaiggáda ossodahkii. Rievtti mielde dat lea guolástanlága vuostá ja rihkku priváhta guolástanvuoigatvuođa (opmodaga suodji vuođđovuoigatvuođalágas). Ferte imaštallat, manin Meahciráđđehus viggá sirdit priváhtaolbmuid čuđiid jagiid gullan guolástanvuoigatvuođaid lustabivdiid atnui.

+Eai rievdadusat plánii.

Lohku 4.2.6: "Návddašanbivdu dáhpáhuvvá čáhceeaiggáda lassin." Dutkamat čáje-hit ahte ee. Njuorggáma juohkingotti siste leat guolástan čielggadusa mielde dušše báikkálaš ássit. Gosson dat lea guolástan, gii gohčoda iežas čáhceeaiggádin? "Ii válđojuvnon bealli eaiggáda (várra čáhceeaiggáda) ja návddašeaddji? gaskavuhtii." Guolástančielggadusaiguin, mat leat gárvvásmuvvan ja maid leat válmmaštallamin, ii sáhte moksige doarjut dien čuoččuhusa.

+Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS**

ANÁRA GUOLLEDOALLO-RÁÐÐÁDALLANGOTTI ČOAHKKIN 8.7.2003

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Árvalusčuokkis vihtta: "Guolástan-ráddjehusaid dárbbášlašvuoda galgá čuovvut dárkilit oppa áigge ja dan galgá ain dárbbu mielde rievdatit jahkásaččat." Rievdadusaid sáhtášii dahkat ovdamearkka dihte golmma jagi gaskkaid.

-Ášši lea ovdanbukton Ohcejoga guolledoalloráddádallangotti čoahkkimis 7.7.
+Rievdaduvvon plánii nu, ahte dárbbášlaš rievdadusat dahkkojuvvojit golmma jagi gaskkaid.

Diđoštallui, leatgo čáziid pH-árvvut dutkojuvvon ja leago bohtosiid vejolaš oaidnit.

-Birasguovddáš čuovvu čáziid dili. Meahciráddehusas lea soames pH-mihttár, maid sáhtta geavahit gieddebargguin. Bohtosiid sáhtta gulaskuddat Birasguovddážiis. Plána ávžžuhusčuooggái golmma lea merkejuvvon ahte diehtolonohallama galgá buoritit ja galgá bargat čáziid dutkamis eanet biraseiseválddiiguin.
+Eai rievdadusat plánii.

10 Johtalus ja johtaleapmi

Ámmátlágan guolásteaddjiide galggašii plána dorvvastit geassit johtinvuoigatvuohta dihto jávrride, mat heivejit ámmátlágan guolástussii.

Plána árvalasčuooggái vihtta lea merkejuvvon ahte Anáris gielddalaččaide oaiivvilduvvon meahccejohtaluslobit mieđihuvvojit geasi áigái luondduealáhusbargiide dihto vuojáhagaide.
+Eai rievdadusat plánii.

13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Galggašii čielggadit, sáhttago meahcceguvlui bidjat gaskaboddosaš kádja- ja čollenrusttegiid guolástusa dárbbuid várás.

-Guolástusa dárbbuide Meahciráddehus sáhtta addit lobi doallat orustanbáikki gaskaboddosaččat meahcceguovllus, dan manjá go lea gullan guolledoalloráddádallangotti ja bálgosa.
+Lasihuvvon plána árvalasčuooggái ovcci: Juohkeolbmovuoigatvuođaid badjel manni gohttemii Meahciráddehus sáhtta addit lobi doallat gaskaboddosaččat orustanbáikki (goahti, lávvu dahje ovtagardán kádja) guolástusa dárbbuide, go lea gullan guolledoalloráddádallanllangotti ja bálgosa.

LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003

Almmolaš áššit

Plána vuođđuvvá lánka-mearrádusaid boastto dulkomii.

-Juridihkalaš boasttuvuođaid leat geahččalan divvut álo, go dat leat bohtán plánejeaddji dihtui.
+Rievdaduvvon dárbbu mielde plánii.

Sámiid sajádat ii leat plánas doarvái dorvvastuvvon.

-Meahciráddehusa bargun lea oktiiheivehit luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra vejolašvuođat dorvvastuvvojit.
+Eai rievdadusat plánii.

Ekonomalaš ja ekologalaš bealit deattuhuvvojit plánas ja seammás vajálduhttojuvvo boazodoallu. Ng. luondduturisma ovddiduvvo eanet go lánka gáibida.

+Eai rievdadusat plánii.

Nuortalaččat ja guolástus ožžon uhccán fuopmášumi.

+Leat geahččalan dievasmahttit plána dáikko bokte.

1 Álggahus

Sámegielas ii rievtti mielde gávdno sátni **meahcceguovlu**. Galggašii divvut teavstta – ođđa sátni sámegielas.

+Rievdaduvvon plánii.

Maiddái álggahusas galgá buktit ovdan ahte oassi guovllus gullá nuortalašguvlui.

+Lasihuvvon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNÁS
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003	
1 Álggahus	
Nuortalaččain leat nuortalašguovllus nuortalašlága mielde vuoigatvuođat, mat eai gula earáide, ja nuba nuortalašguovlu galgá oidnot kárttas.	+Lasihuvvon plána kártii.
Plánii galggašii merket suoma-gielat báikenamaid báldii maiddáii sámegielat namaid.	+Lasihuvvon plánii sámegielat báikenamat ruođuid sisa suomagielat báikenamaid báldii. Sámegielat namma čállojuvvo, go báikenamma máinnašuvvo vuosttas háve.
3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat	
Meahciráđđehusas lea avádatjuogu ággan dušše meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin ovdanbukton cealkka: "Guovllu sáhtášii plánas juohkit geavaheami dáfus sierra osiide", mii ákkastallamiin čujuha vuovdeguovlluid juohkimii luonddudilálaš ja ekologalaš vuovddiide. Meahcceguovlolága ovttá vuovddudan-ulbmila – luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid ovddideami – vuovdu Meahciráđđehus lea ovddidan omd. mohtorgielkkástallama.	-Meahciráđđehusa váldegottálaš plánen-rávvagat stivrejit maiddáii avádatjuogu. +Eai rievdadusat plánii.
Eanageavahan- ja huksenlága hárrái váldegottálaš guovlluideavahanulbmiliid sisdollui leat lasihuvvon áššit, mat doppe eai leat ja ulbmiliin leat guđđojuvvon eret sámiiid ruovttuguvlui guoskevaš mearráduš.	+Dievasmahtton plánii.
Sámekultuvrrain bargamii lohkkokit árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahccebidvu.	+Lasihuvvon plánii.
Meahciráđđehusa bargun ii leat lága mielde ovddidit luondduturisma. Leago meahcceguovlolága ákkastallamiin máinnašuvvon luondduturisma?	-Meahcceguovlolága (62/91) ulbmilin lea sealluhit meahcceguovloiešlági ja dorvvastit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja luonddu mánggabealat geavaheami. Meahcceguovlolága oppalaš ákkastallamiin čuožžu: "Lappi luonddu vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa sealluhan dihte galget leat meahcceguovllut." Meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin čuožžu: "Meahcceguovlluid vuovddideami bokte geahččalit maiddáii ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami dego vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid ja vuovddiid mánggabealat geavaheami." +Eai rievdadusat plánii.
4 Avádatjuohku	
Plánii galgá merkejuvvot ahte lustageavahanavádat lea eanemustá ovttá kilomehtera govddu (ii dušše oidnot kárttain).	+Lasihuvvon plánii: "Lustageavahanavádat lea eanemustá kilomehtera govddu. Dat boahdá dálá johtolagaid ja rusttegiid birra, Idjajávri birrasiidda ja muhtun muddui Njávđánjoga sisa."
Galgá divvut plánii, maid meahcceguovllu mánggabealat geavaheami ovddideapmi oaiivilda: dasa ii gula luondduturisma vejolašvuođaid ovddideapmi.	-Meahcceguovlolága (62/91) ulbmilin lea sealluhit meahcceguovloiešlági ja dorvvastit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja luonddu mánggabealat geavaheami. Meahcceguovlolága oppalaš ákkastallamiin čuožžu: "Lappi luonddu vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa sealluhan dihte galget leat meahcceguovllut." Meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin čuožžu: "Meahcceguovlluid vuovddideami bokte geahččalit maiddáii ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami dego vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid ja vuovddiid mánggabealat geavaheami." +Eai rievdadusat plánii.
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
Dárkkálmuhitto plánii, mii lea Villi Pohjola rolla.	-Villi Pohjola vástida Meahciráđđehusa gávppálaš luondduturisma-bálvalusain dahjege márkanastá ja vuovdá turismabálvalusaid. Dákkár buktagat leat ee. luonddumátkkit ja idjadanbálvalusat. +Lasihuvvon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003	
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
Doahpagiid - dego luondduturisma ja lustageavaheapmi - galggašii čielggasmahtti čuovvut meahcceguovvlolága, meahciráđđehuslága ja meahccejohtaluslága ulbmiliid.	+Eai rievdadusat plánii.
Turistafitnodagat sáhttet luohpadit olgobáikegoddelaččaide sámiid gula-keahtá guolástan- ja meahcástanvuoigatvuođaid lobiid, mat leat vuođđolágas dorvvastuvvon sámiide. Sámit ieža eai sáhte luohpadit dáid vuoigatvuođaid vierrásiidda. Meahciráđđehus ii sáhte sirdit iežas lágasmearriduvvon eiseváldevásttu báikkálaš turistafitnodagaide, seammás go luohpada daid vuovdinláhkai mohtorgielkávuojáhatlobiid ja guolástan- ja meahcástanlobiid turisttaide.	+Eai rievdadusat plánii.
Jos Meahciráđđehusa stobuid geavahanulbmil rievdá, de das galggašii ráđđádallat áššáigullelaš bálgosiin ja nuortalaččaiguin.	+Lasihuvvon plánii ahte MR ráđđádallá rievdadusaid birra guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin.
7 Boazodoallu	
Boazodoalu historjá -bihtás leat boarásmuvván dieđut. Bihtá sáhtá muđui-ge oanidit, dasgo vuođđočielggadusas ášši gieđahallojuvvo viidáseappotge.	
Cealkka: "Dasa lassín bálgosis ja badjeolbmui leat gámpát miehtá bálgosa" addá gova ahte badjeolbmui leat gámpát juohke sajis.	+Rievdaduvvon plánii: "Dasa lassín bálgosis lea soames gámpá bálgosa siste."
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Cealkka: "Oassi čuovžagilvimiin leat registrekeahtá, dasgo gilvinguliid juhke dábálaččat giliolbmuide, geat suodjalan dihte "iežaset" bivdojávriid muitaledje gilvinjávriin juoga eará čázádaga nama." Čáhpoahtton oasi ii livčče dárbu máinnašit.	
Ikimuistoinen návddašeapmi galggašii leat ylimuistoinen návddašeapmi.	
Lea stuorra váilevašvuohta ahte nuortalaččain ii leat láchkii vuođđuduvvi vuoigatvuohta guolástanráđđádallamiin. Nuortalaččaid ovddasteaddji ii maiddá gullojuvvon, go dahkkojedje guolástan- guovlluid geavahan- ja dikšunplánat.	-Guolledoalloráđđádallangotti nammada TE-guovddáš, nuortalaččaid ovddasteaddjin mielde lea áššedovdi. Lágasmearriduvvon guolástan- guovllu lahtut leat guolástangottit, čáhceguovlluid eaiggádat, ámmát- bivdiid ja lustabivdiid ovddasteaddjit. Guolástanguovlu dahká geavahan- ja dikšunplána guolástanguovlui. +Lasihuvvon plána ávžžehusaide nr 2.
Sámediggi sáhtášii čállit, mo plána guolástanárvalusat iešalddes váikkuhit sámiide ja nuortalaččaide.	-Meahciráđđehus sáhtášii dán vuođul geahččalit hábmēt ođđasit plána ávžžehusa nu, ahte sámiid ja nuortalaččaid sajádat guolástan- áššiid birra ráđđádaldettin váldojuvvošii buorebut vuhtii. +Eai rievdadusat plánii, dasgo sámediggi ii doaimmahan guoskevaš árvoštallama.
9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu	
Mo meahcástanlobiid vuovdimis dorvvastuvvo sámiid vuoigatvuohta bargat luondduealáhusaiguin?	
-Meahciráđđehus ráđđádallá jahkásaččat bivdolariid lágideami ja beanaguovlluid birra fuođđodikšunovttastusaiguin, bálgosiiguin, sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodatolbmuiguin geat ožžot goittot oasi áigái-boađusteaset bivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin. Lohpemeari sohppojuvvo dakkár dássái ahte olgobáikegoddelaččaid bivdu ii čuozášii olus olbmuid vejolašvuođaide bargat luondduealáhusaiguin. +Eai rievdadusat plánii.	

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS	
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003		
10 Johtalus ja johtaleapmi		
Meahciráđđehusaásahusa mieldásaš báikkálaš olbmuid "vuoigatvuohta" meahccejohtalus-lobiide ii vuođđuduva lágas daddjojuvvon fápmudussii. Dasa lassin lobiid mieđihettiin galgá Riikkabeivviid cealkámuša mielde dárkkistit ahte lobit eai dagat meahccejohtaluslága 5 §:s daddjojuvvon vahágiid.		+Eai rievdadusat plánii.
Beanavuodjin-fitnodagaide ii galgga mieđihit lobiid Gálddoaivvi meahcceguvlui.		
Lustamohtorgielkkástallan sáhtta leat goarádussan boazodollui.		+Rievdaduvvon plánii: "– – sáhtta maiddá headuštít ja vaháguhttit boazodoalu."
Plána árvalusaide háliidedje lasihit, ahte Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja ráfáidahttit daid miessemánui. Árvaluvvui ahte guvllolaš birasguovddáš suddješii Gálddoaivvi meahcceguovllu guottetbáikkiid buot meahccejohtalusas.		
Evttohuuvui jávkaduvvot čáhpodahtton teakstabihtta, mas daddjojuvvo ahte juohkeolbmovuogitvuođaid vuodul buohkat ožžot johtalit iešráđálaččat dahje bohccuin, beatnagiin dahje heasttain almmá áige- ja guovloráddehusaid haga.		+Rievdaduvvon plánii.
15 Resurssat ja áigedávval Sámediggi vuostálastá odđa fuolahanstobu huksema.		
16 Plána váikkuhusaid árvoštallan Galgá ságastallat birasministerijja ovdda-steadjiguin, čállágo sámediggi boahte-áiggis dikšun- ja geavahanplánaide plána váikkuhusain sámekultuvrii.		
Sámekultuvrra dorvvasteami dáfus deháleamos gažaldagat dikšun- ja geavahanplánas gusket boazodoallovejolašvuođaid dorvvasteapmái. Ovddibui galggašii lasihit maiddá guolástanvejolašvuođaid dorvvasteami.		
Plánas daddjojuvvo ahte oassi boazodoalliin leat sámít. Plánenguovllu bálgošiid boazodoalliin measta buohkat leat sámít.		+Rievdaduvvon plánii.
Sámiid sajádat leat fuotnánan jagi 1991 maŋŋá, go Meahciráđđehusas šattai gávppálaš lágáduš ja guolástanláhka rievddai. Meahccejohtalus-, meahcástan-, guolástan- jed. lobiid vuovdin ja beanvuodjindoaima čuočcá sámiid vuoigatvuhtii bargat iežaset kultuvrrain. Go olbmuid vejolašvuođat bargat ealáhusaideasetguin gáržžiduvvojit, de seammás gáržu maiddá sámegeiela geavaheapmi.		

ANÁRA JA OHCEJOGA GIELDDAID OVTTASBARGOJOAVKKUID OKTASAŠČOAHKKIN 2.9.2003

9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu

Beatnaggiid geavaheami rievssatbivddus galgá geahpedit nu ollu go vejolaš, ja dálvái gildojuvvot. Meahcástanguovllu birra galgá ráđđádallat buot oasse-beliiguin.

-Meahciráđđehus ráđđádallá jahkásaččat bivdolobiid lágideami ja beanaguovlluid birra fuođđodikšun-ovttastusaiguin, bálgosiiguin, Sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodatolbmuiguin geat ožžot goittot oasi áigáiboadusteaset bivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin.
+Eai rievdadusat plánii.

Meahciráđđehus dahká riekta, go ráđđádallá áššiid birra. Beanabivdu giđđadálvve galgá gildojuvvot ollásit dahje gáržžiduvvot nu ollu go vejolaš.

-Giđđalobit vuvdojuvvojit fitnodagaid bokte, ja meahccebivdi dahje fitnodatolmmoš galgaba leat oktavuodas siidda ovddasteaddjiin, ovdalگو bivdi vuolgá bivdui.
+Eai rievdadusat plánii.

Priváhtaeanaeaiggádat eai leat gullojuvvon bivdoráđđádallamiin.

-Meahciráđđehus ii mearrit priváhtaeatnamiid bivdoáššiin.
+Eai rievdadusat plánii.

Meahcástanlága galggašii rievdadit nu ahte njukčamánuš ii bivdojuvvo rievssat.

+Eai rievdadusat plánii.

Sámediggi lea evttohan ahte beana-bivdu galgá jávkaduvvot, uhcimustá galggašii čielgasit mearridit daid beivviid, goas dat livččii vejolaš. Bivddu birra Meahciráđđehus galgá soahpat bálgosa stivrrain, ii dušše boazoisidiin.

-Meahciráđđehus ráđđádallá jahkásaččat bivdolobiid lágideami ja beanaguovlluid birra fuođđodikšun-ovttastusaiguin, bálgosiiguin, Sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodatolbmuiguin geat ožžot goittot oasi áigáiboadusteaset bivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin.
+Eai rievdadusat plánii.

13 Geavahanvuogitvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Doaivvu mielde guođohanbáikkit ja láigoguovllut seilot.

-Meahcceguovloláhka ii rievdat dili, ovddeš njuovžilis vuohki joatkašuvvá.
+Eai rievdadusat plánii.

Boazofávttat geavahit gámppaid, mat leat Bálgosiid ovttastusa namas.

+Eai rievdadusat plánii.

15 Resurssat ja áigedávval

Leago Luovttijávrra ođđa fuolahanstohpui dárbu?

Jos plána nannejuvvo dálá hámis ja lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de Meahciráđđehus ráđđádallá stobu báikkis bálgosiin ja nuortalaččaiiguin.
+Eai rievdadusat plánii.

Báhčaveaji bálgosis leat soames kilomehtera siste njeallje gámpa. Meahciráđđehusa fuolahanstobuide lea atnu.

-Jos plána nannejuvvo dálá hámis ja lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de Meahciráđđehus ráđđádallá stobu báikkis bálgosiin ja nuortalaččaiiguin.
+Eai rievdadusat plánii.

EARÁ OKTAVUODAIN OVDANBOAHTÁN DIVVUN- JA LASIHANEVTTOHUSAT

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Čuoggás ”Meahciráđđehussii dušše dahje vuosttažettiin gullelaš barggut leat – – Guolástusa stivren (nu ahte gullojuvvo guolledoalloráđđádallangoddi).”

-Rievdaduvvo eará hápmái.
+Rievdaduvvon čuovvovaš hápmái: Guolástusa lágideapmi guolledoalloráđđádallangotti ásahan prinsihpaid mielde.

Meahciráđđehussii dušše dahje vuosttažettiin gullelaš barggut leat – – ”nuortalašlága ásahan doaimmat”.

+Lasihuvvon plánii.

5 Luondo- ja kulturárvvut

Lagešvuvddiid ii oaččo eisige ealáskahttit. Duoddarat vuovdiluvvet ja jalges sajit jávket.

+Eai rievdadusat plánii.

EARÁ OKTAVUOÐAIN OVDANBOAHTÁN DIVVUN- JA LASIHANEVTTTOHUSAT

6 Luondooahpisteapmi

Čeavetjávri–Njávđán-guovllu olgooahpistandávvalat ođas-
mahttojít, geaidnoguoraid oahpistangalbbat árbevierrodállui
lasihuvvojít ja árbevierrodálu biras njáskojuvvo.

-Čeavetjávri–Njávđán-guovllu oahpistan-
rusttegat leat dehálaš oassi Gálddoavvi
meahcceguovllu oahpistandoaimmas.
+Lasihuvvon plánii.

7 Boazodoallu

Gálddoavvi bálgosa hárrái meahcceguovllu geavahan-
ja dikšunplánas Meahciráđđehus galgá váldít vuhtii dan
guottetguovllu, mas dat lea 1986:s soahpan bálgosiin ja
birasministerijain ja mii lea maidđái merkejuvvon kártii. Dán
guovllus ii oččošii johtalit mohtorgielkkáiguin miessemánu 2.
beavvi rájes mánu lohppii. Giellu guoskkašii maidđái luonddue-
aláhusbargiide. Fuom. Meahccejohtaluslága 5 §:s máinnašuvvo
headuštusain, muhto boazodoalus headuštusaid lea váttis
meroštallat, dasgo headuštusat oidnojít easka manjít
čavčča bigálusaid álgima manjja ja dallege sivaidda lea váttis
juridihkalaččat čájehit. Dahje dasto meahccejohtaluslága
galggašii rievdatit dákká bokte. Mohtorgielkkástallangiellu
sadjái galggašii ohcat dárbbu mielde sierra vuodjinlobi, mii
mieđihuvvošii dušše erenoamáš mávssolaš sivaidda dihte.

+Lasihuvvon plána ávžžuhsaide čuokkis
4: Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš
spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja
ráfáidahttit daid miessemánnui. Meahci-
ráđđehus doarju bálgosiid, jos dát ohcet
guvllolaš birasguovddázis guottetbáikkiid
ráfáidahttima buot meahccejohtalusas
miessemánnui.

Plána ávžžuhus 3: "Ealliguovdasaš doarjaga váikkuhusaid
boazodollui galggašii dutkat. Meahciráđđehus ii oččošii
seahkanit áššái moksige. Mudde, gii oazžu oamastit
bohccuid
ja gii ii."

-Ášši lea boahtán ovdan dain ráđđá-
dallamiin, mat Meahciráđđehusas leat
leamaš Sámedikkiin. Sámedikki mielas
lea dehálaš dutkat dálá ealliguovdasaš
doarjagiid váikkuhusaid. Ášši merkejuvvui
plána ávžžuhsaide danin, go dat ii gula
Meahciráđđehusa mearridanválddi vuollai.
+Eai rievdadusat plánii.

Boazodoalu historjá -oasis leat boastto dieđut Vađaid
áiddis. Áiddi báikki molsumii váikkuhedje politihkalaš sivat.

-Dieđut bohtet **Gálddoavvi ássan- ja
ealáhus historjá** -prentosis (Länsman
2002).
+Eai rievdadusat plánii.

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Čuovžagilvimiid eai báikkálaš olbmot háliidan, muhto
Meahciráđđehusa albmát leat buktan jurdaga báikegodđái.

+Eai rievdadusat plánii.

9 Meahccebivdu

Dán čuoggás galgá váldít vuhtii ahte rievssahat maidđái
ávkašuvvat bohccuid goaivumis, dasgo dat gávdnet ná ollu
álkibut daknasiid gassa muohttaga vuolde. Boazu ii bora
dálvit daknasiid dego rievssat.

+Eai rievdadusat plánii.

Beanabivdu ii gula boazodoalloguvlui.

+Eai rievdadusat plánii.

Ealغانáliid dikšun dihte njoallungeđggiid galgá bidjat guvlui
cuonomanu loahpa ráđjai, amas dát doaimba hehttet ealliid
giđđameanuid.

+Lasihuvvon plána árvalussii, ahte
"Njoallungeđggiid galggašii bidjat guvlui
manjimustá cuonomanu loahpa ráđjai."

10 Johtalus ja johtaleapmi

Njávđánjoga Buollánvárrái lea muhtun veardde hehttehuslaš
meahccejohtalus boares dikšunluotta mielde. Luodda lea
viidon báikkuid oallege govdan.

-Luotta divvumis dahkko sierra plána.
+Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNÁS**

EARÁ OKTAVUOÐAIN OVDANBOAHTÁN DIVVUN- JA LASIHANEVTTOHUSAT

10 Johtalus ja johtaleapmi

Lasihuvvo plána árvalusčuoggái vihtta ahte čevetjávrelaččaide sáhtttá mieđihit geasi áigái meahccejohtaluslobiid johtit njealjejuvllagiin Čevetjávrris Hahpatjávrrái ja njávdánlaččaide Njávdamis Gállotguikii dálá vuojáhagaid mielde.

+Lasihuvvon plánii.

Nuppeláhkai go lei ovddit lohpevuogis, de eanamuora váldinlohpii ii gula šat automáhtalaččat meahccejohtaluslohpi. Goittotge meahccejohtaluslohpi gullá muorralohpi, jos muorat fievriduvvojit eret meahcis dárkilít rájiduvvon, čuohppat merkejuvvon vuovdebihtás njuolggá giddodahkii.

+Rievdaduvvon plánii.

13 Geavahanvuogitvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Rádjegozáhusa stobuid láigosoahpamušaid birra ii máinnašuvvo plána ávžžuhusain.

+Lasihuvvon plána árvalusaide ahte Meahciráđđehus joatká láigosoahpamušaid rádjegozáhusa stobuide – – (árvalus nr 2).

15 Resurssat ja áigedávval

Jahkásaš goluide lasihuvvo guollečáziid dikšun.

+Lasihuvvon plánii.

Meahciráđđehus sáhtttá hukset ovttá ođđa fuolahanstobu Gálddoavvi meahcceguvlui.

-Ášši galgá čovdojuvvot Alimus hálddahusrievttis. Jos lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de Meahciráđđehus ráđđádallá stobu báikkis bálgošiguin ja nuortalaččaiguin.
+Lasihuvvon plánii.

16 Plána birasváikkuhusat

Lasihuvvo lohku 13.2.1 **Ekologalaš váikkuhusat (Plána váikkuhusat daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii)** čáhodahtton teaksta "Dasa lassin plána dorvvasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma dás duohkoge earret eará meahccejohtalusa stivrema, boaldinmuora váldima stivrema bokte."

+Lasihuvvon plánii.

Lasihuvvo lohku 13.2.1.1 **Plána váikkuhusat daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlo-fierpmádahkii** čuovvovaš teaksta: "EU-kommišuvdna dohkkehii loahpalaččat guovllu EU:a suodjalanguovlo-fierpmádahkii luondodirektiivva vuodul 22.12.2003."

-EU-kommišuvdna dohkeheapmi bođii plána dahkama áigge.
+Lasihuvvon plánii.

Eará áššit

Diehtojohntima Meahciráđđehusas báikkálaš olbmuide ja mátkkálaččaide sáhtášii ainge buoridit.

-Meahciráđđehus geahččala dađistaga buoridit diehtojohntima sierra čanasjoavkkuid guvlui.
+Eai rievdadusat plánii.

Báikenamaid ii oaččo mannat rievdadit kárttaide. Meahciráđđehus lea leamaš ieš váikkuheamen dasa, ahte namat leat rievdan.

Meahciráđđehus geahččala dorvvastit báikenamaid seailuma ee. nu, ahte almmustuhtttá viiddis báikenammačielggadusa guovllu vuodđočiellgadásas.
+Eai rievdadusat plánii.

Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgoša) dálveguhtoneatnamat inventerejuvvojedje ođđasit 1999–2003. Bohtosat leat almmustuhtton 2004:s (Kumpula ee. 2004). Lasihuvvo lohku **Guodoheapmi**.

+Lasihuvvon plánii.

Čoahkkáigeassu čálalaš árvalusaidaddimis boahtán oainnuin ja cealkámušaid vuhtiiváldin plánas

Plánas 2004:s fidnejuvvon cealkámušat

Meahciráđdehus sáddii cealkámušbivdaga oktiibuot 43 organisašuvdnii ja čanasjovkui. Dain 32:s adde cealkámuša. Cealkámušat vuodđuduvvet dikšun- ja geavahanplánaárvalusa 28.6.2004 beivejuvvon veršuvdnii. Čuovvovaččas leat ovdanbukton cealkámušaddiid kommeanttat gudege fáddásuorggis, Meahciráđdehusa vejolaš komeanttat ja váikkuhus plána sisdollui. Kommeantta loahpas ruođuid siste lea komeantta addán oassebealli dahje oassebealit.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁĐDEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
Almmolaš áššit Plánaárvalusas daddojuvvui ahte das leat váldojuvvon vuhtii Meahciráđdehusa ja bálgošiid ráđđádallamiin ovdanbukton áššit (Njávdáma bálggus)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Suodjaleami dárbu ii leat šaddan báikkálaš olbmuid dahje gieldalaččaid dárbbus geavahit guovllu iige sin johtaleami/láhttema dihte. (Anára fdo)	-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Áidalas boaittoealeguovllut leat luondduealáhusaide dehálaččat. Láhka-mearrádusaid vuodul leat geahččalan dorvvastit dákkár guovlluid seailuma. +Eai rievdadusat plánii.
Jearaldagas lea dárbu suodjalit olgguldas mihtilmasvuodaid, mat gávdnojit vel min guovllus. (Anára fdo)	+Eai rievdadusat plánii.
Fdo ii vuostálastte máinnašuvvon suodjalanguovlluid vuodđudeami, jos dálá vuoigatvuođat ja vejolašvuođat meahccebivdui bissot dálážin. (Anára fdo)	Meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu leat juo vuodđuduvvon. Bivdovuogitvuođat eai čovdojuvvo plánas, dasgo meahcástanláhka lea seammá meahcceguovllus ja dan olggobealde. +Eai rievdadusat plánii.
Suoma meahcceguovllut leat vuodđuduvvon seailluhit sihke luonddu- ja kulturárvuvid. Ii goittot gáibiduvvo ahte meahcceguovllut galget leat ollásit luonddu dilis. Daid sáhtá geavahit maiddáid olbmo ja luonddu vuorrováikkuhusas áigáiboađu ja lustageavaheami dárbbuide sosiálalaččat bistevaš vuogi mielde. (Lappi TE-guovddáš)	Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuodaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu. +Eai rievdadusat plánii.
Dán meahcceguovllu várás ii leat ovdal dahkkojuvvon dikšun- ja geavahanplána. Moanaid jagiid bistán plánenproseassa boáđusin lea riegdán vuđolaš áššegirji, mii vuodđuduvvá eanageavaheami avádatjuohkui. (Lappi TE-guovddáš)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána dorvvasta maiddáid guovllu árbevirolaš ealáhusaid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuođaid. Dasa lassin vejolaš eará doaimmain, mat bohtet guvlui, galgá váldit vuhtii boazoealáhusa dárbbuid. Dahkkojuvvon árvalusa mielásaš dikšun- ja geavahanplána láchá nana vuodá daidda plánaide ja sierra doaimmaid ollašuttimiidda, maid guovllus livččii jurdda boahteáiggis ollašuttit. Meahcceguovlu addá olggosguvlui buori gova Lappis. (Lappi TE-guovddáš)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

Almmolaš áššit

Meahcceguovvlága vuolggasajit dorvvastit dan vuosttas paragrafa mielde bures báikkálaš olbmuid vuoigatvuođaid. Maiddá dát plána manná viehka bures oktii lágain. Muhtun áššiide fuođđodikšunovttastus háliida goittot giddet fuopmášumi (áššit ovdanbukton fáddásurggiid mielde). Ii daddjojuvvo čielgasit, mo plána bastá dustet guvlui čuohcci áitagiid. Mii sávvat maiddá báikkálaš ássiid ja ja guovllu hálddašeaddji eiseválddiid bures gulahallat. (Ohcej. fdo) +Eai rievdadusat plánii.

Dát meahcceguovlu lea báikegoddelaččaide dehálaš boazodoallo-, meahcástan-, lubmen- ja lustageavahanguovlu. Oassi guovllus gullá nuortalašguvlui, ja danin lea dehálaš gáhttet nuortalaškultuvrra seailuma. (Váhčira bálggus) +Eai rievdadusat plánii.

Meahcceguovllu ii oaččo gieđahallat oktan ollisvuohtan jekkiidsuodjalanguovlluin ja Turubuolžža buolžžaid-suodjalanguovlluin, dasgo dat leat vuodđuduvvon eará láchkamearrádusaid vuodul. Go Meahciráđdehus iešge cealkámušbivdagisttis deattuha jekkiidsuodjalanguovllu mávssolašvuoda, de gánnáha doallat dan sierra guovlun. Guolástanguovllu mielas jekkiidsuodjalanguovlu gullá meahcceguovvlága olggobeallai ja dat háliida Gálddoaivvi gullat meahcceguovvlága vuollai. (Ohcejoga guolástanguovlu) -Gálddoaivvi meahcceguovlu, Sámmotjeakki-Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovlu ja Turubuolžža buolžžaid-suodjalanguovlu gullet seamma Naturaguvlui. Nuba daid gánnáha doallat oktan ollisvuohtan. Das fuolakeahttá guđege guovllus leat iežas váldegottálaš láchkamearrádusat, maid ii plána bokte sáhte eaige geahččal rievdat: Meahcceguovlu suodjaluvvo meahcceguovvlága vuodul, jekkiidsuodjalanguovlu luonddusuodjalága vuodul ja buolžžaid-suodjalanguovlu eanaávnnaslága vuodul. +Eai rievdadusat plánii.

Cealkámušat leat bivdojuvvon dakkár oassebeliin, main eai leat lágalaš ossodagat dahje vuoigatvuođat gieđahallanvuloš guvlui. Dákkárat leat ee. giljearvvit ja sierralágan fitnodagat, mat čullet dieđusge dušše iežas ekonomalaš ávkki beali. Ovdamearkka dihte guolástangottit leat guđđojuvvon olggobeallai. Cealkámušaddiid meari dáfus sámi vuoigatvuođeaiggiid ja guovllu geavaheaddjiid cealkámušat eai báljo deatte, jos daidda ii addojuvvo sierra sajádat cealkámušaddin. Meahcceguovvlágainhan galggašii suodjalit sáme kultuvrra ja -ealáhusaid. Dát dáidá leat maiddá láchkaásaheaddij ulbmil. (Ohcejoga guolástangoddi) -Meahciráđdehus viggá dasa, ahte nu mánggas go vejolaš besset ovdanbuktit iežas oaivila plána dagadettiin. Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuođaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu. +Eai rievdadusat plánii.

Cealkámušas lea giddejuvvon fuopmášupmi meahccebivdui ja guolástussii dalle, go dat bohtet ovdan plánaárvalusas. Deanu guolástansoahpamuššii lea giddejuvvon fuopmášupmi danin, ahte guovllu čáziid guolástannjuolggadusat leat čadnojuvvon muhtun muddui Deanu guolástansoahpamuššii ja -njuolggadussii. Njuolggos itáhtat vuoigatvuođaministeriija bargojavkosmiehtamušas 2002:7 čájehit ahte riikka buoremus juristtat leat gidden fuopmášumi dasa, ahte Deanu njuolggadusas leat mánggat mearrádusat, mat leat vuodđolága vuostá. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit r.o.) -Plána vuodđun leat dálá láchkamearrádusat. +Eai rievdadusat plánii.

Plána lea buot buohkanassii dahkkojuvvon bures, nu ahte leat gullojuvvon sierra oassebealit. Fuođđo- ja guolledoalu dutkanlágádusa (RKTL) mielas lea buorre ahte dikšuma ja geavaheami čuovvumii árvaluvvo bissovaš mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa. Plána galgá dárkkistit uhcimustá 10–15 jagi gaskkaid oassálasti plánema prinsihpa mielde. Goittotge plána váldolinnját leat oaivvilduvvon nu bissovažžan go vejolaš. Čoahkkáigeasus daddjojuvvo ahte RKTL:a mielas plánaárvalus lea boazodoalu, guolástusa ja meahccebivdu hárrái buorre. Meahciráđdehus čuovvu plánemis buot dálá lágaid ja ášahusaid ja viggá leat árvalusainis vuoiggalaš. Plána ii olus rievdat guovllu eará geavaheami, luonddusuodjalandili iige maiddá meahcceguovloiešlági. Plána váldodeaddu leage dustet sierralágan áitagiid ja ráhkanit daidda, vai meahcceguovvlága ja jekkiidsuodjalandili váldoulbmilat (ohcaluvvon birasváikkuhusat) ollašuvvet maiddá guhkesáiggeulbmiliin. Luonddusuodjaleami dáfus plánaárvalusa vejolašvuođat ovddidit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu ja dakko bokte maiddá Natura 2000 -suodjalandierpmádaga luondduárvvuid seailuma. (RKTL) -Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

Almmolaš áššit

Plána oktan duogáščielggadusaiguin lea leamaš stuorra bargu. Ieš plána lea dahkkojuvvon fuolalaččat ja áššedovdilis vuogi mielde. Dat lea sihke ráhkadusa ja giela dáfus čielggas, mii lea hui dehálaš, dasgo eatnašat, geaidna plána guoská, leat sámegeielagat. Sin oainnut guovlluid geavaheamis leat bohtán gullandilálašvuodain várra bures ovdan. Leat hui bures buktejuvvon ovdan gullandilálašvuodain ovdanbukton oainnut, MR:a vástádusat daidda ja máinnašupmi das mo dát oainnut leat váikkuhan plánii. (Metla)

-Čealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána čuovvu bures meahcceguovllolága ja jekkiidsuodjalanlága ulbmiliid. Lea čielggas ahte buorrege plána ii sáhte čoavdit buot váttisvuodaid nu, ahte buohkat livčče duhtavaččat. Várra mávssoleamos dákkár váttisvuodain guoská boazodoalu ja luondduturisma gaskavuodaide. Lea áddemis ahte bálgosat deattuhit luondduturisma čavges ráddjema dihto gáržžes guovlluide, go fas turistafitnodagat háliidivčče eanet lihkanmuni. Dát lea váttis gažaldat, dasgo eatnašat dain, geat barget luondduturismmain, leat sámít. Ja luondduturisma lea doaibmasuorgi, mii lassána dađistaga čielgasit, go fas boazodoallu lea massán ovddeš ekonomalaš (ii goittot kultuvrralaš) mearkkašumi, go bohccobiergu lea hálbon. (Metla)

-Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuodaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána lea buot buohkanassii áššálaččat ja mánggabealat vuogi mielde dahkkojuvvon ja sihkkarastá min áddejumi mielde vuohkkasit gieladalaččaid ávke- ja lustageavaheami. Mii deattuhat ahte buot gieladalaččain lea vuoigatvuohta guovllu geavaheapmái, maiddái dakkáriin, gain eai leat bohccot, árbevirolaš sáme- ja nuortalašvuoigatvuođat ja geat eai bargga turista-fitnodagain ja luondduealáhusaiguin. (Ohcejotnjálmme gilisearvi)

-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuodaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána lea buorre muddui ovttaárvosaš ja gokčevaš vuogi mielde dahkkojuvvon ja sihkkarastá doaivvu mielde gieladalaččaide guovllu jierpmálaš ávke- ja lustageavaheami. (Deanuleagi fitnodatolbmot)

-Gč. Meahciráđđehusa ovddit komeantta.
+Eai rievdadusat plánii.

Sáhtá dadjat ahte plána lea oppalaččat bures dahkkojuvvon. Fuođđodikšunbire dohkkeha buorre muddui ásahuvvon ulbmiliid ja árvalusaid, dasgo dat orrot vuohkkasit doarjumin guovlluid vuođđudanulbmiliid. (Lappi fuođđodikšunbire)

-Čealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Fuođđodikšunbire čujuha čuvvosiiguin Anára ja Ohcejoga fuođđodikšunovttastusaid cealkámušaide, maid ieš guottiha. Fuođđodikšunbire deattuha man dehálaš lea jámma bargat ovtas čanasjoavkkuiguin, dego om. fuođđodikšunovttastusaiguin. Dát orruge leamen plána mielde MR:a ulbmilin. Plánuvuođu fuođđodikšundilli lea dál viehka buorre, ja plána ollašuttin buorida dan ain ovddežis. Muhto jos plánenguovllus liikká bohciidit váttisvuodaid, de dii várra váldibehtet oktavuodá maiddái fuođđodikšunbirii, vai mii sáhttit álgit meahcástanlága mielde vejolaš doaimmaide. (Lappi fuođđodikšunbire)

+Eai rievdadusat plánii.

Bálgosis ii leat mihkkige fuopmášahttit dikšun- ja geavahanplánii. (Muttošjávrra bálgus)

+Eai rievdadusat plánii.

Giliolbmui ii leat mihkkige fuopmášahttit dikšun- ja geavahanplánii. (Gápmasa gilisearvi ro.)

+Eai rievdadusat plánii.

Plánas leat váldojuvvon bures vuhtii čanasjoavkkuid oainnut áššis, Meahcceguovlluid vuođđudanulbmil galgá leat plánejuvvon doaimmaid vuođđun. Ekonomalaš doaimmaid ovddideapmi galgá leat váldoulbmiliid juksama miellidbuktiin lasseárvu guvlui. (Nuortalaččaid siidačoahkin)

-Čealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI**

Almmolaš áššit

Ohcejohka lea Suoma áidna gieldda, mas sámit leat eanetlohkun. Guolástus, boazodoallu ja eará luondduealáhusat mearkkašit gielddalaččaid áigái bohtui eanet go eará sajis Lappis. Árbevirolaš ealáhusat leat vuođđun bistevaš ja ovdáneaddji sáme kultuvrras, ja dat dorvvastit maiddái sáme giela seailuma ja kultuvrii gullevaš mánggaid eará beliid, dego duddjondáiddu ja borramuš-árbevieru. (Ohcejoga gieldda)

+Eai rievdadusat plánii.

Cealkámušas máinnašuvvon ulbmiliid juksan dihte Ohcejoga gieldda evttoha lasihit Davvi-Lappi doaimmabáikki doaimmaresurssaid ovttain (1) olmmošbargogajiin. Dát ovddidivččii buori luonddugaheami ja bistevaš ovdáneami ja ná sáhtášii oahpistit, rávvet ja gozihit vánddardeami, guolástusa, meahccebivddu ja eará luonddugaheami. (Ohcejoga gieldda)

-li sáhte váikkuhit dáinna plánain.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas deattuhit guovlluid lotnolasgeaheami luonddu lustageaheapmái, eaige váldojuvvo lága mielde áššáigullevaččat vuhtii sámi boazodoalu dárbbut, vuoigatvuođat ja beroštumit. Jos plána nannejuvvošii dálá hámis, de dat manašii ruossalassii Meahciráđđehussi evttohuuvvon servodatlaš geatnegasvuođiguin sámiid hárrái. Meahciráđđehusláhkaárvalusas (HE 154/2004 vp) evttohuuvvo (4 § 2 momeanta) čuovvovaččat: "Meahciráđđehusa hálddašan luondduriggodagaid dikšun, geaheapmi ja suodjaleapmi galget heivehuvvot oktii sámediggelágas (974/1995) oavvilduvvon sámiid ruovttuguovllus nu, ahte sámiid vejolašvuođat bargat iežaset kultuvrrain dorvvastuvvojit – –." Dán lágačuoggá dárkkilet ákkastallamiin sámiid kultuvrii gehččojuvvojit gullat maiddái sámiid árbevirolaš ealáhusat dego boazodoalu, guolástus ja meahccebivdu. (Gálddoavivi bálggus)

+Eai rievdadusat plánii.

Gilisearvi lea ovtta oavvilis Nuortalaččaid siidočoahkkima ja Váhčira bálgosa cealkámušiguin. (Njávdaama gilisearvi ro.)

+Eai rievdadusat plánii.

Čoahkkáigeassu

Čoahkkáigeassui galgá lasihit ahte Gálddoavivi guovlu lea dehálaš maiddái luondduealáhusaide. Luondduealáhusdoaimma galgá guorahallat viidát áiggi mielde dáhpuhuvvi rievdadandárbbuid mielde. Dása gulašedje luondduealáhuslága mielde ieš luondduealáhusat ja dat doaimmat, maiguin luondduealáhusdálus sáhtá dasa lassin bargat, dego turista/prográmmabálvalusat, smávvalágan ovddosdikšun ja duodji. (Ohcejoga gieldda)

+Lasihuvvo plána čoahkkáigeassui ahte guovlu lea dehálaš luondduealáhusaide.

1 Álggahus

Eanagoddeláva gárvvásmuvvama rádjai guovllus lea leamaš fámus Lappi guovloplána oktan eanageavahan- ja huksenlágas ásaheavvon vuoigatvuođaváikkuhusaiguin. Eanageavahan- ja huksenlága eanagoddelávvi guoskevaš eiseválddi ovddidangeatnegasvuohta ii leat huksenlága mieldásaš guovlolávas. Dán plána guovloláva vuoigatvuođaváikkuhusaide guoskevaš ossodaga gánnáha dákko dárkkistit. Maiddái guovloláva sisdoalu dán guovllu hárrái galggašii buktit ovdan. (Lappi lihhtu)

-Vuoigatvuođaváikkuhusaid dáfus guovlolávva vástida eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) sirdašuvvan- njuolggadusaid mielde eanagoddeláva. Guovlolávva lea mánggaga dáfus boarásmuvvan ja ođđa eanagoddelávva dáidá gárvvásmuvvat moatte jagi sisa.
+Dievasmahtton plánii.

Teknikkalaččat guhkás ovdánan riikkaid mearrideaddjit eai háliit oaidnit eaige áddet árbevirolaš ealáhusaid mearkkašumi ravdaguvolluid áigái bohtui. Nuppe dáfus doppe meahcceguovlodoaba spiehkasta min áddejumis áššis. Doppe lea ng. amerihkáláš meahcceguovloáddejummi, mii oaidná meahcceguovllu áidallas guovlun, gos ain sáhtá finadit fearánastimin. Midjiide fas meahcceguovlu lea álo leamaš lunddolaš guovlu ekonomalaš doaimmas ja dehálaš áigái bohtogáldu. (Ohcejoga fdo)

+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

1 Álggahus

Plánas daddjovuvvo ahte sámiet eai leat ássan fásta plánenguovllus. Dát ii dieđusge doala deaivása, dasgo miehtá plánenguovllu ja erenoamážit jávrriid gáttiin gávdnojit guhkit-áigásaš ássanbáikkiet. Dálá johkagáddeássan lea nuorat, várra vuollel 300 jagi lea ássojuvvon ná. Plána dagadettiin eai leat geavahuvvon doarvái sámiet historjjá gieđahalli gáldomateriálat dahje áššedovdit. (Ohcejoga guolástanguovlu)

Meahceguovllu galgá gieđahallat sierra ollisvuohtan. Guovllu laktima obban dahje ovttastahttima eará go meahceguovllolága mielde vuodđuduvvon suodjalanguovlluide ii sáhte ákkastallat, dasgo šattašii váttisin ja mohkkájin stivret doaimmaid viiddis meahceguovllus. Báhcá eahpesihkkarin, mo lánka-mearrádusat guđege dilis dulkojuvvojit. (Ohcejoga gieđa)

Plána logadettiin háliidivččii diehtit, gii/geat plána leat čállán. Jos čállit eai háliit iežaset nama oidnosii, de livččii buorre omd. álgo- dahje loahppasániin máinnašit, makkár bargojovvku lea leamaš čohkkemin plána (Lappi birasguovddáš)

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Dán logu vuollásaš áššit gieđahallet geologalaš luonddu moanaid čielggadan- ja dutkandárbuid, mat eai šat boađe ovdan osiin, main gieđahallojit plána doaibmajut. Dákkár čuoggát leat omd.:

- ealli ja jápma luonddu dáfus divrras ja rašis guovlluid mángga-hápmásašvuođa seailuma ovddideapmi
- guovllu mihtilmasvuođaid identifiseren ja guovlluid geavaheami heiveheapmi oktii nu dássedettolaččat go vejolaš spiehkasteaddji luonddudilálašvuođaid ja kulturárvvuid dorvvastan dihte
- luondduriggodagaid bistevaš ávkinatnin nu, ahte dorvvastuvvo luondduriggodagaid fidnenvejolašvuohta maiddá boahhtevaš buolvvaide
- luonddu lustageavaheami ja luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi luonddu lotnolasgeavaheami buorideami bokte.

Lea dehálaš dovdat bures guovllu geologalaš luonddu dákkár ulbmiliid juksan dihte, dasgo guovllu eanavuodu čáhcedoallu, biebmávnasdilli, golahangierdilvuohta ja eará geologalaš iešvuođat bidjet ravdaevttuid sihke ealánšlájaid lunddolaš menestuvvami guovllus ja eatnama ja eará luonddu návccaide gierdat sierra geavahanvugiid. Geologalaš mihtilmasvuođaid dovdan ja ovdanbuktin mánggabealagahtášedje mealgat lustageavaheami ja luondduturisma ja eará lotnolasgeavaheami vejolašvuođaid. Luondduin buđaldeaddjiid gáttášii beroštit dovdat Suoma stuorámussan máinnašuvvon jeakki rieggádan- ja ovdánanmutterid ja ráhkadusa. Guovllu geologijja dovdet dássášii oppalaččat hui uhccán. (GTK)

Plána mielde erenoamážit vuovde- ja boazosámit leat goittot oasi jagis ássan meahcis ja molson ássanbáikki fuođđo- ja guollesállašiid ja guohtoneatnamiid mielde, almmá ahte livčče ássan guovllus fásta. Dieđusge sii sáhttet leat ássan guovllus bissovaččat. Nomádalaš eallimii ja fuođđo- ja guollenáliiguin ávkkástallami spesialiseren eallinvuohkáii ii gullan fásta ássanbáiki. +Eai rievdadusat plánii.

-Plánas lea vuđolaččat muitaluvvon, mat lágat čuvvojuvvojit meahceguovllus ja mat jekkiidsuodjalanguovllus. Go guktot guovllut galget goittot plánejuvvo ja dat hábmejit luonddu ja kultuvrra dáfus oktilaš ollisvuođa (jekkiidsuodjalanguovlu lea eanaš meahceguovllu siste), mii plánejuvvo ovtta háves, de plánaid ovttastahttin dahká álkibun gávdnat dieđuid ja geahpeda bábermeari. Plána árvalusain máinnašuvvo maiddá álo ákkastallamiin, guđe lánkii árvalus vuodđuduvvá meahceguovllus ja guđe lánkii jekkiidsuodjalanguovllus. Dasa lassin plána juohke kárttas oidno, gos meahceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu leat. +Eai rievdadusat plánii.

-Meahciráđđehusa ođđa plánenrávvagat dorjot dán árvalusa. +Lasihuvvon plána lohku 1.4. **Plánenprosessii** lasihuvvo plána čohkkejeaddji ja stivrenjoavvku čohkkádus.

-Plánaguovllu bákte- ja eanavuodu ja čázadagaid birra lea almmustuhtton vuodđočielggadus 1999:s (Manner & Puro). +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Galgá fuolahit das ahte **Ramsar**-čuožáhahkan nammaduvvo dušše Sámmotjeakki–Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovlu, ii oppa Gálddoavvi meahcceguovlu. (Ohcejoga fdo ja Ohcejoga guolástang.) Doaivvu mielde mearridanváldi guovllu geavaheamis bissu uhcimustá dálá dásis, iige sirdašuva omd. EU:ai. Ássiid vejolašvuoda mearridit guovllu geavaheamis galgá bisuhit. Midjiide meahcceguovlu lea goittot oassi min lunddolaš eallinberrasis. (Ohcejotnjálmme gilisearvi ro ja Deanuleagi fitnodatolbmot ro)

-Plánejeaddji dárkkistii dálá dili. Sámmotjeakki–Vadjojeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea laktojuvvon mearkkašahtti láktasajiid logahallamii dahjege ng. Ramsar-čuožáhahkan. Dát ii váikkut dálá hálddašangaskavuodaide. Meahcceguovlu ii gula Ramsar-guovlluide. +Diehtu lea beivejuvvon plánii.

Plána ulbmilin leat meroštallon áibbas riehta meahcceguovlolága mielásaš ulbmilat: guovllu meahcceguovloiešlági ja ráfi seailluheapmi ja luonduealáhusaid vejolašvuodaide seailluheapmi. Plánaárvalusas máinnašuvvon čielggadus guovllu geavaheadjiid sávaldagaid birra deattuha seamma jurddašanvuogi. Čielggadusa mielde vánddardeaddjit bohtet ohcat guovllus namalassii guoskameahtun luonddu ja ráfi. (Suoma luonddusuodjalanlihttu)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

Plána ákkat leat buorre muddui dahkkojuvvon Meahciráđđehusa iežas čielggadusaid, vásáhusaid ja dieđuid vuodul. Sámiid ruovttuguovllus galggašedje leat plána vuodđun sámiid eallinvejolašvuoda. Vaikko MR leage gieđahallan plána sierra orgánain dahje gullandilálašvuodain, de eai dat eaige árbevirolaš ealáhusaiguin bargi olbmuid dieđuid dahje vásáhusaid vuhtiváldin leat bájjo buktán bohtosiid. Dása sáhtá leat sivvan maiddá menddo stuorra berošteaddji oavku. (Ohcejoga guolástanguovlu)

Plána lea dahkkojuvvon oassálasti plánenprinsihpa mielde. Sierra oassebelliid ja berošteaddji oavkkuid oainnut leat vejolašvuodaide mielde váldojuvvon mielde ja dálá láhkamearrádusaid olis váldojuvvon vuhtii plána dagadettiin. MR lea geavahan moanaid olggobeale áššedovdiid vuodđočielggadusaid dahkamis. +Eai rievdadusat plánii.

Buot meahcceguovlolága ulbmilat dorjot árbevirolaš luonduealáhusaid, ja nuba lustageavaheapmi galgá bohtit easka dan maŋŋá smávvalágan geavahanhápmiin. Ná seailluhuvvo maiddá ng. "meahcceguovloiešláhki". Guovlluidegeavaheami guovddáš ulbmiliid logahallan doarju árbevirolaš ealáhusaid. Buot plánemis galgá váldit vuhtii maiddá dáluid árbevirolaš geavaheami ja návddašeami ja gullat sin oainnuid. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Meahcceguovllu oktan váldojuvvon lea dorvvastit luonduealáhusaid. Plána bokte geahččalit dorvvastit báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaide, eaige dat evttohuvu rievdaduvvot. +Eai rievdadusat plánii.

Plánema stivren lágat, ásahusat, guovllu- ja kulturhistorjá, plánema dárbu ja ulbmilat leat čielgasit merkejuvvon plánii. Gánnáhivččii goittot dárkileappot suokkardit, man ollu guovllu gullan Natura 2000 -prográmmii buktujuvvo ovdan. Molssaeaktun dálá bajilčállagii sáhtášii leat **Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjojeakki Natura 2000 -guovllu dikšun- ja geavahanplána**, dasgo plána báivala maiddá Natura 2000 -guovllu dikšun- ja geavaanplána. Vára váldegottálaš láhkamearrádusaid deattuheapmi lea diđolaččat válljejuvvon, dasgo Natura-mearrádus ii leat iešalddes maktige rievadan meahcceguovlluid geavaheami. Plána loahpageahčen deattuhuvvoge ahte Gálddoavvi guovllus Natura 2000 -prográmma ollašuttujuvvo meahcceguovlo- ja jekkiidsuodjalanguovlu fas luonddusuodjalanlága vuodul. Lea čielggas ahte luondodirektiiva doallá sisttis seamma geatnegasvuodaide go mat leat addojuvvon váldegottálaččat LsL:a 10 logu vuodul, ja nuba seamma njuolggadusat gusket guktuid guovlluide. Plána váikkuhusaid Natura 2000 -guvlui galggašii suokkardit maiddá dakko, mo meahcceguovlolága mielásaš ollašuttin sáhtášii čuohcit Natura 2000 -guvlui ja mo riskkaid sáhtášii geahpedit nu ollu go vejolaš. (Lappi birasguovddáš)

-Plánas lea mielde plána váikkuhusaid Natura-árvoštallan. **Natura 2000 -guovlluid dikšun ja geavaheapmi** -bargojoavkosmiehtamušas daddojuvvo ahte meahcceguovlluid dálá dikšun- ja geavahanplánat heivejit bures maiddá Natura 2000 -guovlluid dikšun- ja geavahanplánan. +Eai rievdadusat plánii.

Plána eiseváldebarguid govvideaddji bihtás addojuvvo dakkár govva ahte MR livččii okto luonddusuodjalanhálddahusa doaibmin. Seammaláhkai plána loahpageahčen Birasguovddáža luonddusuodjalanbargun meroštallo vuosttažettiin doaibmat lohpeeiseváldin. Birashálddašanlágas guvllolaš birasguovddáža oktan bargun mainnašuvvo luonddusuodjaleapmi viidáseappot. (Lappi birasguovdas)

+Dievasmahtton plánii guvllolaš birasguovddáža rolla iežas doaibmasuorggis earret dikšun- ja geavahanulbmiliid.

CEALKÁMUŠAT

**MEHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Lappi Lihttu dahká Davvi-Lappi eanagoddeláva. Lávvaárvalus oktan molssa-eavttuiguin gárvvásmuvvá várra giđđat 2005 ja lávvaárvalusa livččii jurdda fidnet dohkkehanláhkai 2006:s. Eanagoddeláva nanne birasministeriija. Vuđolaččat dahkkojuvvon dikšun- ja geavahanplána lea hui anolaš eanagoddeláva dagadettiin. (Lappi lihttu)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána ii leat dahkkojuvvon eanageavahan- ja huksenláhkii vuodđuduvvi guovlluideavahan- ulbmiliid mielde, muhto dan oppalaš- ja sierra- ulbmilat leat sehkkejuvvon gaskaneaset, iige leat váldojuvvon vuhtii ahte dušše sierraulbmilat leat plánii guoskevaš geatnegasvuodát. Ná plánii leat šaddan boastto deattuhusat. (Gálddoavvi bálggus)

-Váldegottálaš guovlluideavahanulbmilat leat merkejuvvon plánii ja maiddái oppalaš- ja sierraulbmilat, jos dat gusket plánenguovlui. Oppalašulbmilat leat luonddusteaset guovlluideavaheapmái ja dan plánemii guoskevaš prinsihpalaš linnjádeamit. Sierraulbmilat leat guovlluideavaheapmái ja dan plánemii guoskevaš geatnegasvuodát. Lasihuvvojit plánii oppalaš- ja sierraulbmiliid prinsihpat.
+Dievasmahtton plánii.

Plána ii guoskka njuolggá eanageavahan- ja huksenlága mieldásaš eanageavahanplánemii. Teavsttas áššesisdoallu lea báhcán gieđahalakeahtá, muhto oktavuodát plánii livčče várra gáibidan sierra gaskabajilčállaga (eanagoddelávva-, oppalalašlávva-, sajádalávva-). (Anára gielda)

+Eai rievdadusat plánii.

4 Eanageavahanavádagat

Lappi lihtus livččii miella váldit beali erenoamážit plánas árvaluvvon eanageavahanavádagaide ja luonddu geavaheapmái. Dákkár cealkámušaide gávdnojit goittot nana ákkat easka dalle, go eanagoddelávva- ja Natura 2000 -guovlluid dikšuma geavaheami oppalašlávva- ja Natura 2000 -guovllut Lappi resursan -fidnu lea ovdánan nu guhkás ahte sáhtá oaidnit fitnu váikkuhusaid plánenguovllu geavahan- dárbbuide. (Lappi lihttu)

-Lappi birasguovddáš dadjá cealkámušastis ahte plána deavdá Natura-árvoštallama dárbohorahallama ákkaid, ja nuba sierra Natura-árvoštallamii ii leat dárbo, dasgo jearaldagas lea luonddusuodjaleami ovddideaddji plána. Birasguovddáš dadjá dasa lassin ahte plánas ovdanbukton perspektiivvat devdet maiddái Natura-guovllu dikšun- ja geavahanplána dárbbuid. Lustageavaheapmi ii mana ruossalassii daiguin ákkaiguin, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii. Ollašuhhtinvuohkin meahcceguovloláhka suovvá guovllu lustageavaheami, ja dát lea váldojuvvon vuhtii Natura-guovllu vuodđudettiin. Dikšun- ja geavahanplána lea dárkilet go Natura-guovlluid oppalašplána.
+Eai rievdadusat plánii.

Avádatjuohku addá vejolašvuoda geavahit mánggabealagit meahcceguovllu maiddái lustageavaheapmái ja luonddaturismii, iige dat maiddái čuoze vejolašvuodaide bargat luondduealáhusaiguin ja sáme kultuvrrain. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Jurdaga ráifáidahttit eanaš oasi guovllus ng. **boaitto bealeavádahkan** gánnáha doarjut. (Suoma luonddusuodjalanlihttu)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

5 Luonddu- ja kulturárvvut

Cealkaga "Go jeageleatnamat gollet, de fuotnána maiddái eatnama biebmo- ávnnasdilli ja ruohttasiid buolašgierdilvuoha" sáhtá váldit eret, dasgo váikkuhusat biebmoávnasdillái sáhttet leat áibbas nuppeláganat. Dasa lassin ruohttasiid buolašgierdilvuoda fuotnáneami ii sáhte čielgasit duodaštit. (Metla)

+Váldojuvvon eret plánas.

Bihtá, mii álgá "Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavttas – –" sáhtá váldit ollásit eret seamma ákkaiguin go ovddit kommeanttas. (Metla)

+Váldojuvvon eret plánas.

Njállanáli galggašii čuovvut ja njállanáli dikšundoaimmaid joatkit maiddái dan maŋŋá go Life-fidnu lea nohkan 2008:s. (SYKE)

-Gč. maŋit kommeantta.

CEALKÁMUŠAT

**MEHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA
JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI**

5 Luonddu- ja kulturárvvut

Go lea sáhka áitatvuloš šlájain, de ii olus hálluojvvo geatkkis, mii gávdno guovllus. Geatki lea Suomas klassifiserejuvvon erenoamáš áitatvuloš šlájain. Teavsttas váilu maiddáí máinnašupmi das, ahte geatki ja njálá leat luondodirektiivva mielde šlájat, mat galget vuosttažettin suodjaluvvot EU:a siste. Daid suodjalandoaimmaide ja čuovvumii giddejuvvo boahtteáiggis eanet fuopmášupmi go II-čuvvosa eará šlájaide. Geatkenáli čuovvuma seammá go eará stuorranávdidiid čuovvuma galgá dikšut áššáigulleaš vuogi mielde. Das ii máinnašuvvo teavsttas. (SYKE)

-Geatki ja njálá leat merkejuvvon tabeallas vuoruhuvvon šlájain. Geatki suodjaleami ja čuovvumis vástida RKTL, MR čoaggá áiccastagaid ja čađaha lohkamiid ja goziha ášši ovttas RKTL:ain. Njálá čuovvuma ja suodjaleami lea váldán badjelassas MR, ja MR oassálastá Njálá Life -fidnui gitta jagi 2008 rádjai. Dán fitnu bistima áigge dahkkojuvvo manjit áiggiid várás sierra suodjalanplána njála várás.
+Váldojuvvon mielde plánii.

Dárkonvuloš čeavrris lea luondodirektiivva II ja IV-čuvvosiid šlájda. Buot guovllus dahkkojuvvon čeavrrisáiccastagaid dahje čeavrrisluoddaáiccastagaid galggašii čohkket MR:a registarii. (SYKE)

MR:a bargit vurkejit dieđuid čeavrrisáiccastagain rádjui ja daid birra dahkkojuvvo jahkásaš čoahkkáigeassu.
+Eai rievdadusat plánii.

Jekkiidsuodjalanguovlu lea Ramsar-guovlu. Dát galggašii máinnašuvvot, go muitaluvvo guovllu sajádagas. Ramsar-soahpamuša suodjalanulbmilat leat juo guovllus ollašuvvan (jekkiidsuodjalanguovlu, Natura 2000 -guovlu), muhto Ramsar-guovlluid čuovvuma ektui dárbbášuvvojit dieđut guovllu geavaheamis, geologijias, hydrologijias, eana-geavaheamis, ekologalaš dilis, šlájain ja maiddáí guvlui vejolaččat čuohcci riskkain. Dát plána bálvála maiddáí Ramsar-čuovvuma. (SYKE)

-Vuodđodieđut guovllu geavaheamis, šlájain, geologijias jna. gávdnojit 2004:s gárvvásmuvvan vuodđočiellggadusas guovllu birra (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu Sarja A 144).
+Lohkui, mii govvida jekkiidsuodjalan-guovllu sajádaga luondusuodjaleamis, lasihuvvo ahte jekkiidsuodjalan-guovlu gullá Ramsar-čuozáhagaide.

Guovllu birra lea almmustuhtton varas ja vuđolaš loddečiellggadus, mii addá buori vuodju guovllu lottiid mánggahápmášašvuoda seailluheapmái ja čuovvumii. (SYKE)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Árvalus goaskin- ja mearragoaskin-, bárbmo- ja rievssa-
tfálle- ja giljobašnáliid čuovvumis lea buorre. Dasa lassin galgá čielggadit guovllu eará áitatvuloš ja direktiivva I čuvvosa loddešlájaid gávdnoma, dego plánas daddojuvvo. (SYKE)

-Cealkámuš doarju plána. Áiccastagat čohkkejuvvojit ja vurkejuvvojit buot áitatvuloš šlájain. Dárkilet čielggadusaid ja lohkamiid dahkamii galget leat goittot resurssat. Meahciráđđehus vuoruha iežas vástošlájaid čuovvuma.
+Eai rievdadusat plánii.

Ramsar-soahpamuša ja loddedirektiivva geatnegasvuodaid deavdin dihte galggašii jekkiidsuodjalanguovllu lohkanlinnjáid meari lasihit doarvái (0,10 km linnjá/eana-km²). Dáid linnjáid galggašii lohkat juohke guđat jagi. Maiddáí meahcceguovllu lohkanlinnjáfierpmádaga galggašii dievasmahttit nu, ahte dat juohkásivčče dássideappot go dál ja ahte guovllu biotohpat livčče linnjáid alde rivttes gori mielde. Meahcceguovllus linnjáid meari galggašii maiddáí lasihit vástidit om. ávžžuhusaid, muhto daid sáhtášii lohkat 6–12 jagi gaskkaid. Om. dievasmahttimat buoridivčče mealgat hárvenaš šlájaid bessenmeriid árvoštallama ja čuovvuma. (SYKE)

-Linnjá- ja čuokkeslohkamat dahkkojit resurssaid mielde. Dán ulbmila ii sáhte juksat dálá resurssaiguin.
+Eai rievdadusat dálá plánii.

Plána deavdá Natura-árvoštallama dárbugorahallama ákkaid. Sierra Natura-árvoštallamii ii leat dárbu, dasgo jearaldagas lea plána, mii ovddida luondusuodjaleami. Plánas ovdanbukton perpektiivvat devdet maiddáí Natura-guovllu dikšun- ja geavahanplána dárbbuid. Lustageavaheapmi ii mana ruossalassii daiguin ákkaiguin, maid vuodju guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii. Natura-guovlu lea ollašuhhton meahcceguovvolága mielde. Dát addá guovllus vejolašvuoda lustageavaheapmái, mii lea váldojuvvon vuhtii Natura-guovllu vuodđudettiin. (SYKE)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA
JA VÁIKKUHUS PLÁNII**

5 Luonddu- ja kulturárvvut

Plánas ovdanbuktojit Natura -diehtoskoviid meattáhusat ja váilevaš-
vuodat. Meattáhusaid cuoiguma sajis gánnáhivččii mitalit, gos dieđut
diehtoskoviide leat váldojuvvon, goas ja mo daid lea jurdda divvut ja
maid dát dieđut mearkašit dábálaš lohkkái. (Lappi birasguovddáš)

-Plánii leat merkejuvvon rivttes
dieđut danin ahte dat livčče
gárvvisin dahkkojuvvon, go
diehtoskovit beivejuvvojit.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas guorahallojit bohccuid guohtuma ja lassebiebmama váikkuhusat
guohtoneatnamiid gierdilvuhtii. Áittan oidnojuvvo ahte lasebiebman
stuorruda ealuid ja čuohcá eahpenjuolgga guohtoneatnamiidda. EMM
ásaha goittot bálgosguovdasaš ráddjehusaid boazologuide guohton-
eatnamiid dili mielde. Jos lassebiebman lassána, muhto boazolohku ii
stuoriduvvo, de ná guohtoneatnamat bállejit gulul buorránit. Dán
sáhtášii váldit vuhtii plána ávžžuhusain. Dasa lassin sáhttá guorahallat,
mo bohccuid lassebiebman sáhttá čuohcit luonddusuodjaleapmái ja
sáhtášii go heajos váikkuhusaid geahpedit. (Lappi birasguovddáš)

Plána árvalusain daddjojuvvo
ahte Meahciráđđehusa mielas
guohtoneanadutkamušat leat
dehálaččat. Meahciráđđehus
árvala daid joatkima ja ain
ovddideami nu, ahte guohton-
eatnamiid ahtanuššan ja
gierdilvuhta sihkarastojit.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas váilu máinnašupmi ahte lastamáhtoáigodagat leat populašuvnna
molsašuddamiidda guoskevaš normála ihtagat. Máinnašumi váilun sáhttá
bohciidahttit jurdagiid luonddudili heahtašuvvamis. (Lappi birasguovddáš)

-Áššálaš kommeanta.
+Dievasmahtto plánii.

Lappi birasguovddáš, Lappi Lihttu ja Meahciráđđehus leat ovttasrádiid
álggahan viiddis, oassálasti plánema fitnu **Natura 2000 -guovllut Lappi
resursan**. Dán fitnus dahkkojuvvo Natura 2000 -guovlluid dikšumii ja
geavaheapmái oppalašplána. Das ovddiduvvo guovlluid almmolaš atnu
nu ahte dat ii čuoze luondduárvvuide ja heivehuvvo oktii eará eana-
geavahanhámiiguin. Fidnu gárvvásmuvvá álgojagis 2006. (Lappi lihttu)

-Lappi birasguovddáša
cealkámuša mielde dát plána
bálvala maiddá Natura 2000
-guovllu dikšun- ja geavahan-
plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Árvalusas ovdanbuktojit dušše arkeologalaš čuožahagat. Maiddá ng.
huksejuvvon kulturbirasčuožahagat, dego rusttegat, johtingeainnut, áiddit,
gámmet ja giettit galggašedje váldojuvvot vuhtii guovllu dikšuma ja geava-
heami plánemis. Dálá "Lappi kulturbirrasat oahpisen" -fitnus lea jurdda
inventeret Davvi-Lappi kulturbirrasiid jagiid 2004 ja 2005. (Lappi lihttu)

-Cealkámušas ovdanbukton
áššit váldojit vuhtii dikšuma ja
geavaheami plánemis. Meahci-
ráđđehus dievasmahttá báike-
diehtovuogádaga dađistaga
go bohtet ođđa dieđut.
+Eai rievdadusat plánii.

Arkeologalaš kulturárbi: Dán dikšun- ja geavahanplánas leat váldojuvvon vuohkkasit
vuhtii buot giddes dološbázahusat (8), mat leat dieđus Lappi giddes dološbázahusaid
inventerema vuodul. Čuožahagat leat nammaduvvon ja logahallon plánas. Seamma
oktavuođas lea maiddá máinnašuvvon gáldu, masa dieđut giddes dološbázahusain
vuodđuduvvet. Sierra lohkun lea gieđahallon dološmuitoláhka ja dan mearrádušat.
Váilevašvuhtan sáhttá atnit ahte dološbázahusaid birra ii leat plánas kárta. Velge stuorát
váilevašvuhtan sáhttá leat dat, ahte guovllu dološbázahusat eai leat vuđolaččat čielgga-
duvvon báikki alde čađahuvvon inventeremiiguin. Dákkár bargu galggašii náge viiddis
guovlluide guoskevaš fitnus váldojuvvot mielde vuodđočiellggadusaide. Guovllus gávdnojit
omd. boares bigálusbáikkiid giddes rusttegat 1800-logu bealde. (Museovirasto)

+Lasihuvvo
plánii kárta
dološbázahusain.

Huksenárbi: Plánas daddjojuvvo ahte suodjalanvuloš kulturárvvuide gullet guovllu árbe-
virolaš luonddugeavaheapmái guoskevaš visttita ja rusttegat. Sámekultuvrii ja luonddue-
aláhusaide vuodđuduvvi kulturbirasčuožahagaid inventerenbargu, mii ii leat vel plána
várás dahkkojuvvon, galgá váldojuvvot mielde meahcceguovllu dikšuma joatkkaplánemii
ja doaibmabijuide. Vuodđočiellggadus guovllu kulturhistorjjálaš čuožahagain dárbašuvvo,
vai plána ollašuhdettiin sáhttá luohtehahttiláhka guđege dáhpáhusa hárrái árvvoštallat,
mearkašago gámpá, gámme, boazogárdi dahje eará rusttega gaikkodeapmi
dahje sirdin árbevieroárvvuide duššadeami. Inventerendieđuid vuodul galgá maiddá
árvvoštallat, deavdago báiki, rusttet dahje johtingeaidnu vejolaččat giddes dološbázahusa
dovdomearkkaid ja galgágo dasa heivehuvvot dološmuitoláhka. (Museovirasto)

-Meahci-
ráđđehus
dievasmahttá
dieđuid dađi
mielde go
oažžu daid.
+Eai rievda-
dusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

5 5 Luonddu- ja kulturárvvut

Plána várás gánnáha čielggadit, sáhtášiigo atnit ávkin álggahuvvon EU-fitnu (2004–2008) **Lappi kulturbirrasat oahpisin** bohtosiid. Jos dán fitnu dieđuid ja árvoštallamiid ii sáhte váldit mielde plánii dál, de galgá dárbbaslaš dievasmahttimiid dahkat maŋŋelis guovllu dikšun- ja geavahandoaimbajiide. Guovllus eai leat dál visttiit, mat gullet MR:a suodjaluvvon visttiid logahallamii. Museovirasto ja Meahciráđđehus guorahallet dasto ovttas vejolaš lasáhuseid stáhta visttiid suodjalanlogahallamii, go kulturhistorjjálaš dieđut čuožahagain dievasmuvvet. Dálá čielggaduseid vuođul guovllus leat golbma riikka dásisge mávssolaš, bigálastimii guoskevaš kulturhistorjjálaš čuožahaga: Ohcejoga Erttévári, Báđošoavvi ja Čohkavári bigálusgárddit leat váldojuvvon mielde Lappi birasguovddáža almmustuhttin Lappi kulturbirasprográmmii (Jarmo Lokio 1997, siiddut 257–258). Muhtumat dán čuožahagain leat giddes dološbázahusat, mat leat ráfáidatton dološmuitolága vuođul. Dieđuid dán čuožahagain oktan seailuhanulbmiliiguin galgá lasihit plánii. (Museovirasto)

+Dievasmahtton plánii.

Čohkavári boares bigálastinguovllu gámpát dađibahábut gaikkoduvvojedje geassit 2003. Dáhpáhusas boahtá bures ovdan, man dehálaš lea lasihit dieđuid guovllu kulturbirrasiin ja man dehálaš lea ahte sierra doaimbit gulahallet bures. (Museovirasto).

-Mii leat ovttasráđiid čorgen Čohkavári bigálastinguovllu bálgosa árvalusa vuođul. Meahciráđđehus geahččalii gulaskuddat áššis maiddá Museovirasto 23.4.2002 ja diđoštalai, maid dát lei jurddašan guovllu hárrái. Museovirastoi mitaluvvui ahte bálggus háliidii jávkadit unohas gámpálasaid boares bigálastinguovllus. Museovirasto ii addán iežas oainnu áššis. Bálgosa ovttamielalaš oaidnu lei jávkadit eret gámpáid máinnašuvvon guovllus. Boares bigálusgárdái ii guskojuvvon.
+Eai rievdadusat plánii.

Kulturbirrasa dikšumis lea erenoamáš dehálaš ahte sámemusea Siida ja Lappi eanagoddemusea gullojuvvojit áššedovdin sámekultuvrii ja huksenárbái guoskevaš áššiin. (Museovirasto)

-Mii ovddidat ainge ovttasbarggu sierra doaimmiid gaskkas.
+Eai rievdadusat plánii.

6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi

Vánddardeapmi ja lustageavaheapmi dáhpáhuvvat eanaš guovllu nuortadáva-geahčen ja lustaguolásteapmi ja meallun leat lassáneamen Njávđánjogas. Mátkkálaččaide báikkálaš fitnodagat vuodet dál máŋggabealaget bálvalusaid go ovdal. Lustageavaheapmi ovddiduvvo nu ahte huksejuvvojit luonddubálvalusrusttegat stivrejuvvon lohpevuogádaga vuođul. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Eará go iešráđálaš luondduturismii galgá leat dábaččat lohpi. Dása guoskevaš gallestallidutkamuša áradeami mealgat jagis 2008 sáhtáši ákkastallat ee. nu ahte ná sáhtáši bargguhisvuodáákkaid dihte ohcat investerendoarjagiid luonddubálvalusrusttegiidda. (Lappi TE-guovddáš)

-Meahciráđđehus lea dahkan áigedávvala gallestallidutkamušain, mat dahkkojit sierra guovlluide. Jahkásaččat Davvi-Lappis dahkkojuvvo ovtta guovloollisvuhtii gallestallidutkamuš. Guovllut leat merkejuvvon daid hohpolašvuodá-ortnega mielde. Dálá resurssaid olis ii sáhte dahkat eanet gallestallidutkamušaid jagis.
+Eai rievdadusat plánii.

Guovllu geasuhusa seailuheapmi luonddubálvalusrusttegiid ja luonddudilálašvuoda bajásdoallama bokte lea dienasin guovllu turistafitnodatolbmuide. Plána dorvvasta maiddá dákko guovllu árbevirolaš ealáhusaid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuodaid. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas maiddá láhččojuvvo čielga vuođđu gávppálaš luondduturismii, mas geavahuvvojit mohtorfievrrut (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Guovllus leat dál doarvái johtolagat. (Váhčira bálggus)

-Guvlui eai leat šat boahtimin johtolagat.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI
<p>6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi Meahcceguovllut mearkašit eanet ja eanet turismii, dasgo luondduturisma lassána dađistaga ja ovdamearka dihte ekonomiijavuvddiid fállan vejolašvuođat lustadoimbii leat dálá vuovdedikšunvugiid dihte geahppánan.</p>	<p>-Áitagat dustejuvvojit ee. čavges meahccejohtalusvuogádagain ja avádatjuoguin. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Plánas máinnašuvvo ahte dušše MR sáhtá guovllus jođihit idjadanfálaldatdoaimma. Galgá fuolahit das ahte MR ii gilvohala báikkálaš fitnodagaiguin guovllus idjadan- ja prográmma-bálvalusaid fállamis. (Deanuleagi fitnodatolbmot ry)</p>	<p>-Earáide eatnama luohpadeapmi eará go boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide gáibida stáhtaráđi sierralobi. MR viggá doarjut luondduturismafitnodagaid doaimma. +Dárkkálmuhhton plánii.</p>
<p>Nothernmost Europe -guovllus galggašii dahkkojuvvot imago ja buvttafálaldagaid dáfus okta máilmmi luondduturisma njunušguovlluin. Danin guovllu turisma rájideapmi ja luonddusuodjalanperspektiivvat leat hui dehálaččat guovllu imago dáfus. Guovllu galgá sáhtit geavahit, muhto dan buktagahttimis galgá váldit vuhtii guvlui áshuvvon ráddjehusaid. Avádatjuohku lea buorre, ja plána lea buorre maiddá ođđa rusttegiid hárrái. Guovllu johtolagat leat juo dál bures meroštallon ja rávvagiiguin stivrejuvnon. MR:a fuolahat stobuin lea hui alla dássi, ja lea buorre ahte daid áigot seailluhit. Maiddá meahcceguovloiešlági bajiloinnu (rusttegiid jed.) gánnáha áinnas seailluhit. Guovllus lea lassánan beanavuodjindoaimma, ja danin gánnáhivččii várra guorahallat, galggašedjeho dán ulbmila várás sierra beanavuodjinjohtolagat. (Pohjois-Lapin Matkailu Oy)</p>	<p>-Beanavuodjin-doaimma galggašii meroštallat lánka-mearrádusain, ja easka dasto smiehttat dan stivrema. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Avádatjuogu bokte geahččalit geahpedit ee. geavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuođaid nu ollu go vejolaš, ja erenoamážit lea jurdda geahpedit lustageavaheami dagahan heađuštusaid luondduealáhusaide ja sámekultuvrii nu ollu go vejolaš. Plánas leat geahččalan bargat namalassii dainna manjibuin, go fas lustageavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuođaide lea giddejuvnon hui uhccán fuopmášupmi. Plánenguovllus mohtorgielkkát, beanavuodjijit ja čuoigat seammaláhkai go iešráđálaš johtaleaddjit ja prográmmabálvalusfitnodagaid joavkkut johtalit seamma johtolagaid mielde. Vásáhusaid vuođul dát lustageavaheaddjiioavkkut earránit nu ollu nubbi nuppis ahte bohciidit veagal ruossalasvuođat iige várradilálašvuođaidge sáhte garvit. Plánas dát váttisvuođat eai leat gieđahallon, iige leat árvaluvvon, mo dáid sierra geavahanhámiid sáhtášii njuovžilit oktiiveivehit seamma johtolagaide. (SYKE)</p>	<p>-Dán guovllus johtalit uhccán olbmot, ja nuba eai leat váttisvuođat. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Plánas boahá fuolastuhttiláhkai ovdan ahte guovllu lustageavaheami vuođđun lea mohtorfievrruiguin johtaleapmi. Vaikko meahcceguovllu rájiid ala beassan gáibida dábálaččat mohtorfievrruid geavaheami, de lustaulbmiliin johtaleapmi ii eisige oaččo vuođđuvvat dušše mohtorfievrruid geavaheapmái. Mohtorfievrruiguin johtaleami dagahan válla, luondduriggodagaid golaheapmi, nuoskkideapmi ja juoba johtaleami garra leaktu mannet ruossalassii meahcceguovllu geavahemiin ja vásihemiin. Meahcceguovllus jođedettiin olmmoš ii galggašii bájlo dihttot ja gullot, galggašii johtalit luonddu eavttuiguin ja oassin luonddus. (SYKE)</p>	<p>-Eanaš oassi plánu-guovllus gullá boaitto-bealeavádahkii, masa dábálaččat eai mieđihuvvo olgobáikegodde-laččaide meahccejohtaluslobit. +Dárkkálmuhhto plánii.</p>
<p>Plánas árvaluvvo ahte Lappi guovloplánas guovllu várás leat dahkkojuvnon moanat mohtorgielkájohtolatvárremat. Dasa lassin daddjojuvvo ahte MR galgá eanageavahan- ja huksenlága oaivildan eiseváldin váldit láva vuhtii, geahččalit bargat láva ollašuvvama ovdi ja geahččat ahte doaimbajiguin ii váttásmuhhto láva ollašuvvan. Plána árvalusain daddjojuvvo ahte MR ii árval rievdatit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid virggálaš johtolahkan. SYKE doarju dán árvalusa. Seammás mii ávžžuhat ahte MR sihkarastá guvlui goskevaš mohtorgielkávárreiid jávkadeami válmmaštallanvuloš Davvi-Lappi eanagoddelávas, amas MR šaddat doaimmat iežas lágas meroštallon eiseváldebarggu vuostá. (SYKE)</p>	<p>-Aiddo dál Meahciráđdehus ii árval guovllu mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami virggálaš johtolahkan. Jos birasministeriija lágida ášši earáláhkai dahje válmmaštallanvuloš eanagoddelávas vuojáhagat rievdaduvvojit johtolahkan, de Meahciráđdehus ii vuostálaste johtolagaid vuođđudeami. +Dárkkálmuhhto plánii.</p>

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi

Plánas árvaluvvo ahte prográmmabálvalusfitnodagaide sáhttá mieđihit juohkeolbmovuoigatvuođaid badjel manni gohttemii lobiid guđege dáhpáhusa mielde oanehis áigái (guhkimustá 2 mb) hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide lustageavahanavádahkii. Dákkár doaibma heive meahcceguovllu lustageavahanavádahkii, beare fuolahuvo meahcceguovloiešlági seailumus, sierra lustageavahanvuogiid gaskasaš ruossalasvuođaid dustemis ja hehttejuvvu ahte dát báikkít eai beasa šaddat bissovaš doarjja-báikin. (SYKE)

+Eai rievdadusat plánii.

Ohcejogas guolástus, boazodoallu ja árbevirolaš ealáhusat oktan ee. Deanu guolástanturismmain leat boahhteáiggisge vuodđun ealáhusaid ovddideamis. Meahcce- ja luonddaturisma lea Ohcejogas lassáneamen, ja danin guovlluidegeavaheapmi galgá čielggaduvvot, dárkiit plánejuvvot ja árvoštallot dan váikkuhusat, eai dušše ekonomalaš váikkuhusat, muhto maiddái sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat. Turisma lea okta váldosurggiin Ohcejoga gieldda ealáhusdoaimma ovddidanstrategiijas. (Ohcejoga gielda)

-MR dahká ee. gallestallidutkamušaid guovlluin. Gálddoavvi ja Báišduoddara meahcceguovlluid váikkuhanbirrasis doaibmi fitnodagaide lea dahkkojuvvon fitnodatgulaskuddan. Eanagoddeláva várás leat dahkkojuvvon vuodđočielggadusat ja leat gulaskuddon ee. báikkálaš ássiid oainnut sierra doaimmaide guovllus.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas máinnašuvvo ahte meahcceguovlóláhka gieldá stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeami eará go boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide. Sámekultuvra ja luondduealáhusat leat goittot nuppástuvvamin. Boazodoalliin mánggas ožžot áigái boaduset sierra gálduin, main okta buot dábálepmosiin lea smávvalágan luonddaturismadoaibma. Danin máinnašupmi das ahte luonddaturismii guoskevaš idjandanfálaldatdoaimma meahcceguovlluin sáhttá jođihit dušše Meahciráđđehus orru menddo čavges mearráduš. MR sáhtášii gal fuolahit dárbbalaš russteigiid huksemis, muhto geavahanvuoigatvuohta galggašii leat maiddái luonddaturismafitnodagin. Muđui sáhttá geavvat nu ahte stáhta borrá Villi Pohjola bokte boaittoealeguovlluid eallinvejolašvuođaid. (Lappi birasguovddáš)

-Eatnama luohpadeapmái eará go boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu ja čoaggima dárbbuide galgá leat stáhtaráđi sierralohpi. Meahciráđđehus geahččala doarjut fitnodagaide doaimma. Gálddoavvi meahcceguovllus leat Villi Pohjolas njeallje láigostobu. Villi Pohjola ii sáhte fidnet ođđa doarjja-báikkiid meahcceguovllus.
+Dárkkálmuhhton plánii.

Min mielas MR galggašii čohkket Ohcejoga luonddustohpui materiála rievssatčájáhusa ceggen dihte. Dán čájáhusa sáhtášii dasto dárbbu mielde sirdit ain muhtun áigái eará sadjái. (Ohcejoga gielda)

-Muitalat evttohusas MR:sa čájáhusplánejeaddjiide.
+Eai rievdadusat plánii.

Dan logus gieđahallo uhccánaš maiddái Metla doaibma. MR:a mielas boazoguohton-eatnamiid dutkamušat leat dehálaččat ja gánnáha daid ovddideami. Guohtoneatnamiid ja bohccuid dili rievdamas lea Metla dutkan 1970-logu rájes erenoamážit Gálddoavvi bálgosis. Maiddái suodjevuovdeguovllu ja alla guovlluid čuovvun gullá Metla lágasmearriduvvon bargguide. Mii sáhtášeimmet ovttasbargat dán áššis eanet MR:ain. (Metla)

-Gánnáhahtti ja buorre evttohus.
+Dievasmahtto plána árvalusaide.

7 Boazodoallu

Plána ávžžuhusain máinnašuvvon ealliguovdasaš doarjja boazodollui ii leat dakkár ášši, mii buktojuvvu ovdan dikšun- ja geavahanplánas, dasgo jearaldagas lea čielgasit boazodoalu doarjapolitiikkii guoskevaš ášši. Ealliguovdasaš doarjja váikkuhusat ealihanboazologuide dahje guohtoneatnamiid dillái eai leat čielggaduvvon, ja nuba dutkamii vuodđuduvvi duodaštusat ealliguovdasaš doarjja váikkuhusain guohtoneatnamiid dillái eai gávdno. (Lappi TE-guovddáš)

-Plána ávžžuhusain daddjojuvvu ahte doarjja váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Dárkkálmuhhton plána árvalus.
+Dárkkálmuhhton plánii: "Ealliguovdasaš doarjja váikkuhusaid ealihanboazologuide ja guohtoneatnamiid dillái galggašii dutkat."

Njávánjoga máttabealegáddi Norgga riikkarájis Njávdáma bálgosa ráji rádjai lea Váhčira bálgosa siste. Bálgosa rádji guoská dákká Gálddoavvi meahcceguovlui. Bálgus galgá sáhttit doallat guovllustis boahhteáiggisge iežas rádjeáiddi. (Váhčira bálgus)

-Plánas daddjojuvvu ahte boazodoallu lágiduvvo guovllus boazodoallolága vuodul, iige Meahciráđđehus leat boazodoalu goziheaddji eiseváldi. Ná plána bokte ii sáhte váikkuhit dán áššái.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

7 Boazodoallu

Pláneguovlu lea sierra bálgosiid guođohanguovlluid siste, ja nuba doppe galggašedje leat boahteáiggisge nu uhccán go vejolaš dakkár doaimmat, mat čuhcet boazodollui. (Váhčira bálggus)

-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit boazodoalu ja luondduealáhuseid, ja plána árvaluseid leat geahččalan dahkat máinnašuvvon ulbmila mielde.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas Meahciráđđehus váldá doaimmainis ja plána eanageavahanáššiin vuhtii olbmuid vejolašvuoda bargat boazodoaluin. Plána ávžžuhusat leat RTKL:a mielas bures dahkkojuvvo. Juo dál leat jođus muhtun dutkamušat dálá boazodoalodutkanprográmmas. RKTL:a mielas plánas gánnáhivččii ovdanbuktit ávžžuhuseid maiddái guovllu boazodollui ja deattuhit guovlluid geavaheamis ee. bistevaš geavaheami prinsihpa. (RKTL)

-Boazodoalu stivre boazodoalloláhka. Meahciráđđehus ii daga dán plánas boazodollui guoskevaš ávžžuhuseid.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas daddjojuvvo ahte boazodoaluin sáhttá bargat boazodoallolága mielde. Meahcceguovlloláhka doarju boazodoaluin bargama. Boazodoallit sáhttet johtalit meahcceguovllus mohtorfievrruiguin dábalaš vuogi mielde ráddjehuseid haga ja váldit dárbbalaš boaldinmuora. Maiddái boazoáiddit, gámpát ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguovlui. Buorre ášši boazodollui lea maiddái meahcceguovllu goziheapmi. Seammás meahcceguovlloláhka gáržžida ja geahpeda boazodollui vahátlaš dahkkiid, dasgo meahcceguovlu geavahuvvo muđui hui uhccán. Rusttegat, merkejuvvo johtolagat ja plána mieldásaš čavges lohpepolitihkka gáržžida lustageavaheaddjiid johtaleami eanaš sajjin meahcceguovllus ja erenoamážit boazodollui dehálaš guohton-guovlluin. Dát doarju boazodoalu. Plána árvaluseid ja ávžžuhuseid ollašuttin doarju vejolašvuodaid bargat boazodoaluin boahteáiggisge. Luonddu seailun guoskameahtun diliis dorvvasta dábalaččat bohccuid guohtonguovlluid meahcceguovllu siste. Máinnašuvvon guovllut leat doppe guohttu boazologu ektui dehálaš geasseguohtonguovlu báikkálaš bálgosiidda. Suodjaleami bokte ii goittot oáččo gáržžidit boazodoalu, dehálaš luondduealáhusa vejolašvuodaid. Plánas leat váldojuvvo vuhtii báikkálaš bálgosiid dárbbut sihke meahccejohtalusas ja boazodoalu rusttegiin guoskevaš guovllus. Guvlui plánejuvvo eará huksema galgá čađahit nu, ahte dat ii čuoze boazodollui, ja dat galgá plánejuvvo ovttaš báikkálaš bálgosiin. Bálgosiid Ovtastus deattuha ráđđádallange atnegasvuoda boahteáiggis. Stáhta eiseválddit galget ráđđádallat, go plánejit bálgosa ovdasteaddjiiguin stáhtaeatnamiidda guoskevaš doaimmabijuid, mat váikkuhit sakka, boazodollui (boazodoalloláhka 53 §). (Bálgosiid ovtastus)

-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit boazodoalu ja luondduealáhuseid, ja plána árvaluseid leat geahččalan dahkat máinnašuvvon ulbmila mielde. Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Boazodoalu historjá -čuoggás daddjojuvvo ahte "Gálddoavvi bálggus lea vuoddu-duvvon 1900-logu álggus". Ohcejogas lea bargojuvvo bohccuiguin álgoálggus uhccánaš goddebivddu oktavuodas. Ohcejohka lea leamaš guovddáš báiki siiddastallanboazodoalus (Sámesiida ja siidagottit) gitta Norgga ja Suoma gaskasaš ráji giddeama rádjai. Ohcejogas suomelaš bálggosvuogádat bođii atnui 1900-logu álggus. Vel 2004:s Ohcejoga sámebálgosiin siiddastallet guođohanáigge. Dása lea vuoddu siidavuogádaga nana árbevierru. Gielda doarju čuoggá 4.1.7 ávžžuhuseid ja atná daid ollašuttima dehálažžan. (Ohcejoga gielda)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Boazodoalu geatnegasvuodta bistevaš geavaheapmái deattuhuvvo vuogiin, mii ii mana oktii dainna ahte eará geavaheaddjiin ii seamma vuogi mielde gáibiduvvo bistevaš geavaheapmi. Luondduturismii, lustageavaheapmái ja dasa guoskevaš MR:a gámpáhuksemii gusket buohkansii čieža árvalusa. Muhto bohccuid suddjema eará eanageavaheamis ovdamearkka dihte giđđadálve, go álddud leat čovvjis, ii leat váldojuvvo mielde ii plána boazodollui guoskevaš árvalusaide iige maiddái ávžžuhusaide. (Gálddoavvi bálggus)

-Árvalusat luonddu lustageavaheamis ja luondduturismmas leat dahkkojuvvo boazodoalu dorvvastan dihte. Plána lohku **Johtalus ja johtaleapmi** dan ávžžuhusaide lea merkejuvvo ahte Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guohtetbáikkiid ja ráfáidathtit daid miessemánnui. Meahciráđđehus ii leat boazodoalu stivrejeaddji eiseváldi, ja nuba mii eat sáhte plána bokte mearridit áššis.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

7 Boazodoallu

Ávžžuhusaid perspektiivva galggašii viiddidit nu, ahte ávžžuhusa 2. čuokkis šattašii hápmái: Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Erenoamáš hohpolaš ášši lea dutkat turismma ja geasiáigásaš meahccejohtalusa váikkuhusaid lundui ja dakko bokte boazoguohtoneatnamiidda. Nubbi dehálaš ášši livččii dutkat mohtorgielkkástallama, beanavuodjindoaimma ja meahcebevddu vejolaš headuštusaid ja vejolašvuođaid boazodollui. (Anára gielda)

+Lasihuvvo plánii.

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Plána árvalusa čuoggái 4 lasihuvvo: guollegilvimiidda galgá leat maiddái eana- ja meahccedoalloministeriija lohpi. (Lappi TE-guovddáš)

-Guollegilvimat čađahuvvojit Deanu guolástannjuolggadusa ja -soahpamuša mielde. Guolástannjuolggadusas máinnašuvvo eana- ja meahccedoalloministeriija lohpegáibádus.
+Plána 4. árvalusa ággan lea lasihuvvon Deanu guolástansoahpamuš ja -njuolggadus.

Plána ávžžuhusaide lasihuvvo čuoggái 1: veajetbuvttadeami lasiheami stivre maiddái Suoma ja Norgga rádjehokasoahpamuš. (Lappi TE-guovddáš)

-Guolástannjuolggadus vuodđuduvvá rádjehokasoahpamuššii.
+Lasihuvvon plána 1. ávžžuhusa ággan rádjehokka-soahpamuš.

Plána ávžžuhusaide lasihuvvo čuoggái 3: ovttasbarggu čáziid dutkamis galgá lasihit maiddái TE-guovddážiin. (Lappi TE-guovddáš)

-Sierra ovttasbargohámiid geahččalit ovddidit maiddái guolledoalu hárrái.
+Plána 3. ávžžuhussii lea dievasmahtton ahte ovttasbarggu galgá lasihit biraseiseváldiid lassin maiddái eará ovttasbargobeliiguin.

Guolástanguovlu cealká plána guolástanoasi birra ahte das ii leat das mihkkige fuopmášahttit. (Anára guolástanguovlu)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Guolástus lea álo mearkkašan ollu Ohcejogas. Dat lea dehálaš oassi ohcejohkalaččaid eallineavttuin sihke ruovttudárbovudun ja ámmátbivdun. Dat lea maiddái dehálaš oassi guovllu sáme kultuvrras. Guolástussii gullá luossabivdu ja jávrebivdu ja maiddái sierra bivdobiergasiid (ee. fatnasiid) duddjondáidu, mii lea iežas oassin kultuvrras. Danin guolástanguovllu mielas plánas galggašii vuoruhit guovllu ámmát- ja ruovttudárboviviid (nu ahte váldojuvvojit vuhtii ee. dáluid návddašanvuogatvuodát) dárbbuid. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Juo guolástanlágas báikegoddelaččaid guolástandárbbut leat vuoruhuvvon. Meahciráđđehus čuovvu dálá guolástanlága. Guolástanlobit mieđihuvvojit ja guollečázit dikšojuvvojit guolástanlága mielde.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánaárvalus oaidná menddo stuorisin lustabivddu dálá mearkkašumi guovllus, dasgo lustabivdit leat ollásit olgobáikegoddelaččat. Báikkálaš olbmot eai báljo guolás hearvva dihte, muhto guolástus lea sidjiide ruovttudárbo- ja ámmátbivdu sihke jávrriin ja Deanus. Omd. plánas máinnašuvvon Vuokŋoljávrriid bivdu vuodđuduvvá ollásit dasa ahte jávrriid guollenáli lea leamaš nanus. Ruovttudárbovuddu mearkkašumi lasiha vel dan kultuvrralaš ja sosiálalaš árvu. Dán galggašii váldit vuhtii plána sosiálalaš ja kuvttuvrralaš váikkuhusaid árvvoštallamis. Guolástussii gullelaš árbevirolaš dieđuid ja sáme kultuvrra eallinfámolašvuođa seailuma dáfus lea dehálaš ee. láidestit mánáid guolástan- kultuvrii. Dál lea measta veadjemeahtton oahpahit ja movttiidahttit mánáid guolástit, dasgo smávva joğažiid ja Deanu gierajogaid bivdovejolašvuođat (goittot mánáide) leat oalát jávkan, go rávis albmát (ee. lustabivdit) bivdet mánáid guliid (hárriid, dápmožiid ja smávvit luosaid). (Ohcejoga guolástang.)

-Sámediggi dahká árvvoštallama plána váikkuhusain sáme- kultuvrii. Sierra guolástan- njuolggadusat muddejit guolástusa.
+Sámedikki árvvoštallan laktojuvvo plánii.

Guolástanguovllu mielas sirdingilvimiidda dihto čáziin lea dárbu guollečáziid dikšuma ja ovddideami oktavuodas. Dát lasiha ruovttudárbovuddu buvttadeami. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Cealkámuš doarju plána árvalusaid.
+Eai rievdadusat plánii.

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Hui stuorra váttisvuohta lea ainge dat, ahte guollečáziid sáhtá friddja luohpadit, mii lasiha guolástandeattu ee. Ohcejogas, Geavus ja earáge luossajogain. Nubbi váttisvuohta lea dat, ahte Anára ja Eanodaga gielddaid olbmot ožžot nuvttá guolástanlobiid Ohcejoga guovllu stáhtačáziide. Dákkár guolástandeaddu lea eanaš Ohcejoga guvlui. Ohcejohkalaččat eai leat leamaš seammaláhkai viggamin Anára ja Eanodaga čáziide. Árvalusaide ja ávžžuhusaide sáhtášii lasihit jurdaga gáržžidit dahje gozihit guolástanvuoigatvuođaid friddja luohpadeami ja ránnjagielddalaččaid nuvttá guolástanlobiid Ohcejoga gieldda sisa. Dákkár váttisvuođat leat bohciidan, go dálá guolástanlága dagadettiin eai leat gullojuvvon guovllu guolásteaddjit ja vuoigatvuođaeaggádat dahje sin oainnut eai válđojuvvon vuhtii dán áššis. Nuba dál leat bohciidan ođđa váttisvuođat ja guolástandeattut min guolástanguvlui. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Guolástanvuoigatvuođaid luohpadanvejolašvuohta ja gielddalaččaid nuvttá guolástanlobit vuođđu. Dán plánas ii sáhte gáržžidit guolástanláhkii vuođđuduvvi vuoigatvuođaid.
+Eai rievdadusat plánii.

Guolástanguovlu háliida giddet erenoamáš fuopmášumi sierraákkat guolástanvuoigatvuođaide, maid mearkkašupmi guovllus lea hui stuoris sihke ekonomalaččat ja kultuvrralaččat. Ohcejogas dáid vuhtii váldin mearkkaša sámekultuvrii ja dáluid eallinfámolašvuhtii. Plánas sierraákkat vuoigatvuođaid galggašii váldit eanet vuhtii. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Juo guolástanlágas báikegoddelaččaid guolástanvuoigatvuođat leat vuoruhuvvon. Dákkó čuvvojuvvo dálá guolástanláhka.
+Eai rievdadusat plánii.

Luossabivdu lea álo mearkkašan erenoamážit Ohcejogas eanet go duottaráziid bivdu. Duottarázigitge mearkkašit goittot ekonomalaččat erenoamážit ruovttudoalus "borranguollegáldun". Dát lea válđojuvvon vuhtii dáluid vuođđudettiin, dasgo dálu mántálaárvu lea čadnojuvvon suoidnebuvttadeami lassain maiddá guollebuvttadeapmái (sálteguolleárvu). Dán ášši galggašii čielggadit ja laktit bohtosiid plánii. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)

-Dikšun- ja geavahanplána dahkamii ii gula meroštallat dáluid guolástanávddašemiid sisdoalu.
+Eai rievdadusat plánii.

Guolástanvuoigatvuođa birra leat árvalusas moadde ráđa. Lea čilgejuvvon jagi 1989 guolástanláhka, muhto guđđojuvvon čilgekeahtá dološ vuohevuogitvuođalaš oamastusat ja maŋelis boahán juridihkalaš vuoigatvuođalaš oamastusat. Go dat leat guđđojuvvon gieđahalakeahtá, de orru nu ahte guolásteaddjiveahkadahkii čuohtejagiid mielde addojuvvon guolástan- ja meahcástanvuoigatvuođaid háliidit bidjat eahpádussii ja jaskkodemiiin vajálduhttit. Leago plána čálii vajálduhtán bealehisvuođa? (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)

-Plánas čuvvojuvvojit dálá lágat ja ásaahasat. Meahciráđdehus viggá leat bealeheapme buohkaid guovdu ja dorvvastit báikkálaš olbmuid vuoigatvuođaid. Eai geange lágalaš vuoigatvuođat biddjojuvvo eahpádussii. Sierraákkat guolástanvuoigatvuođat leat fámus guovllus.
+Eai rievdadusat plánii.

Guolástanlága juohkeolmovuoigatvuohta manná ruossalassii vuođđolágain. "Vuođđoláhkaválgagotti mielde vejolašvuohta guolástit stákkuin dahje vuokkain nuppi čáhceguovllus manná ruossalassii čáhceguovllu normála, govtolaš ja jierpmálaš geavahemiin ja ná HM 6 §:ain. Válgagotti mielas áššis galggašii doarvái dárkilit mearridit lágadássasaš njuolggadusaiguin dusten dihte daid headuštusaid, maid oktasaš stággo- ja vuoggabivdovejolašvuohta dagaha guolástussii vuoiga- dahtton olbmuide." (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)

-li sáhte lágidit plánas. Plána vuođđuduvvá dálá lágaide ja ásahasaide.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas daddjojuvvo, ahte ámmátlágan guolástus lea nohkan measta ollásit. Jearaldahkii "Geat Ohcejogas leat ámmátbivdit" Meahciráđdehus čilge ámmátbivddu ná: "Ámmátbivdu oaiivilda dan, ahte sálaš vuvdojuvvo ja dat mearkkaša áigáiboádu dáfus." Áššái gávdno boares ja nana čilgehus eanadoalliide čujuhuvvon "rávanjuolggadusas 24.1.1749 daidda, geat juo ássat (barget eanadoaluin) Lappis dahje geat háliidit ásaiduvvat dohko bargat eanadoaluin". Máinnašuvvon rávanjuolggadusas sihkkarasto ahte ođđaássis lea vuoigatvuohta guolástit ruovttudárbui ja áigáiboahkun. Dálá giellageavaheami mielde áigáiboahku oaiivilda ámmáha. Mainna Deanu guovllu "čáhcegátolbmot" muđui livčče háhkan áigáiboádušet, jos eai guolástusain? Guovllus don doložis ássan dálolaččat leat ámmátbivdit ja sin dálut leat guolástandálu. Badjeolbmot leat sierra joavku. Dán ášši hárrái mii vuordit ahte cealkámušas ovdanbukton vuođđovuoigatvuođalahkii čujuhuvvon čuoggát válđojuvvojit mielde plánii. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)

-Plánas geavahuvvon meroštallamat vuođđuduvvut dálá lágaid meroštallamiidda.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Plána mielde guolástus ja meahcceguovloiešlági seailluheapmi eai mana ruossalassii. RTKL goittotge gávnnahe ahte guovllu čázadagaid buot guoika- ja rávdnejbáikkat leat luossa- ja čuovžačázit ja nuba máinnašuvvon guovlluin olgobáikegoddelaš dárbbáša guolástussii MR:a lustabivdinlobi. (RKTL)

+Dárkkálmuhhton plánii.

RKTL:a mielas plána árvalusat ja ávžžuhusat guolástusa ja guollečáziid dikšuma birra leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Ruovttudárbovdu lea álo mearkkašan hui ollu sámiid borramušdállodoalus. Ohcejogas galgá vuosttažettiin dorvvastit sámiid dáluid návddašanvuoigatvuođaid ja geavahanvejolašvuođaid. Dasa lassin lea dárbu ovddidit bálvalanbuktagiid, ja dása dárbbášuvvojit maiddá lustabivdočázit. Ohcejogas MR ja ielda leat ovttas ollašuttán duottarčáziid sirdingilvinfitnu duottarrávdonáli lasihan dihte. (Ohcejoga gielda)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána ávžžuhusaide galgá lasihit čuoggá ollašuttin dihte árvalusa 3. Ohcejoga guollečáziid dikšun dihte sirdingilvimat čađahuvvojit dihto duottarčáziin guollečáziid lunddolaš lassáneami dorvvastan dihte. Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi ovddiduvvo dutkan- ja ovddidanfitnuiguin. Dasa lassin árvaluvvo ahte plána vuođul jávkaduvvo olgobáikegoddelaččaid nuvtá guolástanvuoigatvuohta stáhtačáziin. (Ohcejoga gielda)

-Meahciráđđehus bargá ovttas sierra dutkanorganisašuvnnaiguin. Meahciráđđehus lea mieđis ovddidanfitnuide. Plánas ii sáhte jávkadit láhkii vuođđuduvvi vuoigatvuođaid.
+Eai rievdadusat plánii.

9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu

Plánenguovlu lea eanaš Ohcejoga gieldda siste. Dat lea min mielas vuosttažettiin dehálaš rievssatbivdoguovlu. Ealgabivduge lea lassánan, go nálli lea lassánan. Ealganáli lea leamaš lasiheamen jierpmálaš vearuhuspolitihkka, mii lea leamaš anus badjel guoktelot jagi. Go lea šaddan vejolažžan vearuhit jierpmálaččat sihke rievssat- ja ealgabivddu, de dát plána galggašii dorvvastit bivdovejolašvuođaid báikkálaš ássiide buorebut go omd. mii lea dilli Geavu luonddumeahcis. Bivdokultuvra mearkkaša ollu sámekultuvrii iige dan ekonomalaš mearkkašumige sáhte vajálduhtit. (Ohcejoga fdo)

-Plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu ahte báikkálaš olbmuid bivdovuoigatvuođat guovllus seilot.
+Eai rievdadusat plánii.

Meahcceguovlu lea eanaš Ohcejoga fdo:a guovllu siste. Guovllus bivdet Anára fdo:a lahtu, geaid ássanbiras sáhtá muhtun muddui gokčat maiddá meahcceguovllu. Plána ii oaččo gáržžidit dáláži máinnašuvvon olbmuid meahccebivddu. (Anára fdo čujuha dán oktavuodas duopmostuolu čovdosii, man mielde olmos lea vuoigatvuohta bivdit guktuin gielddain, jos deaivá ássat lahka gielddaráji). (Anára fdo)

-Plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu ahte báikkálaš olbmuid bivdovuoigatvuođat guovllus seilot. Plána bokte ii goittot sáhte čoavdit ášši, dasgo meahcástanláhka lea seammá meahcceguovllus ja dan olggo-bealde.
+Eai rievdadusat plánii.

Jekkiidsuodjalanguovllus leat báikkálaš olbmot ja gielddalaččat don doložis bivdán rievssahiid. Olbmot leat šaddan ee. geavahit guovllu miestagiid, soggid/siedggaid gárddiid ráhkadeapmái. Gárdebivdu lea dološ bivdovuohki. Danin ii leat várra dárbu gáržžidit "guorbamuoraid" geavahanvejolašvuođa dás duohkoge. Gielddalaččat bivdet guovllus čakčat ealggaid. Čuotnjágiid čakčabivdu maiddá lea mearkkašahtti. Suodjaleami bokte ii oaččo gáržžidit gielddalaččaid árbevirolaš bivdovuoigatvuođaid ja -vugiid, bivdojuvvui dal čakčat bivlan dahje dálvit muhttaga áigge. (Anára fdo)

-Gč. Meahciráđđehusa ovddit komeantta.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
<p>9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu Fuođđonáli dikšun ja doarvái buorre dorvvasteapmi láchkamearrádusaid vuođuš gullá dušše fuođđoeiseválddiide. Danin fdo háliida almmuhit ahte fuođđodikšun-eiseválddiin lea boahhteáiggisge ovddasvástádus suodjalanguovlluid fuođđonáliin ja daid dikšumis. (Anára fdo)</p>	+Eai rievdadusat plánii.
<p>Meahcceguovloláhka váldá beali meahccebivdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat sáme kultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhhusaid dorvvasteapmi sisdolle meahccebivddu. Báikkálaš bivdokultuvrra dorvvasteapmi ja bivdovuogitvuođaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloiešlágis. Árvalus orru leamen viehka ártet, dasgo geahččalahan Meahciráđđehus buot vejolaš vugiiguin lasihit lustabivdiid vejolašvuođaid fuođđobivdui seammás go čuoččuha iežas gudnejahttit sámiid ealáhuskultuvrra. Meahciráđđehusa mielas sámit eai ádde nu olus. Muđuige plána sisdollui lea váttis jáhkkit, dasgo cealkámuša addit leat boahmán lágádusa siste. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)</p>	+Eai rievdadusat plánii.
<p>Dilálašvuohta Čeavevjávrreis 12.6.2003. ”Manin olgobáikegoddelaččat eai oččošii muhtun guovlluin bivdit beatnagiiguin, go báikegoddelaččat ožžot?” Mii eat háliit váldit beali čeavevjávrelaččaid oainnuide, muhto sáhttit dušše dadjat ahte gažaldat orošii hui ártet, jos dat livččii dahkkojuvvon Ohcejogas. Ohcejogas lea eanabuvttadeapmi (maiddái meahccebivdu) čadnojuvvon mantálii ja ná ássi bivdovuogitvuođas lea šaddan giddodatguovdasaš vuoigatvuohta. Dálu eallindohkálašvuohta lea maiddái lága bokte suodjaluvvon. Meahciráđđehusas lustadoaimma hálddašeaddjin ii sáhte leat vuoigatvuohta doaimmat lágalaš goziheaddjin ja seammás iežas gozihan bálvalusaid buvttadeaddji fitnodatlagádussan. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro.)</p>	<p>-Meahcástanlágideami birra sohppojuvvo čanas-joavkkuid gaskasaš ráđđádallamiin jahkásaččat. Lobiid mieđiheadji lea geatnegahtton gozihit lohpeavttuid čuovvuma. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Olgobáikegoddelaččaid meahccebivdui giddejuvvo plánas viehka ollu fuopmášupmi. Dát meahccebivddu gieđahalli árvalusat leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>RKTL:a mielas maiddái meahccebivdui guoskevaš ávžžuhusat leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahccebivdui ja fuođđodikšumii ii leat mis miikkige fuopmášahttit, dasgo plánas eai árval gáržžidit meahccebivddu eaige dasa njuolggá laktáseaddji johtaleami, gárdedárbašiid váldima, idjadeami, dolastallama dahje sálláša fievrrideami. (Lappi fuođđodikšunbire)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Ohcejogas mávssoleamos fuođđoloddi lea rievssat. Rievssatbivdu lea okta árbevirolaš jahkodatjohtimii vuođđuvuvi sámi luondduealáhhus, mii mearkaša ainge maiddái ekonomalaččat. Gárdebivddu galgá dorvvastit ainge dáluid eallinvejolašvuođaid ja kultuvrra dorvvastan dihte. Rievssatbivddu turistalobiid vuovdinuogádaga galgá ainge ovddidit nu, ahte dat ii čuoze árbevirolaš bivdokultuvrii ja ealáhussii. Ná sáhtta stivret ja hehttet liiggálaš bivdilogu dagahan headuštusaid ja láchit vuođu báikkálaš bivdooahpisteaddjiid geavahepmái. (Ohcejoga gielda)</p>	<p>-Plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu, ahte báikkálaš olbmuid vuoigatvuođat seilot. Meahciráđđehus lea ovddidan ja ovddida ainge smávvafođđuid lohpebivddu. Oassi smávvafođđolobiin leat addojuvvon báikkálaš turista-fitnodagaide vuovdinláhkai. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Gielda árvala plána ávžžuhusaide lasihuvvot ahte MR galggašii álggahit Ohcejogas dutkamusaide rievssaha eallinbirrasis, nálimolsašuddamiin, rievssatbivddu váikkuhusas báikkálaš kultuvrii ja ealáhusaide. Dutkandieđuid sáhtta geavahit rievssatbivddu sierralágan ollašuhntinmolssaevttuid veardádallamis, bivddu muddemis ja stivremis. Dutkamusa vuođuš sáhtášii dasto buorebut gozihit doaimmaid, maiguin dorvvastuvvojit bistevaš luonddugeavaheami prinsihpat ja dorvvastuvvojit sámealáhusat guovllus. (Ohcejoga gielda)</p>	<p>-Meahciráđđehus lea leamaš mielde sierralágan čielggadusfitnuin. Meahciráđđehus lea mieđis dutkamiid ja čielggadusaid dahkamii, muhto gáibida viidáset dutkanovttasbarggu sierra dutkanlagádusaiguin. +Eai rievdadusat plánii.</p>

CEALKÁMUŠAT

MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS

9 Fuođđodikšun ja meahcebevdu

Meahcebevddu lágideami hárrái suokkardeimmet ahte olgobáikegoddelaččaide oaivvilduvvon meahcebevvdolobiid galggašii vuovdigoahtit eanet njoammelbevdui go eanaloddebivdui. -Eahpe-realisttalaš evttohus. +Eai rievdadusat plánii.

Fuođđoealliin njoammil lea Davvi-Lappis valjis, eaige báikegoddelaččat báljo bivdde dan.

Njoammelnálii gierddašii buorebut go eanaloddenáliit dađistaga lassáneaddji turistabivddu.

Njoammil livččii olgobealeolbmuide mávssolaš sálašealli. (Lappi birasguovddáš)

10 Johtalus ja johtaleapmi

Dála hámis plána addá viehka buori vejolasvuoda meahcebevdiide johtalit meahceguovllus ja maiddá buktit doppe eret sállala. Moatte áššái mii gidde fuopmášumi: – Man vealtameahtun áššin plána dahkkit leat oaidnán botket Mierašluobbalis Buolbmátjávrrái manni vuojáhaga guovdu meahceguovllu ja leago buohkaide čielggas ahte vuojáhaga geavaheapmi lea dan maŋŋá buohkain gildojuvvon? – Mo lea jurdda gozihit ahte vuojáhat ii geavahuvvo ja mo áigot hehttet vejolaš ođđa vuojáhaga šaddama? (Ohcejoga fdo)

-Mii ságastalaimet ášši birra Ohcejoga ovttasbargojoavkku čoahkkimis 1.10.2004, mas bođii ovdan ahte lea dehálaš doallat vuojáhaga anus dás duohkoge, dasgo guovlu lea báikegoddelaččaide dehálaš lubmen- ja guolástanguovlu. Guovlluhoavda čovddii ášši nu ahte vuojáhat báhcá atnui. +Beivejuvvo lohpevuojáhatkártta (govva 6)

Om. vuojáhaga botken hehte sihke badjeolbmuid ja earáidge guovllus johtaleami. Guovllu geavaheami ja doppe johtaleami ii oaččo gáržžidit nugo lea geavvan Geavu luonddumeahcis. Luondduriggodagaid jierpmálaš ruovttudárbogeavaheami galggašii sierra váldit vuhtii ja suovvat "geahppasitčuohcci" johtaleami lubmenbáikkiide ja bilkenjávrraide. Jos dán áigge áigu oahpásmuhttit báikegotti mánáid ja nuoraid luonddubuktagiid čoaggimii ja geavaheapmái, de sin galggašii beassat fievrredit guvlui. Dán galggašii váldit vuhtii, go dahkkojit ráddjehusat. Livččii buorre sáhttit láidestit mánáid ja nuoraid luonddu geavaheapmái ja addit báikegotti rávisolbmuid vejolašvuoda lustabuđaldusaide. (Ohcejotnjálmmi gilisearvi ro)

-Gč. ovddit kommeantta. +Gč. ovddibu.

Lea dehálaš ahte árbevirolaš vuoigatvuodát guovllu geavaheapmái ja johtolagat bisuhuvvojit. Njuohkarjávrrí–Bukšajávrrí–vuoijáhaga botken hehte ee. prográmmabálvalusfitnodagaid meahcebevdo- ja guolástanmátkkiid fuolahus- ja sáhtostandoaimma. Earáidge johtaleapmi guovllus šaddá váddáseabbon. Muđuige ráddjehusaid lasiheami guvlui lea váttis áddet. Mii sávvat govttolašvuoda dán áššis, go muitit Geavu luonddumeahci geavaheami ja doppe johtaleami čavges muddema. (Deanuleagi fitnodatolbmot ro)

-Gč. ovddit kommeanttaid. +Gč. ovddibuid.

Guovllus leat juo guhká geavahan meahcefievrun meahccemohtorsihkkela áinnas boazobarguin, muhto maiddá rievssatbivddus. Plánas leat mángga sajis logahallon meahcefievrrut. Ohcejoga fuođđodikšunovttastus gávnna ahte logahallamis lea vajálduvvan meahccemohtorsihkkel ollásit eret. (Ohcejoga fdo)

-Áššálaš cuigehus. +Lasihuvvo plánii.

Gieldalačča, guhte lea meahcebevddus suodjalanguovlluin, johtaleapmi dálvit mohtorgielkkáin ja eará lágalaš fievrriuguin eará áiggiid ii oaččo eastašuvvat. (Anára fdo)

-Plána bokte geahččalit dorvvastit báikkálaš olbmuid vuoigatvuodaid, eaige daidda árvaluvvo rievdadusat. / +Eai rievdadusat plánii.

Plánas lea áibmojohtalusa (áibmofievrruid girdilemiid ja seaivumiid) hárrái luoikkahuvvon áibmojohtaluslága njuolggadus ja gávnnavuvvon, mo Meahciráđđehus eanaeaiggádin lea dulkon dán njuolggadusa. Áibmojohtaluslágádusas ii leat mihkkige fuopmášahttit plána birra. (Áibmojohtaluslágádus)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

Dás duohkoge lea dehálaš seailluhit eanaš oasi guovllus (boaittoealeavádat) jaskadin ja ráfálažžan. Galggašii vejolašvuodaid mielde gáržžidit dán guovllus maiddá mohtorgielkkástallama ja eará jidnes doaimmaid dalle go dat ii leat boazodoalu dáfus dárbbašlaš. Dákká dáidá leat vuogas ahte mohtorgielkávuoijáhagat eai rievdaduvvo virggálaš johtolahkan. (Suoma luonddusuodjalanlihttu)

-Cealkámuš doarju plána árvalusa. +Eai rievdadusat plánii.

Johtinoktavuođaid meahcefievrruiguin galgá dorvvastit dás duohkoge árbevirolaš ealáhusaiguin bargi olbmuid, návddašančáziid hálddašeaddjiide ja ámmát- ja ruovttudárboguoalasteaddjiide. Seamma oktavuodas galgá goittot várret resurssaid goziheapmái, dieđiheapmái ja stivremii, vai sáhtášii buorebut jávkadit meroštallon vuojáhagaid olgobealde vuojášeapmi erenoamážit geasi áigge. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Cealkámuš doarju plána árvalusaid. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEHCIRÁÐĒHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Almmolaš geainnuid galgá sáhttit bajásdoallat ja buoridit maiddá doppe, gos meahcceguovlu dahje jekkiidsuodjalanguovlu guoskkahit almmolaš geainnuid. (Geaidnohálddahus)	+Eai rievdadusat plánii.
Njávdáma nuortalašguovllus ássi olbmui galgá leat vuoigatvuohta oažžut sohppojuvvon johtolaga mielde johtit meahccefiervruin (njealjejuvllat, mohtorsihkkel, mopedá) iežaset doarjjabáikkiide. (Nuortalaččaid siidačoahkkin)	-Meahciráđđehus ii luoba dálá geasiáigásaš čavges meahccejohtalusloibiid mieđihanvuogis. Ággan lea dat ahte meahccejohtalus loaktá luonddu geasi áigge. +Eai rievdadusat plánii.
Árvalusain daddjojuvvo ahte vuodjinbeatnagiid ii galggašii veaddit dasttán MR:a stobuid lahkosiin. Njuolgadusain galggašii muitit maiddá ealliidsuodjalanbeali. Jos beatnagiid veaddá dobbelis, de dat sáhttet šaddat stuorranávddiiguin dahkamuššii. Beanvuodjin-doaima galgá buorebut plánejuvot čielgaset láchkamearrádusaiguin. Mánnašuvvon ovtas-bargobeliid lassin mii árvalat maiddá Kennelliitto mielde plánemii. (Lappi birasguovddáš)	+Eai rievdadusat plánii.
11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaima	
Plánas mánnašuvvo viidodahkii vuodđuduvvi rogganvándinbuhtadus, man eanaeaigigát jahkásaččat oažžu rogganvándinguovlluid ovdas, mat leat su eatnamiin. Jearaldagas ii leat gozihanmáksu, muhto eanaeaigigádii boahhti vuodđobuhtadus, man lassin rogganvándima hálddašeaddji lea geatnegahtton buhttet ollesmearálaččat buot daid vahágiid, mat leat vejolaččat šaddan vándinguovllus dahkkojuvvon bargguid dihte. Rogganvándinbuhtadusat, maid Meahciráđđehus vejolaččat oažžu stáhtaeatnamiin leahkki rogganvándimiin, ja goziheamis bohtán golut eai ná laktás mánnašuvvon vuogi mielde nubbi nubái. Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu dilli lea áibbas iežaslágan, dasgo guovllu rogganvándimiin leat eanet gollerogganvándimat go dábálaččat. Jos rogganvándinbuhtadusat háliiduvvojit mánnašuvvot, de galgá mánnašit maiddá daid jahkásašvuođa guđege kaleanddarjagis, goas rogganvándin lea fámus, ja rogganvándima hálddašeaddji ollesmearálaš vahátbuhttengeatnegasvuođa. (GTK)	-Rogganvándimiid vuodđudeapmi ja dálá váldimat dagahit Meahciráđđehussii goluid, vaikko rogganvándinguovllus dahkkojuvvon barggut eai dagat vahágiid. +Dárkkálmuhhton plánii.
11.3 Eanaávdnasiid váldin	
Geaidnobire árvala ahte maiddá dat galggašii sáhttit geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan-guovllu eanaávdnasiid dakkár geainnuid smávvalágan buorideapmái ja bajásdoallamii, mat leat dasttán meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu lahkosiin. Eanaávdnasat dakkár guovlluin leat vánis ja danin divvunbargguid golut lassánit, jos šaddá fiervridit eanaávdnasiid guhkes mátkkiid duohken. (Geaidnohálddahus)	-li leat vejolaš. Dáid dárbbuid geahččalit dorvvastit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu olggo-beallai. Meahcceguovloláhka (62/91) gieldá meahcceguovllus stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeami eará go boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide. Jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) gieldá váldimis eanaávdnasiid jekkiidsuodjalanguovllus. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Maiddá eará doarjjabáikkiid mieđiheamis galgá leat viehka várrugas, dasgo dat sáhttet viehka garrasit čuohcit meahcceguovlolundui ja meahcceguovllus jođihuvvon boazo- ja luondduealáhusaide. Erenoamážit meahcceguovloturismii (guolástus, meahccebivdu jna.) vuodđuduvvi doarjjabáikkiid hárrái galgá čuovvut čavges linnjá, jos dat leat luondduealáhusavádagas. Vuodđun doarjjabáikkiid mieđiheapmái galgetge leat sierra- ja láchkaásahuslaš ákkat. (Lappi TE-guovddáš)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Buorin beallin plánas lea dat, ahte dat addá vejolašvuođa vuodđudit ođđa doarjjabáikkiid ja sealluhit ovddeš meahccedoarjjabáikkiid guovllus, vaikko vel garra ákkaiguin. Ná dorvvastuvvojit boahttevaš buolvvaid vejolašvuođat atnit ávkin meahcceguovllus árbevirolaš bivdoguovlluid. (Ohcejoga fdo)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána ii oáččo gáržžidit nuortalaččaid vuoigatvuođa doallat ja hukset guolástandoarjjabáikkiid Njávđánjoga goabbat gáddái. (Váhčira bálggus)	-Plána bokte geahččalit dorvvastit árbevirolaš vuoigatvuođat, eaige daidda evttohuvvo rievdadusat. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Guolástanguovllu mielas lea guolástusa dáfus dehálaš beassat divodit boares goahtesajiid. +Eai rievda-
Min mielas árvalusas daddjojuvvon goahtedivvuma/-huksema mearri (golbma) ii leat doarvá. dusat plánii.
(Ohcejoga guolástanguovlu)

Boares visttiide, maidda ii leat geavahanvuoigatvuođasoahpamuš, sáhtta dahkat eaiggáda ohcama vuodul geavahanvuoigatvuođa-soahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid: 1) Visti lea huksejuvvon ovdal meahcceguovlolága fápmuiboahntima. 2) Visti lea oruhahtti. 3) Vistti eaiggát lea **heaggačálihuvvon báikegottis**. 4) Eaiggát geavaha vistti meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima doarjjabáikin. 5) Vistái háhkkojuvvo gielddas huksenlohpi. Čuoggá 3. gáibádus manná vuodđolága 7 §:a vuostá: "Suoma riikkavuložat ja riikkas lágalaččat ássi olbmot ožžot friddja johtalit riikkas ja váljjet iežaset ássanbáikki".

-Árvalusa vuodul geahččalit namalassii dorrvastit báikegoddelaččaid árbevirolaš meahcástan-, guolástan- ja čoaggindoarjjabáikkiid seailuma. +Biddjojuvvo ágga 3 hápmái: "Vistti eaiggát galgá leat **báikegoddelaš**."

Vuoigatvuođaministeriija bargojavkosmiehttamuššii guoskevaš dutkamušas 1919–2001 ásahuvvon lágaid gaskavuodas vuodđoláhkii lea ee. čállojuvvon: "Vuodđoláhkaválgagotti mielde dakkár olbmuid, geat ássat eará sajis go johkalegiin ja geain lea HM 6 §:s dorrvastuvvon guolástanvuoigatvuohta eanaoamasteami vuodul dahje eará ákka vuodul, čuhce eanet ráddjehusat go johkalegiin ássi olbmuid. Dáid eaiggáid dáfus Deanu soahpamuš dasa gullevaš guolástanjuolggadusain dahká duššin máinnašuvvon oamasteami." "Sin vejolašvuodát geavahit HM 6 §:s dorrvastuvvon guolástanvuoigatvuođa normála, govttolaš ja jierpmálaš vuogi mielde šaddet mealgat váddáseabbon dahje juoba veadje-meahhtumin. Vuodđoláhkaválgagotti mielas guolásteaddjiid sajádat mearrašuvvá, ii guolástanvuoigatvuođa muhto fásta ássanbáikki vuodul, vaikko ássanbáikki váljema friddjavuohta lea dorrvastuvvon, iige riikkavuložiid návddašan suodji oččošii leat ruovttubáikki duohken." (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)

-

Plána árvalusa čuoggái 6 galgá lasihuvvot čuovvovaš čáhodahtton teaksta: "galgá atnit nuortalačča ja su bearraša áigáiboáđu dahje luondduealáhusaiguin bargama dáfus ákkastallon áššin **dahje dat bajásdoallá ja ovddida nuortalaškultuvrra**". (Nuortalaččaid siidačoahkkin)

-Doarjjabáikkiid miedihanákkat meroštallojit nuortalašlágas, iige dáid sáhte dán plánas rievdatit. +Eai rievdadusat plánii.

Árbevirolaš luondduealáhusat leat ainge mávssolaš oassi ohcejohkalaččid kultuvrras, eallinvuogis ja ealáhusain, ja danin Ohcejoga giella doarju boares návddašanvuoigatvuođaid eaiggáid dárbbu bajásdoallat meahcceguovllus bivdovisožiiddiset. Danin áššeomasteaddjit sáhtásedje ordnet boares goahtesajiid alcceseaset bivdodoarjjabáikin. Dát fas livččii veahkkin seailuheamen ja ovddideamen sámekultuvrra. (Ohcejoga giella)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

Guovllus leat MR:a gozihanstobut, maid galgá geavahit dušše gozihanbarguin. Meahcceguovlolága mielde MR sáhtta lotnut doarjjabáikkiid iežas atnui. Gilisearvi gáibida ahte doarjjabáikkiid oamasteami ja hálddašeami rievddadettiin doarjjabáikkiid álgoálgosaš geavahanulbmil ii rievdaduvvo ovdamearkka dihte turisma- ja meahccebivdoatnui, muhto váldojuvvo vuhtii doarjjabáikki álgoálgosaš geavahanulbmil. (Njávdáma gilisearvi ro)

-Plánas daddjojuvvo ahte stobuid geavahanulbmila sáhtta rievdatit. Vejolaš rievdadusaid birra mii ráđđádallat bálgosiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin. +Eai rievdadusat plánii.

14 Goziheapmi

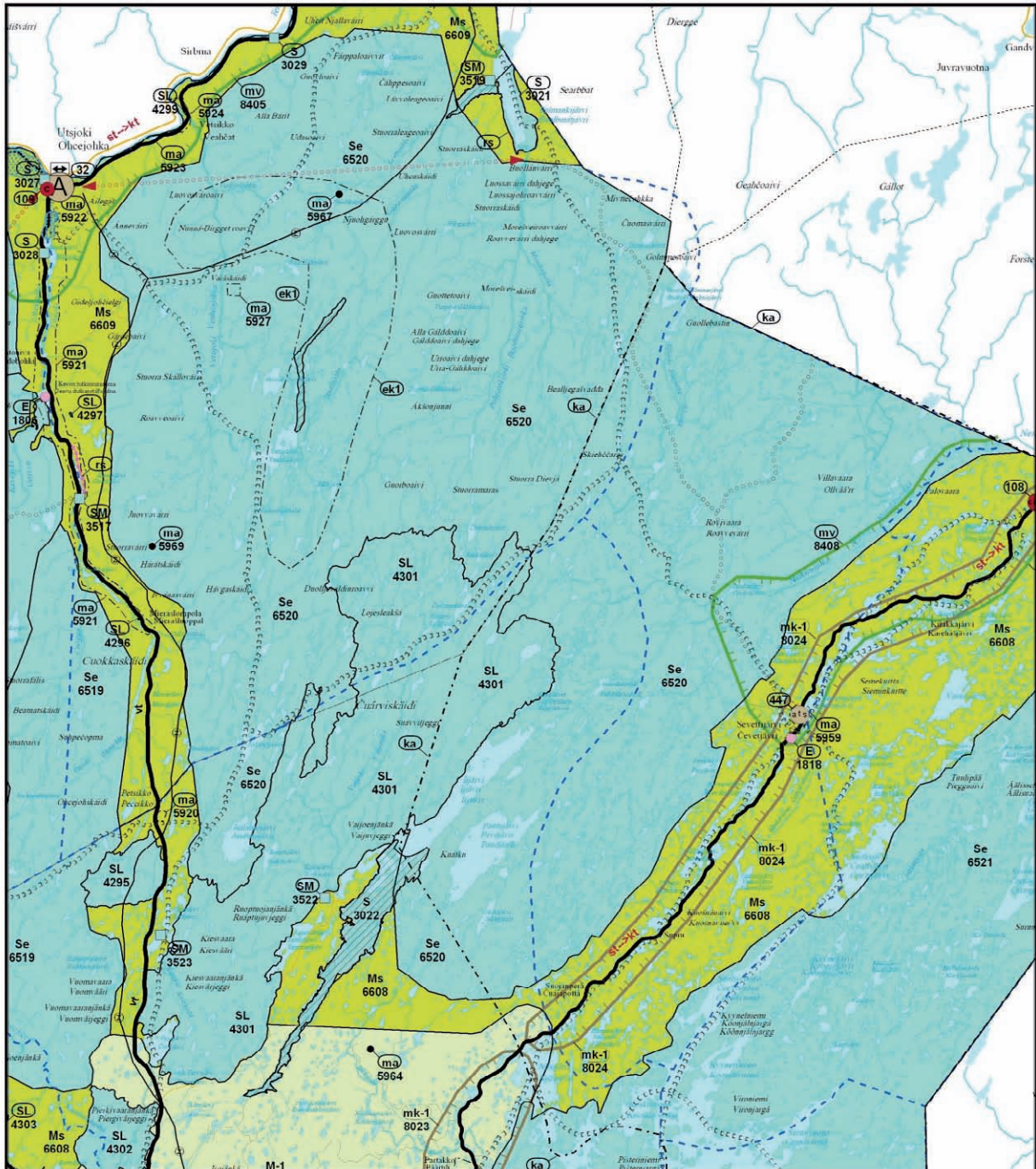
Goziheami buoridan dihte gávdnojit maiddái bargofápmopolitihkalaš mearreruđat, maid sáhtášii geavahit báikkáide. (Lappi TE-guovddáš) +Eai rievdadusat plánii.

Lappi rádjegozáhussii lea doarvá beassat geavahit dálá vuoigatvuođat stáhtaeatnamiid jekkiidsuodjalanguovllus. Doaimmat leat dorrvastuvvon meahcceguovlolágas, jekkiid-suodjalanasahusas, meahccejohtaluslágas ja dán dikšun- ja geavahanplánas. Lappi rádjegozáhus bearráigeahččá rájiidgoziheami oktavuodas meahcigeavaheami meahcceguovllus iežas resurssaid olis. Resurssaid ii sáhte lasihit dálázis máinnašuvvon guovlluin. Lonohallat dađistaga dieđuid Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu meahccedárkkisteaddjiin. (Lappi rádjeg.)

+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐĎEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI
<p>15 15 Resurssat ja áigedávval Lappi TE-guovddáš sáhtá leat mielde barggolašvuođa-programma bokte vánddardeami, turistaguolástusa, lusta-geavaheami ja sámekultuvrra investeremiin erenoamážit Čeavetjávrra ja Njávđánjoga guovllus. (Lappi TE-guovddáš)</p>	<p>-Mii geahččalat lasihit dálážis ovttasbarggu. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Plánaárvalussii lea lasihuvvon ahte Meahciráđđehus hukse ođđa fuolahanstobu, go lea vuos ráđđádallan fuolahanstobu báikkis bálgosiin ja nuortalaččaiguin. Bálgosa mielas fuolahanstobu ii gánnát hukset. Mii čujuhat Alimus hálddahasrievtti mearrádussii 23.3.2004. (Njávđáma bálggus)</p>	<p>-Jos stohpu huksejuvvo, de mii dahkat stobu geavaheamis geavahan- ja dárbočielggadusa ja ráđđádallat guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Nuortalaččaid siidačoahkkin vuostálastá ođđa fuolahanstobu huksema guvlui. Jos MR ainge gáibida ođđa fuolahanstobu huksema, de fuolahanstobu dárbašlašvuođas galgá dahkat vuđolaš geavahan- ja dárbočielggadusa. (Nuortalaččaid siidačoahkkin)</p>	<p>-Gč. ovddit kommeanntta. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Gilisearvi vuostálastá ođđa fuolahanstobu huksema Gálddoaivvi meahcceguvlui ja gáibida MR:a jávkadit dán ášši plánas. Gilisearvi čujuha Alimus hálddahasrievtti mearrádussii Dnr 1646/03. (Njávđáma gilisearvi ro)</p>	<p>-Gč. ovddit kommeanntaid. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan Sámediggi galgá váldit Nuortalaččaid siidačoahkkima mielde árvvoštallat plána váikkuhusaid sámekultuvrii. (Nuortalaččaid siidačoahkkin)</p>	<p>-Meahciráđđehus ii sáhte mearridit áššis, muhto sávaldat lea goittot dieđihuvvon sámediggái. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Plánas eai leat ollege árvvoštallan vejolaš heajos beliid. Maiddái suodjalanguovllu lahkosiid geavaheamis boahtti heajos beliid guovllu suodjaleapmái galggašii árvvoštallat. Omd. goivvohagaid roggama lahkosiid vuovdedoalu dárbovuide ja/dahje eará geavahanhámiid váikkuhusaid suodjevuovdeguvlui galggašii árvvoštallat ja vejolašvuođaid mielde geahpedit nu ollu go vejolaš. (Lappi birasguovddáš)</p>	<p>-Plánas lea dahkkojuvvon váikkuhusaid árvvoštallan daid geavahanhámiid hárrái, mat gusket meahcceguvlui. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Nuppeláhkai go plánas čuoččuhuvvo, de plána čuohcá mealgat sámekultuvrii dan dili ektui, mii lei ovdal meahcceguovlólága fápmuiboahhtima 1991:s. (Gálddoaivvi bálggus)</p>	<p>-Guovllus boahtá bures ovdan boazodoalu, luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvvasteapmi. Dát lea plánema vuodđun. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Gáldut ja girjjálašvuohta Ovdanbukton preanttusčujuhemiid (9 st) galggašii lasihit plánii. (GTK)</p>	<p>+Lasihuvvojit plánii preanttusčujuheami.</p>

Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas

OTE Pohjois-Lapin maakuntakaavasta
Valtioneuvosto vahvistanut kaavan 27.12.2007

MK 1:250 000

ROVANIEMELLÄ 17.8.2010

JUHA PIISLÄ
ALUESUUNNITTELIJA

BIRASMINISTERIJA

Beaivemearri

Dnr

16.12.2008

YM8/5741/2007

Meahciráđdehus
PB 94
01301 VANTAA

MEAHCIRÁĐDEHUS
13.01.2009
MR 4381/623/2003

Čujuheapmi

Meahciráđdehusa reive Birasministeriijai Dnr 4381/623/2003/29.6.2007

Ášši

Gálddoavvi meahcceguovllu sihke Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahciráđdehus lea 29.6.2007 sádden Birasministeriijai Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannenláhkai meahcceguovlolága (62/1991) 7 §:a vuodul. Seammás Meahciráđdehus lea bidjan ministeriija nannenláhkai Gálddoavvi meahcceguovlui rádjášuvvi Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Dát jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon jekkiidsuodjalanguovlolága (851/1988) vuodul ja jekkiidsuodjalanguovloásahusa (852/1988) 4 §:a vuodul. Dikšun- ja geavahanplána, mii dahkkojuvvo dárbbu mielde dáidda guovlluide, nanne Birasministeriija.

Birasministeriija lea meahcceguovloláhkii guoskevaš ráđdehusa árvalusa ákkastallamiid vuodul bivdán Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas sierra ministeriijaid ja guovddášvirgebáikkiid sihke Bálgosiid Ovttatusa ja Sámedikki cealkámušaid. Maiddái Nuortalaččaid siidačoahkkimis lea bivdojuvvon cealkámuš. Ožžojuvvon cealkámušaid mielde plána lea adnojuvvon dábálaččat buorin vuolggasadjin Gálddoavvi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ordnen dihte. Anára gieldda mielas geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš logus 14.2 ovdanbukton máinnašupmi geavahanvuoigatvuođaid ráddjemis čearddalaš boahtimiša mielde rihkku Buotlágan nállevealaheami jávkadeapmái guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša (SopS 37/1970) ja ovttárvosašvuođalágas (21/2004) oaivvilduvvon vealahangielldu iehčanas ámmáha jođihanvejolašvuođaid ja ealáhusdoaimma doarjuma dáfus. Ohcejoga gielddaráđdehus gidde fuopmášumi geasiáigásaš meahcejohtalusa váttisvuođaide, guolástanvuoigatvuođa dorvvasteapmái ja Meahciráđdehusa resurssaid dorvvasteapmái guvllolaččat dássebeallásaš ja vuoiggalaš giedahallama juksan dihte meahcceguovlluin. Lappi birasguovddáš árvala meahcceguovlolága mieldásaš geavahanhámiid váikkuhusaid árvoštallama dárkkálmuhttima Natura 2000 - guovllu suodjalanággan leahkki luondduárvvuid hárrái ovdalgo plána dohkkehuvvo.

Sámedikki mielas daidda sámiide, geat leat eret Ohcejogas dahje Anáris, ásažit sii dal sámiid ruovttuguovllus dahje dan olggobealde, mieđihuvvojit johtinlobit geassit ja dálvit seamma prinsihpaid mielde go báikegoddelaččaide. Stáhta eatnama ja geavahanvuoigatvuodaid ii galgga luohpadit earáide go árbevirolaš sámeeláhusaiguin ja daid moderna hámiiguin bargi olbmuid ovdalgo ILO-soahpamuš lea ratifiserejuvvon Suomas. Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána galgá máhcahit ođđa lágalaš válmmaštallamii, mas váldojuvvojit áššáigullelaš vuogi mielde vuhtii sámiide vuodđolágas dorvvastuvvon vuoigatvuodát bargat iežaset kultuvrrain ja geavahit iežaset giela.

Meahciráđdehusa bivdaga mielde Sámediggi doaimmahii 21.12.2006 árvvoštallama Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii. Árvvoštallamis gávnnavuvvo earret eará ahte "Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána galggašii Meahciráđdehusa plánan vuodđuduvvat gustojeaddji láhkii dego odasmahtton meahciráđdehusláhkii ja láhkaásaheami ollisvuhtii, masa gullá maiddá ovtaárvasašvuodáláhka (21/2004)... Lága riikkabeaigiedahallamis Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehtamušastis (TyVM 7/2003 vp): "Eiseválddit galget mearredidolaččat ovddidit sámiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat dainna áigáiboádušet." Sámediggi gávnnaha dasa lassin ahte plánan galggašii váldit vuhtii Sámiid bastevaš ovdáneami prográmma 2006. Árvvoštaladettiin dorvvastandási eiseválddiid doaimmain sámekultuvrrain bargama dorvvastan dihte galggašii Gálddoavvi dikšun- ja geavahanplánan giddet erenoamáš fuopmášumi sámiid dálá sajádahkii."

Birasministeriija lea 9.4.2008 lágidan Sámedikkiin sámediggelága 9 §:a mieldásaš ráđđadallamiid, main leat giedahallan earret eará Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plána guovddáš ulbmilat ja ákkat

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánan dahkkojuvvojit dikšuma ja geavaheami guovddáš linnjemat ja sohppojuvvojit oppalaš doaibmaprinsihpat. Plánan eai dábálaččat mearrit geavada operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka das ahte goas doaimmat dahkkojuvvojit, ovttaskas geavahansoahpamušaid dahkamis, ráhkadusaid dárkilis báikkis ja lobiid meriin jna. Mánnggat doaibmabijut gáibidit dáhpáhusguovdasaš guorahallama ja dárkilet plánema sihke mearrádusaid, mat dahkkojuvvojit daid vuodul. Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii maiddá vuodđut maidige vuoigatvuodaid muhto stivre meahcceguovllu geavaheami. Plána vuolggasadjin lea ekologaláččat, sosiálaláččat ja ekonomaláččat bastevaš dili seailuheapmi dahje buorideapmi dakko bokte go meahcceguovloláhka addá dasa vejolašvuodaid.

Vuodđolágas dorvvastuvvon ealáhusjodiheami friddjavuoda birra mearriduvvo dárkileappot Lágas ealáhusjodiheami vuoigatvuodas sihke eanageavahanlágain (dego meahccejohtaluslágas, boazodoallolágas, meahcástanlágas ja guolástanlágas). Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánan lea ovdamearkka dihte giedahallon dušše stáhtii gullelaš čáziid geavaheapmi muhto ii guolástanlága mieldásaš guolástusa mudden priváhta čáhceguovlluin. Meahcceguovlolága riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuodđoláhkaváljagoddi celkkii dikšun- ja geavahanplána hárrái ahte das livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Váljagotti mielas plána ii hehte báikkálaš ássiid meahcebevdu, guolástusa ja boazodoalu ii muđuige daidda buohtastahtti guovllu árbevirolaš geavahanhámi (PeVL 6/1990 vp s. 1).

ČUOVUS 5. 3(6)

Meahciráđđehus lea dahkan Gálddoaivvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nu, ahte lea gullan báikkálaš ja guvllolaš berošteaddjjoavkkuid sihke guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusbargiid vuoigatvuodát ja sin doaimmat leat guorahallon viidát. Plána lea válmmaštallon nu, ahte dat nu bures go vejolaš dorvvastivččii Gálddoaivvi meahcceguovllu meahccáivuoda seailuma sihke vejolašvuodaid bargat sámekultuvrrain ja luondduealáhusaiguin. Daiguin gilvaledji eanageavahanhámit leat ráddjejuvvon.

Meahcceguovllu várás leat meroštallon guokte geavahan- ja dikšunavádaga (boaittoealeavádat ja lustageavahanavádat). Boaittoealeavádat gokčá plánaguovllu viidodagas 95 proseantta ja dat doalahuvvo nu luonddudilálažžan go vejolaš. Boaittoealeavádagas eai leat merkejuvvon johtolagat dahje vánddardeami ráhkadusat eaige dohko huksejuvvon odđa bálvalanrusttegat. Guovlu bissu ná dadjat juo dušše boazodoalu ja eará luondduealáhusaid anus. Lustageavahanavádat lea dálá johtolagaid ja ráhkadusaid birrasiin sihke muhtun muddui Njávđánjoga lahkosiin. Plánas meroštallon avádagat ráddjejit ja stivrejit guovllu sierralágan geavahanhámiid ollisvuoda dáfus vuohkkasit ja dan viidodagas go dat lea vejolaš meahcceguovlolaša mielásaš dikšun- ja geavahanplánas.

Dikšun- ja geavahanplána mielde meahcceguovllu rájjiid siste leat sullii 9 700 hektára priváhtaeatnamat ja jekkiidsuodjalanguovllus sullii 50 hektára. Dát guovllut eai gula meahceguovlui eaige maiddái Natura 2000 -guvlui. Oassái meahcceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon visttit ja eatnašiidda meahcceguovllu siste leahkki priváhtadáluide lea johtinvuoigatvuodta (bálggesservituhtta) stáhtaeatnamis, muhto dat servituhtat eai leat dábálaččat dárkileappot meroštallon.

Meahcceguovllus leat boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielásaš doarjjabáikeguovllut sihke boazodoallolága (848/1990) ja nuortalašlága (253/1995) mielásaš visttit ja eará ráhkadusat sihke rádjegozáhusa visttit. Luondduealáhusaiguin bargan mángga hámis gullá oppalohkái oassin báikkálaš kultuvrii. Dikšun- ja geavahanplánas árvaluvvo sámiiid sierravuoigatvuodaid deattuheapmi. Plána (lohku 14.2, čuokkis 3) mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi doarjjabáikki ceggema várás gáibida dan, ahte ohcci galgá leat báikegoddelaš sápmelaš. Seamma prinsihppa árvaluvvo heivehuvvot (čuokkis 8) dalle, go dahkkojuvvojit boares vistiid geavahanvuoigatvuodasoahpamušat.

Plána vuodul geahččalit stivret mohtorfievrruiguin dáhpáhuvi meahccejohtalusá dihto vuojáhagaide sihke dálvit ja erenoamážit geassit. Turismma ja olgobáikegoddelaččaid lustageavaheami dáfus Meahciráđđehus lea doaibman viehka várrugasat. Olgobáikegoddelaččaide eai maiddái almmá čielga siva haga miedihuvvo geasiáigásaš meahccejohtaluslobit. Buot máksoággalága mielásaš mávssuvuloš doaibma lea smávis ja dasa galgá leat lohpi.

Plána oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttimis

Gálddoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii (FI1302002). Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuoigatvuođaváikkhusat leat dán guovlluin fámus. Jos fidnu dahje plána juogo okto dahje ovttas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhttá mearkašahttiláhkai čuohcit Natura-guovllu luondduárvvuide, de fitnu ollašuhti galgá árvvoštallat váikkhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána mearkašahttiláhkai čuohcá Natura-guovllu luondduárvvuide (LsL 66 §).

Ovdalis máinnašuvvon, luonddusuodjalanlága oaivvildan mearkašahtti čuohcima rádji ja dan árvvoštallan luondduárvvuid seailuheapmái, man sivas guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii dahká dábálaččat vejolažžan geavahit guovllu dábálaš vuogi mielde, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuođduduvvi ollašuhttimis ovttaskas dáhpáhusas ii nuppeláhkai daddjojuvvo. Gálddoaivvi meahceguovllu dikšun ja geavaheapmi ollašuhtto meahceguovlolága vuođul ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun ja geavaheapmi fas luonddusuodjalanlága vuođul sihke jekkiidsuodjalanguovllu suodjalanmearrádusaid vuođul. Meahceguovlolágas leat meroštallon ulbmilat, mat stivrejit guovllu geavaheami iige guovllu laktin Natura 2000 -fierpmádahkii rievdat geavadis dán ášši. Dát lea gávnnavuvvon maiddái stáhtaráđi mearrádusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpádatevttohusa dohkkeheamis ovdamearkka dihte guolástusa, meahcebevuddu ja eará luondduealáhusaid dáfus.

Meahciráđđehus lea laktán Gálddoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánii birasváikkhusaid árvvoštallama sihke árvvoštallama plána váikkhusain guovlluid Natura -luondduárvvuide. Daid vuođul Birasministeriija mielas dikšun- ja geavahanplánas leat mielde ákkat ng. Natura-árvoštallma dárbuguorahallamii. Daid mielde sáhttá árvvoštallat ahte plána ii dagat dakkár váikkhusaid, mat mearkašahttiláhkai čuožášedje Gálddoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide. Plána orošii ovddideamen luondduárvvuid seailuma ja dat fas ollašuhttá Natura 2000 -fierpmádaga suodjalanulbmiliid juksama sihke dikšuma ja geavaheami ollašuhttima.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahceguovlolága vuođul geahččalit seailuhit Lappi mihtilmas álgomeahcceluonddu nu luonddudilis go vejolaš. Ulbmilin lea maiddái dorvvastit vejolašvuođaid bargat lunddolaš vuogi mielde luondduealáhusaiguin ja sáme kultuvrrain sihke ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid dego ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid. Gálddoaivvi meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čielggadusosiiguin leat mánggabealat dokumeanta, mii láchá nana vuođu meahceguovllu dikšuma ja geavaheami lágideapmái. Plána vuođul lea álkit ovddalgihtii hehttet birasváikkhusaid sihke čielggasmahttit ja stivret guovllu geavaheami, mii váikkuha bures maiddái guovllu Natura-luondduárvvuide.

ČUOVUS 5. 5(6)

Birasministeriija lea guorahallan dikšun- ja geavahanplána dasa gullevaš guovlluide guoskevaš njuolggadusaid ja daidda váldojuvvon ulbmiliid sihke ministerijai gullevaš guorahallanválddi vuodul dan viidodagas go dat meahceguovlluide guoskevaš dálá láhkamearrádusaid vuodul lea vejolaš. Dikšun- ja geavahanplána vuodul ii sáhte mearridit lassegeatnegahttimiid iige nuppe dáfus maiddái vuoigatvuodaid dahje ovdduid gáržžidemiid gieldalaččaide ja guovllu eará geavaheaddjiide, jos daid birra ii leat mearriduvvon guoskevaš meahceguovllu dahje jekkiidsuodjalanguovllu vuodđudannjuolggadusain dahje jos dain ii leat soahpamušlaš vuodđu. Guvlui guoskevaš lobiid miediheapmi ja daid eiseváldemearrádusaid dahkan dáhpáhuvvá sierra lágaide gullevaš lohpevuogádagaid olis, geavadis dikšun- ja geavahanplánas čujuhuvvon prinsihpaid mielde. Ná ovdamearkka dihte daid gáibádusaid, maid Sámediggi ovdanbuktá cealkámušastis olgosámiid vuoigatvuodaid birra, sáhtá dárbbu mielde čoavdit dušše láhkamearrádusaid guorahallama vuodul.

Birasministeriija mielas dikšun- ja geavahanplána nannen čuovvu meahceguovlolága ulbmiliid ja dat ovddida lága ollašuttima. Danin Birasministeriija nanne Gálldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána mañnelis máinnašuvvon spiehkastagaiguin ja fuopmášuhttimiiguin dakkárin go dat bohtá ovdan Meahciráđđehusa čujuhanreivve (Dnr 4381/623/2003/29.6.2007) čuvvosiin.

Birasministeriija guodđá nannekeahtá plána logus 14.2 čuoggáin 3 ja 8 ovdanbukton árvalusa das, ahte sierra ovddu geavahanvuoigatvuodaid sáhtášii luohpadit doarjjabáikki várás ja boares visttiid geavahanvuoigatvuodasoahpamušaid livččii vejolaš dahkat dušše báikegoddelaš sápmelaččain. Meahceguovloláhka lea bohtán fápmui ovdal odđa vuodđolága ásaheami iige meahceguovlolága njuolggadusaid vuodul sáhte miedihit dásullasaš sierra ovddu dušše sámesogat olbmuide. Daninassii Meahciráđđehusas lea rivttes ulbmil doarjut plána doarjjabáikkiide guoskevaš linnjemiiguin sámekultuvrrain barganvejolašvuodaid.

Birasministeriija deattuha Gálldoaivvi meahceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuttimis goziheami ja váikkuhusaid árvoštallama sihke daid vuodul dahkat oaivvilduvvon doaibmabijuid mearkkašumi earret eará Sámedikki iežas árvoštallamis ovdanbuktin ruossalasvuodaid geahpedan dihte. Ministeriija gidde erenoamáš fuopmášumi boazodoalu eanageavaheami sierradárbbuide, mat leat sámekultuvrrain barganvejolašvuodaid dáfus hui mávssolaččat meahceguovllus. Ovdamearkka dihte go guorahallojit luonddaturismma fálddagaid kvalitehta ja mearri sihke dasa guoskevaš lobit ja geavahanvuoigatvuodasoahpamušat, de boazodoalu perspektiivvat galget erenoamážit váldojuvvot vuhtii. Dasa lassin lea dehálaš ahte boazodollui guoskevaš bohccuid jahkásaš guohtunvuogádat váldojuvvo vuhtii ovdamearkka dihte meahcejohtalusa lobiid birra mearridettiin. Oassi meahceguovllus gullá maiddái nuortalašguvlui, ja dát galgá váldojuvvot vuhtii plána ollašuttimis.

Fuolastuhtti nuppástusdahkkin sáhtta gávnnaht lastamáđuid dagahan ođđa roassoguovlluid meahceguovllu lagešeatnamiin. Lea dehálaš čielggadit roassoguovlluid viidodaga vejolaš viidáneami guovllu dikšuma ja geavaheami dáfus. Gálldoaiivvi guovllu meahcejohtalus lea lassánan earret eará danin, go lea johtaluvvon guolástannávddašanguovlluin sihke johttojuvvon priváhtabálsttaide. Geasiáigásaš meahcejohtalusvuojahagaid sajadaga ja geavaheami galggašii kártet Meahciráđđehusa ja guovddás doaibmiid ovttasbargun, sihke meroštallat dan vuodul sierra ulbmiliidda dárbašlaš johtolagaid ja jávkadit eret anus badjelmearálaš johtolagaid. Meahcejohtalusa sihke luondduriggodagaid geavaheami stivremis ja goziheamis meahceguovllus leat oppalohkáid mearkkašahtti hástalusat, maid ii sáhte čoavdit dušše meahceguovlolága mieldásaš dikšun- ja geavahanplána vuodul.

Birasministeriija sáhtta ákkastallon siva dihte dohkkehit meahceguovlolága ulbmila ovddideaddji vejolaš nuppástusevttohusaid dikšun- ja geavahanplánii, jos lánkaásahuslaš dahje guovlluid hálldašeapmái ja geavaheapmái guoskevaš ákkat rivdet eará sivaiddi dihte go meahceguovlolága dagahan sivaiddi dihte, dahje dáhpáhuvvan ovdáneapmi addá muđui ákkaid plána dárkkisteapmái. Ovdamearkka dihte meahcejohtalusáššit ja dálkkádatnuppástus sáhttet dagahit ihtagiid ja váikkuhusaid, maid dihte dikšun- ja geavahanplána sáhtta šaddat dihto osiin rievdadit dahje dárkkistit. Birasministeriija sádde plána birra iežas ovdal oažžun cealkámušaid Meahciráđđehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtiiváldojuvvot Gálldoaiivvi meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuttimis.

Birasministtar

Paula Lehtomäki

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi birasguovddáš
Anára ja Ohcejoga gielddat
Sámediggi
Nuortalaččaid siidačoahkkin
Gálldoaiivvi, Njávdáma ja Muttošjávrrri bálgosat
Lappi luonddusuodjalanbire

ČUOVUSIN: váidinčujuhus

Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat

Ráidu A

- No 191 Yliniva, M. & Keskinen, E. 2010: Perämeren kansallispuiston vesimakrofytyt. Peruskartoitus ja näytteenottomenetelmien vertailu. 66 s.
- No 192 Juutinen, R. ym. 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Kasvivyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. 59 s.
- No 193 Juutinen, R. (toim.) 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Hyönteislajiston tarkastelu ja koko hankkeen yhteenveto. 133 s.

Ráidu B

- No 150 Mäkelä, M.-H. 2011: Leivonmäen kansallispuiston kävijätutkimus 2011. 62 s.
- No 151 Sarajärvi, K. 2011: Syötteen kävijätutkimus 2010. 55 s.
- No 152 Sarajärvi, K. & Virkkunen, V. 2011: Syötteen yritystutkimus 2010. 47 s.

Ráidu C

- No 95 Metsähallitus 2011: Lietveden ja Luonterin Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 102 s.
- No 96 Metsähallitus 2011: Öjenin hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2020. 51 s.
- No 97 Metsähallitus 2011: Kallinkankaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 98 Metsähallitus 2011: Etelä-Kuusamon suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2009–2018. 97 s.
- No 99 Alatossava, S. 2011: Oulangan kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma 2011. 49 s.
- No 100 Metsähallitus 2010: Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 186 s.
- No 101 Metsähallitus 2011: Jonkerinsalon hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s.
- No 102 Metsähallitus 2011: Pohjoislahden–Tiilitehtaanmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2023. 58 s.
- No 103 Metsähallitus 2011: Skötsel- och användningsplan för Norrfjärden–Tegelbruksbacken 2010–2023. 58 s.
- No 104 Metsäntutkimuslaitos & Metsähallitus 2011: Elämänmäen vanhojen metsien suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 38 s.
- No 105 Pulkkinen, P., Partanen, T., Kiiskinen, A. & Laakkonen, M. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kalavesien hoito- ja käyttösuunnitelma. 2. korj. p. 39 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-914-2 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-915-9 (pdf)

Olggosattus lea lohkanláhkai čujuhusas:
www.metsa.fi/hks